

कलापीनो के कारव

कलापी

ગૂજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગુજરાતી કૅપીરાઈટ વિભાગ]

અનુક્રમાંક ૮૭૩૮૬ વર્ગીક

પુસ્તકનું નામ ડાનાખાનો ડોડાસ

વિષય ૮-૧૪

કલાપીનો કેકારવ

પ્રકાશક

મણિશંકર રત્નજી ભટ્ટ.

પાંચમી (સચિત્ર) આવૃત્તિ.

(કૌપીરાઈટ રજીસ્ટર્ડ.)

આ આવૃત્તિના સોલ એજન્ટો
જીવનલાલ અમરશી મહેતા, અમદાવાદ.

અને

અખિલકુમાર આદમજી, ભાવનગર.

કિંમત ચાર રૂપીયા.

ઇ. સ. ૧૯૨૨.

પ્રત ૨૦૦૦

અમદાવાદ ધિ 'યૂનિયન' પ્રિન્ટિંગ પ્રેસ કંપની લીમીટેડમાં
શા. મોહનલાલ ચીમનલાલે છાપ્યું.—અમદાવાદ.

આ પુસ્તકમાંનાં ચિત્રો વગેરેની માલિકી તથા કૌપીયાર્થનો હક
જીવનલાલ અમરશી મહેતાનો છે.

નિવેદન.

(ખાસ સચિત્ર આવૃત્તિની.)

આ ખાસ સચિત્ર આવૃત્તિ બહાર પડે છે, તે પ્રસંગે કલાપીના પોતાના સંબંધી વધારે કહેવાની જરૂર રહી નથી.

ચિત્રો પ્રસિદ્ધ ચિત્રકાર રા. રા. રવિશંકર મહાશંકર રાવળની કલાથી તૈયાર થયેલાં હોઇને ગુજરાત તેનો સત્કાર કરશે.

આ ખાસ આવૃત્તિ માટે લાઠીનાં નામદાર શૈલાવાળાં બા સાહેબે તથા બાઈ સાહેબ મોંઘીબાઈએ પોતાના ફોટોગ્રાફ પ્રસિદ્ધ કરવાની પરવાનગી આપેલી છે, તે માટે તેમનો ઉપકાર માનવો ઘટે છે.

ભાવનગર, } મણિશંકર રતનજી ભટ્ટ.
તા. ૮-૧૨-૨૦. }

ચોથી આવૃત્તિની પ્રસ્તાવના.

કલાપીના કેકારવની બાર વરસમાં આ ચોથી આવૃત્તિ બહાર પડે છે, તે પરથી સાબિત થાય છે કે ગુજરાતના હૃદયમાં તેની કવિતા પ્રવેશ પામી ચુકી છે. કલાપીને આહનારા અત્યારે ગુજરાતમાં ઘણા છે. થોડા તેની નકલ કરનારા પણ છે, અને કોઈક નિંદા કરનારા પણ નથી એમ નથી, છતાં તેની કવિતા-

માંથી “ ઉતારા ” સ્થળે સ્થળે લેવાતા જોવામાં આવે છે. મહાશય અમૃતલાલ સુંદરજી પઢિયાર જેવા પ્રસિદ્ધ ઉપદેશકે પોતાનું “ પ્રેમ પ્રેમ અને પ્રેમ ” નામનું અસાધારણ જુસ્સા અને સુંદર તરંગો-નું પુસ્તક કલાપીને અર્પણ કર્યું છે; અને “ કલાપીનો વિરહ ” નામનું અદ્ભુત કાવ્ય લખીને સૌરાષ્ટ્રના સમર્થ મસ્તકવિ ત્રિભુવન પ્રેમશંકરે ગુજરાતના સાહિત્યમાં તેનો અમર કીર્તિ-સ્તંભ ઉભો કર્યો છે.

“ હમીરજી ગોહેલ ”નું કાવ્ય બહાર પડી ચૂક્યું છે; તથા “ માલા અને મુદ્રિકા ” નામે એક સુંદર ન્હાની નવલકથા કલાપીએ પોતાના છેલ્લા દિવસોમાં લખેલી, તે પણ પ્રકાશન પામી છે. આ બંને પુસ્તકોના પ્રકાશનની સેવા ઉઠાવવાને હું શક્તિ-માન થયો છું, તે માટે મારે ગુજરાતના કલાપી પ્રતિતા સ્નેહ-નોજ ઉપકાર માનવાનો છે.

કવિતાની પરીક્ષા એ કંઈ સાધારણ કામ નથી. આજ કાલ પ્રતિષ્ઠિત માસિકોમાં પણ નિર્માત્ર્ય કવિતા પુષ્કળ જોવામાં આવે છે. કોઈક રસિકે એવી કવિતાને “ લવિતા ” નામથી ઓળખવાનું સૂચન કર્યું હતું, તે સ્વીકારવાની જરૂર લાગે છે. નામની પાછળ પૂંછડાં હોય, તેથી નામધારીની કવિતા સારીજ હોવી જોઈએ, એમ માની લેવાનું નથી.

કલાપીની બધી કવિતા સરખા મહત્ત્વની નથી, અને કોઈ પણ કવિતા હોઈ શકે નહીં. પણ કલાપીની કેટલીક કવિતા ઉપર અમરતાની છાપ છે. કેટલીક પંક્તિઓ તો એવી મનોહર છે, કે જે ગુજરાત કદાપિ ભૂલશે નહીં.

ભાવનગર,
તા. ૧-૫-૧૬.

}

મણિશંકર રત્નજી લાટ.

કલાપીનો ઉકારવ

સ્વ. રાજકવિ કલાપી.

કલાપીને સમ્બોધન.

સુરતાની વાડીના મીઠા મોરલા !
 ઉછળતા શા ઉરસાગર ઉદ્ધાસ જો !
 નિર્જરતી સૌભાગ્ય મુહાગન જ્યોત્સ્નિકા :
 નયને જળકે નમણું નિર્મલ હાસ જો !
 સુરતાની વાડીના મીઠા મોરલા !

આંજો ને અજવાળે આંખડલી સખી :
 અન્તર ઉપર ઉઘટે આલમનૂર જો !
 “ હેત ક્યાનાં વહતી વાજે વાંસળી ” !
 ઉંડે સ્વર આકાશે઼ અન્તર દૂર જો !
 સુરતાની વાડીના મોંઘા મોરલા !

નન્દનવનના પ્રાસાદોની ટોચથી,
 મધુરી કેકા આજે શી ઉભરાય જો !
 સુરભીઓની સાથે સંસારે સરી,
 અન્તર્દોરે ગીતા શી અથડાય જો !
 સુરતાની વાડીના મીઠા મોરલા !

“તત્ સવિતાનૂં ભર્ગ વરેણ્યં ધીમહિ !”
 ગાયત્રીનો જૂનો લેદક મન્ત્ર જો !
 આજે અન્ય પ્રકારે આ માથૂં નમેઃ
 નમતો સાથે આત્માનો એ તન્ત્ર જો !
 સુરતાની વાડીના મીઠા મોરલા !

કલાપીનાં કેકારવ. ❧

સ્વૃં કલાપીનાં સ્નેહરાજી શ્રી મોંઘીબાઈ.
(શાલના.)

અર્પણપત્ર.

પરમ પૂજ્ય બાઈ સાહેબ મોંઘીબાની પવિત્ર સેવામાં,

લાઠી.

બાઈ સાહેબ,

આપ સ્વર્ગવાસી કલાપીનાં સ્નેહરાશી છો, અને આ કેકારવ

પ્રથમથી આપનેજ સમર્પિત છે, એ વૃત્તાન્ત ગુજરાતી

સાહિત્યના ઇતિહાસમાં નોંધાવા માટે પ્રસિદ્ધ

કરવાની રખ આપી આપે મને કૃતાર્થ કીધો

છે; અને તે માટે હું પોતાના તરફથી

અને આ 'પ્રસંગે' તો ગુજરાત

તરફથી યજ્ઞ આપનો

ઉપકાર માનું

હું.

આપનો આભારી સેવક

ઇ. સ. ૧૯૦૩.

મણિશંકર.

“ કેકારવ ” ની સચિત્ર આવૃત્તિમાં આવેલાં ચિત્રોની અનુક્રમણિકા.

(૧) સ્વ૦ કલાપી....	૫૮...	૫
(૨) સ્વ૦ કલાપીનાં સ્નેહરાશી શ્રી માંધીબાપ...	૭
(૩) સારસી.	૫૮
(૪) આમ્ય માતા....	૬૭
(૫) બિલ્વમંગળ....	૭૦
(૬) સ્વ૦ કલાપીનાં રાણીશ્રી રોહાવાળાં બાસાહેબ૧૫૬	૧૭૪
(૭) વૃદ્ધ ટેલીઓ...	૨૨૧
(૮) મહાત્મા મૂળદાસ	૨૨૮
(૯) એક ધા.	૨૪૬
(૧૦) ભરત.	૩૧૧
(૧૧) વીણાનો મુગ...	૩૧૬
(૧૨) પહાડી સાધુ.

(૨)

અને તેને મારે પણ ખોળામાં
જે. તિ. ૧૫. ૭૩. ૩૫૫ છે અને
૨-૫૫ જે તેને મારે પણ ખોળામાં
તિ. ૧૫. ૭૩. ૩૫૫ છે અને તેને
પણ, ૨૫૫ જે તેને તેને
૨-૫૫ જે તેને તેને તેને તેને
તે પણ ખોળામાં તિ. ૧૫. ૭૩. ૩૫૫
પણ, ૨૫૫ જે તેને તેને તેને તેને
પણ, ૨૫૫ જે તેને તેને તેને તેને
પણ, ૨૫૫ જે તેને તેને તેને તેને
પણ, ૨૫૫ જે તેને તેને તેને તેને
પણ, ૨૫૫ જે તેને તેને તેને તેને
પણ, ૨૫૫ જે તેને તેને તેને તેને

પણ, ૨૫૫ જે તેને તેને તેને તેને

પણ, ૨૫૫ જે તેને તેને તેને તેને

(૨)

પણ છે અને તેને તેને તેને તેને
પણ, ૨૫૫ જે તેને તેને તેને તેને
પણ, ૨૫૫ જે તેને તેને તેને તેને
પણ, ૨૫૫ જે તેને તેને તેને તેને
પણ, ૨૫૫ જે તેને તેને તેને તેને
પણ, ૨૫૫ જે તેને તેને તેને તેને
પણ, ૨૫૫ જે તેને તેને તેને તેને
પણ, ૨૫૫ જે તેને તેને તેને તેને

પણ, ૨૫૫ જે તેને તેને તેને તેને
પણ, ૨૫૫ જે તેને તેને તેને તેને
પણ, ૨૫૫ જે તેને તેને તેને તેને
પણ, ૨૫૫ જે તેને તેને તેને તેને
પણ, ૨૫૫ જે તેને તેને તેને તેને
પણ, ૨૫૫ જે તેને તેને તેને તેને
પણ, ૨૫૫ જે તેને તેને તેને તેને
પણ, ૨૫૫ જે તેને તેને તેને તેને

આ પત્ર બાદ સાહેબ શ્રીમોંઘીબાઈ પર લખાયેલો છે તે પ્રકારમાં મુકવાની પરવાનગી
આપવા માટે તેમનો ઉપકાર માનવામાં આવે છે.

પત્ર ૧ લો.

“ મારી કથા કહું ? મને ખાત્રી છે, કે તમારી હયા પામીશ. પદ કહીશ, પણ દૂકામાં કહીશ. હૃદય હૃદયને એટલેથી એ સમજી જશે.

“ હું ક્યારે પરણ્યો, તે તમે જાણો છો. લગ્ન પછી બીજે જ દિવસે મારા મકાન નીચે ચાલી જતી છ સાત વર્ષની મેં એક છોકરી જોઈ. મારા માસ્તર જાની પણ તેને જ જોઈ રહેલ. તે દષ્ટિ ખહાર થઈ. પણ હૃદય તે મધુર નિર્દોષતાની મૂર્તિથી દૂર ત્યારે જ થઈ શકતું ન હતું. મને કાંઈ શરમ આવી. પણ જે લાવણ્યે મહારા હૃદયને રોક્યું હતું, તેણે જ મારા માસ્તરને પણ કાંઈ અસર કરી હતી. તેણે તેને બોલાવી. તે રમાની ન્હાની દાસી આ મારો શોભના જ હતી. અમે તેની સાથે કાંઈ વાતચિત કરી. તે કઠોર કચ્છી ભાષા બોલતી હતી. પણ એ મ્હોમાં એ શબ્દો કેવા મધુર ! એ આંખો ડરતી ડરતી કાંઈ મારી સામે જોતી હતી. હું તેની સામે જ જોઈ રહ્યો હતો. મેં કોઈ પણ બાલકમાં એવું માધુર્ય જોયું ન હતું. મારું હૃદય ત્યારથી જ તેના વડીલ પિતા જેવું બન્યું હતું. તે ગઈ. એક અજાણી છોકરી, માત્ર પાંચ મિનિટના સહવાસવાળી અભણ ખવાસની છોકરી ગઈ, અને મારું હૃદય કોણ જાણે કેવી રીતે સાથે લેતી ગઈ. વાતસલ્ય શું, એ હું આ પહેલી જ વખતે સમજ્યો હતો. મારી સ્વર્ગવાસી માતા મને સાંભરી આવવા લાગી. તેનું હૃદય મારા પ્રતિ શું હતું એ હું આ પહેલી જ વખતે ખડું સમજ્યો. મારી આંખમાં અશ્રુ ભરાઈ આવ્યાં. હું સોળ વર્ષનો હતો, પણ હજી હું સ્ત્રી પુરુષના પ્રેમને સમજતો ન હતો. માતાની કેળવણીની એ અસર હતી. લગ્ન થયાં, પણ મને મારા અભ્યાસમાં નડનાર તે અરુચિ કર હતાં. એ અરુચિ આ છોકરોને જોયા પછી ઉડી ગઈ. લગ્ને મને એ સ્ત્રીઓ આપી હતી, જેને હું સમજી શકતો નહિ. બેને ન્યાય આપવામાં પ્રેમ કરતાં વધારે મારું હૃદય રોકાયું હતું. પણ લગ્ને મને આ બાલકી પણ આપી હતી. રાજાના કુટુંબની એકથી વધારે

ઓઝોના પરિણામ રૂપે નપજતી ખટપટ મારા ગૃહમાં મારી સંપત્તિની અભિરુચિને લીધેજ વહેલી આવી. ભલે આવી. રમાને હું સમજી શક્યો, અને આનન્દ થયો. * * * પણ હવે રમાને ત્યાં જમવા વગેરેની ગોઠવણ થતાં એ ખેદ અને એ આનન્દ બન્ને પેલી ન્હાની શોભના વિશેષ નિકટ આવવાથી ઉડી ગયા. * * * સૌથી વિશેષ કાંઈ એ તેની હાસીમાં હતું. તે મારી પુત્રી બની. કેવો નિર્મલ સ્નેહ ! હું તેને ગુજરાતી શિખવવા લાગ્યો. કેવું ચાલાક બાલક ! ત્રણ માસમાં તે તેની વાણીમાં કચ્છી પત્થરનો એક કાંકરી પણ ન રહી. તેને જોવામાં, તેને રમાડવામાં, તેને ભણાવવામાં, તેની ન્હાની ન્હાની હોંશો-માગણીઓ પૂરી પાડવામાં મારો બધો આનન્દ હતો. બે વર્ષ આમ વીતી ગયાં. હું પ્રવાસે ગયો. રમાનાં પત્રો સાથે તેનાં પત્રો પણ આવવા લાગ્યાં. મારી શિષ્યાનું પવિત્ર હૃદય વાંચતાં મને બહુ આનન્દ થતો. તેનો અભ્યાસ જારી રાખવા હું તેને અને રમાને લખતો. પ્રવાસ પૂરો થયો. તે કન્યામાં હવે શરમ આવી હતી એમ દેખાતું હતું, પરંતુ એ શરમ અમારી પવિત્ર ભાવના પાસે આવી શકતી નહીં. માધુર્ય વધ્યું હતું. ખેંચાણ વધ્યું હતું. રાતદિવસ જ્યારે હું શયનગૃહમાં હોઉં ત્યારે તે મારી પાસે પડી રહેવા લાગી. હું તેને કાંઈ વાંચતાં અને વાર્તાનાં કરુણ ભાગોમાં રોતાં કેવા આહ્વાદથી જોઈ રહેતો ! પણ મારા મનમાં એક ચિંતા જન્મી હતી. આ રત્ન તેની જ્ઞાતિમાં કયાં આપવું ? મેં એક છોકરો બોલાવ્યો, અને તેને ઇચ્છેલ ભણાવવાનું શરૂ કર્યું; કેમકે તેણે ગુજરાતી પાંચ ચોપડીઓ પૂરી કરી હતી. પણ વિદ્યા મૂળ સ્વભાવ ભાગ્યેજ ફેરવી શકે છે. તે છોકરો નિમકહલાલ પણ સખત દિલનો હતો, તેવોજ હમણાં પણ અહીં મોબુદ છે, અને હજી અહીં ભણ્યા કરે છે. એ બે વચ્ચે કાંઈ લાગણી જાગી શકી નહીં. ઉલટો તે છોકરાના મનમાં અમારા સમ્બન્ધ વિષે કાંઈ વહેમ આવવા લાગ્યો. એકાદ વખત શોભનાને કાંઈ બહાનું કાઢી ધમકાવી, ગાળો દીધી. પહેલીજ વખત તે સમજી, કે દુનિયા પવિત્રતાને અપવિત્ર માની શકે છે. બન્ધુ, તે બાળાનાં તે દિવસનાં આંસુ હું ભૂલી શકીશ નહીં. મેં તે

અશ્રુ ચૂમી લીધાં, તેને શાન્ત કરી. પણ હજી હું તેને એક પુત્રી જેવીજ બાણુતો હતો; અને તેના મનના ભાવ પણ તેવાજ નિર્મળ હતા. આવી રીતે પણ કેટલાક દહાડા ચાલી ગયા. પણ હવે વાતને ટૂંકી કરીશ. આજથી પાંચ વર્ષ પહેલાં મારો પગ મરડાઈ ગયો હતો. મને તાવ ચડી આવ્યો હતો. રાત્રિએ રમા કોઈ બાઈઓ મહેમાન પાસે બેઠી હતી. શેલના અને હું એકલાંજ એક ચોરડામાં હતાં. તે માફ માથું ચાંપતી હતી. તે હવે છેક બાળક ન હતી; બહુ કાળથી ન હતી, હું તે સમયનું વર્ણન આપી નહીં શકું. આપ સમજી શકશો. જ્યાં વિશેષ બાણુવાનું હોય, ત્યાં હવે પછીની વાત “હૃદય ત્રિપુટી” કહેશે.

“પણ નીતિ અને પ્રેમના ખેંચાણમાં કાંઈ પણ નિષ્કંચ વિના બે વર્ષ વીતી ગયાં. નીતિ જીતી હતી, અને અમે પવિત્રજ રહ્યાં છીએ. અંતે તો—

“ત્યાં બારી એક ગૃહની ઉઘડે જરાક,
ડોકાય છે સ્મિતભર્યું મુખડું રમાનું;”

એ સમય આવી પહોંચ્યો. પણ જે વહેલું સમજવાની જરૂર હતી, તે માત્ર વધારે દુઃખ દેવા હવે સમજાયું કે, પ્રેમમાં બધી નીતિ સમાઈ જાય છે. હૃદયના ઐક્યમાં શરીરનો સ્થૂલ સમ્બન્ધ પણ પુણ્યરૂપજ બની રહે છે, મેં તે બાળાને બહુ દુઃખ આપ્યું હતું અને વ્યર્થ આપ્યું હતું, એ સમજાયું. તે દિવસને પણ હવે તો ત્રણ વર્ષ વીતી ગયાં. તે બાલા અન્યની પણ થઈ, કરાઈ. આ સમયમાં હૃદય પર શું શું વીતી ગયું, તે લખવાની જરૂર છે ? મારી કવિતાઓ બસ નથી ? કશો સંકોચ નથી, કશો ભય નથી, આ વાત કહેવામાં કશુંજ છુપાવવાની ઇચ્છા નથી. પણ આ વાત કહેતાં હું મારા વિચારો-ને બરાબર ગોઠવી શકતો નથી. હર્ષ રોવામાંથી જે કાંઈ આરામ મળતો, તે પણ હવે તો ગયોજ છે. હવે તો સંસારને કોઈપણ એક કિનારે આ હૃદય આવી પહોંચ્યું છે. સૌન્દર્યનો ભોગ ખોવાઈ જતાં દરેક ભોગવિલાસના ત્યાગ તરફ હૃદય ખેંચાય જાય છે. એક ઘા,

એક ટકેરાનીજ અપેક્ષા છે. કુદરતે પકવ કરી રાખેલ ફળ લતાને જરાજ કમ્પ આપતામાં ખરી પડશે. તે કોઈ આખનાર નથી; પોતાની મેળે સહી જશે, અને ધૂળ સાથે ધૂળ બની બળી જશે. એ નિર્માણ પણ બહુ સુંદર છે.”

કાન્તને પત્ર, તા. ૧૧ : ૧૨ : ૯૭.

પત્ર ૨ જો.

“મારે માત્ર સહેવાતું રહ્યું છે, તે બહુ લાગતું નથી; પણ કાંઈ લાગે છે તે જુદું જ છે. જે બાળા કોઈ વખતે મારી શિષ્યા હતી, કોઈ વખતે પ્રિયા હતી, તેના આત્માનો વિકાસક્રમ શી રીતે ચાલે છે, તે જોવાની અને તેમાં કાંઈ મદદ કરવાની, તેને મારી સાથે દોરી જવાની મારી બધી આશાઓ તૂટી પડી છે, એ બહુ લાગે છે. તે બિચારી શી રીતે સહન કરી શકશે ? તેની પાસે પુસ્તકો નથી, કે નથી કોઈ હૃદયને ઊપાડનાર મિત્ર. જે ઔષધ મને મળે છે તે તેને કોણ આપે ? * * * કદાચ મને શાન્તિ મળશે પણ ખરી; પણ જ્યાં હું ઉભો હોઉં ત્યાં તે ન હોય, જ્યાં તે હોય ત્યાંથી એક તમ્બુ પણ ઉપર લેવાને મારી પાસે કશું સાધન ન મળે. અરે ! તે નિરંતર સળગતીજ રહે, એ તો મને ગમે ત્યારે એ કેમ લાગ્યા વિના રહેશે ?”

કાન્તને પત્ર, તા. ૨૬ : ૧૨ : ૯૭.

પત્ર ૩ જો.

“તમને આ વાંચીને બહુ ખેદ થશે, પરંતુ સર્વની પરવાનગી પછી, એના માલિકોની ઇચ્છા પછી, મેં ગઈ કાલે શોભનાને મારી કરી છે. દુનિયા બહુ બુરું કહેશે. પરમાત્માનો ઇન્સાફ તો મૃત્યુ સુધી રાહ ન જોવા માટે જે થાય તે ખરો; પરંતુ તમને તો બહુ ખેદ થશેજ. પરંતુ જિંદગી એવી બૂરી લાગતી હતી, અને ધીમે ધીમે હવે એવું થતું જતું હતું, કે મને એ સાહસ કરવુંજ ગમ્યું ! પ્રભુ તે કાર્ય પર કૃપા અને ક્ષમાની દ્રષ્ટિથી જુઓ !”

કાન્તને પત્ર, ૧૨ : ૭ : ૯૮.

પત્ર ૪ થો.

લાઠી, તા. ૩૦ : ૧૦ : ૯૭.

“ પ્રિય મણિભાઈ,

“મહારા પત્રમાં આપે કાંઈ વધારે આશા જોઈ હોય, તો હું તે બરાબર લખી શક્યો નહિ હોઈ. મહારા હૃદયમાં વધારે ત્વરા છે, પણ આશાને બદલે વધારે તો નિરાશા છે. રમા આપના પરિચયમાં આવે, આપણે ત્રણ શૈલનાની વાતો કરીએ તેટલા પરિચયમાં આવે, તે એટલી ઉદાર થાય કે મહારી ઇચ્છાને આનંદથી અનુસરે, એ બધું આ જન્મમાં તો નહિ થાય. એજ માર્ગ લેવાનો હોય તો મને આશા છોડી દેવાનું કહો. નિરાશ હૃદય, એ પાસાથી નિરાશ હૃદય પોતાને રચતું કરે તેમાં તેને ફટું મુકો. એકની એક વાત લખતાં મને હવે અણગમો થાય છે, અને કદાચ આપને પણ સાંભળી સાંભળી તેમજ થતું હશે. જેનો અંત કાંઈજ નહિ તેની વાતો શી ? મહારા યશની, કીર્તિની મને કાંઈજ દરકાર નથી. દુનિયાની વાતો કે દુનિયા કોઈને કયાં સ્પર્શ કરી શકે છે ? એ તો શું છેક નકામી દરકાર નથી ? પણ આપને મહારા યશની દરકાર છે, તો તે પણ સાચવી શકાય ત્યાં સુધી બલે સચવાતો. રમાની તૃપ્તિ ખાતર ખરું જેતાં મેં કાંઈજ નથી કર્યું. તેની તૃપ્તિમાં હું મારીજ તૃપ્તિ જોઈ શકતો, અને જે થયું તે બધું થયું. તે તૃપ્તજ રહેવી જોઈએ ? અત્યારે કયાં તૃપ્ત છે ? અને એમ છતાં હું આમ કહું છું ત્યારે પણ તેની ખાતર જીવ આપી દેવાની ઇચ્છા થઈ આવે છે. પણ તે એ તે કયાં લે છે ? મહારી બાજુ અત્યાર સુધી સુધરેલી છે એમ આપ માનો છો, પણ આથી વધારે બગડેલી બાજુ કઈ હશે ? રમા આપને કદાચ મળશે, કદાચ ગુરુ તરીકે આપને પૂજશે, પણ એ હૃદય કદિ પણ કયાંએ પૂર્ણ શ્રદ્ધાળુ નહિ થાય. એની શ્રદ્ધામાં મને આશા નથી. હું એકલો થાકી ગયો નથી; તે પણ મહારી આવી સ્થિતિથી અને તેની પોતાની હાલની સ્થિતિથી છેક થાકી ગઈ છે. આમ કે તેમ કાંઈ છેડો લાવવા, આજ કાલમાં લાવવા મહારું હૃદય પુકારી ઉઠયું છે, અને રમા પણ કાંઈ ઉતાવળ બતાવે છે. આ વાતનો અંત કયાં ? વગર વાંકે મળેલી

શિક્ષાનો છેડો કયાં ? શું એ છેડો ખડું જોતાં કેદીનાજ હાથમાં નથી ? મને કોઈ અમુક સમય બતાવી શકશે ? રમા પાસે પણ મેં મ્હારું હૃદય ખુલ્લું મૂક્યું છે. વર્ષો થઈ ગયાં કશી દયા મળી નથી, એક પણ લાગણી મ્હારા વિચાર તરફ વળી નથી, નબળાઈની એવી એક પણ ક્ષણ આવી નથી. હવે નહિ આવે. આવશે તો તેને કેટલાક યુગો જોઈએ. યુગો સુધી હવે હું રાહ જોવા માગતો નથી, જોઈશ નહિ. મ્હારો સવાલ તો આજે કાંઈ થઈ શકે તેમ છે ? કાલે કાંઈ શકે તેમ છે ? એ છે. મને મ્હારી થયેલી તે આપો, એ હું કયાં કહું છું ? મને કોઈ વહેલી નિરાશા પણ નહિ આપો ? મ્હારે માટે મ્હારાં બધાંએ નિરંતરનું સહન કરવું જ નિરમ્યું છે, એ જાણી મને બહુ આનન્દ થશે. મેં બધી આશાઓ રાખી હતી. આવતા જન્મ જેવી જુઠી જુઠી આશામાં એ આનન્દ માન્યો હતો. લાંબી આશા હવે નથી જોઈતી. એ લાંબી આશાઓમાં કશો સાર નથી. ‘Nothing venture, nothing have.’ કાંઈ સાહસની જરૂર છે. ડહાપણથી હું કંટાળી ગયો. પણ આપ કહેશો, ઇચ્છશો, તેમજ રહેવાશે ત્યાં સુધી રહીશ. હવે તો છેલ્લી જ વખત બધું કહી દેતો હોઉં એમ લાગે છે, અને કહેવાનો કાંઈ આરો નથી. આપનું જે થયું છે તેનું આપ જાણો.”

આપનો
સુરસિંહ.

પત્ર પાંચમો.

લાઠી, ૬ : ૧૧ : ૯૭.

“ વહાલા મણિભાઈ,

“ કાંઈ નિરાકરણ, કાંઈ અંત-નિરાશામાં કે ઇષ્ટપ્રાપ્તિમાં, ગમે તેમ પણ આ લાંબાં વર્ષોની આશાનો હવે નિકાલ, તેને માટે રમા અને હું બંને બહુ દિવસથી આતુર છીએ. રમાને આ શિર પર લટકતો તલવાર અસહ્ય લાગે છે, અને બહુ ઉદાસ રહે છે. તેની અને

મહારી પોતાની ઉદાસીનું મહારા હૃદયમાં કાંઈ બહુ દર્દીભર્યું મિશ્રણ થોળાયા કરે છે. મને કશા ઉદમમાં રસ પડતો નથી. શાન્ત વિચારમાં રહેવા ટેવાએલું હૃદય તે ક્યાંએથી મેળવી શકતું નથી, અને જિન્દગી એક મહોટા બોઝા રૂપ થઈ પડી છે.

“અમે કાલે રાત્રે અમુક અંત પર આવવાના વિચારોમાં ત્રણ ચાર કલાક બેઠાં હતાં. સહજ વાતોમાંથી ગંભીર વિચારોમાં આવી પડ્યાં હતાં, અને કશા અંતપર આવ્યાં નથી—આવી શક્યાં નથી. હું નથી આવી શક્યો—પરંતુ નિકાલનો એક માર્ગ શોધાયો છે. એ માર્ગ, દેંસલાનું એ જિંદુ શોભાના અને હું જૂદા પડ્યાં તેજ દિવસે મળી ગયેલ હોત, એમજ થવું જોઈતું હતું; તેને આટલાં વર્ષો થયાં તેથી મહારી ચોક્કસ વિચારો પર વિચાર કરવાની બુદ્ધિનું બહુજ હલકું મત બંધાયા વિના રહેતું નથી. મને લાગી આવે છે કે હું ગમે તેવાં ભવ્ય પણ વ્યર્થ સ્વપ્નોનો આદમી છું; દુનિયામાં જેની બહુ જરૂર છે તેથી હું હતભાગી છું. પણ તેને માટે કશું દુઃખ નથી; હું મહારા સ્વપ્નમાં સુખી છું. તે સંબંધે ફરીયાદ કરવા જેવું કાંઈજ નથી.

“પણ, કાળ જવાથી ચાલતી બાબતમાં હું વધારે મુશ્કેલીમાં આવી પડ્યો છું. એક બિના એવી બની ગઈ છે, જેણે મહારી બાલાને અન્યની બનાવી દીધી છે. પરંતુ કાળ જવાથી કાંઈ લાભ પણ થયો છે. અમારા પ્રેમની કસોટી લેવાઈ છે. જે પ્રેમમાં બલ વાપરી શકે છે તેજ પ્રેમને લાયક છે. હું શું કરી શકીશ, અને જેને મહારૂં હૃદય અપાઈ છે તે શું કરી શકશે, અમે બંને શું કરી શકીએ છીએ, તે નિરૂપવાનો અમને સમય મળ્યો છે. આયાસે પ્રાપ્ત થયેલ બંનેને મધુર થઈ પડશે—જે પ્રાપ્ત થશે તો.

“બધી બાબતોને, બધાં સ્વપ્નને કોરે મૂકી ‘તે મને ચાહે છે?’ એ પ્રશ્નનું સ્પષ્ટ ઉત્તર મને મળવું જોઈએ, અને ‘હું તેને ચાહું છું?’ તેનું સ્પષ્ટ ઉત્તર તેને મળવું જોઈએ. એટલું થયા પછીજ કાંઈ ગતિ કરવી ચોખ્ખ ગયાય. મહારા સિવાય અન્ય કોઈ તે ઉત્તર

મેળવી શકશે નહિ. મ્હારે એક વખત તેને મળવું જોઈએ. રમા તેવી સગવડ કરી આપશે. જે આનન્દ અને જે મુરકેલીઓ અમે સાથે રહીએ તો અમને મળે, તે બધું મ્હારે તેને સ્પષ્ટ સમજાવવું જોઈએ. તે કેટલી તૈયાર છે અને હું કેટલો તૈયાર છું, તે ત્યારેજ જાણી શકાય. તેને મળવું એ બરાબર, પરંતુ તે તૈયારજ છે એમ સમજી મ્હારે મ્હારી બધી તૈયારી કરી લીધા પછીજ તે પ્રસંગ યોજવો જોઈએ. તેને વ્યર્થ જખમ હવે ન આપવો જોઈએ.

“ તે તૈયાર છે એમ સમજતાં મ્હારે કેટલીક તૈયારી રાખવી જોઈએ, તેના વિચાર પણ મેં બિછાનામાં ઘોળ્યા હતા. ”

“ તેના પિતા, તેનાં સંબંધીઓ, ખવાસ જેવાં હલકાં નથી, અને શોભના મારી થાય છે, એટલું સમજતાં આબરૂની ખાતર તેઓ તેનો પ્રાણુઘાત કરે તેવી લાગણીના તેઓ છે. તેણે ‘હા’ એટલું કહ્યું તે ક્ષણથીજ તેને મારી કરી લેઈ તેના શરીરને સહીસલામતીમાં મુકી દેવું જોઈએ. મ્હારા પોતાના અંગ પર કશો ધસારો થાય એ ન બને તેવું છે; અને બને તો માણસ સામે માણસ હોય તેમાં કશો વિચાર કરવા જેવું નથી. મારા પર આવનાર જેટલો સહીસલામત હશે તેટલો તો હું હૃદયજ. અમે બંને સહીસલામત હોઈએજ, તેમાં કશી શંકા રાખવા જેવું નથી. પરંતુ એક બીજોજ વિચાર કરવાનો છે. તેઓ કદાચ આત્મઘાત કરે. તેને માટે વિચાર કરવા હું બંધાયો છું ? ત્યાં રાજ્યનો કાયદો જેટલી અન્ય માટે સંભાળ રાખે છે તેટલી રાખતોજ હશે, અને વિશેષમાં મારી પણ ખાસ સંભાળ હોયજ. તેમ છતાં એવું કાંઈ બને તો આબરૂ સિવાય કશું જાય તેમ નથી; અને તેની તો પરવા બહુ કાળથી જોઈ છે. હું આ વાત આટલી હલકી ગણું છું એમ આપ માનશો નહિ. મારી શોભના તેના પોતાનાં રક્તનાં સંબંધીઓનાં રક્તમાંથી મને મળે એ મને કેટલું દુઃખકર થાય ! પણ એની બધારે દરકાર રાખવા, એમ થતું હોય તો મ્હારે અટકવુંજ જોઈએ એવો ક્ષણવાર વિચાર કરવા, હું બંધાયો નથી, એમ મને લાગે છે. અને તે ન જ બને એવી બધી બાબતોમાં- એ બનેજ તો ભલે બને, એવા નિર્ણય પર હું આંચો છું. ”

“ નિર્ણય કાંઈ ઘાતકી લાગતો હશે. પણ એમ નથી. મને એ લોકો પર બહુ દયા છે. કાંઈ ડર છે તે વિશેષ તેના પિતાનો છે. તેનો પિતા કેવો હતો ? અને કેવો છે ? યૌવનમાં છેક વ્યભિચારી હતો. અત્યારે જ્યારે દાંત પડી ગયા છે, ત્યારે પણ પોતાની પુત્રી જેવડી સ્ત્રી હમણાંજ પરણી આવ્યો છે. પોતાની જુની સ્ત્રીથી અસંતુષ્ટ હોય તો પણ આવી વયે શું પુરુષો સ્ત્રી વિના નથી રહી શકતા ? આવી વર્તણૂકના માણસને મારા આવા પ્રેમની આડે આવવાને કશોજ હક નથી.

“રમા મારી સાથે નહીં રહી શકે, એ તેનો નિર્ણય છે. મારાં બાલકો અને તે મારાથી જુદાં થશે ? રમા ભલે જુદી થાય. તે શોભનાથી ડરે છે. મને તો એ બંને મારી સાથે હોય તેમાં ડરવા જેવું કશું ન જ લાગે, પણ રમા જેને પોતાની અને પોતાનાં બાલકોની સહી-સલામતી ગણતી હોય તે મારે તેને આપવીજ જોઈએ. તે સંબંધે તેણે શું કરવું ? તે તેની મુખત્યારો ઉપરજ રહેવું જોઈએ. હું તેના પતિ તરીકે આજ્ઞા કરું, તો તે અમારી સાથે રહે, પણ તે મેં કદિ કર્યું નથી અને કરી શકીશ નહિ. હા ! તે મને છોડી ચાલી જશે ? ઘડીક જિંદગી કડવી થઈ જાય છે. મારી રમાના અશ્રુમાંથી મળતી મારી ઝમે તેવી શોભના પણ મને આ આખી જિંદગી ત્યજી દેવા જેવી લાગે છે. નહિ, નહિ; તેનો વિયોગ આખી જિંદગી સહી લેવા જેવો લાગે છે. પરંતુ રમામાં મેં બહુ મોટી આશાઓ રાખી છે, અને હજી રાખી શકું છું. શોભનામાં મારી કંઈ ઉંચો આશા ન હોય ? તે તેની દાસીજ રહેવાની. તેનું હૃદય રમાને પૂજતુંજ રહેવાનું. એને માટે મારા પોતાના હૃદય જેટલીજ તેની ખાતરી છે. તેને તેટલી ઉદાર તો બનાવી શકીશ.

“ ગમે તેવું અજ્ઞાન આશક હૃદય ગમે તેવાં ગંભીર માણક હૃદયને પણ પોતાનું ગાંભીર્ય સમજાવીજ શકે છે. પ્રેમ વધારે નહિ તો દયા તો મેળવેજ. દયા દઈને સાંભળે તો છે જ. કર્ણ મળ્યો, સંભળાયું, એટલે શું નથી થઈ શકતું ? પ્રેમી સાથે હૃદયને મોકળું મૂકતાં આપણે બ્રહ્માંડના મધ્યબિંદુએ આવી જઈએ છીએ, જ્યાંથી સર્વ જોઈ શકાય છે, અને સર્વ બતાવી શકાય છે. શોભનાનું હૃદય કેમ ઉદાર ન થાય ? જ્યાં મારી દષ્ટિ પડે ત્યાં તેની કેમ ન પડે ? મારું

હૃદય અને મારો આત્મા મેં તેનાં કર્યોં છે કે નહિ ? જો કર્યોં
તો ખીજો સવાલ રહેતોજ નથી. અને પછી રમાના આવા ભ
રમા કેટલા દિવસ ત્યજી દઇ શકશે ? ફરી અમારા મકાનમાં ર
વસવા અમે નિત્ય તેના પગ પર આંસુ રેડીશું. એ અશ્રુ હૃદય
હશે, તો શું રમા અમારાથી તસુ પણ દૂર વસી શકે ? તે એવી
વિનાની નથી. તે મારી ફરીર છે. પણ તેનાથી પોતાનાં બા
કેમ છોડ્યાં છોડાય ? હું તેના વિનાનું માફ ઘર કદપી શકતો ન
પરંતુ હું પત્થર જેવો થઈને એવા નિર્બળ પર આવ્યો છું કે એ
મુખી થાય. એમ થાય એજ ન્યાય છે. મારી રમાની ખાતર મ
શોભનાને જિંદગીભર દુઃખમાં રાખવા મને કશો હક નથી. હું ક
કઈ અને તે ગિચારી બાલા માટે એક પણ આશા નથી, ત્યારે રમા
આશા છે. વળી રમા બચ એ મારી ઇચ્છા તો નથી જ. મારી દ
તો એથી ઉભટીજ છે. રમા મારી સાથે છે તેમજ રહે, અને શો
મારાથી દૂર અન્ય મકાનમાં રહે, એવી ગોઠવણ પણ રમા અ
હું ધરું છું. એમ થાય તો મને પૂર્ણ સંતોષ છે. પરંતુ અન્ય સ્ત્રી
અને પછી એવી રીતે રહેવામાં કાંઈ રસ નથી, એમ તે માને છે
માને છે કે અમુક સમયે મારી બદલાઈ ગયેલી લાગણીથી અને
પોતાના જલદ સ્વભાવથી બુદ્ધિ થવાનુંજ પરિણામ આવે. આમ
તો રમાનો હડ અને ટુંકી દૃષ્ટિ જોઈ છે. તેનો જલદ પણ શુદ્ધ સ્વ
મને કદી આકરો લાગ્યો નથી અને લાગવાનો નથી, તેમ
લાગણી અત્યારે પણ ફરી નથી, તો તેના આવા ઉપકાર નીચે અ
પછી તો નહીંજ ફરે. હું હૃદય કેવી રીતે ખતાવી શકું ? મારાથી
માટે જે કાંઈ થઈ શકે તે કરવા હું તૈયાર છું. તો પછી રમા ત
મારી ફરજ હું બજવી ચૂક્યો છું. અને લાગણી પોતાની ફરજ
સુધી બજાવ્યા કરશે એવી આશા રાખું છું.

“હાલ તુર્ત રમાને આપ સમજાવી શકશો એવી આશા
શો નહિ; અને શોભનાનાં સંબંધોએ—રમાના એ નીમકહ
પુષ્પોએ કોઈથી પણ સમજે એ આશા રાખશો નહિ. રમા પોતે
ને સમજાવવા મારી ખાતર તૈયાર છે, પણ તેની પોતાની એક :

પણ બોલવા હિમ્મત નથી ચાલતી, કેમકે ત્યાં તેને બિલકુલ આશા નથી. તોપણ આપ આશા આપી શકતા હો, તો તેપર જીવવા હું તૈયાર છું.

“એક ગૃહસ્થ તરીકે આટલા વિચારો ક્યાં પછી મારી રાજાની સ્થિતિની ફરજ તરીકે પણ બે વિચાર કરવાના છે:—

“રમાને હુઃખ અપાયું જાણી અહીંનો કામદાર બેદિલ થાય અગર ચાલ્યો જાય. રમઃ એમ થશે એમ માને છે. હું કાંઈ ચોક્કસ કલ્પના કરી શકતો નથી. મને એવો પણ વિચાર આવે છે કે તે મારો પક્ષ શા માટે ન લે ? તેને મારા જેવા અનુભવ છે. અન્યના પ્રસંગમાં આપવીતી ભૂલી જાય તો તેની એટલી બધી ફરકાર શા માટે હોવા જોઈએ ? રાજ્યમાં કદાચ એક મોટો ફેરફાર કરવો પડે પણ તેથી શું ? એજન્સીમાં હું અસ્થિર વિચારનો કદી દેખાઉં તો તેથી પણ શું ? એજન્સી ધ્વિર નથી. એ એક એવી તરવાર છે જે તેનાથી ડરનાર માટે તરવારજ છે, અને જ્યારે તેનો ડર ગયો ત્યારે એક નેતરની સોટી પણ નથી. રાજ્ય અન્ય કારભારીથી પણ ચાલી શકશે. હાલના કારભારીને આવી રીતે જવાનો કદાચ પ્રસંગ આવે તો મને હુઃખ થશે, પણ એ બહુ નથી. કારભારી ત કિં તે જેવો કારભારી હતો તેવોજ રાખવા હું પોતે જ તૈયાર છું.

“પરંતુ એક બાબત બહુ સમ્મ છે. મેં તો તેને પણ ફેંકી દીધી છે, પણ તેમ કરવામાં હું અંતઃકરણનો પ્રતિધ્વનિ મેળવી શક્યો નથી. ત્યાં હૃદય ચીરાતું હોય તો ચીરો ફેંકી દેવા પણ મારે તૈયાર રહેવું જોઈએ, એમ મને લાગે છે. જે કાળ ખોવા દીધો, તેણે એક આજ બિના ઉત્પન્ન કરી છે, અને તેજ મોટી અને જરા ઠેરવા જેવી છે. અહીં ધર્મસંકટ છે.

“અન્યની સીને ઉપાડી જનાર રાજા પ્રજાને કેમ ન્યાય આપી શકશે ? પ્રજા એવા રાજા પાસે શી આશા રાખી શકે ? મને તેમ કરવાને શો હક છે ? હું નબળો બેદરકાર રાજા છું, મહારા રાજ્યમાં નિત્ય કેટલા અન્યાય ચતા હશે, તે પણ કદાચ હું જાણતો નહિ હોઉં

એવો મૂર્ખ છું. છતાં અન્યાય થતો હું જોઈ શકતો નથી, અ
અન્યાય કરતાં મને અત્યંત ત્રાસ આવે છે. આ બિના કાયદા આગ
મૂકી હોય—તેનો વર ન સમજે તો જે બનવા સંભવ પણ છે—
ચુકાદો મારા ગેરલાભમાં થાય. અન્યની બાબતમાં હું પોતે પ
તેમજ કહું. ત્યારે મારા સ્વાર્થની ખાતર કે શોભનાની ખાતર પ
હું અન્યાય કહું ? મારે હાથેજ જાણી જોઈને હું અન્યાય કહું
સમાજના ધારાને જોતાં તો તેમ કરવાને હું અધિકારી નથી. પર
સમાજ કરતાં ઈશ્વર મોટો છે. પ્રભુ પાસે આ હકીકત મૂકાય તો
મારું કૃત્ય વાજબી ન ગણાય ? તે બાલાની ખાતર જાન આપ
કોણ તૈયાર છે ? તે બાલા કોને ચાહે છે ? તેનો હાથ કોને સોંપ
જોઈએ ? શું સમાજે મારું જે હતું તે લૂંટી લીધું નથી ? અન્ય
મને વધારે નથી મળતો ? તેનો એ પતિ શું આબરૂની ખાતર
પોતાનો દાવો આગળ કરતો નથી ? એથી વિશેષ શું ? તેની સ્ત્રી
ચાહે છે, એટલું જાણતાં તો તે તેનો નાશ કરવા તૈયાર થશે. પ્રેમ ક
છે ? પ્રેમના પદાર્થને શું દુનિયાની ઉપાધિ લૂંટી જશે ? મને મા
હક તે બાલા પર વધારે લાગે છે. મારું અંતઃકરણ પણ એવી
સાક્ષી પૂરે છે. મને લાગે છે કે, મહારી પ્રબળે એ પગલું લ
પછી પણ હું અત્યારે ન્યાય આપું છું તેવોજ આપી શકીશ. લો
અન્યથા દેખશે તો ભલે દેખે. લોકો શું જીવે છે તે જોવાને
બંધાયો નથી. એઓ જે જીવે છે, તે ખોટું છે, એટલું હું હમણાં રા
હું તેથી વિશેષ કાળજી રાખીને બતાવી આપીશ. પણ આમાં ર
વાત હજુ છે જે હૃદયમાં ખટકે છે. હું શોભનાને મેળવવામાં મા
રાબની સ્થિતિનો ઉપયોગ કહું છું. અન્ય કોઈ કદાચ તેમ ન ક
શક્યું હોત. પણ જે સ્થિતિએ મને ખરું જોતાં બધી મુશ્કેલી
નાંખ્યો છે, તે શું એક વખત પણ હૃદયની વાતમાં ઉપયોગી
થાય ? એ સ્થિતિનો ઉપયોગ કરવામાં અન્યાય શું છે ?

“ પરંતુ કદાચ આ બધા માંહેનું કશું જ ન બને, કદા
આમ થશે અને તેમ થશે એ બધી કલ્પના જ હોય. હું તો
બધા વિચાર કરતો ન હોય, એ વિચાર મને આવતા ન હો

હું બહુતો હતો અને હજી બહુ છું કે દુનિયાનાં તોફાન પોતાની મેળે શમી બાય છે, અને જો તોફાન આવશે તો તેનું ત્યારે જોઈ લેવાશે. રમાએ આ વિચારો આપ્યા છે. તેણે આપ્યા તેનો મેં નિકાલ કરી નાંખ્યો. પરંતુ તે સાચી છે. આ બધા વિચારો કરવાની જરૂર હતી. આપ પણ કરશો.

“પણ તે બાલાનું હૃદય મને નહીં ચાહતું હોય તો ? મારા તરફ હવે તેને ધિક્કાર આવ્યો. હશે તો ? અહો ! એક વખત જેને હૃદય ચાહતું તેને છેક ધિક્કારવા જેવી સ્થિતિ કેટલાં દરો પછી આવે છે ? મને તે સ્થિતિનો અનુભવ નથી, પણ હું કલ્પી શકું છું કે પ્રેમ ધિક્કાર થઈ બધ ત્યાર પહેલાં હબરો વખત હૃદય ચીરાઈ જતું હશે. એ ધિક્કાર કેટલો બધો ચાહવા જેવો છે ? અને હું તો એ ધિક્કારને લાયકજ છું. કદાચ દુનિયાદારીની શરમથી હવે તે મારી થવા નહિ ઇચ્છે એ સ્થિતિમાં તેને મૂકનાર હું જ છું. તેને માટે હું સિવાય બીજા કોને શિક્ષા થવી જોઈએ ? તે મને ચાહતી એ માનતાં મને બહુ વર્ષો જોઈશે, ને એટલું સમજાયા પછી એ શું ? હું તેને નહિ ચાહતો હોઉં, એ આ જિંદગીમાં ન બને તેવું લાગે છે. હું તેનો ફકીર થઈ રહીશ, બધા સ્થૂલ વૈભવને ફેંકી દઈશ. તેની એક છબી રમા પાસેથી માગી લઈશ. શું રમા મને છેલ્લે એટલું નહિ કરાવી આપે ? મારાથી જીવાશે તેટલું હું જીવીશ. નહિ જીવી શકાય તો મરી જવું એ વાત બહુ ટૂંકી છે. પણ શા માટે મરીશ ? મારી જિંદગી રસ વિનાની નહિ હોય.

“મેં આપને બહુ ઉપાધિમાં નાંખ્યા છે, પરંતુ ‘ચારો મસ્તોની ખુશારીની તૈયારી છે.’

“આનો ઉત્તર લખવા આપ ચિંતામાં પડશે નહિ. કાંઈ ચોક્કસ વિચારો આપને આપવાનું પ્રાપ્ત થતાં તે મેં કર્યું છે. હું ફરી ઉતાવળ કરું છું, એમ માનશે નહિ.

સર્વદા આપનો

સુરસિંહ.

કથામંજરી-ભાગ પહેલો.

(સોનેરી નામનું સુંદર પુઠું—કિંમત-રૂ. બે.)

પહેલા કોઈ સંગ્રહમાં ન આવેલી વિદ્વાન લેખકોની ખાસ યુટી કાઢેલી સ્નેહજીવનની નીચેની સોળ વાતો પુસ્તકમાં છે:—

- ૧ વેષધારી. (રા. રા. જગનલાલ હરિલાલ પંડ્યા; બી. એ.),
- ૨ તારાનું અભિજ્ઞાન. (રા. બ. રમણભાઈ મહીપતરામ નીલકંઠ),
- ૩ એક રાત્રી. (ડો. સ્વીન્નનાથ ટાગોર), ૪ અપરિચિતા. (રા. રા. ભગવાનલાલ ગીરજશંકર ભટ), ૫ મણી. (રા. રા. વૈકુંઠલાલ શ્રીપતરાય ઠાકોર; બી. એ.), ૬ વોસમી સદીની શકુંતલા. (રા. રા. વૈકુંઠલાલ શ્રીપતરાય ઠાકોર; બી. એ.) ૭ દેહાલત (સ્વ. ભાઈ રણજીતરામ વાવાભાઈ મહેતા; બી. એ.) ૮ સુમનનો સંતાપ (રા. રા. ઈન્દુલાલ કે. યાગ્નિક; બી. એ. એલએલ. બી.) ૯ લગ્ન. (સૌ. શારદા મહેતા; બી. એ.), ૧૦ “ગરબાવાળી.” ૧૧ પૈસો કે પ્રેમ? (રા. રા. ચંપકલાલ એચ. ભગુડીઆ; બી. એ.) ૧૨ વિચિત્ર સ્વયંવર. ૧૩ રેણુકા. (રા. રા. ઝોક્ષદાસ ડી. રાયચુરા), ૧૪ સ્નેહપ્રહેલા કે સાન? ૧૫ પ્રિયબાલા. (રા. રા. ડાહ્યાભાઈ લક્ષ્મણ પટેલ) ૧૬ લલિત-માધુરી. (રા. રા. જગજીવન ડાળીદાસ પાઠક. લગભગ ૮૦ પૃષ્ઠની મોટી સ્નેહવાર્તા.)

આ પુસ્તક સુંબઈ યુનિવર્સિટીએ ૧૯૨૩ ની સાલની સ્કૅલ-લિવિંગ મેટ્રીકની પરીક્ષામાં ટેકસ્ટબુક તરીકે પસંદ કર્યું છે.

ધર્મપાળ.

(બુદ્ધ સમયની ઐતિહાસિક નવલકથા). ગુજરાતી સાહિત્યમાં પ્રાચીન ભારતવર્ષની જાહેજલાલીનું દિગ્દર્શન કરાવનાર ઐતિહાસિક નવલકથાઓ માત્ર આંગળીના વેદા ઉપર ગણી શકાય એટલીજ છે. અંગ્રેજી સાહિત્યમાં મિસર અને બાબીલોનના પ્રાચીન ઇતિહાસના આધારે ઘણી નવલકથા રચવામાં આવી છે, અને તેથી સભ્ય જગતમાં એ બંને પ્રાચીન દેશોની સારી પેઠે ખ્યાલિ પ્રસરી ગઈ છે. પ્રસ્તુત નવલકથા પણ તેવાજ હેતુથી ભારતવર્ષના પ્રાચીન ઇતિહાસના આધારે તથા બૌદ્ધ સમયને અનુસરી લખવામાં આવેલી હોવાથી તેની વસ્તુસંકલના અત્યંત ઉત્તમ હોવા ઉપરાંત તદ્દન નિર્દોષ છે. પાકું પુઠું છે. કિંમત રૂ. ૨-૮-૦

કથામંજરી-ભાગ બીજો.

(મોટાં પૃષ્ઠ ૩૦૦ સોનેરી સુંદર બંધાર્ધ-કિમત રૂ. ત્રણ)
આ ભાગમાં વિદ્વાન્ લેખકોની નીચેની ચૈદ વાતો-કથાઓ-છે.

૧ નિર્મળા (લગભગ ૧૦૦ પૃષ્ઠની અપ્રસિદ્ધ પવિત્ર સ્નેહ-કથા), ૨ ગુલછરીના બાગમાં ગુલાબ. (લેખક મી. શિયાવક્ત્ર નસરવાનજી મોજીઆ; પારસી સંસારી સ્નેહકથા.) બે મૃગનાયક. (જીવનલાલ અમરશી મહેતા, આત્મભોગ વડે પરમાર્થ સાધનની અપ્રસિદ્ધ કરણ કથા.) ૪ સુખી રાજકુમાર. (રા. રા. સવાઈ-લાલ ચુનીલાલ યાગિક, ઉપલીજ કથાના સિદ્ધાંતવાળી કથા.), ૫ એક સ્વપ્ન. (રા. રા. પુષ્કરરાવ વામનરાવ મહેતા, એમ. એ. એલએલ. બી.), ૬ મહનનો મનોરથ. (રા. રા. મોહન-લાલ પાર્વતીશંકર દવે, એમ. એ. એલએલ. બી. ચાલુ જમાનાના ઉછરતા યુવક અને પ્રેમી જીવનનું એક સુંદર દ્રશ્ય.) ૭ નિર્ભય-તાની મૂર્તિ. (લે. શ્રીમદ્ ઉપેન્દ્રાચાર્યજી.), ૮ માછીની છોકરી (રા. રા. ડાહ્યાભાઈ રામચંદ્ર મહેતા.), ૯ ચતુર્મુખ-ચાર મુખનું કૌતુક. (રા. બ. રમણભાઈ મહિપતરામ નીલકંઠ, બી. એ. એલએલ. બી. યુદ્ધિચાતુર્યની અદ્ભુત વાર્તા), ૧૦ બુદ્ધા-દાર બંધ (રા. બ. રમણભાઈ મહિપતરામ નીલકંઠ, બી. એ. એલએલ. બી. યુદ્ધિચાતુર્યની અદ્ભુત વાર્તા), ૧૧ વિચિત્ર વિલ. (રા. રા. પુષ્કરરાવ વામનરાવ મહેતા) ૧૨ હીરા માણેકની માટી ખાણ. (રા. રા. મણિશંકર રતનજી ભટ્ટ.), ૧૩ દુઃખમાંથી સુખ. (સ્વ. રાજકવિ કલાપી.), ૧૪ માટુભૂમિ પ્રત્યેનો પ્રેમ. (એક સત્ય ઘટના).

હાસ્ય કથામંજરી-ભાગ પહેલો

(કથામંજરીના ત્રીજા ભાગ રૂપે.)

રા. બ. રમણભાઈ મહિપતરામે લખેલો ઉપોદ્ધાત, રા. રા. મોતીભાઈ નરસિંહભાઈ અમીને લખેલી “ પટેલપોથી ” ની પ્રસ્તાવના તથા રા. રા. મોહનલાલ માર્વતીશંકર દવેનો “ હાસ્યરસ ” વિશેનો નિબંધ, અને સામજિક તથા સાહિત્યવિષયક હાસ્યરસિક કટાક્ષમય ૨૭ લેખો, વાતો, સ્કેચ વગેરેનો આ અત્યંત રમુજ સંગ્રહ છે. આ માપનાંજ પૃષ્ઠ ૨૫૦ ઉપરાંત ગ્લેજ કાગળ ને સોનેરી નાખનું સુંદર પુઠું. ૧૬. રૂ. બે.

પાપ અને પ્રશ્નાત્તાપ.

આ નવલકથાના પુસ્તકની ઉપયોગીતા અને ઉત્તમતા માટે સા. શ્રી રણછોડભાઈ કેદયરામ, સા. શ્રી કૃષ્ણલાલ મોહનલાલ ઝવેરી, ભાવનગરના દીવાન રા. રા. મોરારજી આણંદજી તન્ના, વગેરે ગૃહસ્થોના ઉત્તમ અભિપ્રાયો છે. પહેલો ભાગ ખલાસ થવાથી બીજી આવૃત્તિ થઈ છે.

આ નવલકથામાં માણસ પોતાની રહેણી દરેણી ઉપર કાંચુ ન રાખે તો તે અજ્ઞાણતામાં પણ પાપના ખાડામાં કેતી રીતે ઉતરતા જાય છે, અને તેનું પરિણામ કેવું ભયંકર આવે છે તે, તેમજ તેનું ભાન તેને થતાં કેવો પશ્ચાત્તાપ કરવાનો પ્રસંગ આવે છે, અને અંતરના સાચા પશ્ચાત્તાપથી બગડેલી બાજી ધન્યર કેવી રીતે સુધારે છે, વગેરે બહુ સરસ રીતે દર્શાવેલું છે. અન્યરચના એવી ઉત્તમ થયેલી છે કે પહેલો ભાગ વાંચ્યા પછી બીજો ભાગ વાંચ્યા વગર મનને સંતોષ વળતો નથી, ને બીજા ભાગમાં પણ છેવટનો કેટલોક ભાગ એવો ઉત્તમ છે કે તે વાંચતાં “સરસ્વતીચંદ્ર”ના ચોથા ભાગમાંના સરસ્વતીચંદ્રના સ્વપ્નદર્શનનો ખ્યાલ આવે છે. બે ભાગ સાથે પાકા પુંદામાં બાંધેલાની કિંમત રૂ. બે.

ચક્રવર્તી અશોક.

અર્ધ ઐતિહાસિક તેમજ ધાર્મિક નવલકથા.

મોટા કદનાં પૃષ્ઠ ૩૫૦ પુઠું પાકું. કિંમત રૂ. અઢી.

બૌદ્ધ ધર્મના પ્રવર્તક સત્તાદ્ અશોકના જીવનમાંના અનેક ધર્મયુદ્ધોમાંના એક કલિંગ યુદ્ધના મુખ્ય કથાભાગ ઉપર આ નવલકથા રચાઈ છે. અશોક એક સમયે ધાતકી અને ક્રૂર સ્વભાવનો હતો તે જ કલિંગના યુદ્ધ પછી એકદમ કેવો બદલાઈ ગયો તેમજ તેમનું જીવનસૂત્ર કેવી રીતે ફરી ગયું તેના તાદૃશ ચિત્ર ઉપરાંત કપટી બુદ્ધિમતિ, સંપુષ્ટાચાર્ય, અને કાવત્રાંખોર કલાવતી, વગેરે દ્વારા રાજકીય ખટપટનો સુંદર દેખાવ આમાં દૃશ્યમાન થાય છે. કલિંગ યુવરાજ જીતેન્દ્રનું ઉત્તમ ચારિત્ર, મૃગેન્દ્રરાજની કન્યા શોભના તેમજ ઇન્દિરાનો નિર્ભળ પ્રેમ, ચિદાનંદ, ઉપગુપ્ત, અને મોગલીપુત્ર તિષ્ઠ જેવા ધર્માચાર્યોની ધર્મપરાયણતા વગેરે વડે આ નવલકથા એટલી તો મોહક તથા બોધક થઈ છે કે પુરી કર્યા વગર હાથમાંથી મુકવીજ ગમે નહીં. આવી ઐતિહાસિક નવલકથા આ એકજ છે.

લખો—

જીવનલાલ અમરશી મહેતા.

૧. પીરમશ્શારીડ—અમદાવાદ.

શુદ્ધિ પત્ર

(મહત્વની ભૂલોનું)

૫૯	૫કિત	અશુદ્ધ	શુદ્ધ
૯	૨	૫૯	૨૫૯
"	૨૩	તે	ને
૧૨	૨૨	દદ	દદા
૧	૧	આલમ	લાઝિમ
"	૮	કરુ	કરું
"	"	લિયાબાને	બિયાબાને
"	૧૨	પરેશાણ	પરેશાની
૪	૯	હયું	હેયું
"	"	અશુથી	અશુથી
"	૧૧	અશુ	અશુ
૫	મથાળું	તા	તારા
"	૧૦	માંલા	માલા
"	૧૨	કયું	કર્યું
"	૧૭	મેં	મેં
૮	૨	રહ્યું	રહ્યું
"	૫	સુખ	સુખ
"	૯	નિકાસે	નિકાસે
૮	૧૮	સ્વ	સ્વ
૧૯	૫	પ્રહર્ષ	હર્ષ
૨૧	૭	દય	હૃદય
"	૧૦	સાધુ	સાધુ
"	૧૭	હૃદય	હૃદય
"	૧૮	ધૂંધટ	ધૂંધટ
૨૨	૮	સો	સો
"	૯	વિદ્યુત	વિદ્યુત
૨૪	૨	શીતાળ	શીતળો
૩૧	૨૧	ન્યૂન	ન્યૂન
૪૧	૧૪	અશુ	અશુ

૫૯	૫'કિત	અશુદ્ધ	શુદ્ધ
૪૨	૯	ભરમ	બની ભરમ
"	૧૦	દુઃખદાહ	દુઃખદાહ
"	૧૩	દિધ	દિધા
૪૪	૭	કુભડાં	કુલડાં
૪૬	૧૬	હમાર	હમારા
૫૨	૧૯	દે	દો
૬૯	૭	મેધ	મેધની
૭૦	૧૮	યધને	થધને
"	૨૧	રત્ન	રસ
૭૪	૧૩	નથી	પ્રીતથી
૮૨	૯	વળ	વેળા
૮૩	૮	તે પ્રિયાની	તેની પ્રિયાના
૮૭	૪	દયન	નયન
૮૮	૪	વીણ	વીણા
૯૩	૧૩	રઃખકર	દુઃખકર
૯૭	૩	સજતો	સમજતો
૯૮	૭	અ	ઐ
"	૨૨	ચોડ	ચોડા
૯૯	૧૧	સમ શે	સમજશે
"	૧૩	તુ	તુજ
૧૦૬	૪	માંગ	માર્ગે
"	૧૧	અતમા	આતમા
"	૨૨	ત	તે
૧૦૭	૧૯	અ	અં
૧૧૦	૧૦	પ્રણયી	પ્રણયી
"	૧૨	પ્રાહ	પ્રોહ
૧૧૬	૭	હયાં	હેયાં
"	૧૯	મમ	નામ
૧૩૧	૩	રમ	રમા
૧૩૨	૧૧	એમે	અમે
૧૪૫	૪	જલયાન	જલપાન

૫૪	પંક્તિ	અશુદ્ધ	શુદ્ધ
૧૫૧	૧	કયાથી	કયાથી
૧૫૨	૧	ની	નીતિ
૧૫૭	૧૧	જોતો	જોતો
૧૫૮	૧૯	ખર્જ	ખર્જ ને
૧૬૦	૧૪	પિયુ	પિયુ
૧૬૫	૬	વઘક	વૈઘક
”	૭	કૂપી	કુંપી
”	૯	સારે	સારે
૧૭૦	૧	ચાતા	ચાતાં
”	૧૪	બલ વૃન્દ	બાલવૃન્દ
૧૭૧	૨	ધસી	ધુસી
”	૧૩	ક	કું
૧૭૨	૧૦	ઉઘેડનારા	ઉઘેડનારાં
૧૭૪	(મયાણુ)	ટેલીયા	ટેલીયો
૧૭૫	૮	આપવો	આપવો
૧૭૬	૧૩	ચોટી	ચોટા
”	૧૫	રહેતા	રહેતાં
૧૭૮	૧	જહા	જહાં
૧૭૯	૧૩	વસન્તા	વસન્ત
”	”	રૂપાળો	રૂપાળે
૧૮૪	૩	હાં ઠીડીઓ	કાઠિડીઓ
૧૮૪	૧૬	સુતા	સુતાં
૨૦૦	૪	દનો	દિનો
૨૦૧	૪	દજો	દજો
”	૫	એ	ને
૨૦૪	૬	દિવબર	દિલબર
૨૦૫	૧૨	છાંટી	પાસે
”	૧૩	કંઠ પાસે	છાંટી
૨૦૬	૧૬	ભાદય	હાદય
૨૦૭	૧૮	અમ	અમ્રુ
૨૦૮	૧૪	હનદમ	હાદમ

પૃષ્ઠ	પંક્તિ	અશુદ્ધ	શુદ્ધ
૨૦૯	૮	હદય	હૃદય
૨૦૯	૧૦	હદય	હૃદય
૨૧૦	૨	હવદય	હૃદય
૨૧૧	૧૧ અને ૧૨	હદય	હૃદય
૨૧૨	૧	ને	ન
”	૯	અ	આ
”	૧૦	હદય	હૃદય
”	૧૩	જગરનો	જિગર તે
૨૧૩	૭	અહો !	અહો ! એ
૨૧૪	૧૬	હવદય	હૃદય
૨૧૭	૨૦	પ્રિય	પ્રિય
૨૧૮	૮	એ દલ	એ મુજ દિ
”	૧૧	કાણુ	કાણુ
૨૨૦	૯	મેળદાસને	મૂળદાસને
૨૨૦	૧૮	પ્રિય	પ્રિય
૨૨૦	૧૯	ઠેરસે	ઠેરશે
૨૨૧	૬	બારણેથી	બારણે તે
”	”	મહારે	મહારે તો
”	૭	થાશે	થશે
”	૧૦	કપમ	કપમ
૨૨૩	૭	અકરંબી	એકરંબી
૨૨૪	૧૨	એ	એજ
૨૨૬	૪	હદય	હૃદય
૨૨૮	૬	જીવિક	જીવિત
”	૧૮	છઠે	છઠે
૨૩૦	મથાળું	મેન	મને
”	૧૫	હરત	દે ત
૨૩૧	૧૧	દા	દયા
”	૧૫	ધડધાં	ધડધાં
”	૨૦	થયુ	બને
”	૨૧	અધરે છે	એ ધરે છે

પૃષ્ઠ	પંક્તિ	અશુદ્ધ	શુદ્ધ
૨૩૨	૧૦	હથે	હેથે
૨૩૩	૨	સાધવાનાં	સાધવાનાં
„	૪	મોહ	સહુ મોહ
૨૩૫	૪	ચક્રો	ચક્રો
૨૩૯	૨	ગંદકી	ગંડકી
૨૪૦	૨	સ્થિતિન	સ્થિતિની
„	૧૪	હયું	હેયું
૨૪૧	૧૪	ચિન્તા	ચિન્તા
૨૪૪	૬	ઉન્દારો	ઉદ્દગારો
„	૧૬	અદધિ	ઉધિ
„	૧૮	અસક્ત	આસક્ત
„	૨૧	ચક	ચક
૨૪૫	૬	સનેહ	સ્નેહ
૨૪૬	૩	સ્થર નહીં	નહીં
૨૪૭	૮	અમ	એમ
૨૪૮	૫	આજે	આજે
„	મથાળું	રૂળ	ઋળ
૨૪૯	૬	જે	જે
„	૨૧	નવ ભેદ	ભેદ
૨૫૦	૮	ખેયાં	ખેયાં
„	૧૭	હસ્ત	હસ્ત
૨૫૨	૧	ખેંચાઇ	ખેંચાઇ
„	૧૫	કોને	તોને
૨૫૪	૧૭	મૂર્તિ	મૂર્તિ
„	૧૮	હયાનાં	હૈયાનાં
૨૫૫	૨	અજ્ઞાંડ	અજ્ઞાંડ
„	૨	રહે	રહી
૨૫૫	૬	ચોડી	ચોડી
૨૫૬	૭	એ	એજ
૨૫૭	૧૦	સ્વમ	સ્વમ
૨૫૮	૧૦	જે	જે
„	૧૧	ધણાં	ધણાં

૫૯	૫૧કત	અશુદ્ધ	શુદ્ધ
"	૧૭	મખે	સખે
૨૫૯	૪	સાન્તિ	શાન્તિ
"	૧૧	સ્મરે	સ્મરે
"	૧૨	સ્થિતિ	સ્થિતિ
"	૧૪	આધિ	આધિ
૨૬૦	૩	સ્વાદ	સ્વાદ
૨૬૨	૪	દય	દય
"	૯	બની	બધીની
"	૧૪	નહીં	તહીં
૨૬૫	૪	ધડી	ધડી
૨૬૬	૧૪	પ્રતિગ	પ્રતિગ
૨૬૯	૪	શહુ	સહુ
"	૭	વૃક્ષો અમરથી	વૃક્ષોથી અમર
"	૧૯	કવિનયથી	કવિનયનથી
૨૭૦	૨	ચંચુ	ચંચુ
"	૧૨	અષ્ટિ સધળી	સષ્ટિ સધળી
"	૧૭	કલ્પ	કલ્પ પડે
"	૧૯	કુસુમ	કુસુમ
"	"	શું મૃદુતા	શુ ન મૃદુતા
૨૭૧	૨	મીઠી	મીઠી
"	૬	હથ્થુ કેમ	હેથ્થુ કેમ
"	૧૬	પ્રેતિ	પ્રતિ
૨૭૨	૨	અકય	એકય
"	૧૬	સ્થલ	સ્થૂલ
૨૭૩	૩	આર્દ્ર	આર્દ્ર
"	૨૧	જ્વલ	જ્વલ
૨૭૪	મથાળું	તહોરી	તહારો
૨૭૬	૯	કૂર	કૂર
૨૭૭	૧૧	ચિંતા	ચિંતા
"	૧૪	સાની	શાની
"	૧૬	ખાલી	ખાલી
૨૭૯	૮	તહીં	તહીં
૨૮૦	૧૮	હથ્થ	હથ્થ

૫૪	૫ કિત	અશુદ્ધ	શુદ્ધ
૩૩૫	૧૩	સિન્ધ	સિન્ધુ
૩૫૩	મથાળું	નું	હું
૩૫૫	૧૩	છે	છો
૩૫૭	૩	પ્રયાશ	પ્રયાસ
૩૬૨	૫	સુણતા	સુણાત
૩૯૩	૭	અહોઅહો	અહો
૪૦૫	૪	સા	સો
"	૬	ફર	ફરે
૪૧૩	૬	અમિન	અમિત
૪૧૯	૨૦	ભાં	ત્યાં મુજ
૪૨૧	૨	ઉપર	ઉર
૪૨૫	૧૪	અ	એ
૪૩૬	૪	ર	રે
૪૩૭	૧	વાતવા	વાત
૪૪૦	૮	ર હા	રહ્યા
૪૪૩	૯	કહીશ	કહા
૪૪૫	૧	વતી	વળા
૪૫૨	૨	મરણ નંદ	મરણ નંદ
૪૬૭	૧૬	બોલતાં	બોલેલા
૪૬૯	૯	વરીનું	વૈરીનું
૫૭૫	૧૦	અહીંઉપઅહો	અહીંઉપઅહો
૪૭૭	૩	સ્મિતવાળા	સ્મિતાળા
"	૨૦	મલિત	મલિન
૪૭૯	૨	વના	વિના
"	૧૫	ના બોવાયાં	ના બોવાય
૪૮૦	૧૯	હુંજ	હુંજ
૪૮૫	૧૧	સો	સોજ
૪૮૬	૧૩	જે	છે
૪૮૭	૮	દેવાદારનો	દેવાદારને
૪૮૮	૧૦	બોલ	કાં બોલ
૪૮૯	૧૮	ચાહે	ચાહે:

પ્રક્ર	પંક્તિ	અશુદ્ધ	શુદ્ધ
૨૮૧	મથાળું	ઘેક	ઘક
૨૮૨	૪	ગીતી	વીતી
૨૮૬	૩	દવી	દેવી
૨૮૭	૨	સિથિલ	શિથિલ
૨૮૮	૨૦	નયને	નયનેના
૨૮૯	૧૪	પ્રિતમા	પ્રાતિમા
”	૨૮	પ્રિત	પ્રતિ
૨૯૦	૧૭	હનદય	હદય
૨૯૧	૧૬	રહીશ	કહીશ
”	૧૯	અણી	શ્રેણી
૨૯૪	૮	બ્યાપો	બ્યાપો
૨૯૫	૩	હયું	દેયું
”	૪	લુટવાનું	લૂટવાનું
૩૦૦	૧૭	અનન્તી	અનન્તની
”	૨૧	જપથીજ	ગપથીજ
૩૦૨	૩	અસુર	અસુર
”	૧૦	દેવી	દેવી
૩૦૩	૧૩	રશ	રસ
૩૦૭	૧૫	કે	કે
૩૦૮	૨	એ	એ તે
”	૫	પ્રથય	પ્રણય
”	૮	સંયોગની	સંયોગોની
”	૧૬	કોષ્ટની	કોષ્ટ
૩૦૯	૪	બેઠવાને	બેઠવાને
૩૧૨	૧૨	રંગ	રંગે
૩૧૪	૩	ખરી	ખારી
૩૧૭	૧૩	ચડતી	ચડતી ભરતી
”	૧૪	પ્રથય	પ્રણય
૩૧૯	૧	તું	તુંજ
૩૨૦	૯	થાય	થાય
”	૧૮	આ	આ
૩૩૩	૧૯	થહે	મહે

વનમાં એક પ્રભાત.

ભું ભું ભું ગુંજ પ્રેમી પટપટ કમલે અર્ધ ખીલ્યું રહ્યું એ,
જે, તે બાલાકં ઘેલો નિજ કર જલમાં ધૂજતો આ ઝખોળે !
માની ખ્યારી મનાવે મુખ પર ખરતાં આંસુડાં લૂછતો એ,
અંકે લીધી, હસાવી, નરમ વચન એ નેત્ર કેવાં વહે છે !

કાન્તા ને કાન્ત હીંચે, તનમન દ્વયનાં એક છે સ્નેહભીનાં,
નાનાં મોટાં સુરંગી મધુર ચળકતાં હીંચકાવે રસીલાં;
રાતી નીલી મધુ પી કુમુદિની પરથી ફૂદડી રંગવાળી,
પીળો ખ્યારો હિમાંશુ નિરખી લટકતો બાપડી ચિમળાઇ !

કુંળું મ્હોં એ છળીલું હૃદયજ્વરખળાપે નીચાણું નમ્યું છે,
કમ્પે બાલા બિચારાં થરથર, બદને સ્વેદન રેલ ચાલે;
આહા ! સ્નેહી ! તમારે જળ પર વસવું, સાથ છો રાત દહાડો
બુઢાં પ્રેમી તમારાં દિલ પણ અળગાં, આમ રોવો હસો છો !

ત્યાં પેલું જો હરિણું નહતટ પર એ ચાવતું ઘાસ લીલું,
આછાં ફડાં ફેરેરી કિરણ રવિતણાંએ બધું ઘાસ છાયું;
વૃક્ષોનાં ઝુંડ ઉંચાં પર ઢળકી રહી વેલડી કુંમળી જો,
પુષ્પોના પુજ ઝમ્યા વિવિધ વિલસતા આ ફાળા લળ્યા, જો !

કુંજેમાં ત્યાં ઉડતું બુલબુલ રમતું બેસતું ને ફરતું,
ઓ ! ત્યાં બેઠું લપી ચંડુલ ગુલ પર જો વાણી મીઠી લવન્તું;
ત્યાં આકાશે પડયો છે સ્થિર ઘનકટકો શ્વેત ને પિંગળો તે,
તેજસ્વી એ ડગે છે નિજ રૂપ ખદલી, શાન્ત પાછો થયો છે.

તારો તૂટ્યો નલેથી ખરર ખરતો, તોપગોળો વછૂટ્યો,
 રાતો વન્દિભભૂકો ભડભડ બળતો આભમાં ઉડી આવ્યો;
 ગંગાનો ધોધ ફાટ્યો ગિરિશિર પરથી, રામનું બાણ છૂટ્યું,
 તેવો તે શુંગવાળો મૃગ જલજરણું ફાળથી ફેદી આવ્યો !

ઉભો ત્યાં સિંહરાજા ઘરઘર ઘરે, જોરથી ત્રાડ દેતો,
 ડોલાવ્યા હુંગરોને. રવિ પણ ચમક્યો લાલ અંગાર જેવો;
 પક્ષી બોલે ન આવે, દુમ પણ ધણુણ્યાં, પૃથ્વી ધ્રુજ રહી આ !
 આ તે અદ્વાંડ ફાટ્યું ! પ્રલય થઈ ગયો ! શંભુએ શંખ ફૂંક્યા !

આલિંગે ભવ્ય બીલા નંસરજલને, પ્રેમમાં મસ્ત ડાલે,
 ઉડી ગાઝે સુરનેહી હૃદય હૃદયના સત્તવને જેમ પ્રેમે !
 ધેલા હું એ રમું છું ! તનમન લપટ્યાં ! રમ્ય છું, એક હું છું !
 વેલી, શૃંગો, નદી, ને ગિરિ, નભ, ઝરણે લીન હું સર્વદા છું !

૧૯-૯ ૨૨.

કલાપિનો કેકારવ.

ફકીરી હાલ.

અરે ઉલ્કત ! અરે બેગમ ! લીધી દિલબર, હતું ગલિમ ?
હતું જે બેહિશ્ત ધર્મ જહાન્નમ : ફકીરી હાલ મ્હારો છે !

ગયું આ ઝિંદગીનું નર : હવે જહાંગીર બે પરવા :
તું લૂંટીની નથી પરવા : ફકીરી હાલ મ્હારો છે !

ન ધારું હું કદી કફની : દબ્બ દિલ પર ન સારું આક :
ન પરવા વા છે કિસ્મતની : ફકીરી હાલ મ્હારો છે !

હવે દરખત પર ચડવું : ખુલખુલ મ્હારું હું હું હું :
કર નાગો બિયાલાને : ફકીરી હાલ મ્હારો છે !

હતો ને હું, હતું ને હું, નથી તે તો, નથી હું હું :
ગયું છુટી : ગયું ઉડી : ફકીરી હાલ મ્હારો છે !

હવે આ દમ નથી દમમાં : ફકીરી હાલ મ્હારો છે !
ખરેશાબુ જ છે રાહત : ફકીરી હાલ મ્હારો છે !

૧૫-૧૦-૬૨

મધુકરની વિજ્ઞાપ્તિ.

૩૩૩૩૩૩૩૩

અરે રે ! પુષ્પ ! આ ભમરો મરે છે હો : મરે છે હો !
 નમેરું થઈશ શું, વહાલા ! હું ત્હારો છું : તું મ્હારો થા !
 તું ખીડાતાં હું ખીડાઉં : તું ખીલે, તો હું ગુંજું છું :
 ન ભાગી પુષ્પ ખીજનો : હું ત્હારો છું : તું મ્હારું થા !
 અરે ! તું ભૂંગ ખીજા જો ભ્રમણ કરતા કુલે કુલે :
 કદી મ્હારી ન રીતિ એ : હું ત્હારો છું તું તું મ્હારું થા !
 કંટક કાપી નાખી દે : ભ્રમર છાતીથી ચાંપી લે :
 તું શોભે સર્વદા હુથી : હું ત્હારો છું તું મ્હારું થા !
 હું ત્હારો ને ન તું મ્હારું, ન રીતિ એ રતિની છે :
 કદર તું પ્રેમીની કર, તો હું ત્હારો છું : તું મ્હારું થા !
 તપું છું હું : બળું છું હું મરું છું હું અરે ખ્યારા
 તું મકરંદ છાંટી લે : હું ત્હારો છું : તું મ્હારું થા !
 આ તો સ્વપ્ન દુઃકં છે : હું ગુંજી લઉં : તું ખીલી લે !
 થશે પલમાં અરે ! હા ! શું ? હું ત્હારો છું : તું મ્હારું થા !
 સુક્રોમલ તું ખરી જાશે : ભ્રમર ત્હારો મરી જાશે :
 આખિરની ગતિ એ છે : હું ત્હારો છું : તું મ્હારું થા !

૨-૧૧-૬૨

હૃદયકમલની જૂઠી આશા.

રે ભોળી ! જલચુલતી કમલિનિ ? કાં ભુલ ? બહાલી સખી—
જોઈ પુર્વ દિશામુખે પ્રસરતી લાલાશ આ ઉજળી ?

આશા વ્યર્થ ધરે રવિ મુકરની સંધ્યાસમે, ખાપલા !
એ તો હિમપતિ શશી નિકળશે, ના ના પતિ, હે હલા !

આ પોત્યું દિલ તું સમું સુમન છે, તેણે ગ્રહી આશ'તી :
જાણ્યું સર્વ થઈ પ્રકુલ કરશે પ્રેમી તણી પ્રીતડી :

ના તે તે નિકળી હતી શશી સખી, હિમે હણ્યું કાળજી :
જૂઠી આશા દઝાડતી સુમનને, ભુલે ન તે જાલ તું !

૪-૧૧-૯૨.

મોઝાં પ્રેમી.

કમલ ભોળું, કુમુદ ભોળું, અમર ભોળો, દિવાનાં છે,
જે જેનું ન તે તેનું, પ્રેમી પ્રેમી જૂઝનાં !

અમર ગુંજે કમલ કુમુદ, ન જેને છે કદર તેની,
દિલ તેઆ તણાં નભમાં, પ્રેમી પ્રેમી જૂઝનાં !

કમલ પ્રેમી રવિનું જે, કુમુદ ખાઝ્યું શશીને જે,
ફરે ઊંચા તે ઘેરના, પ્રેમી પ્રેમી જૂઝનાં !

કમલ, લમરા, કુમુદ જેવું હૃદયે મ્હાર ખરે ભોળું,
કુદે, બાહે, પડે પાછું, પ્રેમી પહાડ પાણી છે !

ઇચ્છે દાસ થાવાને, ન કોઈ સખતું તેને,
બિચારું દિલ આ કહે છે, “ પ્રેમી પહાડ પાણી છે ! ”

મનુની પ્રીત દીડી મેં, ઝાકળમોતી જેવી તે,
લાડુ લાકડાનો સ્નેહ, પ્રેમી પહાડ પાણી છે !

હવે મનજી મુસાફર તું; બહેતર જા બિયાબાંને;
કરી લે પ્રીત પક્ષીથી, પ્રેમી પહાડ પાણી છે !

નિઃશ્વાસે ભર્યું હયું, અશુથી ભર્યાં ચક્ષુ;
મગજ બળતું કહે છે : “ હા ! પ્રેમી પહાડ પાણી છે ! ”

૯-૧૧-૯૨.

પરિતાપ.

દિલ અશુ થકી પલટ્યું, છલક્યું :

દપટ્યું દિલમાં દિલનું કુખડું :

ન સખો ન સખિ દિલથી લપટ્યું :

ફટકયો ભટકું ! ફટકયો ભટકું !

નથી ભાન હવે :

નથી હામ હવે :

નવ પ્રીતિની ચારીથી હું ભટકું :

નવ કો મનમાં કદી હું ખટકું :

નથી આરા મને: અવકાશ મને:
ભટકું ફટક્યો ! ફટક્યો ભટકું !

મન હૃષ્ હવે-

મન શોક હવે-

તજ નિર્લજ ! તું: તજ તું: તજ તું !
મુજ પ્રેમ હવે દરીયે પટકું !

મુજ પ્રાણ ન કાં દરિયે પટકું !

ફટક્યો ! ફટક્યો ! ભટકું ! ભટકું !

૨૭-૧૧-૯૨.

ચારામૈત્રિક મુગ્ધ પ્રેમ.

સંધાડી પ્રેમદારી મેં, મયાંવી મિષ્ટ ગોષ્ઠી મેં,
ખેરાવી પ્રેમભાંડા મેં, જગાવી પ્રેમજ્યોતિ મેં !

ઉડાવ્યું પક્ષી પ્રીતિનું, ઝીલ્યું સુપુષ્પ ચક્ષુનું,
કરાવ્યું સ્નાન પ્રીતિનું, કર્યું મેં પાન પ્રીતિનું !

સુધાના નીરમાં નહાયાં, અમે પ્રેમી રમ્યાં મહાલ્યાં,
પડ્યાં ત્યાં સ્નેહકાંસામાં, છુટ્યાં તે ના વછુટ્યાં ના !

મદિરા નેત્રનખરાંનો પી પી ભાન ભુલ્યો હું:
થયો હું હોલો ! તે હોલી ! થયા તે હું ! થઇ તે હું

પછી રતિનાવ ઝીંક્યું ચં કપાળે હાથ દઇ દરિયે !
ઘોળે કે બચાવે તે સુકાની પ્રાણધારી છે !

૩૦-૧૧-૯૨.

અશ્રુસ્થાન.

ના પાડ હે મન અરે ! કદિ પ્રેમખિન્દુઃ
ના ઢોળ હે મન ! અરે ! કદિ પ્રેમસિન્ધુઃ
ના રેડ અમૃતઝરો કદિ પ્રેમઘ્નિન્દુઃ
નીચોવ ના રસભયુ કદિ પ્રેમલીંબુ !

નિશ્વાસ અશ્રુ દપટી ધર ધીર સ્નેહી :
ના રોળ ક્ષાર ભૂમિમાં કુલડાં સુપ્રેમીઃ
હૈયે દબાય કદિ જો કુમળું સુહૈયું,
રો રો ભલે ટપકતે નયને પછી તું.

રો વા ભલે વિજન કો કહિં સ્થાન શોધીઃ
આંસુ ભલે વિખરતાં રડતાં સુમોતીઃ
જળ જંગલે નડર તું પડ વૃક્ષખોળે,
આંસુઝરો જલઝરેજ વરાળ ખોળે !

૧૩-૧૨-૯૨

एकमेव.

હકીમ કે તખીબની તલબ નથી મને !
નફ્સની પરવા નથી: ન ઈશ્કની મને !

માશુક નથી મિસ્કીન છું: જહાંગીર છું મને
ખલ્કની તમા નથી: સુલતાન છું મને !

પરિવાર મહારો હું જ છું : મસ્તાન છું મને !

બેઝાર હું આને કરું : ગલતાન છું મને !

પ્રેમગુલ ચુમ્યાં ઘણાં : ખાર લોંકાયા મને !

દેરે--ખૂન દિલ દર્દ--કર્તા દસ્ત લાઘ્યું ના મને !

સખા બેયા મેં ઘણા : સખી બેઠ એક મેં !

ઉમેદ બર આવી નહીં : શું કહું ખાલેક નકને !

દ્વૈત પ્રેમી ને હતો અદ્વૈતપ્રેમી હું થયા !

બ્રહ્માંડ મહારું : બ્રહ્મ મહારું : બ્રહ્મવાદી હું થયા !

૧૪-૧૨-૯૨

૬:૬:૬:૬:૬:૬:

દિલને રજા.

૩૩૩૩૬૬૬

ફાટે કે ન ફાટે તું, ચીરા કે ન ચીરા તું,

અરે દિલ ! તેં કર્યો બેહાલ : મારે કે ન મારે તું

ભલે ધડકી રહે છાતું, ભલે બળી કાચલા થા તું

ખરીબ તું મને તો શું ? કરી બ તું મને તો શું ?

રખે કાંટો તને લાગે, કમલ બણી તને રાખ્યું,

પરંતુ તુંજ કાંટો છે, ઉડી બ તું : ગળી બ તું !

હુનિયા છે તને ખારી, હવે છે તું મને ખાઈ,

તું કોઈનું નથી તો હું ન તહારો છું ન મહારું તું !

જૂનિ પ્રીતિ ગઈ તૂટી ! નથી તૂટી તણી ખૂટી !

ખૂટી ગઈ વાટ હીવાની, પછી ખળવું રહ્યું ક્યાંથી ?

હવે બ્રહ્માંડમાં હું છું : હવે બ્રહ્માંડમાં તું છે :

પ્રીતિ તો આપણી એ છે ! મિલાવો આપણે એ છે !

૨૨-૧૨-૯૨

કેલિસ્મરણ.

૩૩૩૩૩૩૩૩

વતા મુઝૂની ચડતી વિલાસે :

પયોધરો ખાઠ હલે હલાસે :

વિશાળ નેત્રે સ્તિમાં વિકાસે

પ્રકુલ મુપલવ લાલ ભાસે !

સીત્કાર શબ્દો મુખથી નિઠાસે

પ્રભા પ્રિયાના મુખથી પ્રકાશે :

હરોજ કેપે કૃશ ઉદરીનું

કપોલમાં છે પરસ્પેષ બિન્દુ !

નૃપુર છંદો ઝમકી રહે છે :

પુષ્પો ગતિથી સરકી પડે છે :

છૂટેલ ખાલો વિખરાઈ જાયે :

અમિત એ જે લપટાઈ જાયે !

શિથિલ ખાલો સુંકુમાં કાયે :

એ હસ્ત લીલા જરી ના હલાવે :

નિતમ્બભારે લયકી પડે છે :
 કાંટ સ્તનોના ભયથી લડે છે !
 અઢલી ખ્યારા પિયુને ઉભે છે :
 પતિથી ટેકા દઈને હલે છે :
 જરા ખસી ચુંબનને જીવે છે :
 કટાક્ષ મારી ચપલા હસે છે !
 “પ્રભુ!” કહી તે પતિ સાથ લે છે :
 અગાસિયે તે ઝટ સંચરે છે :
 જીવે પતિનું મુખ સર્વ પહેલી :
 જીવે નિશા ચાંદની પ્રેમ છેલી !
 પ્રિયા ન એવી નિરખી, અરે ! મેં :
 પ્રિયા ન એવી રીઝવી, અરે ! મેં :
 પ્રિયા ન એવી લીધી ઉર, રે ! મેં :
 વસંતકેલિ ન કીધી, ખરે ! મેં !

૧૮૬૨.

ઠગારો સ્નેહ.

હૃદય દગલખાણ બાણશે ના કહી આ,
 હૃદય હૃદય ઝાલે ઝૂંપું છે પછી, હા !
 હૃદય ધવલ સર્વે દુગ્ધ બાણી પુલાયે,
 યુવરપય ગળેથી ઉતરી આગ બાળે !

ધન ગડગડ ગાજ્યો આતકું ચિત્ત કૂલે,
પથર વત કરાનો મેઘ આવી મળ્યો તે !

પટપટ મકરન્દ લુપ્થ રીઝો રહે શું,
ધવલ કમલ ના આ છીપડીને કરે શું !

મૃગજલ સમ સ્નેહી સ્નેહસિન્ધુ ધરે છે,
હૃદયમૃગ બિચાડું આશ રાખી મરે છે
સરપશિર મલિને પ્રેમ પ્રેમી તણો આ,
વિષ રગ રગ વ્યાપે પ્રાપ્ત થાયે કદી ના !

૧-૧-૬૩.

સ્નેહશંકા.

જાણું તાબું-ઘણું ટપકયું-બિચાડું મીણું હુંડું :
દ્રવ્યા કરશે હજી એ તો બિચાડું પ્રેમનું પ્યાલું !

ન થા ન્યારી : ન થા ઘેઝી : ન થા વહેમી : ન થા મેઝી !
કરી મ્હાડું હૃદય ત્હાડું હવે શંકા પ્રિયા, શાની !

કદી દિલને ન દે દિલ તું : દીધું દિલતો ન લે તે તું :
હૃદયનું સત્ત્વ પીધું તે : હૃદયહીણો કરે તો શું !

કહે ને પ્રાણ, દિલમાં ક્યાં રહી તુજને હજી શંકા ?
ઝાપી દઉં તે નાખી હું ; ન છે તેની મને પરવા !

ઠાંટો જે તને લાગે મને ભાલો તે ભોંકાયે :
હૃદયચીરે રૂધિર રાતું વહે છે તે તપાસી લે !

હૈયું હનુમાનનું ચીરું, નિહાળી રામની મૂર્તિ :
હૃદય માફ અરીસો છે ઉઘાડી તું ભલે જો તે !

૯-૧-૯૩

કુમુદિનીનો પ્રેમોપાલમ્ભ.

લગાડી મોહની, ખ્યારા ! કઠિન હૈયું કયું શાને;
અહો હો ! નાથ કપટી રે ! બલિહારી તહમારી છે !

સ્મૃતિ છે એજ મુખડાની, ન દેખી હું દુઃખી છું રે !
અહીં જો બાંધ, તો લજ્જા તહમારાંની તહમોને છે !

બકું છું હું તમે માનોઃ જિગરમાં ઘા મને ઊડા !
ઉમળકા આ હૃદયના હા ! કહો કયાં ઠાલવું ફાડી !

કરો ના બૂજ દર્દીની, ન મારો બાંધીને મ્હોડું :
અહીં જો બાંધ, તો લજ્જા તહમારાંની તહમોને છે !

વનોમાં આગિયા ઉડે, પલક અમકી રહે છાના :
સુપ્રેમી આગિયા જેવા તમે તોયે પ્રભુ મ્હારા !

ન તાણો પ્રેમની દોરી, બહુ તાણ્યે જશે તૂટી:
અહીં જો બાંધ, તો લજ્જા તહમારાંની તહમોને છે !

હું તો આ યુગ્મ છું કુમળું, ઝર્દ આ દર્દથી કીધું:
અજો સ્વપ્ને કરુણ, વહાલા ! હણાઈ છેતવાળી હું !

હતાં સાથે: ગયા ઉડી વિચારો હો ! વિસારો શે ?
 ગ્રહી જો બાંધ, તો લગ્ન તહમારાંની તહમોને છે !
 જીવન આ ચંદ્રથી ઓખ્યું : શરીર પાણી પર લટક્યું !
 દુઃખિયણ હું દુભાયેલી જીવું તો શું ! મરું તો શું !
 અમીની આંખની ખ્યાસી કુમુદ આ તો તહમારી છે :
 ગ્રહી જો બાંધ, તો લગ્ન તહમારાંની તહમોને છે !
 અરે રે ! યોગ થાશે માં ! થયો તો સ્નેહ જામો ના !
 મૃદુથી જોપરવા યા જોદરકાર પ્રેમી જડાશે માં !
 અભયજ સ્નેહના રસ્તા ! અભયજ ગાંઠ પ્રેમની !
 ખુમારીને ખુવારી છે : અભયજ પ્રેમની મસ્તી !

૧૫-૨-૬૩

મસ્ત ફરક.

અથે કાતીલ ! સ્ત્રીને તું સૂતું રહેજે : પડ્યું રહે તું
 નથી તકસીર તહારી એ : ગુનેહગારી હમારી છે !
 બિસમિલ્લાહ ખતમ થઈ જા: જિંકર કર ના: જિંગર ગમ ખા:
 હૃદય નાદાન પ્રેમીલા, દિગમ્બર રાખ જોળી થા !
 કિતાબો ઈશકની જોળી : ઉથામ્યાં પ્રેમનાં પોથાં :
 વિષમ છે ડાંખ પ્રીતિના : વિકટ છે સ્નેહરસ્તા ત્યાં !

આશક આ પડ્યો બેહોશ : મરી જશે એ હિજરાઈ :
 આ રંરહાઈની કબરે નથી શિરીન સૂવાની !
 બસ કમખખત દિલ લોળા ! ઉધામા છોડ ઉલ્કિતના
 ન કર તું મુક્ત અફસોસી : મળશે દાદ ના અહિયાં ?
 આ દરબાર દરવાજે ડંકા પ્રેમના બાજે :
 પરન્તુ બેવફાઈનાં ઉપર નિશાન ફરકે છે !
 કરી આમોશ પછડા માં : આ તો ખવાબનાં નખરાં :
 આ શુલઝાર જાફનો : ફરેબી ને દગાવાળો !
 મળે જો ના તને હીરો લગાવી કોયલો કાળો :
 બન્યું રહે મસ્ત મસ્તાનું અખંડાનન્દમાં રાચી !
 માયિક પ્રેમ તરછોડી અનલ હંકનો તું કર દાવો :
 બન્યું રહે મસ્ત મસ્તાનું : મસ્તીનો તું લે લ્હાવો !

૭-૪-૬૩.

કટુ પ્રેમ.

અશ્રુ હવે નયનનાં નયને જળે હો !
 નિશ્વાસ આ હૃદયના હૃદયે રહો હો !
 આશા બધી દિલ તણી દિલ ત્યાગને હો !
 આનન્દ આ નદ તળે જલમાં પડો હો !

આસક્ત આ હૃદય કેર વિરક્ત તે હા !
હૈયું કઠોર પ્રિયનું : કુમળું અરે આ !

આ પુષ્પ, એ બરફ નો કડકો બરે છે :
આ યોગ એ વિધિબલે નિરમ્યો અરેરે !

શૂળી પરે પણ પ્રિયા પલ ના વિસાડું ,
મ્હારી ગાણી તન મને સમ પ્રાણુ બાણું ;

તે તો ન કિન્તુ સમજી મમ શાન્ત ચિન્ના !
આયું વહું વહી જશે કટુ પ્રેમ પીતાં !

પીયૂષ આ છલકતું છલકયું ઢળ્યું ત્યાં ,
આ સ્નેહશીતલહરી લપટી પડી ત્યાં ;

ત્યાં તો હલાહલ રહું મુજ આશસ્થાને,
બ્યાં સ્વચ્છ પ્રીતિ મુજ મૃત્યુ મુખી વિરામે !

૨૪-૪-૯૩

પ્રેમ અને મૃત્યુ. *

ફેંકી દીધો મિથ્યા પરન્તુ સત્ય પ્રેમ મીઠો મીઠો :
વળી મિથ છે મૃત્યુ બરે જે અન્ત લાવે કષ્ટનો :
બોણું હૃદય બાણું નહીં : તો બાણું નહીં મધુતર કયું !

હે પ્રેમ ! તું મધુ છે ભણા ? તો તે બને મૃત્યુ કટુ :
પ્રેમ ! તું કડવો બરે ? મૃત્યુ મને તો છે મધુ :
અહો પ્રેમ ! જો મૃત્યુ મધુતર, તો મને મરવા જ દે !

* ઇંગ્લેન્ડ રાજકવિ ટેનિસનના એક ગીત ઉપરથી

મધુ પ્રેમ કરમાઈ જવા પેદા થયો જે ના દિસે,
મધુ મૃત્યુ સૌ જનને દિસે કરતું નિઃસ્નેહી આક જે,
જેમાં મગજ સમજે નહીં : જાણું નહિં મધુતર કયું

પ્રેમમાં ઘસડાઈ જવા ઇચ્છું જો કદી તે બને :
દોરાઈ હું મૃત્યુ થકી જોલાવતું તે ત્વાં મને :
જોલાવ રે ! હું આવું છું ! હું આવું છું ! મરવું હવે !

૨૮-૪-૬૩

પ્રેમ અને શ્રદ્ધા. *

પ્રેમ પ્રેમ હોય જો, પ્રેમ આપણો જો હોય,
તો પ્રેમમાં શ્રદ્ધા અશ્રદ્ધાનું સંઘાતે બલ ન હોય :
અશ્રદ્ધા આણું માત્ર તે અશ્રદ્ધા છે બધી ખરે !

અદૃશ્ય ને જીણું પડે ચીરો કે વીણામાં જરી,
ધીમે ધીમે તે મધુર રવને કુંદ કરી નાખે કદી :
પહોળો થતાં મહોટો થતાં તે સ્વરહીણું કરી નાખશે !

પ્રેમીદલવીણા મહીં ચીરો કદી જીણું પડે,
કે મુગ્ધાની બરણીમાં ફલ એકને ચાંદી પડે,
તો પ્રેમ સ્વર ઉડી જશે : ફલ મિષ્ટ સૌ અગડી જશે !

અશ્રદ્ધાનું ખીજ પણ નથી ગ્રાહ્ય : ફેંકી દે તું એ :
પણ એ જશે ? રે ! રંગ કાળો પ્રાણ સાથે તે ખસે !
રાખ શ્રદ્ધા પૂર્ણ ને નહિં તો નહીં રતિબાર પણ !

* ઉચ્ચ રાજકવિ દેનિસનના એક ગીત ઉપરથી.

સુજ નામ જે મહાઈં હતું તહાઈં થયું : બન્યુ એક એ :
મને કીર્તિ જો મળે તો તે બધી તહારી જ છે :

લાગે તને કદી ડાઘ કાળો તો મને લાગી ચુક્યો :
તો રાખ શ્રદ્ધા પૂર્ણ ને નહીં તો નહીં રતીબાર પણ !

૯-૫-૯૩.

ચંચલ પ્રેમસુખ. *

—:૦:—

કટાક્ષમાં ફિક્કાશ કે અવકૃપા શબ્દમાં,
વા બ્રાન્તિ માત્ર એવી રનેહી હૃદયમાં—

ન્હાના આવા સખબથી દિલ પ્રેમી અરે ! લડે !
નિર્મલ વાતાવરણમાં નૌકા ચાડ્યું સિન્ધુ :

તરંગ ઘન તોફાનમાં નડ્યાં ન દુખ્યું કિન્તુ :
પણ શાન્ત નલ જ્યારે હતું બેઠું જઈ તળે !

જરા વારમાં કસેલું દિલ આમ જ ફીટી પડે !
જે હરદમ હતું ગમીના વખતમાં પ્રેમી અરે !

હા ! જે ડગતો ના જરી વાઝોડામાં પ્રેમ,
ફૂંકે ઉડ્યો તૂટી પડ્યો ફૂટે સીસો જેમ !

ચીરો શબ્દો ફૂરથી પડ્યો પ્રેમમાં જેહ,
ફૂરતર વાક્યો વરસથે મહોટો કરવા તેદ !

તારામૈત્રી જે જામતી પ્રેમી નયનની,
માધુર્ય તે ઉડી જશે નેત્રપાતથી !

* ટામસ મૂરના એક કાવ્ય-પરથી.

પુષ્પાવલિ દીપાવતી પ્રેમગ્રાલ જે,
 છુટી જશે : તૂટી જશે : વિખરાઈ પડશે તે !
 મુકતાહાર તૂટી પડ્યે મોતીડાં પડી જાય :
 પ્રીતિ સરસર સરી જશે તેમ જ દિલથી હાય !
 પ્રીતિલયબધ જે હતાં લોળાં હૈયાં નેક,
 વાદળ વિખરાયાં સમાં છુટાં બનશે છેક !
 હાસ્યવદનું નાચતું ઝરણુ ગિરિ પરે :
 અખુટ ને અમાપ દિનરાત જલ ઢળે :
 વહું : ગયું : ફાંટા પડ્યા : રણમાં ગયું સમાઈ !
 નાચવું, હસવું, ધુધવવું—સર્વે રહું છુપાઈ !
 તેમ દોર પ્રેમ-સ્નેહ-પ્રીતિનો તૂટે !
 નહાના સુના સખબથી દિલ પ્રેમી કલહ કરે !

* * * * *

સુખ જેનો દુઃખ અન્ત છે તેને ઈચ્છે કોણ ?
 અનિથ જે પલપલ તૂટે તે પર નાચે કોણ ?
 અનન્ત કાલ ઘોરવું અંધકારમાં,
 પણ ન મોહ માનવો ચપલ જ્યોતિમાં !
 તેજસ્વી સૌ ઉપટશે કાચા રંજ સમાન !
 વધુ તેજસ્વી વધુ ચપલ વિજળી તેનું પ્રમાણ !
 મિષ્ટ સૌ પેદા થયું પ્રેમ સૃષ્ટિમાં :
 હાથમાંથી મિષ્ટતમ થતાં ઉડી જવા !

* * * * *

ઉલ્લસિત ને સુખમગ્ન ના સુખમુદ્રા તુજ ચપ્પ,
 કેમકે ભય આવે હજુ લપટો જાણે વાત !

તુજ નેત્ર ભૂ પૂર્ણાનન્દમાં ડુબી જશે,
 કે તુર્ત ગમગીની તને સાહી લઈ જશે !
 તિમિર દીપ પાછળ રહ્યું, કિરણ પુકે રહી છાય,
 તેમ સર્વ સુખ શાન્તિમાં ભય દુઃખ સાથે જાય !
 તે સૂચવે પ્રેમાન્ધને “ તુજ સુખ ઉડી જશે, ”
 જ્યારે પ્રેમી બિચારો સુખરેલમાં હશે !

તો ઉદ્વસિત સુખમગ્નના સુખમુદ્રા તુજ રાખ,
 કેમકે ભય આવે હજી ઉડતો જાણે બાળ !
 તુજ નેત્ર ભૂ પૂર્ણાનન્દમાં ડુબી જશે,
 કે તુર્ત ગમગીની તને સાહી ગળી જશે !
 અરે ! અરે ! આવાં હશે વિધિનાં કયમ નિર્માણ !
 પ્રિયતમ, મધુતમ, મન્નુતમ અતિ વેગે ઉડી જાય !
 સુવર્ણ રંગી લલક સુખપાંખ પર ચરે,
 કે પળ એકમાં પહોળી કરી આકાશમાં ઉડે !
 જનનયને અશ્રુ મંદ્રી ધોતાં કૂળા ગાલ,
 નિજ સુરંગ સંકેલી લે રૂડું અમ્બુદયાપ !
 તેમ દુર્વહ દુઃખઅંડ સેવવા મંદ્રી,
 સુખ દૃષ્ટિ બહાર જાય ફરી મળે નહીં !
 તો ઉદ્વસિત સુખમગ્ન ના સુખમુદ્રા તુજ રાખ,
 કેમકે ભય આવે, અરે ! છુપતો જાણે સાપ !

તુજ નેત્ર ભૂ પૂર્ણાનન્દમાં ડુબી જશે,
 કે તુર્ત ખેદ, દુઃખ, શોક લઈ તને જશે !

પ્રેમીનો આશિષ.

(પીલુ.)

હર્ષશોકના રંગીન પાટા ચિત્ર વિચિત્ર પડયા જિન્દગીમાં :
 સિન્ધુતરંગની વહે છે પરંપરા એક પછી બીજા તેમ વહે આ !
 કાળો પટો કોઈ, કો સોનેરી, કોઈ રડાવે ને કોઈ હસાવે !
 અશ્રુ સૂકયાં ના હાસ્ય થયું ત્યાં, હાસ્ય પછી અશ્રુ પલમાં પડેછે!
 નયન હસે છે, સ્મિત મુખડે છે, મહર્ષે પ્રવૃદ્ધિત હૈયું કરે છે :
 તે મુજ સ્થિતિ નિત્ય રહેના, આનંદઉભરા કાલ હશે ના !
 જિન્દગીનો છે રણનો રસ્તો, શુષ્ક અને જલહીન તપેલો :
 પુષ્પ ખીલેલાં ત્યાં નહિ મળશે , મળશે તે ક્ષણમાં કરમાશે !
 જે દિલ પુલથી બહુ મલકાશે, જે હૈયે પુલથી અતિ હર્ષ થાશે,
 તે હૈયે કાંટો તુર્ત ભોંકાશે, તે હૈયું ભોળું તુર્ત ચીરાશે !
 દુનિયાના આ પ્રવાસની મધ્યે મુખ લેવાનું તે લઢાવો ખરે છે :
 નાચ તો બહાલા ! નાચ રસીલા ! કુમકુમથાપા દે હૈયામાં !
 હાસ્યવિરાજીત આનંદાશ્રુ પ્રેમીનાં પ્રેમીલાં નયને વસજો
 અથવા અશ્રુ અનુકંપાનાં હાસ્ય ભૂંસી પ્રેમીને મળજો !
 જીવનદોરી બનત અકારી પ્રેમ સંયોજિત હોત નહીં તો:
 એજ સત્ય છે, તો મુજ આયુ પ્રેમ તૂટયા પછી ક્ષણમાં તૂટે હો!
 પણ નિષ્કલંક ને વત્સલ પ્રેમી પ્રેમનશે ચકચૂર થયેલાં :
 મધુર સ્વપ્ન સૌ ઉડી જવાથી આશાભંગથી બહુ છે રોયાં !

પ્રેમ ઉપર વિશ્વાસ ધરીને સ્વસ્થ હૃદય નિઃશંક સુવે તે,
કદી જો કપટથી દુભાય નહીં, તો સુભગ અને સુખવાળું ખરે છે
પણ જન હૃદયે પ્રેમ વસે છે, પ્રેમીને તો મુજ આશિષ એ છે :
“ પ્રેમરવિ સૌ હૃદયે પ્રકાશી, સ્નેહશશી સૌ પર અમૃત ઢાળો !”

૨૧-૮-૬૩

પ્રેમનું પૃથક્કરણ.

મુકે નિઃશ્વાસો ત હૃદય દુખડાંનાં નહિ નહીં !
રહે, ખેરે અશ્રુ નયન પલળેલાં દિલ સૂકાં !
ઘડી પ્રેમી સાથે લટપટ બની ગેલ કરતાં,
પછી “ઠહાલી,” “ખારી,” “પ્રિયતમ,” “પિયુ” નામ જ રહે !

નમે સૌ દેવોને, હૃદય ન નમ્યું કોઈ મુસ્ને !
કરે પ્રીતિ સૌથી, જીગરવત એકે નહિ નહીં !
બધાં નેત્રો ઠહાલાં નયન પ્રિયનાં માત્ર પ્રિય ના !
પડે કો બન્ધે તો નહિ નહિ નહીં સ્થાનગણના !

રહે પ્રીત નેત્રે, નહિ જ હૃદયે પ્રેમ વસતો !
ઠહે સ્થાને સ્થાને, હૃદય સ્થિર ના કોકિલ સમું !
અરે ! આવી મૈત્રી જગત પર દિસે ભટકતી !
બધાં હૈયાં ચીરી હૃદયરુધિરે રાસ રમતી !

*

*

*

*

*

યુવા, વૃદ્ધાવસ્થા, સુખદુઃખસમે, નિર્મલ અતિ !
ડગે ના પ્રીતિની દિલ પરની જવાલા ઝળકતી ;

ખગીચા, મહેલોમાં, ઘટ વન અને જંગલ વિં
રહે શાન્તિ હૈયે, પ્રિયતમ પ્રિયા એકજ રહે

ભર્યાં હૈયાં પ્રેમે : વધુ ઘટુ થતાં જીવ નકળે,
વધે તો આનન્દે, કમી થઈ જતાં શોકથી મરે !

દ્રવે, નીચોવાયે હૃદય રસ મીઠો છલકતો,
પરંતુ બહોળો દિલરસઝરો ના ખૂટી જતો.

ખલિહારી આવાં મધુર રસવાળાં હૃદયને !
અહો સાધુ હૈયાં ! વિમલ શુભ સ્થાને ચિર રહે !

પ્રભુ ! આવી પ્રીતિ જન હૃદયમાં વાસ કરજો !
હોડા પૃથ્વી ઊંચે ! સુર જન બનો દિવ્ય સરખાં !

૯-૯-૯૩.

મરણશીલ પ્રેમી.

—:૦:—

આયુ સ્વલ્પ મનુષ્યને હમ ક્યાં પ્રેમી ઇશે કાં લલા !
શું પીવાય મુહૂર્તમાં રસઘડા બહાલાં દિલે જે વસ્ત્રા ?
સન્તોષે સુખમાં રહેત દિલ આ જો હોત હવે ભરુ :
માશું ના કદિ દીર્ઘ આ જીવિત જો તે હોત આનન્દનું !
માઠાં સંકટમાં પડ્યાં હૃદય કે ચીરાય ભોળાં, અહો !
ઝાણા ધૂધટમાં છુપાઈ સરતો આનન્દ તેઓ તણો !

આશા એજ મનુષ્યનું જીવિત છે તો આશ રાખું ભલે :
મૃત્યુ બાદ મળો અખંડ સુખનો કો દેશ સા પ્રેમીને !

આંહીં તો કદિ હાસ્ય થાય પ્રિયથી, વા હસ્ત મેળા બને :
બાણી ના રતિ કોઈના હૃદયની ત્યાં મૃત્યુ આવી મળે !
બહાલા ! દુર્લભ હર્ષ છે અતિ અહીં, તો મુલ્ય મોઘું નકી :
તેને આદરભાવથી હૃદયમાં રાખો જીવે ત્યાં સુધી !

આવે રંગિન પક્ષિઓ મધુરવાં, ભાગે વસન્તાન્તથી ,
કો વેળા ત્યમ હર્ષ સો હૃદયમાં આવી ઉડે છે ફરી !
હોબે વિદ્યુત સાંકળી ચળકતી પ્રેમાર્દ્ર હૈયાં વિષે !
રંગો હર્ષ જરી જ કો હૃદયને તો સર્વવ્યાપી બને !

૧૫-૬-૬૩

—:૦:—

કમલિની.

—:૦:—

લાડલી હું એવેતવરણી જૂલતી રહું જલ પર,
મકરન્દ છાંટું ભુંગ પર તે ગુંજતો મુજ પર રહે ;
તેને સુવાડું રાત્રિએ મમ હંફવાળા હૃદયમાં,
ત્યાં પ્રેમધબકારા ઝીલે બન્ને દિલો આનન્દમાં !

ફાનુસ રૂપાળા, દ્રાક્ષરસના ભમ કે બાંધુ સમી,
હું તો રહું જલલ્હેરીઓની ઉપર ખીમે હીંચતી ;
ક્ષણ એક મ્હારી પાસ ન્હાનો આગિયો ચળકી રહે,
મ ! પાંખસમુદ ઉપર ફેંકે નીલવરણું તેજ તે !

ને કુંભ અમૃતનો ભરી ઉદ્ધિ થકી ચંદા કુદે,
તે વાળ ખંખેરી રૂપેરી સુધા છલકાવી હસે ;
સ્ફટિક તણે ગગને ધરે ધન પાટલો તે પર ઉસે,
ને અધર ફરકાવી લવે કંઈ મંત્ર મીઠા તે સમે !

ભુરખો નવો મુખ પર ધરી ડગલાં ભરે ત્રણ ચાર, ને
મૂંગાઈ દે કે દૂર ને ત્યાં સ્વેદખિન્દુડાં ખરે ;
તિલ ગાલ પરનો ધનુષ ભૂ ને શ્યામ કાજળ નયનનું,
હીરા જડિત મ્હોટા અરીસામાં જુવે કરી ડોકિયું !

કુમુદી ન્હાની યેનડી મુજ વ્હાલ ચંદા પર ધરે,
ચંદા કુંળા કર સ્પર્શ મૃદુથી ફેરવે મુખડા પરે ;
ભગિની મ્હારી લાડકી તે જાગતી આખી નિશા,
મુજ પાસ નીચે પડે નિદ્રા કરે દિનમાં સદા !

સાખી સામે સમાવ નમીને ચ લી ચંદા ફર ત્યાં,
ખરફ ગોળા ખર સુડી પગ સ્મિત કરી કંપી જરા ;
તે દ્રષ્ટ ચૂકાવી પડી, સરકી ગઈ, જલમાં ઢળી,
ને બાપડી ડુસકાં ભરી રડતી રહી પ્રિય કુમુદિની !

તે વેળ ખચી મુજ ભૂંગ ને હું તો હતા મુખરેલમાં,
કંઈ ગોષ્ટીના પડદા ઉઘાડી પ્રેમમાં થેલાં હતાં ;
હૃદયનો વિનિમય થતા 'તો, શાન્ત રસ દ્રવતો હતો,
ને દિવ્ય ચમકારો થતા 'તા હૃદય બન્નેમાં અહો !

છૂટી સમાધિ હું ઉઠી મુણી હિમકતી કુમુદી આ,
મંમાળી ભાંસો દહોઈ નીલી પર સુવાડી શાન્તિમાં ;

ફરર ફર ફર ફૂંકતો ને મન્દ ગતિથી વહી જતો,
નિઃશ્વાસ વિરહિણીના સમો ત્યાં અનિલ આવ્યો શીતાળ !

ચડી તે પર; સુરખ સાડી ધરી, આવી ઉવા રૂડી,
અતિ શ્રમ થકી તેના અધર ને ગાલ પર લાલી હતી ;
પવન તો સરકી ગયો તે એકલી રહી ઉડતી,
તારા ઝીણાની પંક્તિ તેની પાંખમાં શોભી રહી !

ધૂજતાં ધીમે રહ્યાં તેનાં સુનેરી પીંછડાં,
ને શુકની ચોડી હતી રમણીય ટીલી ભાલમાં ;
કદ રાક્ષસી નું પશુ રહ્યું તેમાં હૃદય અતિ કોમળું,
' તમ દંપતી સુખમાં રહો,' તેણે મને ભેટી કહ્યું !

પલ્લમાં અહીં જલમાં પડી, પલ્લમાં ગઈ નલમાં ઉડી,
કિન્તુ સુનેરી રેશમી સાડી અહીં સરકી પડી ;
ધીમે ધીમે તે દિવ્ય બાળા પિગળી ગઈ કુંભળી,
ને પૂર્વમાં પલ્લ એક રહી ગઈ રવેત જ્યોતિ અજકતી !

જાળજાળ જાળજાળ તેજ ગોળો લાલ ત્યાંલટકી ગયો,
તેજસ્વી તે રવિને શિરે કંઈ મુકુટ કંચનનો રહ્યો ;
હું તો ઉઠી છોડી હઈ પિયુ-ભર મહારી બાથથી,
તે પર ફિદા આ શરીરવળી હું પ્રેમ રવિ પર ધરું અતિ !

ફિક્કા પડે તારલા મેંઠાં સમા વિખરી પડ્યા,
ગોવાલ-રવિના માત્ર દર્શનથી ડરી નહાસી મયા !
દંડ પ્રહર્યો એક લેણે નહાલ ધૂમસના ઉપર,
પલ્લ એકમાં પિગળી મયાં ઝાકળ તણાં શિખરે શિખર !

જહાલમ ગયો રમતો અને ઉડતો બગીચે એકલો,
 પેલી તણી વેણી અને વૃક્ષો મહી છુપી ગયો ;
 કુંજ પેલીમાં કરે છિત્કાર તમરાં ત્યાં કર્યો,
 ને હવે નાભુક છોડના તે ગુલ ઉપર ધૂમી રહ્યો !

અપ્સરાઓ નિત્ય આવી સરકિનારે ખેલતી,
 મુજ ભૂંગને પૂજે પીળી ચંદન તણી અર્ચા કરી ;
 તેઓ ફરે પુહડી, ઉડે ગુચ્છા સુનેરી વાળના,
 રવિકિરણમાં રવિકિરણ જેવા રેશમી તે અળકતા !

મેં દ્વાન સરજલમાં કર્યું, મુજ ગાત્ર સ્ત્રીનાં કંપતાં,
 આ મોતીડાં કે બિન્દુડાં જલનાં ભર્યાં મમ કેશમાં ;
 રવિ હાળતો મુજ વાળ તેને તો કર્યો મેં બ્રાત છે,
 તેની અને મહારી છબી આ જલ બિલોરીમાં પડે !

બળક બળકે તરંગોની લહરી શીતલ માધુરી,
 ને કંઈક બુદ્ધબુદ્ધ જન્મ પામી શમી જતા પાછા વળી ;
 રવિકિરણથી નવરંગના તે શીકર જલના ઉડતા,
 છંટાઈ તે મહારા ઉપર મમ શરીરને શૃંગારતા !

ઝીણી કપેરી માછલી ફૂદી ઉડી જલમાં પડે,
 રવિબિમ્બ તો ધ્રુજ રહે ને ચકર પાણીમાં બને ;
 રૂડા મુક્તાહારમાં હીરા તણા ચક્રદા સમી,
 નાભુક રૂપાળી હાસ્યવદની એકપલ રહું ડોલતી !

શંખ જયમ લપસી પડે કે ચોક મણિના ઉપરે,
 ત્યમ હું જોડી ધવલ કટકા ચંદ્ર જેવી ત્યાં તરે ;

પાંખ જલથી આફળે ને તરંગો રહે છબછબી,
એ પૃથ્વીનાં પક્ષી નહીં, છે દિવ્ય દેવી કેા નહીં !

શી ઠોક તેઓની રૂડી ડોલર તણી માલા સમી,
ને હિમપર્વતશૃંગ પરના બર્ફથી ધોળી ઘણી ;
છે લાલ ચંદ્રુ લાલ કે દારૂમ તણી જેવી કળી,
તે ખનવેગે જલ પરે શી ચળકતી આલી ગઈ !

હવે તો મધ્યાહ્નકાળે ધોમ ધળિયો ઝોમમાં,
સૌ જગત સૂતું શાન્તિમાં ને પુષ્પવેલી ઢળી ગયાં ;
પણે સારસયુગલ ઉતરે કુંજમાં ઉડતું ધીમે,
ને એક સમળી ચીસ પાડી શાન્તિનાં પડને ચીરે

કઈક પુલથી હાસ્ય કરતો, કઈક પુલ રંજીતો,
મમ કર્ણપુલડું હૃદય રાજા મધુર મધુકર આવીઓ ;
પત્ર-થાળી, દાંડલી-કર, બિન્દુજલનાં મોતિડાં
તેને વધાવું તે થકી ને અધુ છાંટું નયનનાં !

સંચોગની પલ ટૂંકડી વીતી ગઈ સ્વપ્ના સમી,
રવિ પશ્ચિમે ડુંગર ઉપર ઉભે. રહ્યા દોડી જઈ ;
લાંબાવી કરકિરણો જગાડ્યાં વૃક્ષ સૌ-ધધેણીને,
ને ત્યાં ઉડાડ્યાં પક્ષીઓ કુમકુમ સસું કંઈ છાંટીને.

કેકીલ તણી કીકી સમો રસ દ્રાક્ષમો ઠાળ્યો પણે,
ને ચળકતાં પુલડાં ગુલાબી વેનિયાં નલમડપે ;
ત્યાં ગાર આછી ચાકમાં લાંબી રૂડી કેસર તણી,
પણે ભાઈ તો ડુખી ગયો ને શાન્ત સંધ્યા રહી ગઈ !

આ આભને અસમાની પડદે કિરણ સેા રેળી ગયાં,
 ને એક બાજુ વાદળીમાં નવીનરંગી થઇ રહ્યાં ;
 ને પછે વાદળ ગરુડ જેવું કનકનું લટકી રહ્યું,
 તે તો હવે રસ થઇ જઇ ઢોળાઇને પિગળી ગયું !

ત્યાં વૃક્ષના ઘટ ઝુંડમાં કો ગુરજ ઉભો એકલો,
 તે સ્થાનમાં ઝીણો, મધુર, ગંભીર વાગે શાંખ કો ;
 તે સૌ પ્રદેશે ઉપર ઢોળા ફાટતી રાત્રી ધસી,
 અંધારપડદે છાઇ લીધું વિદ્ય પંડાળું કણ મહી !

બાંસવૃન્દો આરડે ને પવન હાથે ભેરથી,
 ને આંખ છે અંગાર જેવી સિંહની ત્યાં ચળકતી ;
 પણ ત્યાં ઉભું તટ પર દિસે કોઇ દળાયું દુઃખથી,
 માનવ હશે ! એવા વિના આ દુઃખી જગતમાં કો દુઃખી !

દુઃખમાં પડયું માનવ અને દુઃખદાહ તે પાછળ જીવે,
 નહિ જ્ઞાન તેને ભાગિનું પણ કલ્પી દુઃખ ઠરતું રહે ;
 કંઈ રાગ, સત્તા, દભ, એવા બન્ધ તેને ફરી વળે,
 સુખમય અમરી જ્ઞાત તેની ખુદાર તે તો ટળવળે !

૧૦-૧૧-૬૭.

:૦:

રસેચ્છા.*

પૃથ્વી ! મમુદ્ર ! પવન ! પ્રિય આતૃભાવ !
 જો હોય લેશ દૃઢયે સુખ ધર્મ, ને જો—

* દિગ્ગજ કવિ શેર્લોના એક કાવ્યના ન્હાના કકડા પરથી.

સન્ધ્યા-પ્રભાત-રવિનાં કિરણો રૂડાંથી-
 રંગેલ લાલ પડદા નભના સુનેરી.
 પુષ્પો પડે ટપકતાં સુતુષારબિન્દુ,
 ને સ્નિગ્ધ પાંખ પુલની મકરન્ડલીની,
 અન્ધાર ઘોર વિધુહીન નિશાની શાન્તિ,
 વા પ્રવેત હ્રદય સમ રેલ રૂડા શાશની,
 ઘેલાં વસન્તથી બનેલ મહાન વૃક્ષો,
 વર્ષા કરે હરિત નાબુક જે સુગુલ્મો,
 ને બર્ફના ઢગ ભરેલ તુપારકાલ—
 આ સૌ મને દિલ સમાં પ્રિય હોય, ને જો—
 કોઈ પશુ ગરીબડું, જીવજન્તુ કોઈ,
 વા પક્ષી કો ચળકતું કદ નહોય દ્રબ્યું,
 હોજી રહેા સ્વજન સૌ ગણો સાથ હું જો,
 બન્ધુ ! તમે હૃદય આ રસથી ભરો તો !

૧૭-૧૨-૯૩

—:૦:—

તુષાર.

—:૦:—

હું છું ઉભો ગાર તણા શિખરે ચડીને
 કલ્લોલમાલ સમ ગીચ તુષાર નીચે—
 મેઢાન નીલવરણા ઉપરે ક્રુમ્યો છે :
 બાણે જડ્યું સર રૂડું નભને તળે તે !

મોભાં વહે ચગકતાં ભુખરાં રૂપાળાં,
 રેસા સમા રવિકરે સુરખી બરે ત્યાં ;
 થંડી સમીરલહરી થકી ગોલ ધૂમે,
 બુરાં કબૂતર તણાં ન્યમ ગોટ ઉઠે !

આ મેખલા સમ ઝિમો ગિરિશૃંગ થેર્યો,
 ત્યાં બ્હોકળા ઉપર હસ્તી સમો રહ્યો, ને !
 તે ખીણનાં પથરનો કરી કોટ ઉભો,
 તે વૃક્ષની ઉપર તીડ સમો પડ્યો, ને !

રૂપ તણા રસ સમો જલ ધોધવો તે—
 આ ગીચ ધૂમસ તણા મુખમાં પડે છે !
 ત્યાં પક્ષીઓ કિલકિલે પણ ના દિસે કો :
 અન્ધારમાં જગત આજ પડ્યું, અહો હો !

ત્યાં દૂર સિન્ધુ ધુધવે, નદ ત્યાં મળે છે,
 ત્યાં એ તુષારઢગના ખુરનો ઉભા છે !
 ત્યાં રાક્ષસો સમ ઉઠે બહુરૂપધારી—
 કાળો તુષાર નભના પડદા સુધીથી !

ત્યાં બર્ફનો અતુલ પ્હાડ પડ્યો ઢળીને,
 નીચે ધસી લઈ જતો બહુ વૃક્ષને તે ;
 મહોટો કડાક કડડાટ થયો દિશામાં
 તે એ ડુબ્યો ગરજતો ધૂમ સિન્ધુનામાં !

મૃત્યુ.

મેં બાપડું રમકડું કુમળું ઉછેર્યું,
આ પ્રેમના હૃદયનો રસ પાઇ પોષ્યું;
પારેવડા સમ હતું બહુ ભોળિયું એ,
ને ગીતડું પ્રણયનું, સુજ બાલકું તે !

મહારી પ્રિયા હૃદયનું પુલકું હતું એ,
પ્રીત તણું મન હતું, સુખીયું હતું તે ;
પોઢયું હતું સુજ કને દિન એક કાલું,
સાએ રહી કળકળી પુલ તે ઉપાડયું !

લોકો કહે ‘ મરી ગયું,’ સમજ્યો ન હું તો,
આત્મા લઇ ‘ કુસુમ,’ પાછળ હું ચ આલ્યો ;
જેને કહે જન ‘સ્મશાન’ તહીં ગયાં સૌ,
મહારી પ્રિયા પણ હતી જન સાથમાં ત્યાં .

ત્યાં કાદના ઢગ પરે પુલ તે સુવાડયું !
લોકે કહ્યું ‘ યજ્ઞ’ ભલે, ‘પુલ’ મેં કહ્યું ‘તું’ ;
મેં તો કહ્યું, “ અરર ! ભાઈ, જરાક થભો,
આ લાકડું કઠિન અગ્નિ વતી ન બાળો !”

રે સાંભળો ! પણ તહીં ભડકો ઉઠ્યો મું.
મૂર્છા તળે દુઃખ બૂલી ધરણી ઢળ્યો હું ;
તે દૂર સૌ જન ગયાં નિજ દેર આત્મા,
આ એક જે સુજ હતી રહી પાસ તે ત્યાં.

હું તો ઉઠયા, સળગતું મુજ કાળજું 'તું,
 હુંદયું, ન હોય નજરે મમ પુષ્પ આંચું ;
 ત્યાં ફર વૃદ્ધ અવધૂત હતો ગુફામાં,
 તેણે સુણી રુદન આવી મને કહ્યું આ :—

“ તહાડું ગયું કમલ મૃત્યુ તણે બિછાને,
 “ ત્યાં સૌ જશે, જગત તો પ્રમછાબડું છે ;
 “ આ પ્રેમ શો ! રુદન શું ! દુઃખદાહ શાને ?
 “ તું કોણ ? તે સમજ, આપ ! જરા ઉભો રહે !

“ તહાડું ચીરે હૃદય વ્યર્થ રહી રહીને,
 “ તહાડું ગયું ન વળશે કદિ પુષ્પ, ભાઈ !
 “ સ્પર્ધા કરી જલધિ વ્યોમ ભણી કુદે છે,
 “ ને સૂર્ય આ લઈ ગ્રહો ફરતો ફરે છે :

“ આવા અનેક ઉદ્ધાધિ ઉછળ્યા કરે, ને—
 “ બ્રહ્માંડમાં રવિ મળી અણુ શા ઉઢે કે ;
 “ અસ્તિત્વ એ સહુ તણું નહિ હોય કો દી,
 “ કો દી હશે નમ બધું પરિશૂન્ય આ તો !

“ તહોયે હતાં સહુ જ તત્ત્વ રૂપાન્તરે આ,
 “ કો એ નવું નથી થયું, નવ થાય કાંઈ ;
 “ કો કદી વળી પ્રલયનો સહુ ભોગ થાશે,
 “ ત્યારેય ખીજરૂપમાં સહુ આ સમાશે !

“ ત્યારેય ન્યન રતિભાર નહીં થવાનું,
 “ ને કાંઈ એ અધિક હાલ નથી થયેલું ;

“ દોરાય કેા ગતિ અનન્તથી વિન્ધ આણું,
“ ચીલો પડેલ પણુ રાહ તણો દિસે ના !

“ તે માર્ગનાં પચિઠ તહોય બધાં દિસે છે,
“ છે મૃત્યુ, જન્મ, જીવણુ, સહુ ભાસ માત્ર ;
“ તો મૃત્યુથી રુદન, જન્મથી હાસ્ય શાને ?
“ વૈરાગ્યમગ્ન રહી આયુ ન ગાળ શાને ?”

તે દિનથી મન વિરાગ ધરી રહ્યો છું.
ને તાહરું સ્મરણુ, મૃત્યુ ! કર્યાં કરું છું ;
તું શાન્તિનું ભુવન છે, હું અનન્ત તું છે.
પ્રેમે બળેલ દિલનો મધુકાલ તું છે !

તું હાસ્ય છે રુદન કે દ્વંદ્વાસિ રૂપે,
ને અશ્રુના ઝરણુમાં સ્થલ જ્ઞાનનું છે ;
તહારાં સુખી ચરણુમાં સહુ ધોર ઊઘે,
તહોયે તને મનુજ કેા કદિ એ ન બળે !

અન્ધાર તું, જગત જે કદિ એ ન જોયે,
અંજાય વા નેયન સૌ, બહુ દિવ્ય તું છે ;
જ્યાં સૌ રહે, ખડખડી કર હાસ્ય ત્યાં તું,
તહારું અધિપતિપણું સહુ કાલ ચાલે !

રે ભાઈ મૃત્યુ ! ગત કાલ બધોજ તહારો,
બાવી તણા તિમિરમાં ઉજળો તું દીવો ;
તું, હું પ્રિયા મુજ, સહોદર શાં રહેશું,
તે મિત્ર કાલ સુધી સાચવ બાલ મહારું !

પુષ્પ

—:૦:—

અહો ! મીઠા આત્મા ! રસિક કુમળું મ્હેં તુજ હસે,
પુલેલા અંગેથી મનહર રૂડો ગન્ધ પ્રસરે ;

વસન્તી વાયે છે સમીરલહરી ગેલ કરતી,
રમી તહારી સાથે મધુર સ્વથી જાય વહતી !

શિરે તહારે વૃક્ષો નવીન ચળકે કુંપળ ભર્યાં,
સૂતું તું મધ્યાહ્ને સુખમય રહ્યાં છાય ધરતાં ;
હવે સંધ્યકાલે કુસુમ સરખી મ્હોરકળીની—
કરે વૃષ્ટિ ધીમી તુજ પર ધરી બહાલ દિલથી !

સુનેરી દીપે છે નભ પર તરે વાદળ રૂડું,
ડુબે નીચે પેલું ક્ષિતિજ પર ત્યાં બિમ્બ રવિનુ ;
તને આલિંગે છે મુકર રવિના ચુમ્બન કરી,
તરે તે આકાશે ગરક મકરન્દે તુજ થઇ !

રૂડો જાંબુરંગી સુરસ રસ સંધ્યા સલુણીનો,
ધરી પ્રીતિ હેયે તુજ પર અભિષેક કરતો ;

ગુલાબી પાંખો આ, સુમન ! તુજ તેજે ચળકતી,
દિમે તું સાક્ષાત મેણુય, રેતિ ને મૂતિ સુખની !

અરે બહાલા ! વાશે પવન અધિકો ઉજ્જ બળતો,
હશે આ કાલે વા તુજ તરફ એ ફૂર ધસતો ;

તને ચિન્તા નાં નાં ! સુભગ તુજ હેયું સુખભયું,
તને ના સ્પર્શે કેા વિષમ દુઃખ આ ફૂર જગતું !

સુખી આ સંસારે સુખમય નહીં કેા તુજ સમું,
અમારે આનન્દે દિલ પર રહે છે દુઃખ છુપ્યું ;
દુઃખી જે યોધું તો સુખ ખસ થયું એમ ગણશે,
બિચાઈ લોળું એ મનુજ સુખ પૂરું ન સમજે !

અમારાં મીઠાં તે રુદનમય છે ગીત સઘળાં,
દુઃખે શિખેલાં એ કવિદિલ શિખાવે દુઃખ બધાં ;
ન નિદ્રામાં એ છે પરમ સુખ વિશ્રાન્તિ અમને,
ખૂરાં સ્વપ્નો આવી જનહૃદયમાં કંટક ભરે !

ન આનન્દે ત્હારા બિલકુલ હશે ધ્વંસ કદિએ,
ઉદાસીની છાયા તુજ દિલ પરે ના રજ વસે ;
કરે છે પ્રીતિ તું, સરવ તુજ પ્રેમે ખુશ રહે,
અતિ તૃપ્તિની તું સમજ નહિ પીડાપણુ ખરે !

સુખી આત્માનું ને પ્રણય જગ ને મૃત્યુ ભવનું -
હશે જોડું સાચું તુજ હૃદયમાં જ્ઞાન વસતું,
ન જે જાણે છે કેા મગજ કપટીમર્ત્ય જનનું :
નહીં તો આવું તું સુખભર રહે કેમ ખીલતું !

ન જાણું તું શું છે ! તુજ સમ હશે શું જગતમાં ?
ન ત્હારા જેવી મેં નિરખી ખુશખો કેા કુસુમમાં ;
નહીં તું પૃથ્વીનું સમ મુજ કહે કયાં અવતર્યું ?
મર્યું 'તું કેલાસે ? શિવશિર પરથી સરી પડ્યું ?

ન તું સ્વર્થી ને ના કૃપણ તુજ હેયું જનસમું,
થહી આશા તેથી હૃદય મમ કુંળું તુજ કર્યું ;

મને દે તું દીક્ષા, મધુપ તુજ ંહાલો કર મને,
અલેદાન-દો હું શિખવીશ પછી આ જગતને !

૨૦-૨-૬૪

—:૦:—

મ્હારું કબૂતર.

—:૦:—

સુખે આલ્યો જાતો દિવસ સુખમાં ના ગત થયો !
મળ્યા અલપાન-દો મનુજ દિલને તે ખરી જશે !
રહેશે રોવું ! તે રૂદન મનુનું બાન્ધવ ખરું :
બધું ંહાલું બીજું મરણશરણે જાય વહતું.

હતું મેં પાખ્યું ને કબૂતર રહ્યું ' તું ધ્રુવવતું,
ઉછેર્યું ' તું પ્રેમે, કનકમય આ પિંજર પૂર્યું ;
પહેરાવ્યાં મુક્તાજડિત રુડલાં ઝાંઝર પગે,
ફરતું લોળું તું સુરખ પગ નહાના ઠમકતે !

અરેરે ! પૂર્યું કાં ? જડ કનક ખ્યારું ન તુજને,
સુવણે લોભાયા કૃપણ શઠ એ તો જન અમે ;
તને નીલી ંહાલી ઘર વનઘટા નીલમ સમી,
ગણે મોતી હીરા વિભવરચના તુચ્છ સઘળી.

તને બન્ધે નાંખ્યું ! દિલ મતલબી કાં સુજ થયું ?
અરે ! ત્હોયે ત્હારું પજ પર હતું ંહાલ અધિકું !
અહો ! ત્હારું હૈયું પ્રણયરસભીનું પગબળુ,
દુઃખી હું હોજી તો મન રીઝવવા હત્ય કરતું !

તને કેલી કીધું ! હૃદય મમ પ્રેમે ન સળચું !
હતું સ્વછંદી તું, પરવશ કયું મેં અહ પ્રભુ !
મનુષ્યો સહારી સુખદ રતિભન્ધે કુદરતી-
અરે ! ભોળાં પ્રાણી ઉપર ચલવે રાજ્ય જીલમી
મીઠાબોલી ભીરુ કબૂતરી વિયોગે નરી હશે,
મયું આજે તું એ ઝુરી ઝુરી પ્રિયાતા જ વિરહે ;
વિયોગે ભૂલાયે પ્રીતિ, જન વૃથા એમ વહતાં,
ભૂલાયે ભૂંસાયે પ્રીતિ નહિ જ, એ સ્વાર્થસ્વપનાં !
પૂરું આનન્દી ને પરમ સુખીયું પ્રહારૂપ તું,
અહો ! “ ધૂધ ” શબ્દે પ્રણયધ્વનિ ઊડે ગજવતું ;
અરે ! પંખી ! મહારૂં પતિત દિલ આ પાવન કરી,
સ્વધામે ચાલ્યું તું, કસુર મમ શું માફ ન કરી ?

પ્રિયે ! ભગ્ન્યાં બહાલા ! તમ સમ હતું તે મરી ગયું,
જતાં તે પારેવું ગૃહ મમ થયું શૂન્ય સરખું ;
થયું થાવાનું તે, થઈ ગયું ‘ થયું ના ’ નહિ થશે,
ઉન્હાં અશ્રુ ત્હોયે દિલરુધિર શાં વ્યથેવહશે !
અરે ! કેાં પ્યાલામાં શરભત ભર્યું તે પડી ગયું,
હજ્યું પાણીમાં ને સિદ્ધિવીચિ માંહી મળી રહ્યું
ન પીવાયું, ખોયું, પણ નવ ગયું પૃથ્વી પરથી,
રહ્યાં તરવો મીઠાં ઉદધિ કડવામાં ભળી જઈ !

અહો ! આ પારેવું શરભત હતું, અમૃત હતું,
ભૂરાં ભાગ્યે મહાત મમ ગૃહ તજ્યું, એ મરી ગયું ;

મથું, ખોવાયું, વા ઢળી ગયું કહો, કે ઉડી ગયું,
ભળ્યાં ભૂતે ભૂતો ; લય નથી થયું એ કબુતરું !

૨૨-૩-૬૪.

સમુદ્રથી છંટાતું બાલક.*

:૦:

નિગૂઢાથે આવ્યા તુજ નયનને કોણ શિખવે ?
ઉઠાસી ભાવે આ, શિશુ ! તુજ દિલે કોણ છુપવે ?
વિચારે ઝિંડામાં શિથિલ સહુ છે આ અવયવો,
ભર્યો તારાજીમાં ગમગીન અને શાન્ત ભડકો !

પહી જાતાં વહાણા બગ સમ દિસે દૂર દરિયે,
ઝુલતાં પાણીમાં શિખર વત ખોજાં ફૂદી રહે :
વિના હેતુ ના ના જલધિ ધરતી કાર્ય કરતાં,
ન પક્ષી નહાનાં આ જમણુ કરતાં વ્યર્થ અથવા.

તને તો ભાસે છે વિષમય બધાં ક્ષુદ્ર સુખ આ,
વિચારે ત્હારા છે ગભીર અતિ કેાથી ન ડગતા :
સમાધિ સાધી તેં સજડ તુજ આત્મારટનની,
હુઃખો તારાં ઘેરે વહન કર આશા દિલ ધરી.

પિગાળે, ગાળે છે, રસમય કરે છે, જગત જે,
અહો ! એ નેત્રોથી દિલસ્રવજરાતું જલ વહે :
જનેતા ત્હારી ના હૃદય તુજ ભોળી સમજતી !
મનુષ્યે શું જાણે ગહન રચના દિવ્ય દિલની ?

* ઉચ્ચ કવિ શ્રીચુ આનોદરના Gipsy Child એ નામના એક કાવ્ય પરથી.

થતાં તારાં મૈત્રી નયન તુજ ગોષ્ઠી મચવતાં ,
મીઠા ઝીણા ઘેરા પ્રણયરસના નાદ કરતાં ;
પડો એ મોહિની મુજ પર મને મત્ત કરતી,
અહં ભૂલાશું ને રતિ રહી દિલે આ ટપકતી !

અરે ! ત્હારા જેવી ગમગીની ન ગંભીર નિરખી !
અરે ! શાન્ત મ્હાનિ તુજ જીગરનાં તીક્ષ્ણ વિજળી,
અહો ! મ્હાનિ મીઠી મુરખ જગની વૃદ્ધ સખળી,
હુઃખો સંસારીનાં પરમ સુખનાં સાધન નહી.

ખસા મધ્યોહ્નિ જ્યાં મૃગજલ ઢળે દૂર સઘળે,
નીચે જામેલું ત્યાં શૂરવીર તણું યુદ્ધ ગરજે,
નિહાળે એકાન્તે ગિરિ પર ચઢી કો મનુજ એ,
અરે ! તે જેવું મ્હોં કુતૂહલભયું, બાલ ! તુજ છે !

નહીં ભીરુ તેવું—વનપતિ સમાં ગાત્ર તુજ આ,
હજારો સેનાને કતલ કરનારાં ફૂગ ખરાં ;
લલાટે અગ્નિ છે, અધર પર છે તેજ બળતું,
મર્યું યુદ્ધે તેવું મુખ તુજ દિસે રુદ્ર સરખું !

રમરી વીત્યાં સુખો મરણસમયે પાન્થ રડતો,
બધી આશા ત્યાગી હૃદય પર તે હાથ ધરતો ;
અરે ! આવું હૈયું તુજ દિલ સમું ના હુઃખમયું,
નિરાશાનું જોડું જગ પર દિસે ના તુજ સમું.

બહુ જોયું; બાણ્યું, ખટપટ પ્રપચો પણ પ્રર્થા,
ગયું અણુ આણું, ધવલ શિર ને ભૂ થઈ ગયાં ;

વહો મહોટો બોલો શિર પર પ્રબળના દુઃખ તણો,
હવે કાંઠે આવી નરપતિ રહ્યા કાલ સ્મરતો.

વિચારો વર્ષો ને દુઃખવતી મુખે છે કરચણી,
બહુ ચિન્તા વેડી, જીવન પર ના પ્રેમ અરુચિ !
અરે ! એવું, બાપુ ! તવ મુખ દિસે પાત્ર દુઃખનું !
ગયા જન્મોનું શું તુજ દુઃખ સ્મરે જે અનુમન્યું !

તને ખામી લાધી જગત પર કાંઈ કદુ અતિ,
બધું ધિક્કારીને મત તુજ વળ્યું શું વન બણી ?
અરે ! જ્ઞાની ! જ્ઞાની ! જડ વત કયું તેં હૃદય શું ?
ખરો જ્ઞાની પ્રેમી, સમજ રજ તો પ્રેમ ધર તું !

અહો પ્રેમી ! જ્ઞાની ! પ્રીતિ વિજ્ય હશે શું દુઃખ તને ?
હયા, આશા, મલાનિ પ્રણયઝરણાના શીકર છે ;
તને એ છંદાયાં, હૃદય તુજ પ્રેમે નિગગતું,
વહે, ધીકે, ફૂટે, રુધિર તુજ પ્રીતિભર ઉ-હું.

ઠગારી આશાનું કપ : સમજ્યું છે જરૂર તું,
અગાડીથી જોયું ભવિષ્ય તુજ તેં ત્હોય જીવ તું !
અહો ! પૂર્વજ્ઞાની ! દિલ તુજ નિહાળે ધ્રુવ દુઃખો,
શક્યો જે જોઈ કે બુદ્ધ સમ ન વિદ્વાન સરખો.

અમત્કારો કેવા વખત તુજ હૈયે છુપવશે !
કયા બહેતા ઢા'ડા રુદનસ્વર ઉત્પુલ્લ કરશે !
કઈ રત્નઝર્મા રવિ મહુ કયા તું સમજશે !
કયાં તારાં કાર્યો જગત વશ આખું કરશે !

અરે ! સર્વોશીમાં મરણું તુજને બાથ ભરશે,
નિશા કાળી પેલી તુજ પર ભરી ફાળ પડશે ;
ખરે તે પહેલાં તે જનજીવિત તાગ્યું પૂરું હશે,
હશે બાણ્યું સર્વે, નહિતર ગયું ભૂલી સઘળું !

નિશા અન્ધારીમાં જગત ઘસડી કેા લઈ જતું,
બધી જ્ઞાનેન્દ્રી ને દુઃખની વચ તેણે પડ ધર્યું ;
હબરો નિદ્રાથી જન મગજ લેપી જડ કર્યું,
ઝીણા તન્તુ, રનાયુ, રૂધિર, નસમાં બાદુ દપટ્યું !

મહાત્માનું હૈયું પણ જરી ડરે ના તિમિરથી,
ડગે ના માયાથી સમજી સહુ એ જાળ કપટી ;
કરોડો બાદુને તૃણવત ગણી જે વિહરતું,
ચૂકે તે કન્દોમાં નહિ નહિ કદી લક્ષ્ય નિજનું.

કરી જુદું પાણી પય જ્યમ પીએ હંસ સઘળા,
ભલે તુંએ તેવું ગુણ ગ્રહી રહે આ જગતમાં ;
ભલે જૂઝે યુદ્ધે જગત પર છે યુદ્ધ સઘળે,
વિના લોભે કીર્તિ તુજ બલ ભલે મેળવી ધુમે !

ભલે તેજસ્વી તે રવિ તુજ પરે કિરણ ધરે,
ભલે તારૂં આયુ-કટુ ઝરણુ-તેજે જળાહુળે ;
કદી અંબાયે તો નયન તુજ તે તેજથી ભલે,
ભલે શાન્તિ પામે દૃઢ્ય તુજ આનન્દ ઉભરે

અરે ત્હોયે છેલ્લે જીવનરવિના અસ્ત સમયે,
જમ્મેલી સંધ્યા સરકી જતી બ્યારે નિરખી,

પહેરા લેશે તું શરીર પર તે શાન્ત ગમણું,
અને પાછું ત્યારે મહીશ દુઃખ તે ઉઘ યજતું !

૧૮-૫-૯૪

—:૦:—

જ્યાં તું ત્યાં હું.

—:૦:—

ચિન્તાકાન્ત મુખે ખરે ટપકતાં અશ્રુ ઉઠ્યાં મોતી શાં.

તહારાં શાં વિગલિત ગાત્ર વનમાં વૃક્ષે અઢેલી રહ્યાં !

મીઠું કાંઈ મુખે લચી પ્રિય, અહા ! નિશ્વાસ ધીમે મૂક્યો ;

તે સૌ હું નજરે રહું નિરખતો સૌભાગ્યશાલી બન્યો !

કેવી શાન્ત નિશા ! જરી પવનથી ના ડોલતું પાંદડું !

કેવું ચન્દ્રપ્રકાશથી ચળકતું આકાશ આ ઉન્નતું !

હા હા ! આ સમયે, પ્રિયે ! હૃદયથી કાં ના લપેટે મને ?

કાં તહાડું મન ચોકથી ઉભરતું શંકા ભરેલું ? અરે !

હા ! નિદ્રાવશ તું બની, કમલ શાં નેત્રો મિચાઈ ગયાં ;

નીલા ઘાસ તાણી બિછાત પર આ અંગો પડ્યાં શાન્તિમાં ;

આંસુના પડદા વતી નયન તો મહારાં ધયાં આંધળાં !

લૂછ્યાં ના પછુ ઉપ્પુ શ્વાસ દિલને અશ્રુ સૂકાવી દીધાં !

સૂજે, પ્રાણ ! મુખે રહી નિડર તું તહારો ઉભો ઠાસ આ,

તે સ્પર્શીં તુજ ગાંધ લાલ અધરે ચૂમી ન લેશે પ્રિયા !

શાન્તિમાં તુજ ભંગ એ નહિ કરે આલિંગી બન્ને જુએ,

સૂતી સિંહણ, કેણ કુંદ કરશે તેને જગાડી ? કહે !

બેશે ભાગ્ય ખણી ઉભો અધર જે જૂદો રહ્યો ઓછથી,
જેણે કો દિન શખ્દ મિષ્ટ ઉચરી શાન્તિ પમાડી નહીં ;
માયાળુ નહિ તહોય ફૂર દિસતી નિદ્રસ્થ ખ્યારી નહીં,
એવા દર્શનને વિલોકી બનશે પ્રેમાર્દ્ર હૈયું સુખી !

બહાલી પૂર્ણ સદોષ છે, જખમ આ કારી કર્યો કાળજે,
તહોયે તે મમ ગીતનાં અસરથી નિશ્ચિન્ત સૂતી રહે !

મહારૂ વજ્ર સમું કઠિન દિલ આ ચીરાય ઘાથી નહીં,
હું તો ના નહિ તો રડું ટળવળું જ્યારે સુખે એ સૂતી

સંયોગી તુજ ના બન્યો, વિરહમાં જીવું લક્ષ્મ હું
ખ્યારી ! શું દુઃખદાહ શું જીવિત છે ખ્યારું મને જીવડું !
એવું શું બનશે, પ્રિયે ! જગતમાં તહારા વિના હું જીવું ?
તહારી આક્ર લગાવી અંગ પર શું આવો બની હું રૂં ?

તહારાથી મુજ આ દ્વિધ નહિં બને હૈયું, પ્રિયે ! મૃત્યુથી,
મહારી તું નવ લેશ ઓછી બનશે એ કાલરાત્રિ થકી ;
તું જાતાં નહિ હું રહું જીવિતનો લોભી નથી હું નકી,
તું સ્વર્ગે કર વાસ, કે સમજજે આદાસ ઉભો તહીં !

તહારાં કોમલ ગીતડાં મધુરવાં હું સાંભળી એકલો—
ઘેલા મસ્ત બનીશ સ્વર્ગભૂમીમાં કો બાલ ન્હાના સખી ;
કેવી સુંદર લહેરીઓ અનિલની, તહારા રૂડા બાલનો—
સેરો રેશમના સખી નિજ કરે સ્પર્શી હશે ચાલતી !

કેવી મોહક વાટિકા વનઘટા પુખ્તો પશગે ભર્યાં !
કેવા રંગીન ત્યાં હશે મધુકરો સંધ્યા સમે ગુંજતા !

તહારી શાલ સુવર્ણરંગી ચળકે સાકી ઝીણી ઉપરે,
તેમાંથી તુજ દિવ્ય સૌ અવયવો દેખાઇ આછા રહે !

ત્યાંયે નાનુક વૃક્ષની વનઘટા માંહી છુપેલો રહી,
તહારા સૌ સુખના વિચાર રસીલા કદાપી બનું હું સુખી ;
હા ! અદૃશ્ય સદા રહી તુજ કને જ્યાં તું બમે ત્યાં ભમું,
જેથી હું નવ કલાન્ત એક પલકે તહારાથી જૂદો રહું !

તું ચૂટે મધુ મુખ્ય કોમલ કરે તે ના અહું હું ફૂદી,
વા ના દાખીશ સ્નિગ્ધ તે અધર હું લોભાઇ પીયૂષથી ;
તહારાં ચંચલ નેત્રના ઝરણમાં ફૂળ્યો રહું સર્વદા,
તહારી નાનુક પાદપંક્તિ પરની ધૂત્રી લગાવું શિરે !

હિંડોલા સ્તમ્ભ ઝુલતું જલભયું કાસાર ત્યાં સ્વર્ગનુ-
પુષ્પોની ખરતી સુગન્ધી રજથી બહેકી રહેલું બધું ;
સોનેરી ઢગ રેતના ચળકતા બીના બનેલા જલે,
આવી શાન્ત નિશા શશી સહ હવે તે સૌ પ્રદેશો પર.

શોધી તીર કદમ્બની સુખભરી છાયા ઘડી ત્યાં ઉભે,
રેલી છે સહુ પાસ રેલ શરીની તે જોઇ તું તો હસે ;
ધમ્બા સ્નાન તણી થતાં ચમકીતું ચોપાસ બીરુભુવે,
ના ના ! હું નજરે કદિ નહિ પડું : હું વૃક્ષડાળી પરે !

તોડે ગાંઠ ન છૂટતાં કરવતી તું એક ચોળી તણી,
લલ્લગણું મન નીવિબન્ધ છૂટતાં ચર્માઇ સ્તંભે જરી ;
તહોયે વચ્ચે સરે, પડે સરકતું, તે વિશ્વ ભેતું રહે,
મે એ કોતુક તો બધું નયનથી પીંબાઉં હું હું ખરે !

હાડા ! દેહકળી દિગમ્બર બની ખ્યારી ખીલી નીકળી,
ઉઘ્યા કેશ લપેટવા સ્તનતટો ને કેસરી શી કટિ ;

બે બાહુ કમલો તણા રસિકડા છેઠંડ જ્ઞાના સમા,
સ્કન્ધાને સ્તન કોતરી બરફના પહાડથી જાણે લીધાં !

ખીરી ઉદ્ધત છે ગતિ તુજ, પ્રિયે ! તું મોહમાયા દિસે !
ત્હારું લબ્ય કપાલ સ્ફટિક સમું તેજે બચું છે ખરે ;
જંઘા છે કઠલી, શુભાખ પુબડાં હાથેલીયે હાથની,
લાંબી ડોક કપોત શી તુજ પ્રિયે, જૂની લત્તા ચાપ શી !

ચાલે બે ડગલાં નિરંકુશ બની પ્હોંચ્યા કિનારે હવે,
ત્હારી નાજુક તું છપી નિરખતી, ઉભી તંટે, વારિયે ;
કેવાં સ્વર્ગતડાગનાં મધુરવાં મોખાં ફૂદી આફળે !
તે કેવાં તુજ પાદને રમતમાં ચુમ્મી ઉટે છે હવે !

મહારી અસ્થિર છે છપી સલિલમાં તે જોઈ કંપી જરા,
રીસાઈ મનમાં, ડરી ચમકી તું, ધૂળ પડી વારિમાં ;
નીચી મંજુલ આકૃતિ જલ તણું ચીરી કલેજું ગઈ,
કુંડાળું જલમાં પડ્યું બળકતું હું તો રહ્યો જોઈ તે !

આવું સ્વર્ગ વળી જહીં પ્રિય વસે તે હું ન છોડું કદી,
તું સ્વર્ગે કરવાસ કે સમજજે આ દાસ ઉભો તહીં ;
ખ્યારી ! કાં રડ તું ? અરે ! દુઃખલયાં સ્વપ્ને વિંટાઈ હતી ?
પ્રેમીલા તુજ દાસને દુઃખ લીધું તે શું વિચારી હતી ?

રે ! નિદ્રા ! રજની મહીં સ્તવન હું ત્હારું કરું છું સદા,
કમિતું હું પ્રિયની સખી સમજીને ત્હારી કને માગવા :-

“હાલીને સમજાવ પ્રીતિ કરવા : કાંઈ દયા લાવવા :
“જેથી એ સુખમાં ઉઠી હૃદયથી આંખી મને લે પ્રિયા !”

૨૪-૬-૬૪

:o:

હમારા રાહ.

પ્રાચેલું અને બૂઠું ઘસીને તીક્ષ્ણ તેં કીધું;
ક્યું પાછું હતું તેવું, અરે ! દિલબર ! હૃદય મ્હારું !

ગમીના જામ પી હરદમ ધરી માશૂક ! તને ગરહન;
ન અંતરથી કર્યા ટુકડા ! ન જામે ઇશક પાપો વા !

પછી બસ મસ્ત દિલ કીધું, ઉઘાડી અશ્મ મેં જોયું;
ચિત્તમગર લ્હોય તું મ્હારા અરો ઉસ્તાદ છે ન્યારો !

બુકો મેં બાગનાં તોડી ત્રીયાં કે ટુગમાં ચોગી;
બિછાતું ખારતું કીધું, ઉપર લોટી રહ્યા તે હું !

મુબારક હો તહમેને આ તહમારા ઇશકના રસ્તા;
હમારો રાહ ન્યારો છે, તહમેને જે ન ફાળ્યો તે !

તહમારા માર્ગમાં મેજનૂં અને લેલી શીરી રંરહાદ—
ચીરાયેલાં કપાયેલાં પડ્યાં છે લોહીથી બીનાં !

બુલામો કાયદાના છો ! બલા એ કાયદો કોનો ?

બુલામેને કહું હું શું ? હમારા રાહ ન્યારો છે

મને ઘેરો કહી, લોકો ! હજારો નામ આપો છો !

હમો મનસૂરના ચેલા ખુદાથી ખેલ કરનારા !

નહોં જાહોજલાલીના, નહોં કીર્તિ, ન ઉચ્છૃંખના—

હમે લોભી છીએ, ના ! ના ! હમારા રાહ ન્યારા છે !

તહમારી ખેવફાઈના. હરામી ને હક્કાલીના—

ચીરી પડદા હમે ન્યારા ! હમારા રાહ ન્યારા છે !

હમે મગફર મસ્તાના ! બિયાબાંનાં રક્ષાવારા !

ખરા મહબૂબ સિંહો ત્યાં ! હમારા રાહ છે ન્યારા !

કુરંગો જ્યાં કૂદે લોખાં, પરિન્દાનાં ઉડે ટોખાં,

કબૂતર ઘુઘવે છે જ્યાં હમારા મહેલ ઉભા ત્યાં !

લવે છે ખેત નદીઓ જ્યાં, ગજલ દરવાઝા રખાં ગાતાં,

હમે ત્યાં નાચતા નાગા ! હમારા રાહ છે ન્યારા !

તહમારા કૃષ્ણ ને મોહમદ, તહમારા મોઘ, કાલિદાસ,

ખિરાદર એ બધા મહારા ! હમારા રાહ છે ન્યારા !

હતાં મહેલો અને મીરાં ખરાં ઇલમી, ખરાં શૂરાં :

હમારા કાફલામાં એ મુસાફર એ હતાં પૂરાં !

પૂજારી એ હમારાં ને હમો તો પૂજતા રોને,

હમારાં એ હતાં માયક, હમો તેના હતા દિલખર !

તહમારા રાજ્યદારોનાં ખુની લપકા નથી ગમતાં,

મલકબની સુરખત ત્યાં, ખુશામદના ખજાના જ્યાં !

હમો તમને નથી અડતા, હમોને છેડશો કે ના !
લગાવી હૂલ હૈયે મેં નિચોવી પ્રેમ દીધો છે !

હવાઈ મહેલના વાસી હમે એમાન્તદુઃખવાદી !
હમોને શોખ મરવાનો ! હમારો રાહ છે ન્યારો !

ખુવારીમાંજ મસ્તી છે ! તમે ના સ્વાદ આખ્યો એ :
હમોને તો જગત ખાઈ થઈ ચૂક્યું ! થઈ ચૂક્યું !

૧૨-૮-૬૪.

—*::*—

કુદરત અને મનુષ્ય.

—o:—

પહોંચે ના કલેં કલકલ ધ્વની આ જગતના,
વહે ધીમાં ધીમાં ખળ ખળ અહીં શાન્ત ઝરણાં
પટે ધોધો જાણ મધુર ન્યમ માતંગ ગરજે,
રૂડાં ખચ્યાં નહાનાં ચપલ હરિણોનાં ફૂદી રહે !

સૂતો છું આ કુંજે શરીર મનમાં શાન્તિ પિગળે,
હજારો મીઠા ભિશ્રિત સ્વર ભરે છે મગજને ;
વિચારો આનન્દી મુજ દિલ કરે છે દુઃખભયું !
અહો ! મહારૂં હૈયું સુખમય દુઃખોથી ઉભરતું !

અને આ આત્માને કુદરત ગ્રહી લે નિજ કરે,
ઉઠાડી દે જીવો, પકડી વળી ચાંપે નિજ દિલે ;
મૂકે તેને પાછો હસી મૃદુલ શેવાલ પરને
પછી પંખાળે છે ફરી ફરી હાથ ચુમ્મન મુખે !

અરે ! આ માતા છે ભગિની મુજ કે શાન્તિ સુખ છે,
નવાં કાર્યો પ્રેરી મુજ હૃદયમાં અગ્નિ છુપવે !
નિહાળી વિચારી મુજ દિલ યની કાષ્ટ સળગે,
અહીં આ જે રીતે જન પ્રતિ ચલાવે જન અરે !

નીલી કુંભોમાં છે સુમન મકરન્દે ભલકતાં,
નીચે ઊંચે જડે પુદ્ગી નવરંગી રમતમાં ;
અને હું ધારું છું પ્રાંત પુલ કપાળું હસમુખું—
જાને છે ભોગી આ આનંદલહરી સંશ્લેષુખનું !

અહો ! પક્ષી—એતો ફૂદી ફૂદી રમે છે મુજ કને,
વિચારે તેઓના સમજી શકતો હું ન જરી એ;
અહો ! કિન્તુ તેની અતિ અપલ સા અલ્પ ગતિએ—
મને તો ભાસે છે પુત્રકિત થતો હર્ષ અમકે !

પ્રશાન્ના શુદ્ધોની વ્યજન નિજ વિસ્તીર્ણ કરતી,
ભરી લેવા હયું દિનકર તણા આ કિરણથી ;
નકી હું માનું છું, તર પુલ બધાં હર્ષમય છે,
હૃદયોમાં સર્વે છે પ્રણયમધુના મિષ્ટ ગરણે !

અરે ! આ શ્રદ્ધા જે વહસ્ત-પ્રભુ-પાથરી રહે.
અને યેણ દે છે વિભુપતિ જ આ ધર્મ સહુ ને,
નહીં કાં રાજી તો રુધિર દિલનું હું નિરખીને—
અહીં આ જે રીતે જન પ્રતિ ચલાવે જન અરે !

નદી જે રાશે તો રુદન કરશે ખડાક પથરા,
અને ઝીણું ઝીણું રુદન કરશે પક્ષી સહજાં;

વનોના આખારો— તરુ સહુ બિચારાં ટપકશે,
ઝરાનાં હૈયાં તો છણુ છણુ તપીને ઉકળશે !

અને આંસુ લહોતો પવન નદીનો મિત્ર બનશે,
નલો ઝૂમેલાં તે ઘનદલ તણાં અશ્રુ ખરશે !

કૃતિ આવી મીડી કુદરત તણો જે કમ કહે,
જનોમાં એ ના ના ! જડ સમ નહીં શું જન અરે !

કહું શાને હાવાં ઉદ્ધિ જડ ને આ જડ નદી ?
ગણું તિયંચોને દુન્યદીણુ હું' તો કયમ કહી ?
ખરે ! હું જાણું છું જગત સહુ ચેતન્યમય છે,
નહીં તો કયાંથી આ પ્રાણુય, કરુણા ને રતિ, અરે !

ભલે કાલિદાસે નિજ દિલ કહ્યું વાદળી કને,
પ્રિયાનો સંદેશો ઘન સહ દીધો તે પણુ ભલે ;
નહી માન્યું છે આ મુજ દિલ અને એ કવિદલે,
પહાંચાડ્યું મેઘે કવિરુદન તેની રમણીને !

કાંવ આ ભોળો તો કુદરત તણો બાન્ધવ હતો,
જનો તે શું બાણે ? જન પર રહ્યો સ્વાર્થ લપટયો ;
વિના અશ્રુ ભેરો જનદુઃખ જનો જ્યાં સુધી, અરે !
કવિતાના ભોક્તા સુખમય રસીલા નહિ બને !

નવા રંગો ધારી સુરધનુ અહીં આજે વિરમે,
જનોથી મ્હારે શું ? કુદરત મહીં આ દિલ રમે ;
ફૂડી સંધ્યા રેલી સરિત સર ને પહાડ પર છે,
ધનુ સંકેલાયું, હિમકર તણું શું અગળકે !

એકો તારા સાથે ધવલ નભગંગા ખળખળે,
રૂડાં પીળાં પીછાં શરી પર ધરે વાદળી હવે;
એકેલી તેને આ અનિલ લઇ ચાલ્યો રમતમાં,
અને પેલી ચન્દા થસથર રહી ધ્રુવ જલમાં !

અહા ! કેવા પન્થે કુદરત કરે છે ચતિ, અને—
અરે ! કેવા પન્થે કુદરત તણાં બાલક ભમે !
વિચારી વિચારી મમ દિલ બને ભરમ સળગી,
અરેરે ! જે રીતિ જન પ્રતિ ચલાવે જન અહીં !

૨૯-૮-૯૪.

—:૦:—

પાન્થ પંચીકું.

આ જો, ઘોર તિમિર શો જીવિતનો બેઠાળો પડ્યો પન્થ છે :
નિર્માયો સહુ કાજ એ કયમ પછી પાછો ફરી તું શકે ?
લેવાનો શિર ભાર તે લઇ અને આશ્રમમાં ઉડવું,
ભવું જ્યાં લઇ જાય વાયુ તુજને વિશ્રાન્તિ લેતાં જવું !

જો તે કોશ્મીરદેશના મધુરવા મીઠા ઝરા આવશે,
બહાલા પાન્થ ! તહીં જરી વિરમજો, એ દેશ બહાલો મને ;
ત્યાંના તે અતિ રમ્ય ને દપકતા મીઠા રસે કુંજમાં—
ગુન્ધા દ્રાક્ષ તણાં બિલોરી જલમાં છાયા રહે ચાડતા !

પુષ્પોની રજમી ભર્યા અનિલ ત્યાં વૃક્ષો ધુણાવી રહે,
ત્યાં તું ટોચ પર ચડી, સ્થિર થઇ, મીઠાં ફલો આખજો;

સોનેરી તુજ પીંછડાં શ્રમિત તે તાળાં કરી લે ભલે ,
 બવાનું બહુ દૂર લેાય તુજને ત્યાં થાક લાગ્યો હશે !
 બણ્યો તેં નથી માર્ગ ને વિકટ છે ત્યાંનાં રનો ને ગરિ ,
 કિન્તુ સુન્દર સૌ પ્રદેશ નિરખી પ્રેમ જહેવું તહીં ;
 ત્યાંની કો સરિતે વરી , ઠરી જરી, કીડા કરન્તાં જરા ,
 ચંગો તપ્ત થયેલ શીતલ થતાં આનન્દ આવે મહા !

સંધ્યાએ વળી હિમપર્વત તણ્યાં શૃંગો ગુલાબી બને !
 ખીણેખીણ, ઝરેઝરા, સર સહુ ત્યારે રૂપેરી બને !
 ત્યાંનાં તે ગાર જાં તરુ ગરિ નલે તારાથી વાતો કરે ,
 તે સૌ દિવ્ય ઉજ્જ્વલમાં ગરક થૈ હવે ભર્યાં ખીલશે !

ત્યારે તો પ્રિય જો હશે તુજ દિલે તે યાદ સૌ આવશે ,
 ગાજે તો તુજ ચિત્તડું દુઃખભર્યું ને અશ્રુ બે ખેળે !
 રૂમજુમ કો પડી આપડું વહી જશે ને કૈંક કહેતું જશે ,
 ત્યારે તું પ્રિય તે ઉદાસ મુખમાં રૂખી ભલે મહાભને !

ઠંડાલા, હું ગુરુ ને વળી તુજ સખો, તે ભક્ત સંભારજે ,
 બાહુડા ! મુજ પ્રાણ ! તે વખત તું રોજે અરેરે ભલે !
 ઉછેર્યું તરુ એક મેં વન મહીં ત્યાં તું વળી બેસજે ,
 ઠંડાલા ! મેં લઘુ એક કોતરી લખ્યું તે કાવ્ય તું વાંચજે !

હા, હું એ ઘસડાઈ એક વખતે ઠંડાલા ! ગયો ત્યાં હતો ,
 ઠંડાલાનાં વિરહી બની હૃદયને ચીરી રડ્યો ત્યાં હતો ;
 તે અશ્રુઝરણું જ શોષિત સમું તે કાવ્ય મંછે ભર્યું ,
 સ્વેચ્છાએ ભરી ચંચુ લાલ મુખથી પીજે ભલે આંસુડું !

ને જો શુદ્ધ રહે જવું તુજ બને ઓળંગી સિન્ધુ, અરે !
રેતીના ઢગ ત્યાં ઉઠે, પવન ત્યાં ફૂંકી ઉઠ્યા આફળે ;
તું મહારં, તુજ હું, બની પણ સખે ! હું ભોમિયો ના શકું,
એવા સંકટમાં અરે ! મદદ ત્યાં આપી જરી ના શકું !

પાંખો સુંદર ત્યાં અતિ શ્રમવતી ચોળાઈ ચીરાઈને—
કંઠે સોસ પડ્યો હશે જલ વિના બાપુ ! અરેરે તને !
પાંખોને તુજ શક્તિ ત્યાં ગરુડની દેજે પ્રભુને સ્તવી ,
ને જાળે જલદી ઉડી, ઘટિલ ના રોકાવું ત્યારે ઘડી !

તહારા માર્ગ પરે ઘણા તુજ સમા પાન્યો ગયા ઉડીને ,
માર્ગે તેજ જવું, બલે સુખ તને આવી મળે ના ને !
નિર્માયું જવું તો જવું દુઃખ દહી, આનન્દ ધેરે વહી ,
આ તો ઝિંદગીભાર પુણ્ય સરખો સૂચે ન સિદ્ધિ કશી !

ખોંચે જ્યાં સુધી સ્થાન તું અવધિતું, તે અન્ત આવ્યા સુખી—
આકાશે જલદી અગાડી ઉચકી તે ભાર તું જા ઉડી ;
પૂરા સાહસથી બલિષ્ઠ દુઃખને સન્તોષથી પી જવું ,
ને આનન્દ વિશેષ પ્રેમસુખથી તે દુઃખમાં માનવું !

હું આ વૃદ્ધ રડું ન તે ઘટિત છે, લૂછું હવે અશ્રુને ,
જા તું, આ સુખિયું, ન આમ રડવું, છાતીથી આંખું અથે !
રક્ષે ઇશ્વર પાપથી હૃદય ને દેરે સુમાર્ગે તને ,
બહાલ પાન્ય ! સુખી સુખી સુખી થજે ! આશિષ મહારી તને !

૩૧-૧૦-૬૪

વિરહસ્મરણ.

દેશેદેશે નવીન નિરખી ધૂમતો 'તો પ્રિયે ! હું,
ત્યાં ત્હોયે હા વિરહભડકે દાઝતો 'તો પ્રિયે ! હું;
ત્હોતું ત્યારે તુજ છળી શું ને શાન્ત રોધ થવાનું,
ત્હોતું કાંઈ વિરહભડકે બૂઝવી નાંખવાનું

ક્યારે એ જો વિસરી દુઃખ હું લેશ આનન્દ લેતો,
ત્યારે બહાલી દ્વિશુષ્ક દુઃખમાં ડૂબતો હું ફરી તો;
“હું આવો શે અનુભવી શકું હર્ષ ખ્યારી રહે ને ?” —
હૈયું મ્હાડે સળગી ઉઠતું કાંઈ એવા વિચારે.

જૂઠાં થાતાં મુખ તુજ હતું આનિપૂરે છવાયું,
સ્વપ્નામાં એ નિરખું છળી તો આંસુકાં ઢાળતો હું;
હૈયામાં એ ચિતરી કદિ હું હાસ્ય ત્હાડે શક્યો ના,
રોતો હું ને રડતી પ્રિય તું એજ ચિત્રો હતાં ત્યાં.

મીઠાં ત્હારાં નયન દિલના લક્ષ્યમાં એક ધારી—
જોતો હું જ્યાં નિમિષ તણને ચન્દ્રનું બિમ્બ ખ્યારી;
આલોખાતું તુજ મુખ તહીં ધૂજતા ઓષવાળું,
ને એ ત્હાડે શરીર દુબળું ચોકઓષે છવાયું !

રોપાતો ત્યાં વિનિમિત્ત થઈ ચોક મ્હારે દિલે હા !
રોતી તું ને મુખ મુજ બધું ભીંજવી અશ્રુ દેતાં;
એ આંસુ કે વિરહઉદ્દિષિ ઉછળી ઉછળીને—
અત્યારે એ વિગત દુઃખમાં ડૂબવી દે મને છે.

અત્યારે એ હૃદય મળતાં અમુની ધાર બહેતાં,
 જીભમાં ત્હારાં કમલ સરખાં નેત્રના લાલ ખૂણા;
 ત્હોયે પ્યારી મધુર સ્મિત છે સ્નિગ્ધ એળે છવાયું,
 ને હા ! બહાલી, વધુ તુજ દિલે હર્ષના લેનવાળું.

ઝોળંગી તું ઉઠધિ દુઃખનો ત્યાં નિહાળી રહે છે,
 મ્હાલે છે તું સુખઅનિલમાં હાસ્ય તેથી કરે છે;
 બહાલી ! આવા સરલ હૃદયે પ્રેમ જે દાખવે તું—
 તેના સામે નિરખી શકું હું એજ સામર્થ્ય યાયું !

૧૪-૨-૬૫.

~~*

વિષપાન.

~~*

અહો લોળી પીધું મધુર વિષપ્યાહું પ્રિય સખા !
 હવે હું બૂહું છું જગત સઘળું તે લહરીમાં !
 ધીમે ધીમે મૂર્છા સુજ મગજને ચુમ્બન કરે,
 અહા ! હું ગાતા તે અનુભવી શકું છું સુખ હવે.

તારે લેવાયેલા મુજ હૃદયને તો કળા વળી,
 અમી ઢોળાયું શું ધગધગી રહેલા ઉર મહોં !
 નથી આશા ઇચ્છા, અત દુઃખ તણું ના સ્મરણ વા;
 અહો ! મેં તો પીધું નહિ વિષ, નહીં અમૃત સખા !

બહાલા ! જ્યાં ઘસડાઇ જાય જગ ત્યાં મ્હારે ખુશીથી જવું,
 ત્હોયે છે દુઃખ એક આ દિલ મહોં, છોડું તને તે તણું;

એ ચિન્તા પણ શાન્ત છેહી ઘડીએ થાશે નકી હા સખા !
એ જવાલા પણ અન્તરે ડૂબી જશે આન્હની દહેરમાં.

આશામાં ડૂબતું અને ઘડકતું ફાળો ઘણી સાંધતું,
તે હૈયું મુજ આમ આજ વિષથી વિશ્રાન્તિ લેવા હજ્યું;
ના તે કોઈ હવે ઉઠી સળગી કે ચીરાઈ રોશે, સખા !
ના તે કોઈ ફલંગ મારી પડશે પ્રીતિ તણી જાળમાં.

નકી મ્હારે જાંવું, રુદન નવ બહાલા ! કર હવે.
મુખી હું થતાં તું રુદન કર તે તો નવ ઘટે ;
મુખી હું થાતો ત્યાં દહય તુજ હવે ઉભરતું,
અરે ! તો કાં હાવાં મુજ સુખ તને દુઃખી કરતું ?

અહો ! તારાં આંસુ પિગળી મુજ અન્તઃકરણમાં—
ગયા સંસ્કારોથી સ્મરણ નય આત્મા કરી જતાં ;
હશે મ્હારે માટે રુદન કરવું મૃત્યુસમયે—
પ્રભુએ નિર્મ્યું તો ઉર મુજ ઉખેળું તુજ કને.

જેને જાઈ ! તહીં રહી મલપતી તે મોહની કરતા,
તેમાં તે આતિ રમ્ય આકૃતિ રહી જેને કહી મં “ પ્રિયા ; ”
ધૂંધાયાં મુજ તે અરે પ્રણયીઓ એ જાળ માંહીં દિસે,
જોળાંને નિરખી ડૂબ્યાં ડૂબી જતાં ચીરાય હૈયું મને !

તે સૌ આમ જ આજ માર્ગ પર હા ! રોઈ રહી આવશે,
તેઓનાં દુઃખથી દુઃખી થઈ અરે ! કે પ્રેત મિત્રો ગડે ;
તેઓની કબરો તણા પથરમાં અસુઝરા ચાલતા,
તેઓના બળી બરમ જે થઈ ગયા તે આંશ સૌ કંપતા !

ઓહો ! મોહ જ મોહનું જગત આ તેમાં હશે પ્રેમ ક્યાં ?
આંહી ખીજ વવાય છે વિષય ને સૌ સ્થાનમાં મોહનાં ;
કાંટાળાં તરુ તે ઉગી દુઃખ કે લોળાં બિચારાં ચીરે,
ક્યાંહીં છે રુધિરે ભર્મા ઉઝરડા, ક્યાંહીં મણો ગાઢ છે.

રે ! ત્હોએ મુજ ભક્તિનું પ્રણયનું મેં ખીજ વાળ્યું, સખા !
છે તો ક્ષાર ભૂમિ પરન્તુ ઉગીને બહુયું થશે વૃક્ષ આ;
આશાએ દિલ આ તણા ઝરણના વારિથી પોપ્યું, છતાં—
તે તો ત્યાં જ ખળી ગયું પણ વળી માન્યું જ મેં તે ન કાં ?

મનાયું ના હુંથી તરુ મુજ કદી તે નહીં થશે,
અરે ! માન્યું નિત્યે લલિત ફણગો કાલ પુટશે;
અરેરે ! હહાડો એ પણ કદિ મળ્યો ના મુખ તણો,
અને આશાતન્તુ જીવિત સહુ આજે તૂટી ગયો !

તને ને બહાલીને ફલ સહુ ધરું એ પ્રણયનાં.
હતી આશા એવી પણ ન પ્રભુને કૈં હતી દયા ;
તમે બહાલાં ! બહાલાં ! સમજી મમ ઇચ્છા નવ શક્યાં,
હવે ના રાવું તો મુજ મરણકાલે પ્રિય સખા !

ઓહો ! મોહ જ મોહનું જગત આ તેમાં વિના સ્વાર્થ શું ?
ક્યાં પ્રેમી દિલમાં હશે મુખ, સખે ! વૈરાગ્ય સાથે વસ્યું ?
' છે વૈરાગ્ય જ પ્રેમ, પ્રીતિ મુખ છે, પ્રેમી વિરાગી ખરો,'
જૂઠી એ મમ માન્યતા થઈ અને હું પ્રાણ ત્યાગ્યું, અહો !

સૂકાયાં ના આંસુ હજી પણ અરેરે ! નયનથી,
તજાઈ ના પ્રીતિ મરણ સમયે એ દુઃખથી.

તહમારું ંહાલાતું નવ હજી અયું ચિન્તન અહો !

ન બૂઝાયે ંહાલા ! પ્રભુચકડકો આ દહચેનો.

થાકેલું હસણું અન્તસમયે એકાન્ત ને શાન્તિમાં

ખેસીને નિજ પ્રાણ ત્યાગ કરતું નિઃશ્વાસ અશ્રુ વિના ;

હું તો કેંક વિચાર ને દુઃખ મહોં આ પ્રાણ ત્યાગું, સખા !

ને હું જેમ જ સૌ મનુષ્ય દુઃખમાં રોઇ ત્યજે પ્રાણ હા !

૯-૪-૯૫.

—:O*O:—

સારસી.

—:~:—

મીઠી ઠીધં ધ્વનિ વતી બન બધું હણે ભરે કોકિલા,

ઝીણી વાંસળી શા સ્વરો સુખભર્યા અંડોળ આલાપતાં ;

ખિસ્કોલી તરુના મહાન વિટપે ઝૂકી રહી ત્યાં કૂદે,

ને રંગીન શુકો ઘણાં મધુરવાં આકાશ ઉડી રહે !

આવી આનન્દ વેળાએ ખિચારું કોણ આ દુઃખી !

હશે એ પ્રેમનું માર્યું હૈયું એઇ રહું તપી !

ગંભીર નાદ કરતી સરિતા વહે છે,

સીંચી જલે પુલ્લિન શીતલ એ કરે છે;

ત્યાં દીન સારસી ઉભી જલપુર નેત્રે,

સૂણી, અરે ! શિર નમાવી રહી રહે એ !

અહોહો ! પાંખ પ્રીતિની તેની તૂટી ગઇ જિસે,

આવું આ પક્ષી, તેને એ આવી પીડા ખવીડે !

રેરે ! તેનો પ્રિયતમ તહીં પાદ પાસે પડ્યો છે,
ખોળી પાંખો શિથિલ બની છે મૃત્યુનો હસ્ત લાગ્યે;
પારાધીએ હૃદય પર હા ! તીર માર્યો દિસે છે,
ખૂંચ્યો છે ત્યાં રુધિર વહતું બંધ હાવાં થયું છે.

જીવવું જીવ લેઇને આંહી એવી દિસે રીત !
કોઈને દુઃખ દેવાથી તૃપ્તિ કેમ હશે થતી ?

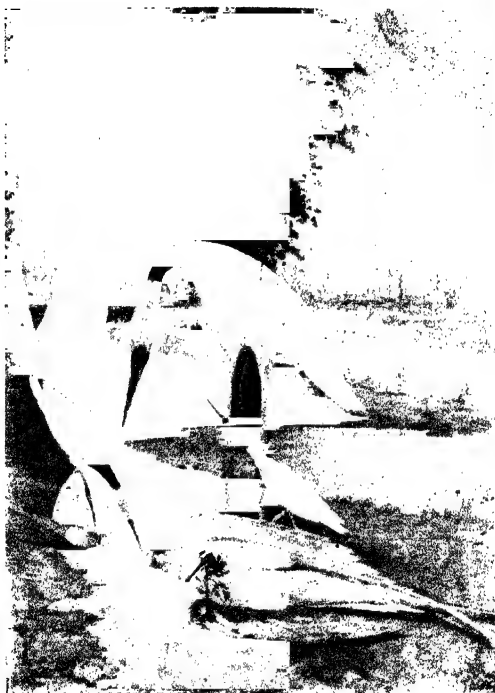
મૂકી ગયે કયમ શિકાર હશે શિકારી ?
આવી હશે દિલ દયા કંઈ સારસીની ?
બચ્યાં અને પતિપ્રિયા તણી એ ઘડીની
નાશ્યો હશે હૃદય ચીરતી ચીસ સુણી !
ગાળે છે પ્રેમનાં અશ્રુ વજ્ર જેવાય દિલને,
કેા વેળા પારધીને એ પ્રેમનાં દંશ લાગતો.

આવું આવું નિરખી દિલમાં કાંઈ કેવુંય આર
કેવો છે રે રુદનમય આ દૂર દેખાવ હાય !
નહાનાં બચ્યાં રણવળી રહી માત સાચું જીવે છે
ને પંપાળે તિજ જનકતા કંઠને ચંચુથી એ.

હજી તો ખેલવા પૂરું શીખ્યાં આ નથી બાલકા,
રે ! તે શું મૃત્યુને બાણે લોળાં આ લઘુ પંખીડાં !

દુઃખ સહુ ઉડી બશે કાલ આ બાલકોનાં
રમત ગમત માંહી હૃદય લેશે ફરી આ ;
પણ જુરી મરશે રે સારસી બાપડી તો,
જખમ નહિ રુઆશે પ્રેમનો કારી લાગ્યો.

કલાપીનો કેકારવ

સારસી.

(પૃ. ૫૮)

નહાનાં બચ્ચાં ટગવળી રેલી માત સામું જીવે છે,
ને પંપાળે નિજ જનકના કંઠને ચંચુથી ઝો.

પ્રેમીએ પ્રેમી જાતાં કો ખીજથી પ્રેમ જોડવો,
આવું કાં ન કરે સૌએ પ્રેમી બેકે મળે ખરો ?

જોડવી એક જોડીને બેકો ખંડિત થાય તો,
ખાનનાં એકખીજથી એાછાં જેથી બને દુઃખો.

અઢેલી ખાઝીને તરુ સહુ રહે ખીલતી લતા,
હૃદય પુષ્પો પ્રેમે લક્ષ રસ જીવે છે પ્રજ્વલમાં;
સુખી આવા હહાકા સરકી કંઈ જાતા રમતમાં,
અને એ વેલોને મરણ પડદામાં લઈ જતા

મરેલી વેલીનું સમરણ નવ ભૂલે તરુ કઢી,
અને પ્રેમી જાળે હૃદય દુઃખના કૈ રડી રડી;
પરંતુ આંખે છે હૃદય પર ખીજ લઈ લતા,
અને પ્રેમે રેડે મધુર રસ તેના હૃદયમાં.

ધીમે ધીમે આવું તરુ થઈ જઈ વૃદ્ધ મરતું;
અને વેલી વીલી રુદન કરતી કૈં દુઃખમયું;
છતાં ટેકો ખીજ તરુ પર લઈનેય જીવતી,
અને આખી પુષ્પો જીવિત નિજ તે પૂર્ણ કરતી.

ન કિન્તુ સારસી આ તો આવો માર્ગ કદી અહે,
એકને હિલ અન્યું તે ખીજ કોનું નહીં બને.

પ્રેમને કારણે સાથે સમ્બન્ધ કાંઈ એ નથી,
દારણ પ્રીતિનું પ્રીતિ: પ્રેમીની લક્ષ્મી તે અખી,

જૂરી જૂરી મરવામાં સ્નેહ સન્તોષ માને,
 નહિ કદિ રસ શોધે સાક્ષી અન્ય સ્થાને ;
 રસ હઇ લઇ લીધો હૃદયે ધીનવી તો,
 હૃદયહીણ બિચારાં પ્રેમીને મૃત્યુ આપો.

પ્રેમીનો હોય બેલી કે તો આનું કેં થવું ઘટે,
 પામે છે ત્રાસ મહારો તો આત્મા આ દુઃખ જોઈને

ત્યાં કાંઈ આ વન મહીં હીલચાલ થાય ,
 પક્ષી બધાં ઉડી ઉડી અહીં શાં તણાય !
 સર્પો, હરિણ, સસલાં, સહુ દોડી આવે,
 લાંબો ધ્વનિ લયલયો શ્રવણે પડે છે.

ઉલ્કાપાત થયો કાંઈ હથાં આ વનની મહીં.
 પ્રતીતિ થાય છે એવી જોઈ આ ગાંત સૌ તણી.

હા ! અગ્નિ ત્યાં સળગી ઘાસ પ્રજ્વળતો, રે !
 વૃક્ષો તણાં કુંપળ બાળી ઉડાડતો તે;
 ભૂખ્યો ધસી જીવ અનેક ગળી જતો બે.
 દિશો બધી ધૂમવતી છવરાવી દે છે !

નહાલો છે જીવ પોતાનો નહાલાંથીય વધુ ! અરે
 નહાસે છે સિંહ પેલો ત્યાં સૂતી સિંહણ છોડીને.

પણ અડગ સમાધિ સારસીની ન છૂટે,
 મરણસરણ બાવું હૃદય તેને દિસે છે ;
 ભડભડભડ થાતી અગ્નિની જાળ આવી,
 બળી મરી પ્રિય સાથે સારસી પ્રેમબેલી.

હર્દીના હર્દની પીડા વિધિનેય દિસે ખરી,
અરે ! તો હર્દ કાં દે છે, ને દે ઔપધ કાં પછી ?

૧૬-૪-૯૫

—:~:—

પ્રિયતમાની ઝેંધાળી.

—:~:—

હતું મીઠું જેવું વિરસ પણ તેવું બની રહ્યું,
અરે ! તુંને કહેતાં “ કુસુમ ” દિલ મ્હાડે જળી રહ્યું
ગંધ કહો કયાં પેલી સુરમ, રૂપ ને કોમલપણ ?
ગચ્છું કહો કયાં એવું અમીઝર હતું તેહ મુખડું ?

હસન્તી ત્હારી તે ઉછળી ઉછળી પાંખડી બધી,
હવે તો એવી એ સૂકી સૂકી જ સંકુચિત બની !
મને મીઠો એવો મધુભર હ ને મોહ સઘળે,
તે સર્વે વ્હીણું રસરહિત બામી નહું જગે !

હવે પેલો વાયુ તુજ મહ લપેટાઈ ઉડતો—
પરાગે ભોળાઈ સકલ દિન રહેતો મહકતો—
નહોં સ્પર્શ તુને ! નહિ જ નિરખે મુગ્ધ નયને !
નિહાળી દૂરેથી નકી જ વળશે અન્ય જ સ્થળે !

હવે સંધ્યાસાનુ કરથી મહી ત્હારા અઘરને—
અમી પીતાં દેતો દ્વિગુણી ત્રિગુણી લાલી મુખને,
જરાએ ના જોશે પ્રણયી નજરે તે તુજ પરે !
નહોં ભાવે ધારી રમત તુજથી આચરી શકે !

હવે પેલો લોગી મધુપ તુજ ગન્ધે ડુખી ડુખી —
 ધરન્તો મૂઝા જે તુજ ઉરપદે દેહડી ધરી—
 તને પાસેથીએ નિરખી નહિ જાણીય શકશે !
 હવે આન્યો એવો શિથિલ બની ગુંજી ઉડી જશે :

દશાનો કેવો આ ક્રમ જ સઘળો આમ ઉત્તરયો ?
 અરે ! તે દિનોનો પલટી જ ગયો રંગ સઘળો !
 ગઈ તે બહાલી ને ફકીરી ધરીને આજ ભટકું !
 વિલાઈ એંધાણી તુજ સમીય ! પ્યારા ! શું કરવું ?

ગઈ તે બહાલી ને વરસ દશ ગાળ્યાં તુજ પરે !
 વિલાયું તું હાવાં ! રહું શું ! અવલમ્બુ શું ઉપરે ?
 વિલાયું તું ત્હોયે નહિ જ તણું તુને મન થકી
 વિલયું એવુંએ હજી મુજ પ્રિયાનું મટયુ નથી.

તને વાયુ, બાનુ, મધુપ, સહુ તુને તણ શકે,
 ગયાં પેલાં બહાલાં સ્વરૂપ સદગન્ધી સકલ તે ;
 મને તો તું હૂતું પ્રિયથી મળ્યું તે તેવુ જ હજી !
 સરે અશ્રુ ત્યારે દહય શું ધરું ને ધરી રહું !

હવે હું પૂજી છું મૃતપુલ ! તને એ પ્રણયથી,
 હવે તું મ્હારે છું વધુ પ્રિય થયું આ મરણથી !
 જશે છેલ્લા શ્વાસો, મુજ પ્રિયતમામાં મળીશ હું,
 ત્યહાં સુખી ચાંચું દહય શું તને ધારીશ જ હું.

દગો.

કફન વિષ લાશ વેરાને દિવાનાની પડી, દિલબર !
અફા તેની ઉપર થાતાં અરે ! તુજ હાથ શું આંબ્યું ?

દુવાગીર આ તમારાથી લઈ જઘ્ઘાની તલવાર—
ખૂની તુજ હાથ કરવાથી અરેરે ! હાથ શું આંબ્યું ?

દંઈ દિલ્લહારને ધકકો કઠના હાથમાં દેતાં—
અરે ! એ પેશકદમીથી કહે તુજ હાથ શું આંબ્યું ?

કદમ તુજ બોસવા જલડ પડ્યો ' તો પેરમાં તહારા—
જફામાં ફેંકતાં તેને અરે ! તુજ હાથ શું આંબ્યું ?

હતી જ્યાં વસ્ત્રની ખ્વાહિશ મળ્યું ત્યાં ઝેરતું ખ્યાલું !
મગર તે જામને ભરતાં કહે તુજ હાથ શું આંબ્યું ?

સુકદરમાં હતું તેવું બન્યું તુજ હાથથી, માલિક !
પરંતુ એ દગો દેતાં કહે તુજ હાથ શું આંબ્યું ?

હતો બસ મોતનો ખ્યાલો ! ખુશીથી જાત પી ફિફવી !
રહેતાં ચૂપ તો એવું કડ તુજ હાથ શું આંબ્યું !

“ જામે શગબ માશુકને બાં દે એા મલા સાકી ”—
હમ્મી ન મોતનાં એવું કહે તુજ હાથ શું આંબ્યું ?

ભરી દેતાં રડ્યો સાકી ત્યારે તું થઈ ગુસ્સે—
વેને વાત તે દેતા કહે તુજ હાથ શું આંબ્યું ?

ખુદા પાસે હુવા ત્હારી રહીને માગતું 'તું' દિલ,
ખંજર લોંઠતાં તેને કહે તુજ હાથ શું આંચું ?

“પુલોની ગેંદ છે, મારૂંક !” છુરી છુપાવી બોલી—
અહો ! ખિલાફ એ કહતાં અરે ! તુજ હાથ શું આંચું ?

જીગર અશરાફ આ મ્હારે ખતા તુજ માફ કીધી છે;
હવે તોળા સદા કરજે ખુદા માફી તને અજશે.

રહે આબાદ તું દિલબર ! અને ખંજર અને ખ્યાલું !
અરે પણ ઈશક કરવાથી હમારે હાથ શું આંચું ?

૩૦-૧-૯૫

—*::*—

તું મ્હારી હતી.

—*::*—

બહેતર બોલવું ખ્યારી, “નથી ને ના હતી ચારી”;
પરંતુ ના કહેજે તું, “હતી ન હતી થઈ ત્હારી” !

નહી આ ઈશકદરિયાનાં ચડયાં મેં જા ઉતરવાનાં;
નથી તું ચાર આજે તો હતી દિન કોઈ ના ચારી !

કયું કુરબાન આ દિલ મેં “હતી હું ચાહતી તેને”
કહેતાં બોલ તું એવા નહીં શરમિંદ શું થાશે ?

નજરથી દૂર હું થાવું અગર દૈલત ઉડી જતાં,
જખાંથી બોલશે હું તું, “હતી હું ચાહતી તેને” ?

કબજ આ રૂ થશે તપારે જમીમાં ગારશે મુદ્દું—
પુલો ફેંકી ઉપર તે શું કહેશે “ આહતી તેને ” ?

કબર નીચે—ખુદા ઉપર નથી હું ફર-ઓ દિલબર !
છતાં “ દિન એક તેની હું હતી ” એવું કહેશે શું ?

કહેવાનું કહી ચૂકી ! હવે ફરિયાદ શી ગાવી ?
લાલે તો ખેર કિસ્મતમાં ફકીરી ખાક છે લાગી !

હવા તુજ વસ્ત્રની પલટી, ચમન મ્હારો ગયો ફીટી ,
હવે આ હાડપિંજરને રહી અંજામની બરકત !

અરે ! એ મસ્ત ચારીમાં ખુદાઈ શી હતી બરકત !
હવે તો બેહયાઈ ને રહી બેઝારીમાં બરકત !

રહેવું મોજમાં માથૂક—તને આમીન એ બરકત !
હમારી પાયમાલીમાં હમોને છે મળી બરકત !

અમીરી બો અને ઇજ્જત રહે હરગિઝ તુજ કાયમ !
ફકીરાની ફકીરીમાં ફકીરાને ખરી બરકત !

મગર અફસોસ—ઓ માથૂક ! હતું દિલ આ ઝબે કરવું—
નિવાઝી કોઈને તેને હતું ખેરાતમાં દેવું !

પરન્તુ છેવટે લોળી હતું કહેવું રહીને કે—

“ અરે ! તું છે હજુ મ્હારો અને હું છું સદા ત્હારી ” !

ગ્રામ્ય માતા.

—:~:—

હજે છે મુરખી ભરી રવિ મુદુ હેમન્તનો પૂર્વમાં,
ભૂરૂં છે નભ સ્વચ્છ સ્વચ્છ, દસતી એકે નથી વાહણી ;
થડો હિમભર્યો વહે અનિલ થો ઉત્સાહને પ્રેરતો,
જે ઉત્સાહ ભરી દિસે શુભ ઉડી ગાતાં મીઠાં ગીતકાં !

અધુર સમય તેવે ખેતરે શેલડીના
રમત કૃષિવલ્લોનાં ખાલ ન્હાનાં કરે છે ;
કમલ વત ગણીને ખાલના ખાલ રાતા,
રવિ નિજ કર તેની ઉપર ફેરવે છે ।

વૃદ્ધ માતા અને તાત તાપે છે યમડી કરી,
અહો ! કેવું સુખી બેડું કર્તાએ નિરમ્યું દિસે !

ત્યાં ધૂલ દર નજરે ઉડતી પડે છે,
ને અશ્વ ઉપર ચડી નર કોઈ આવે ;
ટોળે વળી મુખ વિકાસી ઉભાં રહીને,
તે અશ્વને કુતૂહલે સહુ ખાલ બેતાં !

ખીમે ઉડી શિથિલ કરને નેત્રની ખાસ રાખી
વૃદ્ધા માતા નયન નખળાં ફેરવીને જુવે છે ;
ને તેનો એ ત્રિય પાત હજુ શાન્ત બેગી રહીને
બેતાં ગાતો યમડી પરનો દેવતા ફેરવે છે ।

ત્યાં તો આવી પહોંચ્યો એ અશ્વ સાથે સુવાન ત્યાં ;
કૃષિક એ ઉડી ત્યારે “ આવો બાપુ ” કહી ઉભો.

“રમણીન ધરા થી છે, દયાહીન થયો ૨૫;
નહીં તો ના અને આવું.” બોલી માતા ફરી નહીં.

“ લાગી છે મુજને તૃષા, જલ જરી દે તું મને ” બોલી ને,
અન્વેષી ઉતરી સુવાન ઉભીને ચારે દિશાએ જીવે;
“ મીઠો છે રસ ભાઈ ! શેલડી તણે ” એવું દયાળી કહી.
માતા આલી યુગ્મનને લઈ ગઈ જ્યાં છે ઉભી શેલડી !

ખ્યાલું ઉપાડી ઉભી શેલડી પાસ માતા,
છુરી વતી જરીક કાતળી એક કાપી ;
ત્યાં સેર છૂટી રસની ભરી પાત્ર દેવા,
ને કેં વિચાર કરતો નર તે ગયો પી.

“ બીજું ખ્યાલું ભરી દેને હજી છે મુજને તૃષા ”
કહીને પાત્ર સુવાને માતાના કરમાં ધર્યું.

કાપી કાપી ફરી ફરી અરે કાતળી શેલડીની,
એકે બિન્દુ પણ રસ તણું કેમ હાવાં પડે ના !
‘ શું કાખ્યો છે પ્રભુ મુજ પરે ? ’ આંખમાં આંસુ લાવી,
બોલી માતા વળી ફરી છુટી લોકતી શેલડીમાં.

“ રસહીન ધરા થૈ છે, દયાહીન થયો નૃપ ;
“ નહોં તો ના બને આવું, ” બોલી માતા ફરી રડી.

એવું સુવાન સુણતાં ચમકી ગયો, ને
માતા તણે પગ પડી ઉઠીને કહે છે—
“ એ હુંજ છું નૃપ, મને કર માફ, બાઈ !
“ એ હુંજ છું નૃપ, મને કર માફ, ઈશ !

“ પીતો’તો રસ મિષ્ટ હું પ્રભુ અરે ત્યારે જ ધાર્યું હતું—
“ આ લોકો સહુ દ્રવ્યવાન નહીં છે એવી ધરા છે અહીં;

“છે તોયે મુજ ભાગ કેં નહિ સખા તે હું વધારું હવે,
“શા માટે બહુ દ્રવ્ય આ ધનિકની પાસેથી લેવું નહાં ?

“રસે હવે દે ભરી પાત્ર, બાઈ !
“પ્રભુકૃપાએ નકી એ ભરાશે ;
“સુખી રહે બાઈ ! સુખી રહો સૌ,
“ત્હમારી ને આશિષ માત્ર માગું !”

“પ્યાલું ઉપાડી ઉભી શેલડી પાસ માત્ર,
છૂરી વતી જરી જ કાતળી એક કાળી ;
ત્યાં સેર છૂટી રસની ભરી પાત્ર દેવા,
ખડોળો વહે રસ અહો ! છલકાવી પ્યાલું !

૧૪-૧૦-૯૫.

—:0*0:—

વિલ્વમંગલ.

—~~~~—

છુપી કાંધે ધનપદ મહીં તારલા બ્યોમઅંકે ,
નિદ્રા મીઠી ગિરિ નદી અન વિશ્વ આખુંય લે છે ;
ને રૂપેરી શ્રમિત દિસતી વીજળી એક સ્થાને
સૂતી સૂતી હસતી મધુરં સ્વપ્ન માંહીં દિસે છે !

આવી રાતે ધ્વનિ કરી મહા શ્યામ બહેતી યંમુના ,
તેના ખડોળા જળ ઉપરની લેખડે કેણુ છે આ ?
ફૂદી નીચે જળ સમીપ તે માનવી આવી ઉભું ,
ને શોધે છે કંઈ પણ કશું હાથ તેને ન આવ્યું .

એવામાં ત્યાં શય જલ પર ફેાઈ આપે તણુતુ ,
 હોડી તેને સમજી જલસી નેરથી ઝાલી લીધું ;
 ને આ ચાલ્યો પુરુષ તરતો ઉપરે તેની બેસી,
 હવે બોલ્યો “ પ્રિય, નકી થશે આજ તો આશ પૂરી. ”

ત્યાં તો અંબે ધવલ ભડકા વીજળીએ કર્યા શા,
 તેથી સર્વે તરુ નહી અને ખ્હાડ તેજે છવાયાં ;
 ગાજી દૃઢયું ચમકી રન આ મેઘની મર્જનાથી,
 નિદ્રામાંથી મચૂર ટહુકયા હર્ષથી જાગી ઉઠી !

છે ઉઠીને મચૂર ટહુકે, ખ્હાડ ગાજે ભલેને,
 તેમાંથી તે મગજ નરનું ફેાઈથી એ ન બળે !
 દૃષ્ટિ તેની શય પર હતી લ્હોય બેઠ શકે ના ,
 છોને આપું જગત સજાગી વીજળીથી બળે આ !

સેની પત્ની હૃદયવિભૂતિ સ્નેહની જે સરિતા,
 તેની પાસે જીગર ઘસડી બાય છે લેઈ હાવાં ;
 આલેખાયું હૃદયપટમાં ચિત્ર ખ્હાલી તણું છે,
 અંજોમાંથી જીવન સઘળું ત્યાં જ આવી રહ્યું છે.

હોસતો આ પ્રિયજન કને આમ આશા ધરીને,
 ખ્હોંચી ઉભો શય ઉપરથી ઉતરીને કિનારે ;
 પાસે મૂકી મૃત શરીરને મસ્ત પ્રેમી વહે છે :—
 “ હીવા ખ્હારી પ્રિય સખી તણુ ઓરડના દિસે તે.”

અન્ધારમાં ત્વરિત પમલે ડોહતો આલસે આ
 આવી ખ્હોંચી પ્રિયગૃહ કને બેઠ બેઠે ઉભો ત્યાં;

ગોખેથી ત્યાં લટકી જૂલતું કાંઈ દોરી સમું છે,
ખાલી તેને ઉપર ચડીને ગોળ માંડી ઉભો તે.

ઘીડી તેને હૃદય ધડકે જેમ ચીરાઈ જાતું,
ઘીડી તેને અવયવ બધા પિગળી જાય છે શું ;
હિસે તેને ચકર કરતો કંપતો ચોરડો એ,
કામી પ્રેમી અનિમિષ રહી ખ્યારીને નિરખે છે !

જોઈ લેજો ફરી ફરી સુખે પ્રેમનું સ્થાન પ્રેમે,
આવી મીઠી સુખની વખતે કોઈ વેળા ન આવે ;
આવી પ્રીતિ તુજ ન વખતે હાંચ કાલે પ્રભાતે,
આ આશાનું મધુર સુખ તો આજ ઉડી જ જાય.

જોઈ લેજો ફરી ફરી ભલે દુસ્થી જોઈ લેજો ,
ધન્ય છે તેવું સુખ અનુભવી આજની રાત લેજો ;
ત્હારે માટે દિવસ ઉગતાં કાંઈ જૂદું જ લાગ્યું ,
ત્હારો નિમ્ન્યો કરુણ પ્રભુએ કાંઈ જૂદો જ માર્ગ !

જોને તારી યુવતી રમણી શાન્ત નિદ્રસ્થ આ છે ,
ને વેલી શું શરીર સુખમાં શાન્ત શૈયા પરે છે ;
નિદ્રા મીઠી કર સુખભર્યા ફેરવે છે કપાલે ,
શું મૃત્યુથી કબજ ચર્ધન અંગ સર્વે ઢળ્યાં છે !

નિદ્રાનું આ સુખ ત્યજી દઈ ઉઠીને સુંદરી તું ,
ચાંપી લેને હૃદય હૃદયે મિત્રનું સુંદરી તું ;
એ હૈયાનો રક્ત તુજ પરે ખૂબ વર્ષી રહ્યો છે ,
રાત્રિનાં બે પ્રહર સુખમાં પૂર્ણ માણી હવે લે !

હિંમે તેને ચકર ફરતો ક'પતો ઓરડો એ,
શમી પ્રેમી અનિમિય રહી પ્યાશીને નિરખે છે !

આ રાત્રિમાં તુજ પ્રિય કને મીઠડાં ગીત ગાવાં,
ત્હારી તેની જરૂર કરવી આજ તો તૂમ આશ્ના ;
ત્હારે કાંઈ મધુર સુખમાં આજ છે ઝૂલવાનું,
કાલે તો કેા નવીન રસના સિન્ધુમાં ડૂબવાનું.

પેલો કામી પુરુષ હજી ત્યાં ગોખ માંહી ઉભો છે,
તેનાં કામી પ્રણયી નયનો પ્રેમીને નિરખે છે ;
ત્યાં દીવામાં ચડચડી મર્યું એક લોગું પતંગ,
જેવા લાગ્યો સ્થિર નયનને ફેરવી ત્યાં યુવાન !

બોલી ઉઠ્યો, “ અહહહ પ્રભુ ! રનેહની આ દશા શી ?
“ ઓહો કર્તા ! તુજ કરણીમાં આવી તે કૂરતા શી ?
“ પ્રેમી લોકતા પ્રણયી હૃદયે લોભ્યની પાસ આવે,
“ તે લોકતાનું જિગર ક્રમણું લોભ્ય તે કેમ બાળે ?

“ કાંઈ મીઠું સુખ નકી હશે પ્રેમીને બાળવામાં,
“ ને કેં તેથી વધુ સુખ હશે પ્રેમીને દાઝવામાં ;
“ બાળી દે તો—પ્રિય સખિ—મને !” એટલું બોલી દોડી,
સૂતેલીના હૃદય સહ તે ધ્રુજતી છાતી ચાંપી !

બગી બોલી ચમકી લલના, “ જીવના જીવ મ્હારા !
“ શું અત્યારે તુજ સખી કને આમ આવ્યો જ બહાલા ?”
ને બન્ને એ હૃદય ધડકયાં સાથ સાથે દબાઈ,
ભાને ભૂલી પ્રણયી સુખિયાં શાન્ત પામ્યાં સમાધિ.

આ બન્નેની દૃઢ ક્ષણ મહી છૂટશે અન્ધિ હાય !
કેવે મીઠો સમય સુખનો ત્હોય કેવો ક્ષણિક

જૂનાં થાતાં મધુર સુખડાં ચિત્ત શોધે નવાંને,
ને આશામાં વખત સઘળો આમ પ્રેમી ગુમાવે !

સ્થાયી કયાંએ સુખ નવ મળે; સ્થાયી આશા ન કયાંએ,
રે ! સંધ્યાની સુરખી વત સૌ સ્નેહના રંગ ભાસે ;
ને આશામાં મધુર સુખ તે તૃપ્તિમાં કેમ છે ના ?
રે ! ત્હોયે સૌ હૃદય ધરતાં તૃપ્તિની કેમ આશા ?

જે છે તે છે સુખ દુઃખ અને તૃપ્તિ આશા અહીં તો.
જે પામે તે અનુભવી સુખે સ્નેહી લેએ તમે તો ;
સંયોગી એ સુભગ હલકાં તૃપ્તિનું આજ લહ્યું.
હઠે હઠે અતિ સુખ મહી માન ના લૂલવાનું.

ધીમે અર્ધો રવિકર વતી પોયણી જેમ બીલે,
બન્ને તેવી મૃગનયનીની આંખડી ઉઘડે છે;
એ આંખો તો પીયૂષ પિયુનાં અંગને લેપી દેતી,
એ આંખોથી વશીકરણ શી પ્રેમમૂર્છાં વહેતી !

ને ચેરાતાં નયન પિયુનાં ઉઘડ્યાં દીર્ઘ સિન્ધુ—
અર્પી દેનાં હૃદય પ્રિયના પાદમાં જેમ હોય ;
પી લેઈને શરીર પ્રિયનું નેત્રથી નેત્ર ચોટ્યાં.
મીઠા ભાવે રતિમય તહીં પુણું સત્કાર પામ્યાં

એ દૃષ્ટિના અમીઝરણમાં ગાન દેવી ગવાતું,
બન્ને આત્મા રસમય થતાં અંકુશનું પાન થાતું ;
એ દૃષ્ટિમાં લય થઈ ગઈ વિશ્વની સૌ ઉગાધિ,
વેળા બહેતી સતત ગતિએ તેમ ત્યાં સ્તંભી ઉભી.

ના ના રે રે ! વખતનફ તો જાય ચાલ્યો સપાટે,
તે રોકાતો પલ પલ નહીં પ્રેમીનાં કાચાં માટે :
બિચારાંની સફળ ધડીઓ લેશ ના લીધ થાતી,
ઓહો ! એ તો જલદી જલદી આવી કે ઉડી જાતી.

જ્યારે ખન્ને રસમય દિલો સાથ સાથે દબાયાં,
ત્યારે તેના ગૃહ ઉપર કેં વાદળાં ઢોડતાં 'તાં;
ને હાવાં તો ધનદલ સહુ વિખરાઈ ગયાં છે,
તાન સાથે શરી ચળકતો પાંશ્વ રે ઉતરે છે.

ઓહો મીઠું જાર દિસતુ તૃપ્તિનું આજ દહાણું,
કેલું થેલું ફૂદી ફૂદી ઉડી ગીત ગાતુ થકેરું !
કેવાં નાચી પ્રાત વીથિ ઉરે ચન્દ્રનું મિમ્મ ધારે,
ને વાયુના અધર ફરકે પુષ્પના ઓષ્ઠ સાથે.

(હમે ઢાંકયા ગિરિવર તણા શંગ શંગ શરી છે,
ને શુભોના નિ પુલઉરે ભંગ બાઝી રહ્યા છે ;
આજે ક્યાંએ વિરહદુઃખનાં મ્હાન કે અશ્રુ છે ના,
ક્યાંએ છે ના જગત પરની સવંચ્યાપી કટુતા.

પૂર્વે લાલી ચળકતી દિસે આભમાં કેસુડાં શી,
જે જોઈને કલસ્વ કરી ઉડતાં કેક પક્ષી ;
પિયુ સાથે શયન કરતી સાંભળી સુન્દરી તે
બોલી “ મ્હારા પ્રિયતમ ગઈ શત્રિ ચાલી અરે રે !”

“ આહા !” અન્તે જન હૃદયને બોલવાનું “ અરે રે !”
કંપી રહેતાં છાત્ર સુખમાં ઉજ્જ્વલ નિઃશ્વાસ આવે ;

આંસુડાં જ્યાં નયન પરથી હર્ષનાં ના સૂકાયાં,
ત્યાં તો નેત્રે દુઃખમય અને આંસુની ધારવાળાં !

ચોંટી મ્હાનિ પિયુ હૃદયને સાંભળી તે “ અરેરે,”
ને અંગમાં દુઃખમય અરે મ્હાનિની સુસ્તી આવે ;
ફેંકી દૃષ્ટિ અતિ દુઃખભરી પ્યારીનાં નેત્ર સામે,
જે દૃષ્ટિમાં દુઃખમય અમી ંહાલનુ વર્ષી રહે છે.

ભન્ને ઉઠી શિથિલ પગલે ગોખમાં આવી ઉભાં,
ભારે હૈયે કુદરત તાણું શાન્ત સૌન્દર્ય જોતાં ;
હજો છે ત્યાં જળહળ થતો પૂર્વમાં લાલ ગોળો,
નાચી રહે છે કિરણ સાલલે રંગનાં રંગ રાતો.

“ કેવું ંહાલા ખૂબસૂરત છે વિશ્વનું રૂપ ભવ્ય !

“ નાચે કેવો સુખમય તહોં ઢેલ સાથે મયૂર !

“ અશ્રુ ઝીલે પ્રિયતમ કને હેતળી તે મયૂરી,
ને તે દે છે મયૂર પ્રભુથી પ્રેમની ગીસ પાડી.

“ સુખી અશ્રુ તુજ પ્રિય સખે ! ગાલથી લૂછી નાચું,

“ જાવું ના ના સુજ સહ રહે એટલું નાથં ચાચું ;”

જોલી એ ત્યાં નજર યંમુનાતીર પાસે પડે છે,

ને ત્યાં પેલું શબ નિરખતાં નાથને એ પૂછે છે.

“ જોને ! ંહાલા ! મૃત શરીર કો કેમ ત્યાં છે પડેલું !

“ રે રે ! શું ના જગત પર છે કોઈએ મિત્ર તેનું !

“ રાવા તેને જગ પર નથી કોઈ ના દાહ દેવા !

“ ંહાલા, તેનું સુખમય હયે મૃત્યુ કેવું થતું હા !”

જોઈ તેને પ્રણયી વદતો શાન્ત રાંભીર વાણી :—

“ હું આંવ્યો છું ઉતરી યમુના રાત્રિએ હોડી માની ;
“ બહાલી ! તે એ શબ જરૂર છે, મિત્ર તેનો બનું હું,
“ ચાલો તેને નદીતટ જઈ અગ્નિનો દાહ દેશું.

આભારે કે પ્રણયઉભરે શીઘ્ર નીચું નમાવે,
ને ખ્યારાના હૃદય સહ એ સુન્દરી ગાલ આંપે ;
ત્યાં તો “ બહાલા, સરપ લટકે ગોખની બારીએ છે,”
બોલી એવું ફૂટી પડી નીચે સુન્દરી ગાભરી એ.

જોઈ તેને પ્રિયતમ કહે ઉરથી ઉર આંખી :—

“ આંવ્યો હું તો ઉપર ચડી એ સાપને દોરી માની ;”
સુણી આવું ચકિત થઈને મૂક વિચારતી કે,
ચિન્તાવાળાં સજલ નયને સ્વામીને જોઈ રહેતી.

ત્યાં હોલાયે છત ઉપરથી જલતો એક દીવો,
હાંડીમાંથી સરકી નિકળ્યો ધૂમ્રને! શ્યામ ગોટો,
તે જોઈને દૃઢ થઈ જરા ઉચ્ચરે આમ શ્યામા :—
“ મહારા બહાલા ! સુર ! હૃદયથી દાસ તું ઈશનો થા !

“ ફાની છે આ જગત સઘળું અન્ત આ જીવવાને,
“ જે છે તે ના ટકી કદિ રહે સર્વદા કાલ કયાંએ ;
“ શોધી લેને પ્રિય પ્રિય સખે ! સર્વદા જે રહેશે,
“ આશા તૃપ્તિ વિભવ સુખની તુચ્છ સૌ છોડી દેને !

“ હું ત્હારી ને મુજ પણ સખે ! પ્રેમી આ દિલ ત્હારું:
“ તે બાણીને હૃદય મમ તો આજ ચીરાઈ બેઠું ;

“ ત્હારું તે ના તુજ રહી સકે તૂટશે સર્વ મ્હારું.
 “ માટે છોડી ‘ તુજ ’ મુજ ’ હવે દાસ થા ઈશનો તું.

“ આ દીવે. જો તુજ ગૃહ બધું તેજથી પૂરી દેતો,
 “ દીપ્તિદીપ્તો તિમિરમય છે ધૂમ્ર તો અન્ત તેનો;
 “ લોળા ત્હારા હૃદય સહ આ પ્રેમનું જે શરીર,
 “ તેનો વાયુ વતી ઉડી જતી આખરે અન્ત ખાક !

“ શું છે હુંમાં ? સુખકપ તને દેહ આ ના થવાની.
 “ બહાલા, તેને મરણ પછી તો કાષ્ટમાં બાળવાની ;
 “ ટેકો જ્યારે તુજ હૃદયનો કોઈ ક્યાંએ ન રહેશે.
 “ રાતાં ત્યારે જીવિત મધળું પૃથ્વી તે કેમ થાશે !

“ તૈયારી તું પ્રિયતમ કરી મૃત્યુની લે બગાડી,
 “ ને મ્હારો તું કર ગૃહી મને સાથ લેને ઉપાડી ;
 “ તોડી ભીંતો તિમિરગઢની દિવ્ય સ્થાને ઉડી જા,
 “ ને તે માટે સૂર ! હૃદયથી દાસ તું ઈશનો થા !

“ તેં શીખાવ્યે. રસ ઉર ભરી પ્રેમ સંસારનો જો,
 “ દોરા જા તું મુજ ઉર હવે દૂર સંસારથી તો ;
 “ શુ શીખાવું શિખવ મુજને પ્રેમ વરાગ્યમાં તું,
 “ જાગી ચેતી ઉઠ ઉઠ હવે જિંદા વા સર્વદા તું !

“ હું હું હૃદય ઉતરી સાંભળી આ રહું ’ તું,
 “ નં પ્રેમીના મગજ ઉપરે ઉપ્પુ લોહી ફરતું ;
 “ નિદ્રામાંથી દિવસ ઉગતાં ઉઠતો જેમ હોય,
 “ રાતું તેનું સુખ ત્યમ દિસે શાન્ત ગંભીર બબ્બ !

દ્રષ્ટિ ફેંકી પ્રિયમુખ ભણી પ્રેમઐહાર્યભીની

ઝાલ્યો વાણી ગદગદ થઈ મેઘની ગર્જના શી :—

“ રે કલ્યાણી ! સખિ ! ગુરુ ! પ્રિયે ! પ્રેમની દિવ્ય જ્યોતિ !

“ તહારે પન્થે વિહરીશ હવે જાળ જાળ તોડી !

“ સંસારીને શિખવીશ હવે રનેહ વૈરાગ્ય ભક્તિ,

“ ને અન્તે હું મરીશ સુખમાં ઈશનું નામ યોલી ;

“ ચાલો ચાલો નદીતટ પરે ઝુંપડી બાંધશું, ને

“ જ્ઞાતા મહારા પરમ પ્રેમનાં ગીત ગાશું જ પ્રેમે !

“ શંકારી આ હૃદય તુજ કયાં ? શાન્ત વૈરાગ્ય તે કયાં ?

“ સંસારી આ તુજ હૃદયમાં જ્ઞાનનું ઉગવું કયાં ?

“ શું વિચારું ? મુજ ભગજ તો આવડું આ બને છે,

“ શું વિચારું ? મુજ હૃદયમાં આંસુડાં ઉભરે છે,

“ જન્મ ને જીવનાં કૃત્યો છે આકસ્મિક સૌ અરે,

“ પાસા ફેંકે જનો સર્વે દા દેવો હરિહાય છે.

“ કંઈ છું ને ‘ કયું ’ છે મેં જાહું એ અભિમાન હા !

“ કરી તે શું શકે પ્રાણી આ અનન્ત અનાધમાં ? ”

પશુ પિયુકરમાં લટકી પડી,

“ નહિ પિયુ” લલતી રહી સુંદરી !

પિયુ રહ્યો મુખ એ નિરખી, અને—

જલ લણી ઝરી પાંપણને ભરે !

કન્યા અને કૌચ

—*~*~*

ખળખળ પહેં પહેળી શાતું ધ્વનિ મધુર જહીં,

ફરફર સરે વાયુ ધીમે લતા તરુ જૂલવી ;

રુચિર વનમાં સિવે જ્યારે ડુબે રવિ પાંશ્ચિમે,

કિરણ કુમળાં પીળી પીળી પ્રભાં રૂડી પાથરે ;

વિટપ વિટપે વૃક્ષોની ત્યાં વિહરુ છૂટી રહ્યાં,

મધુર ગીતડાં ગાઈ લોળાં ન રી પ્રીતિ બાંધતાં ;

ચિર સમય જો જશી જહાલાં રહો તમ જોડલાં,

ચિર સમય જો પાંખે પાંખે રહો દહ જોડતાં ;

પણ વળી તહીં દેવી મીઠા સ્વરે કંઈ આવતા,

રમણીય પ્રભાની લાડીમાં મળી મહુ રેલતા ;

પરલૂત સમયકે આજા મુનિજન મધ્યમાં,

મૃદુ મૃદુ વીણાં સાથે ખોલી મુકે મસકન્યકા ;

કાંચી એક ફરે પાસે, કન્યાને પ્રિય તે હતી,

ફરે છે તે, ચાલુ છે, ને જોળામાં વળી બેસતી.

વદનકમરે કન્યાના છે હજુ અનભિસૂતા,

દુઃખ નથી સહ્યાં સંસારી કે ન કંઈ કહોરતા ;

પણ સુખભરી બાહ્યાવસ્થા વહી ગઈ છે અને,

મધુસમય રી યુવા તેના શરીર પરે ડુબે !

ન કિન્તુ પુરોસો મધુસમયમાં પૂણું ખીલતાં,

ખીલેલાં પુષ્પો એ નવ સદુ મધિઃકંઠક વિના ;

વસન્તે ના આવે અનિલલહરી શીતલ સદા,
અધાં મધુર્યો ના મધુસમયમાં સાથ મળતાં !

મીલતી કળી આ—તે પાસે કે મધુપ હોતો ભર્યો,
ભમી ઉડી ગયો ? ના એ ચોંટયો દિલે રસ લૂટવા ;
નજર પણ ત્યાં લાગી લાગી નવું કંઈ લાધતાં,
નયન શીખતાં હાસ્યો તે તો સખાખપ બની ગયાં !

ને એ દાંડ રહી ગયો ખટકતો હૈયા પરે હેતનો,
તેના કે મલ ઝેરથી જગતની ઝેરી હવા એ થઈ ;
વીણના સ્વરમાં અને અધરના ઉચ્ચાર ને કંપમાં
ત્યાં તો અંગ પરે અને નસ મહીં જો ઝેર વ્યાપી ગયું !

વસન્તે પાણી જરૂર લહરી ઉણુ વહતી,
મીલેલાં પુષ્પો કે જરૂર કરી નાખી વિહરતી ;
અરે ! આ લહેરી કે કરી ગઈ જરી સ્પર્શ કળીને,
હાં ખીલે હોયે મરણુ વત તે ઝિંદગી બને !

પણ લહરી આ આશા આપી ગઈ હસતી વહી,
નજર હતી જો વૃક્ષે પુષ્પે લઈ દૂર તે ગઈ ;
હૃદય કેલટયું ! વેળા મીઠી ગઈ પડી અરે !
પણ ન સમજે હૈયું તેમાં વિકાર થયેલ તે !

* * * * *

વષો કેથી એકલી વન મહીં કન્યા સદા આવતી,
સાથે પુષ્પ લઈ ઘણાં નિજ ગૂંઢે પાછી જતી હપેથી ;
આનન્દે ભર મરત નાંદ કરતી વીણા અહીં સવદા,
કંઠેથી પણ એજ બહુ ઝેરતું જાનમાં !

મીઠી ધૂન મથેલી એક દિવસે જ્યારે હતી ગાનની,
પૂર્વે લાલ ઉગ્યો હતો રવિ અને ચામેર લાલી હતી ;
પક્ષી કોઇની ગીત ત્યાં દુઃખભરી કન્યા સુણીને ઉઠી.
મૂકી ખીન શિલા પરે ત્વરિત તે ખેંચી કિનારે ઉભી.

ઠંડેળામાં જલ નૃત્યથી ઉછળીને આલ્યું જતું ત્યાં હતું
કોઈ કૌંચી પડી હતી જલ કને તીરે ઘવાઈ મેલુ !
સામે ભીલ તહીં નિશાચર સમો ઉભો હતો ઘાતકી
કૌચોનું ચૂથ અબમાં ઉડી ભડી ચાસો હતું પાડતું !

એ કન્યાના મુખ ઉપરથી આંસુની ધાર ઝહેતી.
તે પારાધિ કુતૂહલ વતી જોઈ કન્યા રહ્યા 'તો ;
એ બન્ને ને તડફડતી એ કુંજની છાંય લાખી
ધીમે ઝહેતા સાલલ ઉપરે ધ્રુજતી છે છવાઈ !

અન્યું છે ચુદ્ધ પ્રભાટે દેવદાનવનું સદા ;
હણે છે કોઈ તો કોઈ રક્ષાનું કરનાર છે !

આલ્યો ભીલ ગયો વને મૂકી દઈ એ કૌંચ કન્યા કને.
કન્યા તે પર ચિંચતી જલ અને જોઈ રહી'તી દુઃખે ;
ત્યાં કોઈ નરની પડી જલ મહીં છાયા પછાડીથી ને
જોઈ આકૃતિ ભવ્ય સુંદર જરા અંખાઈ કન્યા ગઈ !

પણ કણ મહીં ગાલે ઝોખે ત્તાશ ભરાઈ, ને
વળા કણ મહીં તે ચહેરામાં ક્રિમાશ ફરી વળી ;
દહય પડતા ફૂલી જતા તૂટી ધડકી જતા,
કર મૂલ જતાં—સ્વેદે ભીના—પડી ગઈ કૌંચી ત્યાં !

નયન તિરછાં પેલાનાં એ નિહાળી રહ્યાં હતાં,
 પરવશ કરી કન્યાને એ થતો પરનો હતો ;
 પરવશ થવું બહાલું શાને યુવાન દિલો હશે ?
 પરવશ થઈ રોવું શાને યુવાન દિલો અહે ?

શું જાણે કે પરવશ થઈ આંસુ છે બહારવાનાં ?
 શું જાણે કે હૃદય ધરતાં ઘા જ છે લાગવાના ?
 આ સંસારે પ્રથમ પ્રીતિએ જાણ જાણી શક્યું છે,
 કે પ્રીતિનું રુધિર સઘળું ઉબ્બુ અશ્રુ તણું છે ?

‘ શ્રમ આવો જવા દેને, ધોઉં હું તુજ કૌચને, ’
 બેઠો પાસે વહી એવું, ને પક્ષી કરમાં લીધું.

નયન રસિલાં ગોણ! મીઠી ચલાવી રહ્યાં હતાં,
 હૃદય ધડકે—તે ભાવો એ ઉરો સમજ્યાં હતાં :
 ગભરુ ઉભયે મુગ્ધ પ્રેમી વહી પણ ના શકે,
 કર કર વતી ચાંપી દેવા ન ધૃષ્ટ બની શકે.

પરન્તુ પ્રીતિમાં શરમ ટકી તે ક્યાં સુધી રહે ?
 તુફાની સિન્ધુની ભરતી અટકી તે ક્યમ શકે ?
 ચડેલાં ઉક્ષાળે કુદરત તણે જ્યાં ઉર વહે,
 વહે બહેતાં એ તો, જગતપ્રતિબન્ધે ન અટકે.

વહ્યાં બહેતાં એ ને શપથ પણ લીધા પ્રણયના,
 હવે હૈયામાં તે ઠલવી પણ ચૂક્યા કુયુમડાં ;
 ક્ષણે એ વીતી ને અધર અધરે એ ઢઈ ચૂક્યાં,
 કુમારાં બન્ને એ દિલ હણુ કુમારાં પણ હતાં.

બગાડી દેવાને પ્રણયનસની દૈવી સરિતા
 વિકારો સંસારી જરી પણ અડયા ત્યાં નવ હતા ;
 હતાં અર્પી દેતાં હૃદય કુમળાં માર્દવભર્યાં,
 ફતી એ ઇચ્છા ને જગત તૃણ શું અન્ય ગણતાં.

વાતો કૈક થઈ અને જીગરનાં ખુલ્લાં પડો એ થયાં,
 નેમળી આત દિવ્ય કે રસ તણું ફેરાં ઉડી ત્યાં રહ્યાં ;
 તે આત્માદ્ય એકમેક થઈને જિંચે રહ્યા ઉડતા,
 ઉડી પૂર્ણ અભેદના ઝળકતા આનન્દકેન્દ્રે ગયા.

ન લાગે કેં વેળ પ્રણયી પ્રણયીની મળી જ માં,
 રહે ના કેં ભીતિ રતિરસ તાણું એકય બનતાં ;
 ભલે પ્રીત ખેલાં પરિચય કદી લેશ નવ હો,
 ભલે ખેલવી દ્રષ્ટિ પ્રણય કરવાનો સમય હો.

અપેક્ષા પ્રેમીકું હૃદય ન પરીક્ષા તણી કરે,
 વિના શંકા કયાંય જરી પણ પરીક્ષા થઈ શકે ?
 અને કોઈ ડાહ્યા કરી કરી કસોટી પ્રીતિ કરે,
 અરે ! તહે.યે તેમાં બહુ જન બિચારાં રડી મરે.

પ્રણયી રસિલાં જૂકાવ્યું તો ભલે તમ વંદાણ આ,
 બહુ બહુ કુખ્યાં ને તો ભાળાં તમે તરી ઉતર્યા ;
 જગત હસશે, રોશે વંદાલાં અને મરશે દુઃખે,
 પણ પ્રણયના દહાવા લેવા સુમાગ જ આ જ છે.

ધીમે ધીમે પણ રવિ હવે વ્યોમની મધ્ય આવ્યો,
 નહાતા મોટાં શુક લપી જઈ છાંયમાં આવી બેઠાં;

કોઈ ક્યાંએ જરી નવ હલે કોઈ ક્યાંએ ન બોલે,
ને આવે જે ધ્વનિ લઘુ બધા શાન્તિનું રાજ્ય સ્થાપે.

પ્રિયતમ કરે ટંકો લેતી અને હસતી જરા
ગભરુ સરખી થાકી જેવી ઉઠી સુખી કન્યકા ;
ઉછળી ઉછળી જવાલાસુખી શમે જ્યમ શાન્તિએ.
ત્યમ દિલ નવા પ્રેમે ધૂમી અચેષ્ટ સમું બને.

પેટી કોંથી હવે જરા દુઃખ થકી નિવૃત્તિ પામી હતી.
તેને દેઈ યુવાન ઉઠી કરમાં તે પ્રિયાની ધરી;
બોલ્યો, “ રે પ્રિય ! રે સખી ! તુજ થકી હાં દૂર મલું થશે !
“ કિન્તુ હું દશ દિનમાં ફરી પ્રિયે. આવી મળું તુજે ! ”

આ પતાં ના આ કિન્તુ કમ્પારી છૂટી અંગમાં;
શંકા કાંઈ હતી હિયે છુપાવી પણ તે દીધી.

જૂદું કેમ થવાય ના સમજતી કન્યા બિચારી હતી,
જૂઠાઈ કદિ આવશે ત્યમ વળી તે ધારતી ના હતી;
હંયું તો પિગળી ગયું નચનમાં અઢુ મરાયાં અરે !
આણું છવ ઉઠી જયે ફડફડી હંયું ચીરાઈ જશે !

રજા ના દેવાયે, “ પ્રિયતમ રહે ! ” ના કહી શકે,
ગળે બાઝો બાઝો હઠ પણ કશો ના કરી શકે ;
બનેલાં રાતાં એ નચન રડતાં માત્ર વદતાં :—

“ ત્વરા આવી શાને ? પ્રિયતમ ! ભલે જા રહી જરા. ”

અને આવી આજ્ઞા પ્રભુયો કદિ લોપી કયમ શકે ?
તહીં બન્ને બેઠાં પણ સુખ હવે ના કંઈ મળે;

જઝૂમે જ્યાં પાસે વિકટ દુઃખ શિરે વિરહનું,
તહોં સ્વપ્ન એ ના કદી મળી શકે લેશ સુખનું.

વળી ચત્ને ના ના સુખ તણી પ્રતિભા ઉઠી શકે.
બલાતકારે પાછી મધુર અત વેળા નવ મળે ;
પલો નિર્માયેલી સુખ દુઃખ તણી ના ફરી શકે.
કદી સિન્ધુમાં ના ભરતી ચડતી ઓટ વખતે.

આવતા કષ્ટની કિન્તુ તૈયારી કરી એ શક્યાં.
પંપાળી પ્રેમથી હૃયાં ઓછા ભાર કરી શક્યાં.

પણ વખત એ આવી પહોંચ્યો થવા ત્રિપુટાં તણે.
અમટમી રહ્યા નેત્રે અશ્રુ, દિલે દ્રવતા રહ્યાં;
હૃદય હૃદયે ચંપાયાં ને છૂટાં થઈ એ ગયાં.
પ્રણયી નયનો છેલ્લી છેલ્લી સલામ કરી ચૂક્યાં.

અરે ! એ કન્યાનાં મગજ દિવ આત્મા લઈ ગયે,
રહ્યું ખાલી ખોખું ઉઠ્ઠિ દુઃખનામાં ઉછળતું ;
ન મૂરછાં આવી કે મરણ નવ આવ્યું સુખભયું,
નિસાસો ના આવે, નયન થકી ના અશ્રુ ખરતું.

ઊંડું ઊંડું હૃદય ઉતરી કાંઈ વિચારતું 'તું',
વીતી વેળા પરથી પડ સૌ ખેંચી નિહાળતું 'તું' ;
પૂરાયું એ પણ જગતનું પિજડું તોડી નાખ્યું,
પૂરાયું એ પણ તર હતું કેદનું કષ્ટ ભણ્યું.

દ્રષ્ટિ કન્યા તણી ત્યાં એ પડે છે ફાંચી ઉપર.
ખોળા માંહી લઈ તેને પ્રીતેથી કર ફેરવે.

બને છે દર્દ કેં ઓછું દર્દીને દર્દી લાધતાં ;
ભાગી કેા દર્દમાં થાતાં પોતાનું દર્દ ભય છે.

પ્રન્યા બેાલી . “ પ્રિય (વરાહુણી કૌશલકી જાપડી રે !
“ મહારાથી તું વધુ દુઃખી નકી કાંઈ આશા વિના છે ;
“ ઉડી ચાલ્યો તુજા પ્રિય અને વાયદો કેં ન આપ્યો,
“ આશા રાખી જીવિત તુજા તું ધારજે તહોય બહાલી !

“ આશામાં છે દિવસ દશ આ ગાળવા માત્ર મહારે,
“ તહોયે શંકા મમ દહયમાં કાંઈની કાંઈ આવે ;
“ પ્રીતિવાળું ખીકણુ દિલ આ વિધન કલપે હજારો,
“ રે ! આશાથી કઠિન વિધિએ વિધનની ખીક જોડી !”

ઉઠી ધીમે નિજ ગૃહ ગઈ કૌચની સાથ પ્રન્યા,
થાકેલા એ દિલ પર ધરી હસ્ત સૂઈ ગઈ ત્યાં ;
આવી નિદ્રા મગજ દિલનું દર્દ સૌ દૂર કીધું ,
ગ્લાનિતાં મ્રે વિખરી પડ્યા મ્હેાં પરે સ્મિત આંખું.

કૌચે તેની સખી પર ધરી ડોક લાખી સુએથી
નિદ્રા જેવી સુખદ મધુરી શાન્તિ આવાહતી 'તી ;
નિદ્રા લેજેઃ મધુર નકી છે ઊંઘવું જાગવાથી
જે છે મૃત્યુ મધુર વધુ આ વિશ્વમા જીવવાથી .

ઉડીને પશુ એ ગઈ વન મહીં પ્રેમી મળ્યો જ્યાં હતો,
નિદ્રા ઉડી મર્ધઅને નવ પડયું કેં ચેન તેને થૂકે ;
સાથે કૌચી લઈ ગઈ પ્રિય મર્ધ તે તો ટપાથી હતી,
લીધું ખીન હતું વળી દહયન ભાવો બબલાં તહીં.

નિત્યે આમ જ આવતી વન મહીં આશાભરી કનચકા,
સંધ્યાએ દિન એક પૂર્ણ બનતાં આનન્દ તેને થતો ;
ખીજે કોઈ સ્થલે જરી હૃદય એ વિશ્રાન્તિ ના પામતું,
ખીજે કોઈ સ્થલે ન અશ્રુ પડતું આશાભર્યા પ્રેમનું.

નજીયું જ્યાં પ્રેમી તે સ્થલ પ્રિય બને છે પ્રણયીને,
ભરાયું જ્યાં હૃષેં જિજર કરી યાચે સુખ તહાં ,
ખરે વૃક્ષો વેલી અમદુઃખન ત્યાં સૌ જડ ફરે,
તહીં હોનારાંગી ઉપર અનુકમ્પા સહુ ધરે !

સ્મૃતિનાં ખીખાં ત્યાં હૃદય પર ચોકખાં પડી શકે
અને મીઠી મીઠી સ્મૃતિ વિરહીનું તો જીવિત છે ;
કદી સન્તોષી ના સ્મૃતિ ધડી પરના દિલ બને,
અરે ! તને ખેંચી હૃદય ધડકીને તૂટી પડે !

* * * * *

ખીલતી કળીને ભોગી બુજે કહ્યા દિન આજ છે,
પ્રિયતમ તણા મેઢો થાના વડી પ્રિય આજ છે ;
દિવસ સઘળો આશા માંડીં ક્ષણો ગણતો ગયો,
રવિ પણ ગયો ના ના તંદાએ પતિ નજરે પડ્યો !

તૂણ જરી હલે, વાયુ વાયે, ઉડે શુક કોઈએ.
ધ્વનિ જરી થતાં હંચુ ભોળું અરે ! ધડકી રહે ;
“ નકી નકી જ મો બહાલો મહારો, ” વદી ઉઠીને જુવે
કંઈ નવ અરે ! જોતાં જોસે વળી ઉઠીને ફરે !

કંઈ પણ થતાં એવું હાવાં ઉડે નવ આપડી,
 પણ “ જરૂર છે વહાલો આ તો ” નકી ત્યમ ધારતી ;
 મૃગનયનને મોંઝી કયારે થઈ ચૂપ બેસતી
 “ વચન પ્રિયથી અંપાશે આ,” નકી ત્યમ માનતી.

નિચોવી અશ્રુને હૃદય નિજ કેં તાડી ધરવા,
 પછી વીણા લીધી રુદનમય તે નાદ કરવા ;
 ન આળી ધારા એ નયન પરથી પૂર વહતી,
 ન કમળી છાતી કે અંધર ફરકયા ના દુઃખ વતી.

પ્રભુ' ને વું દેજે હરહમય ભોળાં જગરને,
 નકી એવું એ તો તુજ હૃદયની આશિષ ભિંસે;
 ચિતારના ચિત્રે રૂપિના રૂપિનાં ને ધ્વનિ મહીં
 પ્રતિભાની હોંડેરાં હર મય મીઠું રુદન છે

ભગિનિ એા કન્યા ! ફરી ફરી ભલે તું ફરી નડે,
 ભલે આલી હેયું રડી રડીને તુજ કરે ;
 મહા કળો સાથે રુદન પણ આપે પ્રભુ તને.
 અને હયું તહ કેં રુદન વતી એ બાક કરજે !

પણ હૃદયમાં રોતાં રોતાં જવીન થયું કશું,
 પ્રિયતમ નાળી છાયા જેવું પડયું નજરે કશું ;
 ઉડતી ઉડતી છાયા આવી ગઈ ઉડતી વહી,
 નવ સિમત હતું રહેરામાં વા હતું સુખ ના જરી !

કહી ગઈ અરે ! આવું, કે એ કહ્યું ત્યમ ધારતી :—
 “ દશ દિવસ આ વીત્યા, આવ્યો! હવે મળવું નથી ! ”

ચરદી વતી એ કન્યા કમ્પી અતિ દુઃખમાં લવી :—
 “ હશ દિવસ આ વીત્યા, આવ્યો ! હવે મળવું નથી ! ”

પડી એ આપડી બાહ્ય ધૂજતી ધરણી પર,
 ગયા એ તાર તૂટી ને વીણ એ કરથી પડી

* * * * *

એ વેળા એ તન ત્યજી ગયો પ્રેમી કન્યા તણે એ,
 કેા શત્રુના કર વતી થયો શીશનો છેદ રે રે !
 મૃત્યુ આન્યું પ્રિય નવ મળી હોંશ પૂરી થઈ ના,
 “ બહાલી, હું આ..... ” જીવ હડી ગયો એટલું બોલનામાં.

શંકા મૃત્યુની આ હતી હૃદયમાં જવારે પ્રિયાની કને
 બોલ્યો, “ હં દશ દિનમાં કરી પ્રિયે આવી મળું તુજને : ”
 ફોઈ ગામ પરે નાહાઈ કરીને તે દી જવાનું હતું,
 ને એ પ્રેમ તણુ રુધિર સઘળું ત્યાં અર્પવાનું હતું !

અર્પાયાં શિર ઝિંદગી રુધિર એ શોભિતના નીકમાં.
 તેને પ્રેમ અને છળી પ્રિય તણી ને હર્ષ હૈયે હતાં :
 યુધ્ધે બાહુ મર્યો હતો પ્રલય શો સંહારમાં શત્રુના,
 ઉન્હા લોહી તણી હતી નિકળતી શેડો સહુ અગમાં !

તેમાં ઇંદ્રધનુડું ચળકતું સૂર્ય પુરેલું હતું,
 તેમાં છાપ પડી હતી હૃદયના ઔદાર્ય ને શૌર્યની ;
 વીંઝાતાં વળી ખડગ એ રુધિરની શેડો મહીથી હતાં,
 મ્હોં કે ભૂમિ પરે પડેલ શબનાં ધોવાઈ જતાં હતાં.

શૂરા ત્યાં સુખથી પ્રહાર કરતા ને હર્ષથી ઝીલતા.
શૂરા હર્ષથી મૃત્યુના સુખ મહીં જાતા અને આવતા ;
આ મૃત્યુ, જસ આજ મૃત્યુ, જન સૌ જેથી ડરે છે તમે,
આ શૂરા વળી આજ શૌર્ય જન સૌ જેને વખાણે તમે !

વખાણે આહો છે વળી કયમ ડરે છે મરણથી ?
ત્હમાસ લોહીથી વળી કયમ કરે સ્નાન સુખથી ?
જનો છે આ જોળાં જન વતી ડરીને ખૂની તમે,
અરે ! વીરો શૂરા ! હૃદય તમ તો બીકણુ ખરે !

ધરા માટે કાપી શિર જન તણાં તું કયમ શક્યો ?
ધરા માટે પ્રેમી ! વિસરી તુજ વ્હાલી કયમ શક્યો ?
પડી છે મૂર્છામાં તુજ પ્રિયતમા બાપડી અરે !
અરે ! તેના હૈયા ઉપર ખરડાયું રુધિર છે !

* * * * *

“ દશ દિવસ આ વીત્યા, આવ્યો ! હવે મળવું નથી !”
લવી ઉઠી વળી કન્યા બોલી, “ અરે ! મળવું નથી !”
સ્મૃતિ નવ ખસે એ શબ્દોની, ડરે દિલ બાપડું,
નવ વળી શકે માની સાચો પ્રહાર પડેલ તે.

હરિ હરિ અરે ! છુપા ધા આ ઘટે કરવા તને ?
પ્રણયી દિલને વિના દોષે ઘટે હણવાં તને ?
કદિ કંઈ રશે દોષો ત્હોરે સમા નવ શું ઘટે ?
તુજ સખત આ શિક્ષાથી રે વિધિ ! સુખ શું મશે ?

હુટે છે પ્રિયને વૃથા રખડતી આશા વિના બાપડી,
આશા મેળવવા ફરી હૃદયને પ્રેરે વૃથા બાપડી ;
આશા જો ગઈ ને પડી જગતમાં કે ફાળ પ્રેમી વિશે,
થાંટી તો ઉખડે નહીં ફિકર એ ચત્નો હૃદયને વડે.

આશાનો તન્તુ તોયે ના તૂટી છેક પડ્યો હતો ;
આશામાં ને નિરાશામાં જિંદગી લટકી રહી !

આવી રીતે દિન પછી દિનો કષ્ટના કેંક વીસ્યા,
રીઝાતું ને હૃદય ઝૂરતું તોય તૂટી પડે ના ;
થાકેલી એ ભટકતી ઘણું કૌશલ્યને સાથ લેઈ,
નિશાની એ પ્રિય તણી ગણી જોઈ તે રાઈ રહેતી !

આશા મીઠી કદુ થઈ હવે તોય છોડી ન છૂટે,
જુડી તેને મનજ સમજે તોય હેયું ન છોડે ;
આશા એ તો મધુર કડવો અંશ છે જિંદગીનો,
છેદાયે ના જીવિત સુખી એ છેદતાં જીવ જાતો !

રેતાં રેતાં રવિ ઉદયથી અસ્ત તેના નિહાળ્યા,
રેતાં રેતાં શરીર ઉદય ને અસ્ત તેનાય જોયા ;
દૃષ્ટ્યો જોને પ્રણયલણ્ણો આમ એ દાઝવાનું !
સર્વાંએ આ અનલભડકે આમ એ દાઝવાનું !

મને તે વેળાએ જન કદિ અહીંથી નિકળતું,
કદુ કારી તેનું કદન સુણીને તે અટકતું ;
અને ઉઠી કન્યા પૂછતી પ્રિયનું નામ લઈને,
“ કહીં દીઠા તેને ? ” જરૂર મળતું ઉત્તર “ નહીં ! ”

વળી રોતી ગાતી ભમતી હિજરાઈ ગળી જતી,
પડી છાની જોતી નભ પર જતી વાઈળી વળી;
ઉઘાડાં નેત્રોથી કદી વળી કશું ના નિરખતી,
મહા અન્ધારમાં ઉતરી ઉતરીને અટકતી.

સૂતી એક દિને હતી દુઃખ તણા અન્ધારમાં આમ એ,
તે છાયા તરતી હતી મગજમાં ચોંટી હતી દૃષ્ટિએ;
ખીજું કે દિલ રનેહના દુઃખ વતી ત્યાં ધૂંધવાતું હતું,
કન્યાને પણ ભાન એ હૃદયનું કે એ રહ્યું ના હતું

કપાતું રેસાતું વિરહી દિલ એ ફોંચડી તણું,
દિલ્લાસો કે આશા વગર જીવતું એ ગરીબડું;
હયા કન્યાની એ ઉપર હતી તો તેથી પણ શું ?
ઇલાજોનું તેને પણ નવ હતું સાધન કશું.

(વિના શક્તિ ઇલાજોની હયા તો દુઃખ માત્ર છે;
હયાનાં અશ્રુ માં ત્હોયે જીવી કાંઈ મીડાચ છે.)

જ્યારે કન્યા હૃદય સરસી ચાંપતી ફોંચને આ,
ત્યારે કોઈ મધુર રસમાં ઝૂલતાં આર્દ્ર હૈયાં;
મંડી કાંઈ મણુ પર થતી ઔષધિ એ દયાથી,
તે ખોળામાં સુખમય બની ફોંચી તો સૂઈ જતી

હવે કન્યા આવો તુજ દિલ ન દહાવો લઈ શકે,
હયાની શાન્તિ એ અરર નહિ રહેશે તુજ કને;
કરી હો તેમણી દુઃખમય થવાની ભત્રિનિ રે !
નિશાની છેલ્લી એ તુજ સુખ તણી આ ઉડી જશે !

વાગે છે પાંખ આકાશે ને ફાચો ઉડતી હાસે ;
 કણકી એક તેમાંની આ નીચે ઉતરી પડે,

ઝડપથી ઉડી કન્યાની ત્યાં ચડી ગઈ ફૂંચી એ,
 હૃદય હૃદયે બન્ને ફાંચો દબાવી નીચે પડે ;
 દબ દબ અતિ લાંબી ડાકે પડી ગઈ અનિય છે,
 ફડ ફડ ચતી પાંખો પહોળી નીચે લડી આફળે.

ઝબકી ઉઠીને કન્યા તેને નિહાળતી ગાબરી,
 પશુ તુરત એ પ્રેમી જોડી તહીં પગમાં પડી ;
 નવ પછી હલી પાંખો ભૂરી સ્ફુરી નવ છાતી વા,
 જરી રુધિરનાં બન્ને નાકે દીપાં દીસતાં હતાં

અકર ફરીને તેને ફાંચો સ્વમાર્ગ ઉડી ગઈ,
 કણકણ ચતા એ ટોળામાં હશે ફિલ સા દુઃખી ;
 સુખ દુઃખ ભલે જે હો તે હો ! સુખી મરનાર છે !
 મરણ સુખમાં વીત્યું તો શી પછી દરકાર મેં ?

કન્યાથી આ હૃદય ભરતું દેખતાં મિષ્ટ લહાણું,
 અંગો ન્હાનાં શિથિલ બનતાં ત્યાંજ બેસી જવાસું ;
 વીણા લેવા ફરી કર મહીં કાંઈ સામર્થ્ય આઠસું,
 ને હિયાથી રુદનમય આ ગાન મીઠું ગવાયું :—

“ અરે બહાલા ! મહારી ગરહન પર ખડગ ધરીને

“ ઉપાડી લે શાને ? જખમ કયમ કારી નવ કરે ?

“ ઉગામી અન્ધારે અસિ મુજ પર તું કયમ શકે ?

“ ઉગામે તે શાને વધ નવ સુખેથી કરી શકે ?

“ અરે ! હું જાણું છું, વિરહ પ્રણયીતું મરણ છે,
 “ વળી જાણ્યું છે, કે મરણ વિરહીને સુખદ છે ;
 “ અરે ! કિન્તુ આશા મરણ વચમાં છે પડ ખરે,
 “ મને તે કાં સોંપી ? મરણ નવ સોંપ્યું કયમ મને ?

“ મળ્યાથી મૃત્યુ છે ! તુજ મરણ જાણ્યે મરણ છે !
 “ અરે ! એ જાણ્યાથી વધુ દુઃખદ આશા જરૂર છે ;
 “ સુખી તું છે જાણી મુજ દુઃખ સુખેથી ત્યજીશ હું,
 “ અરેરે ! હું ધારું તુજ સુખ જ માટે જીવિત છું.

“ નહીં જાણું વહાલા ! કયમ દશ તું દિને નવ મળ્યો,
 “ રખે તેને માટે તુજ સુખ છુપાવી દૂર રહ્યો !
 “ અરે ! એ આશાના પ્રિયતમ ! નહીં વહેમ સઘળા,
 “ ઠગાઈ છું જોળી દ્રવિત નવ હો તું પ્રિય સખા !

“ દુઃખી ધાનારું છે રૂઝકર ચનારાથી સુખિયું,
 “ અને એ વહાલા ! હું દુઃખકર નથી ને સુખી જ છું ;
 “ છતાં હું જાણું કે દુઃખ દઇ મને તું સુખી જન્યો,
 “ મરું તો સન્તોષે ! સુખી બહ તને ઇશ્વર કરો !

“ કહે પ્રસો, કે ના પ્રણય કર્યો વ્યક્તિ સહ કો—
 ઘટે બ્રહ્માંડોના પ્રતિ જીવ પરે પ્રેમ સરખો ;
 વળી ગુણો સાથે અનુભવી કહે પ્રેમ કરવા,
 બધાં વારે વ્યક્તિ સહ પ્રીતિ કરી કેહ પડવા.

“ ગુરુ ભાષ્યો આવો અનુભવી તને શું પ્રિય સખે !
 “ કહ્યું સાચું તેણે, મમ અનુભવે તેમજ કહે !

“ તને સ્વતિ સ્વતિ ! પ્રણય તુજ તેવો ખીલવજે,

“ બધામાં હું એ તો મુજ હૃદયને ના વિસરજે.

“ ભલે એ સત્તાથી સહુ જીવનું કદયાણુ કરજે,

“ ભલે એ હૈયાનો બાંધ વત ગણી લોગ કરજે ;

“ મને શીખાવા તે પણ ન કદિ તું યત્ન કરજે,

“ શીખી હું જે શીખી ! શીખીશ નહિ ખીજું કદિ હવે !

“ રહી ઉડી બાવા તુજ સહ ન તાકાત મુજમાં,

“ નથી ઈચ્છાસંક્રા પકડી તુજને કેદ કરવા ;

“ તને જે બહાણું તે ચિર સમય બહાણું તુજ રહે,

“ અરે અસ્તુ અસ્તુ ! પ્રિય મુજ હિલે તો મરણુ છે.

“ કદી ત્હારા માર્ગે ભટકત સખે ! હું તુજ સહે,

“ અરેરે ! તેથી એ તુજ જગતનું શું શુભ થતે ?

“ કદી મ્હારાથી કે શુભ થઈ ગયું ત્હોય પણ શું ?

“ અને ત્હારા હાથે બહુ શુભ થશે ત્હોય પણ શું ?

“ ગયા અન્ધારામાં જગત ત્યજી મ્હોટા સહુ અરે !

“ અને એ કીર્તિ એ અમુક સમયે ઉડી જ જશે ;

“ સખે ! એ કાર્યોની અસર પણ રહે છે અમર શું ?

“ અરે બહાલા ! તે જો અમર કદિ હો ત્હોય પણ શું ?

“ સખે ! ચૂરા થશે જગત રવિ તારા સહુ અરે !

“ બધાં યત્નોની ત્યાં અસર સંઘળી અર્થ બનશે ;

“ સખે ! શું તો મ્હાડું સુખમય નથી કેદ પડવું ?

“ અરે ! તું લોખો ને જરૂર બહુ લોખો તુજ સુર !

“ અરે એ આશાના પ્રિયતમ નકી ંહેમ સઘળા,
 “ નકી તેં તો છોડ્યું મમ કમનસીબે જગત આ !
 “ ભલે જે હો તે હો મરણ પણ મ્હાણું તરત હો !
 “ મને જે ંહાલું તે મરણ સુધી ંહાલું મુજ રહો !”

પણ હૃદયમાં ગાતાં ગાતાં નવીન થયું કશું,
 પ્રિયતમ તણી એ છાયા શું પડ્યું નજરે મશું ;
 ઉડતી ઉડતી છાયા આવી ગઈ ઉડતી વહી,
 સ્મિતભર હાતું મ્હેં ને અંગે દિસે ભર હર્ષથી.

કહી ગઈ અહા ! આવું કે એ કહ્યું ત્યમ ધારતી :—
 “ પ્રિય પ્રિય અહો ઝીલી લે આ હવે દિલ હર્ષથી !”
 શરદી વતી એ કન્યા કમળી અતિ મુખમાં લવી :—
 “ પ્રિય પ્રિય અહો ! ઝીલી લે આ હવે દિલ હર્ષથી !”

પડી એ ધૂજતી બાલા વેલી શી ધરણી પરે ;
 વીણા નીચે પડી તૂટી કન્યા ઇચ્છતી તે બની !

૧૫-૧-૬૬.

— :: —

પુત્રીમરણથી હસતો પિતા.

— :: —

ભલે રોતાં લોકો હૃદય મમ તો આજ હસશે,
 હવે શું કમ્પાવું કરચલી પડેલા અધરને ?
 બહુ ધોવાયા છે રુદન વતી આ ગાલ ધરડા,
 અને લોટા મ્હોટા દુઃખ વતી પડ્યા છે જિગરમાં.

અરે ! એ લીંટા એ દુઃખ વતી પૂરાઈ સહુ ગયા,
હવે અથુ ંહેવા જરી પછુ નથી માર્ગ દિલમાં ;
અરે ! આ હૈયાની ઉપર વળી વાંફે વરસતો,
હવે તો સૂકાવી દૃઢયજલ પોતે ખૂચી ગયો.

અહો બહાલી બાપુ ! મરણુ તુજ આજે થઈ ગયું,
નિરાશાનું લહાણું સુખમય મને એ દઈ ગયું ;
ગયું તેવું લાંબું જીવિત મુજ બાકી નહિ હશે,
હશે ત્હોયે છો હો, કરીશ સઘળું પ્રથું હસીને.

અરે ! રોવું એ તો જરૂર નબળાઈ જ સઘળી,
અશ્વઢા એ પૂરી કુદરત તણા કાર્ય પરની ;
રહે એ તો સ્વાર્થી, જરૂર હસનારો જ પ્રણયી,
ન સ્વાર્થી મ્હારે તો ના રહી બનું હું મતલબી.

ગયો ત્હારો બાઈ રુદન કરતાં છોડી અમને,
હતી તું તો નહાની હસતી શબ સામું નિરખીને ;
છતાં રહેરો ત્હારો રુદન કરતાં જોઈ અમને
જરા ઝંખાયો ને ખડખડી હસી તું ફરી અરે !

ન ત્હારી માતાને જખમ કહિ રૂઝયો જિગરનો,
છતાં છુપાવા એ કરતી બહુ મતનો મુજ થકી ;
ન રેવાતું હતું, “ રુદન વતી થાશે દુઃખી પ્રિયા, ”
અરે ! એવું ધારી ખમખમી રહેતું દૃઢ આ.

પરાણે શે આવે રુદનમય હૈયે સિમત ભલા ?
હસ્યાથી એ છુપું પ્રણયી થકી હૈયું કયમ રહે ?

કશું કે દી છાનું પ્રિય થકી ન જ્યાં હોય દિલનું, હો
તહીં પ્રેમી ક્યાંથી જરી પણ શકે, વેશ ભજવી

પ્રિયાના હૈયાનું દરદ સઘળું હું સં જતો.

અને આ હૈયાનું સમજતી પ્રિયા કદ સઘળું,
નથી છાનું હૈથી નિજ દરદ તે એ સમજતી,
નથી છાનું તથી દરદ મુજ તે હું સમજતો.

છતાં બોલી તેનો ભરમ નવ ભાંગ્યો કદિ અરે !

અચરબો પામું છું પ્રણયીથી બન્યું એ કયમ હશે ?
કહે છે લોકો, કે દુઃખકથાથી તો મુખ મળે,
અરે ! તો તે શાંત પણ ન કદિ કાં મેળવી અમે

ઉમેરો કેં થાશે રુદન વતી પ્રેમી હૃદયમાં.

અમે બ ભીતિથી સમજણ છતાં ચૂપ જ રહ્યાં :
અમે સાથે રહેતાં મુમસુમ કલાકો, કઈ જતા,
પરાણે શોધીને વિષય પછી કેં વાત કરતાં.

અરે ! આવી રીતે દિવસ બહુ ભાંખા ગત થયા,
ગયા નહાતા ઝાઝા પણ બહુ થયા એમ દિસતા :
ઉદાસી એ આવ્યા દુઃખી દિવસ વર્ષાઋતુ તણા,
અને ઘેરાયેલું ઘન વતી રહેતું નલ સદા.

મથેલું અન્ધાઈ અતિ અતિ હતું એક દિવસે,
પડે ધાસ તેથી જલમય બન્યું 'તું' જગત, ને
બહુ પાસે આવી ગઈ મૃત્યુ, મૃત્યુ પાદછી ફરે,
અહો ! બોળા રહેતા નહીં પાદ પાદ પડે !

એ જાણી સાથે જાણી મમ બેઠી પ્રિય હતી,
 મને હું બેઠો 'તો મુજ કર મહી પુસ્તક લઈ ;
 હતી મહી તેથી સમગ્રી બજતી 'તી ગરમ ત્યાં,
 અને અંધારાની પ્રસરી હતી લાલી તુજ મુખે.

હજી જોયિન્તી ત્યાં શયનગૃહમાં એ જતી રહી,
 જઈ તે જાને તે તુરત સમજ્યો હું મન મહી ;
 મને હું જ હજી શયન પર એ જ્યાં પડી હતી,
 અને ઘીટી તેને રૂઢન કરતી ને હિમકતી.

ઉપડી બહારીને હૃદય સરસી ચાંપી કુમળી
 અને રાવા દીધી મુખમય બની જ્યાં સુધી હતી ;
 અને તો રાવાનું હૃદય મળતાં બાન ન હતું,
 જતાં એ રાઈને હૃદય મમ ખાલી થઈ ગયું.

અરે ! જેને આટે બહુ દુઃખ મહું તે થઈ ગયું,
 થયું ને તે સાથે દુઃખ પણ બધું એ ઉડી ગયું ;
 પછી ઢોળી પ્રીતિ ગત કુસુમની તું ઉપર, ને
 ગયેલાને બૂલી તુજ પર ધરા આશ સધળી.

પછી બાપુ અશ્રુ ફરી કદિ ભરાયાં ન દેશે,
 મેલુ બાણે કેવાં હુખમયા બન્યાં ને ફરી અરે ;
 પછી વર્ષા મહી તુજ સહ અને એ પ્રિય સહે,
 મુખે મુગ્ધાં બેતાં ફરી વળી શીખ્યાં 'તાં અધરને.

હતા કિન્તુ જાણા વિવસાનહુ શીડા તકદિર,
 બહુ થોડા તો જા પાણી સુખથી થોડી બહુ દિવે ;

પછી લેવાયું એ પ્રિય ચરીર જીવ્યા બર વરે.
અહો ! આજે કાલે દિવસ સમજાયું કે મુખ મલે.

મનાયું ના હુંથી સુપરત થયે તું મુજ કરે,
અને માતા ત્હારી જમત ત્યજીને સ્વર્ગ વચલે ;
મનાયું ના તે તો પણ જની જતાં માનવું પડયું,
અને સોંપાયેલું મન પણ જયું આજ સમયું.

અંધ એ ત્યારે તું, પ્રિય ! મરણ શું તે સમજતી,
“ નહીં માતા પાછી કદિ પણ મને ” એ સમજતી ;
અરે ત્હારું મ્હોં તો રડી રડી બન્યું દાઢ સમયું,
ન જોવા તે સામે જરી પણ હતી મજિત મુજમાં.

થયું મ્હારું તો જે અનુભવી બધા પાસે શે,
કહું શું ? રે પાછી ઉચિત નવ એ જાણી દેવે !
અરે ! એ વેળાથી દિવસ સમયું ના તું થયું,
જતાં માની ખાલી કદિ પણ અરે ના પૂરી શકયું.

ન રાતી તું ત્હોયે દિવસ તુજ નિસાસાભર હતું,
અરે ! એ વેળાથી ગરીબ તુજ મ્હોડું થઈ ગયું ;
હતી તું એ શીખી દુઃખ તુજ છુપાતા ગરીબડી,
જતાં બિંદા છાના રમત કરતાં શ્યામ મૂકતી.

નિસાસા લેતાં ને રમત કરતાં તું સૂઈ જતી,
અને ત્યારે ત્હારું રુદન કરતો મુખ નિરખી ;
અરે ! બધ્યાં પાસે રુદન કરવું આતક ગણી
અરેરે ! ના ધોયું તુજ મુખ કદી એ રુદનથી.

હવે તો તું બહાલી મુજ પ્રિય તણી થાયણ જતાં
 ઘટે ભૂલી જવો દુઃખમય ઈતહાસ સઘળો ;
 કહે છે “ પ્રીતિ ” તે જગત પર તો સગ જ બધો
 ખરી પ્રીતિમાં ના કાદ પણ રહે કષ્ટભડકે.

ભણ્યો તુથી આજે પ્રણવ કવના આ જગતથી,
 ત્યજી સ્વાર્થી અશ્રુ પિગળીશ દયાના રુદનથી ;
 અહીં ત્યાં સર્વેમાં અન્ભવીશ હું પ્રેમમયતા,
 વિના સ્વાથે ભાગી બીચ તહુના હું રુદનમાં.

હવે સુસ્તી ઝોડી લૂછી જ જગના અશ્રુ સઘળાં
 બની અંગારો હું ભગા જઈશ દયાનર મહાં ;
 અરે ભિયો આજું, પાણુ થઈ પૂરી છે રજની આ,
 નવા સૂર્યે પૂરું રવીન અજવાળા હૃદયમાં.

હવે બાણું છું કે પ્રીતિ ગાત નણી છે અમર ને
 બધાં બ્રહ્માંડેને અસર કરનારી પ્રીતિ ગાત ;
 ગમે તેવી નહાની કૃતિ અમર વિના નવ રહે,
 ગમે તેવું નહનું જન શુભ બહુ જો કરી શકે.

જસ ફેંકયે ખૂણે અગર વચમાં કોઈ પથરો
 વહે કુંડળું તે વિદધિ સઘળામાં નડી નડી ;
 ભલે ના દેખાયે પણ અસર તેની અડર છે,
 જહા તેવી રીતે જનકૃત તણી જો અમર છે.

નથી માનું છું કે અસર નજી સર્વે અમર છે,
 ન જો બ્રહ્માંડેના પ્રભુ અનતાં જો કરી ખસે ;

રહેશે જે તરવે અતિ અતિ અતિ સૂક્ષ્મ જાના,
રહેશે તેમાં એ અસર સઘળી સૂક્ષ્મ બનીને.

અરે ! આવું છે તો રડીશ નહિ હું તો કદિ હવે,
હવે ના કમ્પાવું કરચલી પડેલા અધરને ;
હવે તો જ્યાં સુધી મમ જીવિતનું તેજ બળશે,
અરે ! ત્યાં સુધી હું ધૂમીશ પ્રીતિદાવાનલ મહી !

૫-૨-૬૬.

—*—

બેકદરદાની.

—*::*—

બેકદરની બેકદર હું કેં કદર ન કરી ચકચો,
બેકદરના વસ્ત્રમાં હું બેકદર માર્યો ગયો !

કદરદાનીની કદર જે તે કદરદાની જરી,
બેકદરદાની નકી છે બેકદરથી ઇશક તો !

બૂઝી લ્યાકતને નમી કુરનિય હબરો મેં કરી,
તાઝીમ ન માર્યું લીધી ! મોહતાજ હું તે કાં બન્યો !

સુખન મહેબબતનાં કલ્મો તે સિદ મહબૂબે મણી,
તકદીર ! રે મરનાદ કીધી યાદીમી એ ગફલતો !

નજર દિલ મેં આ કર્યું નેનિશ મસરિફત મણી,
ફરમાન સમજાવનું માર્યું હું દિલિય કાં જોતો પડો !

મુનાઝિમ આ દિલ, જીર હોને હું તારું દિલ,
અરદાસ કેં એવી થયે ઇતબામાં હું એ રહ્યો !

આ મુલાયમ દિલ અરે કાતર મૂળીને કાતર્યું,
તેનેય ન્યામત માનીને આજીજી હું કરતો રહ્યો !

અફસોસ ! છે જુલમી તણા હંમખાલમાં કેં રોશની,
નહિ તો અહો ! નાહક ફિસાદે હું ફસાઈ કાં પડ્યો !

અવતાન લેવા હંશકની જેળી બલાનું કયાં ચડ્યું ?
કેં ખાતરી કીધા (વના જે આતરો હું કયાં પડ્યો ?

ચોબુદ છે શુભ લાખ આ શુભઝારમાં જ્યાં ખાર ના,
ચોબુદ આ હર શુભ ઉપર ચોંટી રહી તે માખીઓ !

મહારી તલાયો તો મને આ ખાર કાં લાગ્યો, ખુદા ?
વળી સી રહી ખૂબસૂરતી તેની અણી ઉપર અહો !

મેં ફેજ શંકા ના કરી આ કંઈ તસલવી ના થઈ,
અળી માફિતી મુજને હવે “ બાતલ જહાંચી હું થયો ”

મહારી સિદ્દારસા જુદ જિઝર મહબૂબનું કરતું હતું,
આહ તેની જે તરફ થઈ અખત જે દિલ્લહાર તો !

મહારા જિઝરખૂનનો કરીને હોજ તેમાં નાહી તે,
મે તે હમાયે હું વળી બદલી જેઆઈ પડ્યો !

ત્યાં શું કર્યું ? ત્યાં શું થયું ? તેનું ન માન કર્યું રહ્યું !
ત્યાંથી શિતાળી નિઠળી માફિત હું મરિદો થયો !

કેવલ મયું ને મર્ડ થોડ્યો ! મર્ડ સનમ તો દૂર દૂર !
આ નેક દિલ ફટકી મયું તેનો ફિમાયતો કોણે કો ?

દે શુક ઝો વાલી ખુદા જમખાર બેમાના પર,
તેને સમાત્રી લ, બન્યો હરવેશ તે તો નરકનો !

બેહરના ચારને ના છે સનમ, ના છે ખુદા,
ના ના હબારત હર્દનું કે તાન આવને અડા !

તો ઠીક છે, તું ઠીક છે, તું પાંખડી લેલાઈના,
ઝોલી તને ખુંઝો રહી શતો રહું કું ઝોલો !

શબ્દ મધું હાસિલ છે આ ખૂનને ટીપે ટીપે,
હસતો બડે એ બેકર ! કું બેકર રોને બડો !

— — —

માફી.

હરખુહર કર એ ખતા તો હરખુહર કરવી રટે !
કર ખૂન તડોયે ના ખૂનો તું : એ સજ એ ઠીક છે !

આ ખૂન ને આ જિંકાળી લે તો નથી નુજને હરામ,
લેતો ખૂદા નાખુશ નથી ફરિયાદ ના મ્હાસી ન છે !

લિલકિમલું તુજ કમ્પતાં ત્યાંથી બર્થો મીઠા શણમ,
તેંજમ તેં નુજને રડું, “લિલકાર પી લે” એ લીને !

કમમજન થેં લે પી હર્ડ, “જા જા જલાવી દે” કહ્યું,
એ આફ કર એ આફ કર હાનાઈથી લેવાનને !

એ જામના કટકા પરે તુજ ચરમથી પાણી પડ્યું,
તે માતીડાં ચાંપી કંઈ આલ્યો ગયો હું તો અરે !

લિખાસ લેઈ ફકીરનો તું હું પછાડી આયડી,
ઇતરાઝીની તેના ઉપર ઢોળી ખૂરી ગરમી અરે !

ત્હારા નિખાલસ દિલ પરે મેં તો કરી બદી બેશુમાર,
ખૂને જિગર પીવા થયો તિયાર ખામોખા અરે !

ત્યાં એ ખડી થઈ બન્દગી તુજ આંખમાં આંસુ ભર્યા,
એ બેશના એ ઝોરથી ખુરકો ગયો ભીંભઈ એ !

આ સખ્ત સીનાનો જતાં કિલ્લો નૂટી પણ બાખરે
ત્હારા તુફેલે હૂર અય ! નસીહત મળી આજે મને !

રે ! લફઝ કહેવા ઇશકના મ્હારી ન છે કેં એ મબલ,
“ આ ઘાતકી દિલ રાખ તું,” એ બોલવા હિમ્મત ન છે !

ઇશકના ચોગાનમાં આલિમ નકી મહેલો ન હું,
બે છે વફા તેને જફા એ તો ખુદાઈ દોર છે !

શુલ વીંધીને ગેંદો કરે એ હુદમ અહિર છે અહાં,
શુલ ચરમથી ના આંખવાના બેખ આહમ જાતને !

પણ આ જહાંમાં માફી તો છે તૂર અલ્લાહનું નકી,
હા ! બેહાયઈ ઇશકદારીમાં બળીને જ્યાં પળે !

તો આફ કર ! દિલદાર થા ! મઈ શુઝરી તું ભૂલી જા !
આ બેવફા બન્દો હવે ઈગારી લે ઈગારી લે !

૨૦-૨-૯૯.

एक स्वप्न.

—*:*:—

અહો ! દેવું મીઠું સમ ભવિતનેળું વહી જતું !
 અરે ! તેમાં દેવું વિષ ભળી જયું કયાંથી કડવું !
 અહા ! એ સન્નિધી જ્યાં રહ્યું પડી જાવ્યતની ,
 અને એ ગાદેલી મધુર સઘળીએ ઉડી ગઈ !

હતો મહારી નિદ્રા ઉપર શીતળો ચન્દ્ર દ્રવતો ,
 હતો વાયુ થંડો ફરફર કરીને સમવતો ;
 હતો બહાલો નહનો મમ ઉપરે હસ્ત પ્રિયનો ,
 હતો કયાંએ ના ના હૃદય પર છાંટે દુઃખ તલ્લો .

અમે જાણ્યાં ત્યારે સિમરણર હનં મ્હોં મલકતાં ,
 હતી ચિન્તા ના ના જરી પણ રજાની મગજમાં ,
 અરે ! તેમાં કયાંથી દુઃખમય થયું સ્વપ્ન મુજને ?
 નથી એ ભૂતાતું : હજી પણ પીટે છ જિમ્મનું !

* * * * *
 અહાહા ! મેં દીકાં વળાવળી વને કેક ઝરણાં ,
 જાના શુદ્ધમાં ખળખળ થતા ધોધ પડતા ;
 શિકારે ઉડતાં ધ્રુવડ રજનીમાં ધુધવનાં ,
 રતંગો વૃક્ષોમાં ઉડી જડી મશાલો મગટતાં !

વહીં સર્પાકરે વહી જતી હતી એક સરિતા,
 તરંગો વિલાસી ફૂદી ફૂદી રમતાં વહી જતા ;
 પડી કે પેલાણે દ્વાન કસ્તી શેવાલ પર તે —
 અહો ! વૃદ્ધાવસ્થા અતિ દુઃખભરેલી જમમ રહે !

શિલાઓમાં ક્યારે સમત અથવા નૃત્ય કરતી,
હજારો ઘોડો ત્યાં શરીરમાં ઝંપીને ઊછળતી ;
અને તાળી દેતી ડ્રમ્મર રૂડાં પર્ણ પર તે—
મીઠી બાલ્યાવસ્થા હસતી નિજ માગ જયમ વહે.

સપાટી સ્ત્રીમાં વહતી પછી ધીમે મદભરી ,
અધાં ફુલોને ને કુમળાં ફળીઓને ફિલ ધરી ;
જમી એ છાયામાં પ્રણયરસ મીઠો ટપકતો ,
સુવા જેવાં તેના વહનમાં પોતે રમ જતો.

પ્રિયાની વાણી શું અણુભવનમાં કાંઈ સુણતું
ફૂલી મહારો આત્મા ચૂપ થઈ રહ્યો શાન્ત સ્થિર ત્યાં ;
હયો મહારો આત્મા રેલન કરતી સાંઝળી પ્રિયા,
અને ચોકખા આવા મમ શ્રવણમાં અક્ષર પડ્યા :—

“ અરે ! રે બહેનારા ! ગહન તુજ છે ગૂઢ વહનું ,
“ કયા માર્ગે ત્હારું વિમલ જલ બહે ને ખળકતું ?
“ રહી ચોકખી તુંમાં મમ છવિટની છે પ્રતિકૃતિ ,
“ અરે ! મિતારા એ કઈ કલમથી કેમ ચિતરી ?

“ મહા અન્ધારી આ તુજ સલિલની શાન્ત ચૂપડી ,
“ અને આંતરે તે તુજ વીચિ તણી દિવ્ય ગળડી ;
“ પુવારા, ને ધોધો, વમળ, વળી વાંછી તુજ ગતિ ,
“ અધાં એ ત્હારાંની મમ હૃદય એ એકજ છબી !

“ ભરાયું આ મીઠું તુજ જલ કઈ વાદળી વતી ?
“ તને ચૂકી પૂરે નય ઉપર ત વાદળી કઈ ?

“ભરાયું ક્યાંથી ને કુજ હૃદય ક્યાં ખલી બનશે ?

“અરે તોગે નસો નભ વિશુ ન પીગે દઈ શકે .

“હવે મ્હરે હૈયું તુજ પુલ પર શાન્ત બનશે ,

“હવે આસોની એ જરી નવ રહેશે ગતિ અને ;

“ખરેલી નહાણી જવલ તુજ હું પત્ર સરળી ,

“અરે ! હું તો કેઈ પવનલક્ષરી છું બટકતી ” !

“હું ત્હારે મહાન્દ છું, અનિલની તું લહેર ગીડી સહે,

“તું જો પશું ખરે, અરે ! હૃદય આ હું કું ગાંઠિ તો બળે;

“હૈયું તુ સરિતા તાલું ભરી અને પીતર હું મેઘ છું ,

“તારા દિલની છ પળ્યાં ભરી રહે આકાશ તે હું જ છું ” !

કહેવા બોલ આ કિન્તુ શક્તિ ના જરી એ હાની ;

ના બાણ્યું મેં મહુ શું કે અશ્વને ના બધી શક્યો .

છેલ્લા આસો કર દિલ પર મૂકીને લેતીંતી એ ,

નહાતું નહાતું દુખણુ દુખણુ અંગ તેનું હતુ એ ;

સૈયા તેની પુલ પર હતી, શાન્ત મૂંઠિ હતી એ ,

કેઈ તેનું જમલ પર ના એમ રે ધારતી એ

નિરાશા આશાની સૂઈ મઈ હતી પીડ દિલમાં ,

ન શાન્તિમાં તેને દુઃખ ભય રહ્યાં અંસ કરવા ;

કમી એ અ જોશી જરી જરી હતું ચેતન થતું ,

જહીં મુખી છેલ્લે મધુર વદને હાસ્ય અમઠ્યુ !

એકું યંગ હતું પીકું ભટકતું બાણું દૂરે પશ્ચિમે,

એની સાથે રહેા હતો કિરણમાં અન્ધાર મૂંઝાઈને,

તે મીઠા શરી ઉપર નયન એ છેલ્લાં વિરામ્યાં હતાં,
મે તેની સહ ગોળી કેં પ્રણયની મીઠી મચાવી રહ્યાં.

બરાચું એ જ્યારે ગિરિખંડકમાં શૃંગ શરીતું,
ફરતું 'તું' ત્યારે શિથિલ ગતિએ રક્ત પ્રિયતું;
પછી નીચે નીચે ઉતરી પડતો એ શરી હતો,
હતો જિડો જિડો પ્રિય ઉદરમાં થસ ફરતો.

શરીના છેડનાં જરીક જ હતાં બિન્દુ દિસતાં,
રહ્યા એ નાડીમાં પ્રિયભવનના બેજ ધડકા;
પછી અન્ધારામાં ફરત બધી આંધળી બની,
અને અન્ધારામાં પ્રિયરહિત હું એ થઈ રહ્યાં.

પડયા બાણે હું તો દરદમય અગ્નિ સળગતો,
પડયા હું મૂર્છામાં નવીન કંઈ ભૂતો નિરખતો;
વળ એ સ્વપ્નામાં દુઃખમય દિગ્ધ્યા સૂર્ય બળતો,
હી તેની હુંકે "પ્રિય ! પ્રિય" ! કહી સાદ કરતો.

ઝોલિનંતો હું અમકી હૃદનાં પાસથી હસ કોઈ
હી અદ્યો ફડ ફડ કરી ચિત પછો પનારો;
ખડારી દષ્ટિ ઉડતી ગતિની સાથે આલી ઉડતી,
ને હેયું એ મળળી છેલ્લાં નિઃશ્વસે આજ આવી—

"હી અટ જળે તારી હુંસી પછી તુજને મળે,

"દૃઢ ચસીલું એ હું ધાકું તને નહીં નોતરે;

"અમલ નયનો તેનાં તુંને તહોં અભિનન્દશે,

"થવલ વળી એ મોવા બાલી રહે તુજ કંઠને.

“ ભટકીશ અહીં ! તું કોઈ જા ! નથી કુજ કંઈકી !

“ ભટકીશ અહીં ! તું કોઈ જા ! નથી કુજ કંઈકી !

“ અનિલકવડી કોઈ ! તું કોઈ જા ! નથી કુજ કંઈકી !

“ હુલસરમ આ ! તું કોઈ જા ! નથી કુજ કંઈકી !

કુજ લસરને કોઈ ! તું કોઈ જા ! નથી કુજ કંઈકી !
ભટકી ભટકી આ ! તું કોઈ જા ! નથી કુજ કંઈકી !
મમ હુલસરનાં નીકાં પપુ જા ! નથી કુજ કંઈકી !
મરચુકરચુ જેવી કાંઈકી જા ! તું કોઈ જા ! નથી કુજ કંઈકી !

કુજ કાંઈકી જા ! તું કોઈ જા ! નથી કુજ કંઈકી !

પાકુ કુજ કોઈ ! તું કોઈ જા ! નથી કુજ કંઈકી !

પણી કોઈ જોયું જા ! તું કોઈ જા ! નથી કુજ કંઈકી !
અને કાંઈકી કોઈ જા ! તું કોઈ જા ! નથી કુજ કંઈકી !
કલાં કોઈ પીકા તો કાંઈ જા ! તું કોઈ જા ! નથી કુજ કંઈકી !
ખરે ! કોઈ કાંઈકી મધુર સવણી કોઈ જા ! તું કોઈ જા ! નથી કુજ કંઈકી !

કરિ ! કરિ ! ખરે ! કોઈ જા ! તું કોઈ જા ! નથી કુજ કંઈકી !
મરચુ નહીં કોઈ ! તું કોઈ જા ! તું કોઈ જા ! તું કોઈ જા ! તું કોઈ જા !
મરચુ કહિ કુજ ! તું કોઈ જા ! તું કોઈ જા ! તું કોઈ જા ! તું કોઈ જા !
મરચુ કહિ કોઈ ! તું કોઈ જા ! તું કોઈ જા ! તું કોઈ જા ! તું કોઈ જા !

પ્રેમની ઝોટ.

—*~*~*

તુજ પ્રેમ તથી થઈ ઝોટ, સખે !
 મમ પ્રેમની આ ભરતી ઉપડે !
 નીચિઓ દિલની ગમ ક્યાં કરશે ?
 બુધવાદ હવે જઈ ક્યાં સમરો ?
 હતી હોંસ મહું ભરી બાથ, સખે !
 મમ ખાલી પડ્યા પશુ હાથ, સખે !

થઈ દૂર, સખે !

થઈ દૂર, સખે !

વિષ ઘોળાં મને કમમ આપ ? સખે !
 વ્યવહારી બન્યો પ્રણયી ટળીને !
 વ્યવહાર શિખાવ મને ન સખે !
 તુજ પ્રોત મયું દિલ, બાલક હું ;
 બન પ્રેમી ફરી બની બાલ સખે !
 “તુજ લાયક હું ન” કહીશ નહીં,
 તુજ એ વદનુ નહિ પ્રેમ, સખે !
 “નથી પ્રેમ થયો” કહી કેમ શકે ?
 કરમ કારણ હુંથી મનાય ? સખે !
 તુજ કારણ લાખ મને ન રુચે !
 નહિ કારણ પ્રેમ કહી સમજે !

ફરી નેત્ર મયું !

ફરી દિલ મયું !

તુજ કાગળમાં સુજ નામ ફર્યું !
 હજી “પ્રેમ ફર્યો ન” કહે તું સખે !
 હજી સાબિત શું કરવું 'તું સખે !
 તુજ પ્રેમની ઝોટ થઈ જ સખે !

૯-૩-૬૬

ક્ષમા.

—*o*—

ખ તુંથી ન થાય મને કદિ એ !
 કદ દે દુઃખ તો સુખી તેજ દુઃખે !
 પછી માફ કરું તુજને શું ? સખે !
 વિષ્ણુ ખીજ તરુ ઉપજે કદિ એ ?
 જગમાં કદિ માફી મળે ન સખે !
 મળી માફી ભલે સહુ લોક કહે !
 દિલ દાગ પડ્યો “ ન પડ્યો ” ન બને,
 પછી માફ કરે જગ કયાંથી ? સખે !
 વિસરી ન જવાય બનેલ મિના !
 પછી “ માફ થયું ” કયમ થાય ? સખે !

તૂટી દોર ગયો !

પછી એક થયો !

કદિં એમ બનેલ, સખે ! કદિ છે ?

પડી ગાંઠ ભલે !

પડી સાંધા ભલે !

રહી હોર તુટેલ તુટેલ રહે !
 બનશે • હ તે બનશે ન રહે !
 પશુ મામ કમા મુજ ના ન હુ !
 નથી માંડ તુરંત પછી સાંધ ના હુ ?

વિલુ હઈ હવા કરવી નથી ;
 વિલુ હઈ હવા નહીં નથી .

જન માફી રહે પ્રભુના બચન !
 પશુ જોઈ કમા મુજ ના ન હુ !
 કવચ હોર વણી જન તેડી મહે ?
 કવચ અર્પી દીધેલ રહે જ રહે ?
 વળી દે ! વળી લે ! • દે ! ફરી લે !
 મહુ જો જ બુઝાઈ ફરતે રહે !
 મધુરી હીમો હરિયે મળતી ,
 મધુરી મઘીને કવચ બાંધી !
 પશુ ના દુઃખ કે દિક્ષમાં ધરતી !
 નવ પાછી ફરે ! નવ માફ કરે !

હુખ પ્રેમી હયે !

દુઃખ પ્રેમી હયે !

પશુ લાભથી જોઈ જ જોઈ રહે !
 જન માફીની જેન જ રહે !
 ખરી જોઈ પ્રીતિ ! ખરી જોઈ કમા !
 પછી માફ કરે તુજને હું ? રહે !
 હવે માફ કરે ખરી ખાલી, રહે !

ખરી પ્રીતિ, સખે !

ખરી માફી, સખે !

દય આ દિલમાં નહીં એક રૂપે !

પછી માફ કરું તુજને શું ? સખે !

કરી માફ થઈ પ્રીતિ કેમ ? સખે !

૧૫-૩-૬૧.

હૃદયત્રિવિધી.

“ સમતી ’ તી અહો ! વિશ્વબ્રાહ્મમાં !

“ શીતલ છાંયડો ત્યાં મને હ તો !

“ નવ હતું કશું બાન તાપતું !

“ નવ હતી મને લૂ કદી અડી !

“ પલ્લુ, પ્રભુ ! પ્રભુ ! કેમ શી રીતે ?

“ અપટ એકમાં અગ્નિયાં મરી !

“ નવ અળું હળું ! ખાક ના ઉડે !

“ હૃદય પિમળી ના વહે અરે ! ”

ઝીણા આવા રુદનસ્વર આ કુંજ માંહીથી આવે,

નીલાં તેની ઉપર તરુઓ શીખ નીલાં નમાવે !

નાં છે ચન્દ્રિ દિવસ નથી વા સૂર્ય આ સન્દેશ ના,

કિન્તુ એના અગમ્ય સત્તા તેજમાં વિશ્વ નહતું.

કુળી સમિયા ૪ વરસની એ બાપડી કન્યાના,

ગાલે એજે સરીર ઉપરે ફરવે હસતી જોડે !

મીચલાં એ નયનકમલો સારતાં અશ્રુબિન્દુ,
સંખ્યાનું એ હૃદય ગગતાં તારલા અશ્રુ આંખ્યાં !

સંખ્યાથી એ કુમળી વંધુ ત્યાં આવી-જુડાંચો તમિન્ના
હેતે લાવી ઉર પર ધરી શીતળો હિમરશ્મિ ;
એ બાલાનાં નિજ કેર વતી ચન્દ્રમા અશ્રુ લૂછે,
કિન્તુ તેએ પિંગળી ગરતાં ગાલથી પાદ પાસે !

કુદરત વહે તેનું ભાન ના દુઃખી દિલનં,
દુઃખીના દુઃખમાં કિન્તુ રૂબે તારા શશી રવિ !

જહીં ઘેરાયેલું દુઃખમય તિમિરે નિગર છે,
તહીં પેત્રી કોત્રી જરી પશુ શકે ના કિરણ કો !
અહો ! એ અન્ધારૂં પ્રલય ઘડીએ કેં વધુ ખરે,
વીતેલી તે જાણે, બિનઅનુભવી ના સમજશે.

જૂઠાં જૂઠાં શ્રવણનયનો કાર્ય ક્રીધા કરે છે,
કિંતુ ખેંચી મન લઈ શકે સર્વને એક સ્થાને;
જૂઠા જૂઠા બુદ્ધ બુદ્ધ તરે કોઈ કાસાર માંહી ,
તેને જોવો લઈ જઈ શકે એક કાંઠે અનિલ.

* * * * *

આવે ગાયનના સ્વરો પિંગળતા ચન્દા મહીં દૂરથી,
આવે કો સખીમંડળી રમતી ને ગાતી ભર્યા હૃદયથી,
તેમાં અશ્રુકળી બીટેલ કલી થી નામે રમા એકલી,
સૌ વચ્ચે અભિચાર વર્ણની ફલી કન્યા ખીમે ચાલતી.

તેનાં મોં પર ને નસેનસ મહી ઉચ્ચાર ને ચાલ્યા,
 ક્ષત્રીઓ તણું ઉચ દિવ્ય ઝગડી લોહી વહેતું હતું;
 જ્યે અષ્ટમીનો હતો જ્યમ શંશી ફિક્કા કરી તારલા,
 તેવું ભવ્ય લલાટ ભૂચણ જ્યાં ફિક્કાં કરી નાખતું.

કયાં એ ઉત્સાહી કર જરી હતા દીર્ઘ ગૃહવા,
 મુગન્ધી પુષ્પોને રમત કરતાં શાન્ત થઇને;
 હતી જોતી ઉભી કુસુમકલીઓ હેત ધરીને,
 દયાથી ના કિન્તુ ચૂંટી લઇ શકી કોઇ કડીને.

“રુદન તો હવે લોહીમાં મળ્યું !

“ રુદનનો મન ધા નહીં કશો !

“ રડી મરું અહીં સાંભળે ન કો !

“ ન મુજ મૃત્યુથી કોઈન કશું !”

રમાના કણોમાં સ્વર પડી ગયા ઉતરી દિલે,
 વલોવાયું તેવું હૃદય કુમળું એ રુદનથી ;
 મર્ષ એ તો ચાલી અનુસરી સ્વરો એ રુદનના,
 અને પહોંચી ત્યારે ફઃખદ ફરી આ જાન સુવૃત્તી : —

“ વિટપ ને તરુ મૂલથી જ્યાં !

“ ક્યમ કલી હજુ ના સૂકી મરે !

“ કુદરતી ફર્યો આજ કાયદો,

“ મુજ પતિતન્ય ક્ષમરહે !”

“ કુદરતી ફર્યો આજ કાયદો,

“ તુજ પવિત્રના પ્રેમકારણે !

“ લઈ ગયો છતાં તું સૂકી નહીં,
“ વિટપ વૃક્ષ તો આપશે નવાં ! ”

આપ્યો આ વૃક્ષ આડેથી રમાએ સ્નેહઉત્તર,
બાલકી એ ઉઠી બાગી બુવે તો રાત્રિ છે પડી.

રમા દોડી આંખે રુદન કરતીને નિજ ઉરે,
વહું પાણી પાણી હૃદય થઇને એ દુઃખી પડે ;
મળ્યાં બન્ને હયાં જલ જલ સહે જેમ મળતું,
વહ્યાં અશ્રુ ચારે નયનકમલેથી બહુ બહુ.
હયા છે ઈશ્વરી માયા આ સંસાર કદુ મહીં;
હયામાં પ્રજ્ઞપ્રીતિનું કાંઈ જાન જનો કરે.

“ આ સંસાર અગાધના અગતતા તું છે કિનારે હબુ,
“ ત્યાં શું મૃત્યુની કૂંર પામ ચુકી તેં બહાલું ઉપાડી જતી ?
“ ઈચ્છે તું તુજ તે બનું, સખી બનું, માતા બાગિની બનું,
“ રોવું ના ! પણ કોઈને દિલ મળે તો ત્યાં દિશતી જવું.”

હૃદયરસ દ્રવેલો બાલકી પી રમાનો,
હિબકી હિબકી રોતી, રોઈ હેયું ઠલાયું;
રુદન મધુર લાગે કોઈને પ્રેમી લાગે,
રુદન જરૂર આંહી પૃથ્વીમાં સ્વર્ગઅંશ.

“ અશ્રુ લૂછી રમા બોલી, “ તારું મન કહે, સખિ ! ”
“ શોભના,” બાગિકા બોલી, પાણી ચુપ થઈ રહી.

“ મૃત્યુ ! શોભ હવે ! નહીં દુઃખ વતી આવું પીયવું વટે,
“ મૃત્યુ ! શોભ હવે અને જલકી તું વૃત્તાન્ત તારું કહે.”

કમ્પી ગાત્ર ગયાં અને હૃદયના તારો અભેષ્યા, છતાં
લૂછી અશ્રુ ગરીબ ગાલ પરથી બોલી ધીમે શોભના:—

“ ડર હતો દિવે, મેં સુણ્યું હતું,

“ મરણને છતાં બાણતી નહીં !

“ રુદન મેં કીડું, દેખી ખીલીતી’તી !

“ રુદન મેં કદી ના કયું હતું !

“ પૂછતી માતને, ‘ મૃત્યુ શું કહે ! ’

“ રડી રહેતી એ ! ના કહ્યું કદી !

“ કયમ રડે ? કહે ! ” બોલતી નહો !

“ રુદન મૃત્યુ હું બાણતી નહીં !

“ કરતી કં રડ્યા જોઈ મા મને,

“ સમજું હું હવે, ના સુણ્યું કદી !

“ મમ પિતા ગયા ગામ જ્યારથી

“ રડતી મા સદા જોઈ મુજને ! ”

“ રડતી મા સદા, ” બોલતાં રડી,

„ ગરીબ શોભના બોલતી વળી:—

“ ‘ તુજ પિતા ગયા, ગામ છે, ’ કહ્યું !

“ કયમ જાહું જાહું વેળ માતનું ?

“ પણ કદી ક્યાં ગામથી નહીં,

“ નયનમાં રહેલાં અશ્રુ માતને !

“ રમત તો મને બાવતી નહીં

“ રમતો રે ! છતાં સાથ મહત્તી તે !

“ ઉધરસે પછી મા ગઈ ગળી,
 “ ગઈ ગળી અને ના ફરી વળી !
 “ રૂઢન માતનું દષ્ટિ આગળે,
 “ કહિ કહિ અરે ! ના ભૂલાય એ !

“ મુજ સહે સહી વૃદ્ધ ડાશી કે,
 “ મુજ પડાશમાં એ રહેતી 'તી;
 “ પછી ગઈ કહી' મા ન બહુ' હું
 “ નવ પછી દીડી મા અરે ! અરે !

“ પૂછતી હું, ‘ કહી' મા ગઈ ! કહો !’
 “ ‘તુજ પિતા ગયા એજ આમમાં !’
 “ રહતી ડાશી ને ચેતી હું વળી !
 “ દિવસ એમ કે હું ખના વઢા !

“ દિવસ એક એ ડાશીમા હતાં
 “ સૂઈ જતાં અને ચુમ્બીને કહું :—
 “ ‘તુજ પિતા મર્યા ! મા મરી અરે !
 “ ‘મરીજ બહુ' છું આવ હું' એ !

“ ‘કહિ નહોં અમે આવશું' અહોં !
 “ ‘તુજ હવે નથી કેઈ (વચમાં !’
 “ રહી રહી અરે ! હું પડી ગઈ ,
 “ ઉડી અને હતું કેઈ પાસ ના !

“ રહી મરૂ અને કેઈ ના રહે !
 “ કહી ચક્ર નહોં છું ચક્ર પછી !”

જલ વહે વહે ચાર નેત્રથી.

હઃખી વધુ હશે કાલુ બે મહી !

આય છે પ્રેમ હૈયામાં ભક્તિતથી રસએકયથી;

હયાની પ્રેમઉત્પત્તિ તે જુદી જ નહી નહી.

સખી પાસે જન્ને શિથિલ પગલે ખેડોંચી ગઈ ત્યાં;

રમાને બોલાવે “ સખિ ! સખિ ! ” કહીને રમતી સૌ;

રમાને બેઠને સખી જરી વદી એક હસીને,

“ અકેલી તું તો રહે સગપણ થયું જ્યારથી, સખિ ! ”

રમાએ શોભનાને ત્યાં ઓળખાવી અને રડી;

સખીઓ ચૂપ ઉભી ત્યાં, હયાથી પિગળી બધી.

આવામાં તરુએ મહી ઉડી ઉડી કે આગિયા આવતા,

પાંખોના ચળકાટ અક્ષર લખે બાણે સુનેરી રંગ;

તેઓને નિજ હાથમાં પકડવા દોડે સખી સૌ તહીં,

બેઈ ત્રિગ્ધ હયાદ્ બહાલથી ખીમે નહાની કહે શોભના:—

“ અડકશે નહીં ! બાલશે નહીં !

“ સુખથી જો ફરે તે ભલે ફરે !

“ ન સપડાવશે ! એ ડરે નહી !

“ શીઠી પડે અરે ! હર્ષ તે તણે !

“ ચળકતી અને ફરથી રૂડી

“ રજ જરી જશે બે અંધે તમે !

“ અડકશે નહીં ! ઓ સખિ ! સખિ !

“ સુખથી જો ફરે તે ભલે ફરે ! ”

છોડી ખેલ દઈ તુર્ત રોનેહે કો સખી બોલવી :-

“ દુઃખી જે હોય તે બાણે પારકાનાં દુઃખો નકી. ”

નિજ ગૃહ જલદીથી ચાલી ખેડાંચી ગઈ સૌ,

ગરીબ ગઈ ગૃહે એ શોભના તો રમાને ;

નિજ દુઃખ વટી તેણે સર્વને દુઃખી દીકાં,

ભગી ગઈ સહુ સાથે દિન થોડા મહીં એ.

ગયાં જે ચક્ર વર્ષોનાં ફરી તે રાત્રિ ઉપર :

શોભના બાપડી કાંઈ થીખી 'તી હસતાં હવે.

* * * * *

સૂતાં છે સહુ શાન્તિમાં, રજની તો થોડી વહી છે ગઈ,

મીઠી વાયુની મન્દ બહેર વહતી નિદ્રાની પાંખો સમી ;

નિઃશ્વાસો મૂકતી અને દુઃખી દિલે સ્ત્રી કો રમાને ગૃહે,

રૂમઝૂમ જે વરસે અને ટમટમે તે મેઘ જોતી ફરે.

તેનું ભવ્ય લક્ષાટ વીજળી સમું અન્ધારમાં દિસતું

તંમાં રેખ પડી રહી હૃદયના ઔદાર્યને શૈર્ષ્યની;

કાળાં વસ્ત્ર મહી રંડેલ મુખ એ લાંબા ઇતિહાસની,

વાતો કેક પરે વિચાર કરતું, છે શાન્ત તંદાએ હજી.

પણ હૃદય પીડે તે કાંઈ છે દર્દ તાબું,

અગર કંઈ થવાનો આજ કે કાલમાં ઘા ;

ડસડસી દિલે તેનું અથુને થોભી રાખી,

“ જઈશ ! પ્રિય ! અરેરે ! કલ તું ! ” એમ બોલે.

“ પરણીને જશે કાલે રમા ઘેર પતિ તણે !

“ જશે કેમ દિનો મહારા !” બાલી માતા રમા તણી.

સૂતી હતી નહીં, બગતી હતી,
ગરીબ બેય એ—શોભના, રમા ;
રડી રડી હતી શાન્તિ મેળવી,
પણ દિલો થયાં બોખરાં હતાં.

“ કયમ થશે ? સખિ ! કેમ કાઢશું

“ દિવસ આપણા મા વિના અરે !

“ કયમ થશે તને ? શું થશે મને ?

“ સમજ ના પડે ! દિલ આ બળે !

“ રુદન આ દિસે જિંદગી તાણું !

“ રુદનમાં ફૂળી જિંદગી દિસે !

“ રુદન જ-મીને મેં સદા કર્યું !

“ રુદન આપશે શું તને પ્રભુ !

“ હસીશ તું સખિ ! હું પરે સદા,

“ રુદન તો કરું હું બલે સદા !”

કહી રડી પડી શોભના, અને

સુણી રડી પડી બાપડી રમા !

માતા તે સાંભળી વાતો આવી ત્યાં ઓરડા મહીં ;

ને બોલે કંઠ બારેથી અશ્રુ લૂછી રમા તણાં ;—

“ કહું શું હું ? બાપુ ! ઉઘડી મમ હૈયું નવ શકે !

“ જશે તું તો કાલે ! સુખી બહુ તને ઈશ્વર કરે !

“ હજી નહાની તું છે ! સમજાવું વિનાનું દિલ હજી !

“ તરી જાતું ઊંડું જગતઉદ્ધિતું જલ રહ્યું.

“ સખી આવે સાથે, દિલ ન કદિ તેનું ડૂબવળે,

“ મરી જશે એ તો નઝર તુજ જો કેંજ ફરશે !

“ હવે સોંપું છું આ ગરીબ કર તેનો તુજ કરે,

“ ગણી તેને તહારી સુખ દુઃખ તણી સાથી કરશે ”

કહેવાતું વધુ તે તો અશ્રુ પૂર વતી કહ્યું;

ઉત્તરે નેત્ર ભીનાંએ અશ્રુ પૂર વતી ઘીધું.

ઓહો ! વિયોગ દિલને કરી ના શકે શું !

પંખા મહીં વિરહના પડતું નહીં શું ?

તેનાં બિમાર રડતાં જગમાં દિલો કેં ?

તેનાં બિમાર જગમાં મરતાં દિલો કેં !

શોભનાને લઈ સાથે પિયુ ઘેર ગઈ રમા,

છ વર્ષો ત્યાં ગયાં ચાલ્યાં હૈયાં એ ખીલતાં હતાં,

* * * * *

ઉપવન મહીં ખીલ્યાં પુષ્પો, ખીલી કલીએ કલી,

શીકર શીતળા વાયુ સાથે ઉડે જલથંત્રથી ;

રવિ હજી ઉગે તાજે તે એ હસે સહુ સૃષ્ટિથી,

રવિકર મહીં તાજાં થાવા ઉડે લધુ પક્ષી કેં.

આંહી કોઈ યુવાન ભવ્ય દિલ્લતો બેઠો મહા શાન્તિમાં,

તેનાં સ્વેદથી અગ કેં કસરતે ભીનાં થયેલાં હતાં ;

મોટું પુસ્તક કોઇ તે કર કને નીચે પડેલું હતું,
ચાંદી દિશ રહી હતી જલ તણાં ફેરાં ઉડે તે પર.

હતું તેનું હૈયું કમલ સરખું કોમલ, અને
હતો તેમાં દેવી પ્રણયરસ મીઠો ટપકતો ;

હતું તેને મોંએ મધુર સ્મિત કાંઈ ચળકતું,
દિસે તેનાં ગાત્રો પુલકિત થતાં હર્ષમય સૌ.

દિસે તેવું કિન્તુ હૃદય ન હતું પૂર્ણ સુખિયું,
વિચારો ઊંડામાં ગરક થઈ તે તો વહતું તું ;

હઃખી કે સુખી તે કહી નવ શકે અન્ય નયનો,
હઃખી કે સુખી તે સમજી નવ પોતે પણ શકે !

રમાના પ્રેમનો સ્તમ્ભ આ પિયુ પતિ કે પ્રભુ,
રમાના પ્રેમના તારો કમ્પાવી કમ્પનાર આ.

વહે ધેરા સાદે, મધુર ધ્વની એ સ્નિગ્ધ પ્રણયી,
છતાં તેમાં ઊંડે મધુર દુઃખ ભાયું કંઈ હતું :—

“ પુવારા ! તું વહાલા ! વહીશ વહતો તેમ જ સદા,

“ વહેવું ત્હારું આ મધુર ગતિનું એમ જ કહે !

“ અહો ! વહેવું ! વહેવું ! મધુર ગતિએ એ વહી જવું !

“ ઝરા વહેતા તેવું રુદન કરતાં એ વહી જવું !

“ વહે છે તો કયાંથી વહીશ વહતો તેમજ સદા ?

“ વહેનારાં સર્વે નકી નકી ‘ ન વહેતાં ’ બની જતાં !

“ વહેશે તું ત્હોયે ગતિ તુજ જશે કાલ પલટી !

“ સદા હું તો ઇચ્છું ગતિ તુજ રહેને નભ ભણી !

“ ‘વહું છું, બેલું ’તું, વહીશ ત્યમ હું જ્યાં સુધી વહું’ ”

“ અરે ! બેનારું કે કદિ પણ ન આવું કહી શકયું.”

“ ગયેલી વેળાથી ચિતરી મમ ભાવિ નવ શકું !

“ છતાં એ બિચારી મમ હૃદય બાળી કયમ શકું ?

“ રમાનું હૈયું એ વચન નવ આપી કંઈ શકે,

“ અને ના ના એ કે દરદ મમ બાણી કદિ શકે ?

“ સુખી એ છે એ તો મમ હૃદયનું છે સુખ નહી,

“ કરી તેને બાગી સુખી દિલ શકું ના કરી દુઃખી !

“ પ્રિયાની બહાલી એ પણ મૃદુ સખી આ સમજતી !

“ દુઃખી એ હૈયું તો મમ હૃદયની છે પ્રતિકૃતિ.

“ કૃપા છે, માયા છે, છલકતી દયા છે જિગરની,

“ રમા તેને આહો, પણ દરદ બાણી નવ શકી !

“ મને આહો, પૂજે, પણ દિલ ન ખુલ્લું કરી શકે !

“ રમા મહારી તોયે દરદ મમ બાણી નવ શકે !

“ છ વર્ષોથી મહારું હૃદય ઝરણું આમ વહતું !

“ છ વર્ષોથી તેનું ગરીબ દિલડું આમજ વહે !

“ રમાને હું યાચું ! મમ હૃદય યાચે ગરીબ એ !

“ રમાને તો બહાલાં હૃદયદય છે એક સરખાં !

“ જિગર જળી જતાં એ આ કુરો ખાક થાશે !

“ રડી રડી કરમાશે શોભના બાપડી રે ?

“ ગરીબ દિલ ઉકેલે કોઈ એવું મળે જો,

“ હૃદય મમ ઠરે રે ! દાઝતું કાંઈ આ તો.”

હાથમાં હાથ દેધને આવે છે શોભના, રમા!

દિસે યુવાન પી જાતો જન્મેના ઉરનો રસ.

આવે કુરંગ વળી કો ફૂદતું બીધેલું,

આવી યુવાન પગમાં પડી એ ગયું ત્યાં ;

નેત્રો હાં ચપલ બીક વતી થયેલાં,

ને શ્વાસથી દહ્ય એ ધડકી રહ્યું 'તું.

ગોલી લેશ હસી રમા, “પ્રિય અહો! આ છે દુઃખી કાં હજી,

“ આંચું છે તુજ એ હવે શરણમાં ! પંપાળ તેને જરા !

“ પાળેલું મુજ એ ગરીબ મૃગલું ! તે આશરે જો પડ્યું !

“ માગે જો કદિ છાંય કો જિગરથી તો આપવી તે ઘટે.”

“ શરણ મમ થયું તે પૂર્ણ આનન્દમાં હો !

“ શરણ મમ પડેલાં કોઈ દી ના દુઃખી હો !

“ પણ શરણ પડેલાં સર્વ ના છે સુખી હા !

“ દહ્ય મમ મળે છે માત્ર તેથી જ બહાલી ! ”

મૂકી નિઃસ્વાસ બોલ્યો એ રમાનો કર ચાંપીને,

મગાસું ખાધને બોલે બીમથી મૃદુ શોભના :—

“ હૃદયની દયા એજ છે બધું,

“ બની મહે નહીં કેવ જો વધુ ;

“ શરણ આપવું એટલે, સખિ !

“ હૃદય આપવું એજ છે નહી.

“ હૃદયની મળે કાંઈ જો દયા,

“ શરણ જો પડ્યું તે દુઃખી ન તો;

“ સુખી દુઃખી કરી વિશ્વમાં શરે,

“ હૃદય એમલું ! ના બીજું કશું !

“ હૃદય જો મળ્યું તો બધું મળ્યું !

“ હૃદય જો નહીં તો નહીં કશું ?

“ શરણુ તેં દીધું, ભાઈ ! છે નકી

“ હિંદીને, જીવો એ ફૂદી રમે.”

“ ના ના એમ બને નહીં હૃદયમાં શું સર્વ આવી રહ્યું

“ ક્ષત્રીનું નવ લોહી ભૂમી કદી એ પીવા થકી હોતાં

“ જેને દિલ દીધેલ તે દુઃખી થતું પ્રેમી ન જોઈ શકે,

“ ના જો એમ પછી, સખિ ! શરણુ તો આપ્યું કહું

“ નકી સાચું રમા બોલી, પ્રિતી એજ નકી ખરી,”

જેઠા કાંઈ વિચારોમાં બોલી ઉઠ્યો યુવાન એ.

નવીન કદી રૂપાળી શોભના ચૂંટતી, ને

ગૂંથતી લધુ કરે એ વાગમાં સૌ રમાના;

મધુર મધુર પુષ્પો ચૂંટતો એ યુવાન,

કમલ વત રમાના હસ્તમાં આપતો સૈ .

* * * * *

સળગી ઉઠતું હૈયું ત્યારે યુવાન તણું હતું,

હૃદય ઘડતું કાંઈ કાંઈ નિચાર નવા હતું;

નવ સુખી થયું તે દીથી એ ! કદી નવ વા ઠયું !

પિંગળી પિંગળી ધીમે ધીમે વહ્યું, વહતું વહ્યું !

પ્રભુય ઘસડે તોડી દેવા બહો સહુ રિજરાં !
 ફરજ ઘસડે કેદી થાવા અને સરવા દુઃખે !
 ફરજ હતી આ, પેટી પ્રીતિ ! રહું રહવું હવે !
 ફરજ લડતી પ્રીતિ સાથે! રહું મરવું હવે!

શરણુ પ્રભુથી આવે તેને રખાઈ અરે નહીં !
 શરણુ પ્રભુથી આવે તેને કઢાય નહીં વળી !
 વચન પ્રિયને આપેલું, “ હું થઈશ ન અન્યનો,”
 વચન પ્રિયનું પાળે તેથી મરે દુઃખી દિલ કે !

અરે! શાને આવો અધવચ રહે તું લટકતો !
 હજી બા જોડો તો પડ સહુ તહીં તૂટી પડશે!
 વિભાગો કીધાથી પ્રભુય ન કદી ન્યૂન બનતો,
 અને તેથી, ભાઈ! પ્રભુય પ્રભુ છે આ જગતનો.

આ વિચાર મહીં યુવાનદિલ એ ઝૂકી રહેલું હતું,
 તેના તાર બસુર સર્વ બનીને કમ્પી રહેલા હતા;
 ઓહો ! એક ઘડી રહી, પલ રહી, તે કાં ઢળે કે મરે
 તોડે પિંજર એક આ ક્ષણ મહીં, ના તો કદી એ નહીં!
 કાર્ય છે સિન્ધુનું મોળું, ઘા છે કે ગતિ કાંઈ છે,
 આમ કે તેમ કીધું તે કીધું ને તે થઈ ચ્યું !

થયું ને કીધું તે કદિ પણ બને ના “ નવ થયું !”
 કષ્ટે કીધેલું તે અવિતભર સાલે જિગરને !
 અચમ્બો લાગે છે, સમજણ પડે ના, કયમ થયું!
 ઘણી વેળા પોતે દિલ પણ ઠગાયું સમજતું !

ઠગાવું જો હશે નિમ્નું ઠગાવું તો ભલે સુખે,
તુ ભય છે જોયી હૈયું તો તો જવું પડે !

કરે જો કાંઈ તો સુખથી કરજે ને સુખી થજે,
પરન્તુ કાંઈ તું હયુપયુ રહીને કરીશ ના ;
કરે છે સાચું તું જરૂર સમજી એમ કરજે,
નહીં તો ખસ્તાવો હુઃખમય અગાડી બહુ થશે,

ફરજ ને પ્રીતિને તું ઢોરજે એક માર્ગમાં :
ધમથી પ્રેમ જુદોના, ફરજ એજ પ્રેમ છે.

* * * * *

ભિચો છે રવિ મધ્યમાં નભ પરે, છે ચૂપ સંસાર સૌ,
ધીકેલી ધરણી દિસે, તરૂં મહીં પક્ષી લપાયાં સહુ;
ગાઢા મંડપમાં યુવાન પુલકાં વેરી નીચે છે પડયો,
કિન્તુ કંટકથી ભર્યા હૃદયને પીડી રહ્યાં છે હુઃખો.

આવે છે ચાલતી ધીમે દૂરથી ત્યાંજ શોભના,
ઉઠાસ એ દિસે ચહેરો, ગગલીર નેત્ર છે ઢળ્યાં.

આછું એક જ સ્વેત સ્વચ્છ કપડું તેણે પહેર્યું હતું,
તેનાં અંગની દિવ્ય અંચ ઝળકી રહેતી બહારે હતી ;
તાપે તપ્ત થયેલ ગાલ પર એ ગાઢી ગુલાબી હતી,
ને તેની પર મધ્યમાં ચળકતું બિન્દુ હતું સ્વેદનું.

ડાબો હતો કર કમાન વળેલ ફેડે,
જીભે હતો લટકતો ગૂઢી પુષ્પગુચ્છો;

યુવાનના પદ ભાણી ઢળતી પ્રીતિ શાં,
ઓઢેથી લાલ નિકળી ફરજો છવતાં.

ભાંચી એક જરા ગુલાલ ઝરતી ખુદાની હતી પાદની,
ઉભી એમ રહી યુવાન નિરખી નિઃશ્વાસ મૂકી જરી;
નેત્રે નેત્ર મળ્યાં અને ઢળી ગયાં ! પાછાં મળ્યાં ! ને ઢળ્યાં !
રૂંધાયું દિલ તહાય ચત્ન કરીને ભાત્રી ધીમું શોભના :—

“ પ્રીતિ ધરી રમા જે ઉઠેરતી,
“ પ્રથમ પુષ્પ આ તે ગુલાબનાં;
“ કરતી સ્નાન એ તેથી મોકલી,
“ પ્રિય સખો! મને આપવા તને.”

લાંબો કરી કર જરી નમી પુષ્પ આપે,
ત્યાં એ જરા લથડતી લપસી પડે છે;
પુષ્પો પડ્યાં, કર રહ્યો કરમાં ધ્રજન્તો,
ખેંચ્યો નહીં મૂકી દીધો નહિ વા યુવાને

ત્યાં કેં થયું મગજમાં, કરમાં થયું કેં,
કાંઈ નવું નયન ને દિલમાં થયું કેં;
જે ખાળતાં હૃદય તે નિકળી પડ્યું કેં,
જેનો હતો ડર દિલે થઈ એ ગયું કેં.

ઉઘાડી બારીએથી ત્યાં દેખે છે કોઈ આ બધું ;
યુવાને ઓળખી બહાલી, ખેંચી હસ્ત લીધો ઝટ.

ભોંટી પડી શરમથી ચમકી ઉઠી એ,
જે ના થવું ઘટિત તે શક્ય તો ગયું કેં;

એ સ્વપ્ન, એ જખમ, એ વિષદૂંટડાને,
વિમાસતી, સળગતી ગૃહમાં ગઈ એ.

જોયું મનાય નહિ એ કદિ એ રમાથી,
જોયું ભૂલાય નહિ એ કદિ એ રમાથી;
કિન્તુ “દીઠેલ કદિ આ નવ હોય સાચું,”
સંકલ્પ એ દૃઢ કરી સુખણી થઈ એ!

બિચારાનું હૈયું સલગી પણ ઉડયું, બળી ગયું,
ફરે, ડોલે માથું, નયન પર ગાઢું પડ વળ્યું;
રહ્યા સ્વેદે ભીના થરથર કમ્પી અવસવો,
સણો બે વીતી ને રુદનમય આ નાદ નિકળ્યો :—

“અરે ! મહારી વૃત્તિ, હૃદય મમ. ને વૃત્ત મુજ એ
“ઘડીમાં શું જૂઠાં થઈ જઈ બન્યાં મોહવશ રે!
“અરે ! નિર્માયું શું મમ હૃદયને ધુળ મળવું ?
“અને એ કન્યાના હૃદય કુમળાને સળગવું ?

“રમા ! વહાલી ! વહાલી ! ઝગક તુજ ચોકખા હૃદય ની
“હવે ઊંચી આંખે નિરાખી શકવાનો કદિ નહીં !

“હવે કયાંથી પુણું ? હૃદય તુજ ઊંચું અતિ રહ્યું ।
“જયું પાતાલે ને મમ હૃદય પાપી થઈ ગયું !

, પ્રભુ, એવું કહેજે કદિ નહિ મને તું, પ્રિય ! હવે !
“પ્રભુ, તારો પાપી જખમ તુજને એ કરી શકે !

“અરે ! ઉછેરું તેં મધુર મૃદુ કેવું કુસુમડું ?
“બગાડયું મેં તેને કચરી કચરામાં ! પ્રભુ ! પ્રભુ !

“કલી મીઠી દેવી ! રજ પડી હવે દૂર કરજો ?

“ ફરી આ જાળે તું લપટીશ કદિ ના કદિ અરે !

“ રમ જોવી પાછી જગકમથ તેજે ચગકજે !

ક્ષમા આ પાપીને કરી કદિ હવે તે ન રમરજે”

ભું ભું ભું ગુંજતો આવે પુષ્પો ઉપર ભૂંગ ત્યાં,

ખીલેલાં કેક પુષ્પોને ચૂસતો તે ક્યાં કરે.

નજર પડી ત્યાં પેલાની ને જરા અમકી ઉઠ્યો,

નજર પડતાં કાંઈ પાછો વિચાર નવો ઉઠ્યો;

દહય ગળવા લાગ્યું, પાછું થયું વહવું શરૂ,

દહય ગમતું શોધી લેવા વળ્યું, ફરીને ગળ્યું !

“ અહો ! કેવાં પુષ્પો ભ્રમર પર પ્રેમે ઝૂકી રહે !

“ અને કેવાં ચુમ્મે સ્મિત અધરથી સૌ ભ્રમરને !

“ અહો ! કેવો ગુંજ પુલ પુલ પરે ભૂંગ ભમતો !

“ અને કેવો ચોંટી કલી કલી મહીથી રસ પીતો !

“ અહો ! કેવી મીઠી કુસુમકલી એ સિન્ધુ ઉઘટા !

“ તહીં ચોંટ્યો જાણે કદિ નહિ હવે એ ઉખડશે !

“ પરન્તુ આ ઉઠ્યો નવીન કત્રીઓ ને કુસુમમાં !

“ ફરી ઈચ્છા થાતાં લપટી પડશે એજ કલીમાં !

“ અહો ! સ્વચ્છન્દી એ નવ કદિ રહે ! પંજરપૂર્યો,

“ વળી લોગી સાચો કદિ નવ વિસારે કુસુમ કો !

“ બધાંને આહે છે પણ ત્યજી ન દે કોઈ પુલકું !

“ હશે આવું પાપી કુદરત તાણું શું રમકડું ?

“ અરે ! હું માટે તો કુદરત તણો શું કમ ફરે ?
 “ મને થું સૌન્દર્યે લપટી પડતાં પાતક પડે ?
 “ પ્રભુએ આપી તે કુસુમરજ હું કાં નવ અહું ?
 “ અરે ! તે ખોવી તે પ્રણયી દિલને પાતક ન શું !”

આવે છે ગુન્જતો બીજે તે પુષ્પો પર ભૂંજ ત્યાં,
 જોઇ તે અશ્રુ આવ્યાં ને ઉદાસ તે થયો ફરી.

“ ક્ષમાવાળાં હૈયાં કુદરતી ભલે આમ જ રમે !
 “ મનુષ્યો તે માટે નથી હજી થયાં લાયક ખરે !
 “ સુખે આલિંગે છે કુમળી કલ્પી કોઇ ભ્રમરને ।
 “ નથી એ બન્ધાઇ અમુક ભમરાથી નકી નકી !

“ વિભાગો લોભ્યલોકતાના પાડેલા છે વૃથા એમે !
 “ લોકતાનો માર્ગ જૂદો કે લોભ્યનોય જૂદો વળી !
 “ દિસે એવો કાંઇ કુદરત તણો ના કમ નકી,
 “ અહો ! લોભ્યે લોકતા કુદરત તણા એ કમ મહીં !

“ અહા ! બન્ને પાંખો કુદરતની સ્વચ્છન્દ ફરતી,
 “ રહે તેથી જ્યાં કુદરત તણાં બાલક ઉડી !
 “ ઉડી ક્યાંથી શકે લોકો તો પ્રિયે એક પાંખને ?
 “ ઉત્સાહી ઉડવાનું કે રહે તો તે ભલે રહે !

“ તને છોડી બહાલી કયમ જઇ શકું ઉડી કદિ હું ?
 “ વિચારો મહારાથી જરૂર અપરાધી તુજ બનું ;
 “ ઉડી હું બલે તો પછી તુજ રહે થું જગતમાં ;
 “ ભલે કેહી થાવું તુજ હૃદયનું આ કિલ સદા !

“ ભલે ભૂંગો ઉડે કલી કલી પરે ને પુલ પરે,
 “ મને તે ના છાજે, પુલ મુજ રહ્યું એક જ હવે ;
 “ ઉછેરેલી તે તે મધુર કલી બહાલી પણ મને !
 “ મને બહાલી ત્હોયે મુજ કદિ હવે તે ન ખનશે.

“ પ્રભુ આપે તેને પ્રણયી રસીલો ભૂંગ કુમળો,
 “ પરન્તુ એ ચિન્તા મમ હૃદયનો એક ભડકો,
 “ ફરી કેદી ત્હારો ભવિત સઘળાનો થઈ રહ્યો,
 “ હવે હું તો ત્હારો જરૂર અપરાધી નવ રહ્યો !”

રાખજે યાદ તું ભોળા, ત્હારાં વેણ સદા હવે !
 હવે જો ચૂક તો ત્હારું કંઈ આ જગમાં નથી !

કલીની પ્રીતિ એ તુજ દિલ હજી જો ઘસડી લે,
 ભલે પ્રેમી થાજે! પણ વચન આ ના ભૂલી જજે ;
 કરે છે સાચું તું જરૂર સમજી એમ કરજે,
 નહીં તો પસ્તાવો દુઃખમય જગાડી બહુ થશે.

સન્ધ્યા પડી રવિ હવે ડૂબવા જતો એ,
 આવે સખી ફરતી બેય યુવાન પાસે ;

સુખી હતી ત્યમ હજી સુખી છે રમા ને,
 ઢાંકી દુઃખો રમતી બાપડી શોસના એ.

રમ્યાં ફર્યાં એ ત્રણ બાગની મહીં.
 છપું હતું એ દિલમાં નવું કંઈ ;
 હતું દબાવ્યું પણ ઉજળી જતું,
 અકિત નેત્રો મળતાં પ્રકાશતું !

રમા કશુંએ ગણકારતી નહીં,
છતાં નવું કે સમજી જતી હતી ;
ન દેખતી હર્ષ પિયુષુએ, અને
ન દેખતી હર્ષ સખીમુએ વળી !

“ હશે એ શું સાચું ? મમ હૃદય કાંઈ નવ કહે !
“ હજી શું દેખું છું ? સમજાય પડે ના કરી મને !
“ કહેજો ! ઓ બહાલા ! તમ હૃદયની અન્ય પડા શું ?
“ નહીં એ હું તોડું ! દુઃખી કરી તમોને ક્યમ શકું ?
“ સુખી હું છું, બહાલા ! તુજ વધુ કુખે હું વધુ સુખી !
“ છુપું રાખો તેથી પચુ જાગી મરું હું જિગરથી ;
“ પ્રભુ ! તારું તેનું હૃદય કુમળાં છે અતિ અતિ !
“ અરે ! તેની અન્ય ક્યમ કરી શકું તોડીજ કદી ?

“ નકી ખતું પાપી જ આ વિચારથી,
“ ન રામ મહારો કદિ હોય અન્યનો ;
“ અરે ! ક્ષમા તું કરજે મને, પિયુ !
“ ન સ્વપ્નમાં તે કદિ હોય તું, પ્રભુ !”

એવા કાંઈ વિચારોમાં રમા તો ડૂબતી હતી ;
અહોહો ! પ્રેમીના પ્રેમી દોષો જોઈ શક નહીં !

રમાની શુદ્ધિથી હૃદયદ્રવ્યમાં શુદ્ધિ પ્રસરી,
અને એ શુદ્ધિ શો સરી પણ પ્રકાશ્યો નભ મહી ;
રમા બહાલા સાથે હસતી થઈ જૂડી સખી થકી
અને નિદ્રા આવી રજની વહતાં મીઠકી ઘણી.

અર્ધેક રાત્રિ વીતી ત્યાં આંચું સ્વપ્ન હુવાનને;
સ્વપ્નમાં ત્યાં રસા દીઠી નિદ્રા લેતી સુશાન્તિમાં.

વળી કોઇ મ્હોટી ઉડતી દીડી દેવી ચિરપરે,
હતા તેના વાળે શિરથી પગ સુધી લટકતા;

હતી તીણી દ્રષ્ટિ, સુખ પણ હલું સખત દિસતું,
અને કાળી લાંગી લટકતી હતી દેવી કરમાં.

યુવના બે કચે બાંધી બોલી કોધથી દેવી એ:—

“નામ મ્હારું નીતિદેવી, કેદી તું સુખ છે બન્યો !”

એ સ્મૃતાં ગૃહ મહીં પ્રકટયો ઉભસ

આકાશમાં લટકતું કંઈ રસ બીજું;

તેના પ્રકાશથી મયોઝટ બન્ધ તૂટી,

ને દેવી કેદી કરનાર ભળી હવામાં

આ પાંખનો નભ મહીં સુસવાટ વાગે !

પાંખો કને કળતરે ઉડતાં દિવે કે !

તે સ્વેત છે કળતરે, વળી સ્વેત પાંખો,

ને સ્વેત વસ દિસતાં ઉડતાં હવામાં ?

તે આસપાસ વીજળી સરખું ફૂંડાળું

કે કિરણોમય દિવે અળકાટવાળું !

તેમાં દિવે પદ ગુલાબી ફુલો સરીખાં,

જેમાંથી અમૃતઝરો ઝરતો અથાગ !

તેના પડે શીકર સૂર્ય શશી પર, ને

તેના પડે શીકર તારક ને બહોમાં

ઐ શું દિસે મુખ શરી વત સત્વતું એ,
જેમાંથી ડોલર તણી ખુશબો વહે છે !

પ્રીતિદેવી તહીં આવી ઉભી યુવાનની કને;
એક હસ્તે ગૃહો હસ્તે ખીજે હસ્ત દિલે ધર્યો.

તેના સ્પર્શથી અંગ ને અવયવો કમ્પી રહ્યાં સૌ, અને
મીઠું ઘેન ચડી ગયું મગજમાં ને જીવ જૂદો પડે !
દેવી પાંખ પસારી ઉડી ગઈ એ આત્મા લઈ સ્વર્ગમાં !
સામી આવતી દેખી ત્યાં હસમુખી તેની પ્રિયા શોભના !

કુમારિકાનો કર એક લીધો
લીધો વળી એક યુવાનનો ને;

જ રી હસી દેવી કહે “ સુપ્રેમી!
“ બનો હવે એકરૂપે સુખેથી !

“ રમા વળી આવતી આ ઉડીને !

“ ત્રણે દિલો એકજ આજ થાશે !

“ સદા રહેજો મમ રાજ્ય માંડી,

“ સુખી થશો ! આશિષ મહારી ! બચ્યાં ! ”

કિન્તુ વ્યથ થઈ યુવાન નલમાં જોઈ રહ્યો ખીકથી !
નીચી ઉતરતી રમા નલથી તે જોઈ કહે દેવી ને :—

“ ‘ હું ના અન્ય તણો બનું કદી સખિ !’ અ વેણુ તૂટ્યું ગણી
નક્કી એ દુખણી બને ! હૃદય એ નક્કી ચીરાઈ જશે !”

“ જા ! ચોર’ તું !” કહી ઉડી ગઈ દે ૧ !
નીચે પડ્યો ગબડતો જીવ એ ડરીને !

સ્વપ્નું ગયું ઉડીગઈ વળી શાન્ત નિદ્રા,
હૈયું રહ્યું ધડકતું ભય ને પીડાથી.

બુવે છે બાબુમાં તો ત્યાં રમા દીડી મુખે સૂતી ;
નિદ્રામાં તે હસી મીઠું “ પ્રભુ ! બહાલા ! ” લવી જરી.

“ જા ! ચોર ! તું ! ” હૃદયમાં હળુ એજ શબ્દો !

“ જા ! ચોર ! ” એ મગજમાં ભણકાર વાગે !

ત્યાં છે સ્વરો રુદનના ભટકાય કણે,

તેથી ડરી ચમકી તુર્ત યુવાન ઉઠે.

અગાસિયેથી સ્વર આવતા એ,

યુવાન ઉભો થકી બારીએ ત્યાં ;

ચતી પટેલી હતી શોભના ત્યાં,

શરીરનું ભાન હતું કશું ના !

ચોકખું છે તલ ને હવા શીતળી છે, છે ચન્દ્ર ઊંચે ચડ્યો,

તારા કોઈજ આંહી ત્યાં ટમટમે, ત્યાં એક નીચે ખર્ચો ;

મેઢાનો, નદી ને તરુ સહુ પરે છે આંતની પાથરી

તેમાં એક જ પુષ્પની કલી સમી દિસે રૂકી શોભના.

દિસે જૂનનું એ કૃશ ઉદર કાસાર સરખું,

અને તેને દાબી કમલ સરખો છે કર રહ્યો ;

પટેલી છે આંટી કદલી સરખા એ પગ તણી,

અને વચ્ચે ઉઠે ફરફર ચતી પાટલી ઝીણી.

અશીશા મ્હોટાથી શિર જરી રહ્યું છે અધર; ને

રહ્યો તેના બાલે અશી અળકતો વાસ કરીને ;

વહો વારિ બ્હોળું નયન પરથી ગાલ પર છે,
તુષારે ભીંજેલા પુલ વત દિસે ગૌર મુખડું.

પડે છે કેા બિન્દુ ચિબુક પરથી એ સ્તન પર
અને ત્યાંથી ધીમે ટપકી પડતું જાજમ પરે;
સ્તનો બેની વચ્ચે ટપકી વળી કોઈ સ્થિર થતું
દિસે બાણે મોતી શરીરિણમાં કેા ચળકતું.

બન્ને સ્તનો ધડકતા ફિલથી ખુજે છે,
ને શ્વાસ ઉબ્જુ વહતાં ઝૂલતાં રહે છે,
સરપુટ એ ધવલ કેટકી પુખ્ત કેરાં !
કે ચન્દ્રકાન્તકઠકા સરખાં દિસે છે !

દિસે છે અંગ એ આખું કમના શર શું રૂડું !
ઉઘડયા ઓઠ ન્હાના બે ને આવા સ્વર નિકળે :

“ પરની હું બની ! મ્હારી હું નહીં !

“ નહિ અરે ! અરે ! કોઈની નકી !

“ મુજ થયો અરે ! એ હજી નથી !

“ પરની હું બની ! મ્હારું કેા નહીં !

“ કઢીશ શું ક્ષમા તું રમા મને ?

“ સરપ હું બની ડાખું છું તને !

“ નકી અબાણુ તું ! બાણુ તું નહીં !

“ સરપ પાળીઓ દૂધ પાઈ તેં !

“ નકી અબાણુ છે તું રખે ! વળી ;

“ પ્રીતિ રમા તણી રાખશે કઢી ?

“ દિલ હવે ઠયુ; આપલુ મને !

“ પછી રમા તણું રાખશે કહીં ?

“ હૃદયના પડે ભાગ ના કદી,

“ હૃદય એકમાં બે સમાય ના ;

“ હૃદય પ્રેમ તો લાખથી કરે !

“ સહુ કહે બલે ! ના બન્યું કદી !!

“ પ્રણયી! ઓ ! હવે ભૂલ તું મને

“ પ્રિય રમા અરે ! છોડ તું મને !

“ જઈશ હું હવે એકલી વને,

“ મરીશ હું હવે એકલી વને.

“ કહીશ હું સહુ વાત આ તને,

“ અરર ! દુઃખ તો શું થશે તને ?

“ કહી શકું નહીં તો દુઃખી થશે

“ તુજ પિયુ નફી વા મરી જશે !

“ હૃદય એ ગળી ભય છે વહી !

“ હૃદય આ વળી બે ચી ભય એ !

“ હૃદય તું તણી આડે જે રહી,

“ તૂટી પડી જશે બે દિનો મહીં !

“ તુજ પછી મને વિન્ધ આ બધું,

“ પણ સખિ સખિ ! શું અરે કરે ?

“ તુજ દયા તણે ભાર છે બહુ,

“ પુલ ગણી સદા હું ઉપાડતી !

“ રવિ નદી વતી સિન્ધુ પૂરતો

“ ત્યમ દયાથી આ દિલ તેં ભયું”

“ હૃદયસિન્ધુનો ચન્દ્ર કિન્તુ એ,

“ ઉજળી ઉમિઓ જે પદે પડે !

“ હૃદયવારિમાં છાપ કેં પડે,

“ રવિ, ઉષા અને તારકો દિસે.

“ ઘન ઝૂમતા ડોકિયાં કરે,

“ શશીની છાપ તો રાત્રિ આખી રહે.

“ કંઈ તરુ અને કેં વિહું બમો

“ ઘડીક કોઈ ને વર્ષ કો રહે ;

“ ઘડીક છાંય કો આભ ઢાંકતી,

“ પણ બપો જતી આખરે ઉડી.

“ પણ પિયુ ! પિયુ ! છાપ તું તણી

“ હૃદયવારિમાં આભ શી પડી !

“ જલ સૂકાઈને રેતો ઉડશે;

“ તહીં સુખી પિયુ એ નહીં બસે !

“ જખમ લાગશે ! ઉર ફાટશે !

“ જિગરથી અરે ! રક્ત ચાલશે !

“ સમય તે સહુ ત્યાગશે તને

“ પ્રિય સખે ! દીધું એજ મેં તને !

“ શકીશ ના કદી તું હવે હસી !

“ રુદન એ તણો એપ લાગશે !

“ મધુર હાસ્ય તો એ ઉડી જશે !

“ પ્રિય સખિ ! દીધું એજ મેં તને !

“ પ્રભુચીનાં કર્યાં ખૂન મેં અરે !

“ હૃદય તેથી આ શું વિરામશે ?

“ ભટકીને હવે દેહ છોડવી !

“ પ્રભુ ! પ્રભુ ! દીધું એજ મેં મને !

“ ન કરવું ઘટે એજ મેં કશું !

“ અરર ! શું હારિ ! એજ છે થવું ?

“ હૃદયચન્દ્રની કૂચી ના મળે,

“ વિધિ કને રહી ! શું કરું અરે !

“ હૃદયના સખે ! પ્રાણના પિયુ !

“ દિલની બેન એ ! દેવિ ! રે સખિ !

“ નહિ કહી શકું કાંઈ હું તને !

“ નહિ કહી શકું કાંઈ હું તને !

“ મરી ત્યજી જવું એજ માર્ગ છે !

“ ત્યજી જવું અરે ! રે ત્યજી જવું !

“ નવ બને અરે ! એ ત્યજી જવું !

“ હૃદય ઘા કરી કેમ એ શકે ?

“ વિધિ વિના અરે ! હસ્ત કોઇનો

“ પ્રભુચીને કદી તોડી ના શકે !

“ નવ મરી શકું ! જીવી ના શકું !

“ ખૂન કરી શકું માત્ર પાપી હું !”

શબ્દોથી આંસુડાંથી આ હૈયું યુવાનનું ગળ્યું;
ધસડાયું ભૂલી ભાન, કાળૂ લેશ રહ્યો નહોં !

હૃદય ઉપર લાગ્યો કારમો કૈંક ધક્કો,
કુદરતની ગતિએ અન્ધ દોરાઈ ચાલ્યો ;
ડગ દ્રવ્ય ભરી આવી શોભના પાસ ઉભો,
કર થઈ જઈ લાંબો કુંભજો હસ્ત ઝાલ્યો !

કમ્પી કાળજડુ રહ્યું થરથરી ત્યાં શોભનાનું દ્રવી,
ખરચું પક્ષી તણું ઉડે જયમ ડરી ખેલું જ માળો મૂકી;
માળો છોડી દીધો અને પડી ગયું એ તો અરે ! પિંજરે,
ને એ પિંજર પૂરમાં વહી જતાં કેદી તણાઈ વહે !

પ્રણયરસનું પીધું ખ્યાલું નિશો જ ગયો ચડી !
મધુર ઝળકી લાગી ગાલે, રહ્યા અધરો સ્પુરી !
શિથિલ મૂજતાં અંગે અંગે ચડી ગઈ ખાલી, ને
પરવશ થવું નિર્માયું એ થવાઈ ગયું, અરે !

ડર નવ રહ્યો ! હૈયે-હૈયું રહ્યું ઘડકી, અને
પ્રિય અધરથી અશ્રુ ઉંઢાં લૂછાઈ ગયાં સહુ !
સમય મધુરો ! ખેલવી પ્રીતિ ! અને રસએકતા !
હૃદય નવલાં દહાણું એવું સુખે મચવી રહ્યાં !

“ તજ થઈ હવે ” એ કહેવાનું હતું નવ કે રહ્યું !
પ્રણયી દહ્યો વાંછયું પામ્યાં પછી વદવું કશું ?
ઉર ઉર વતી ખોટાયાં એ પછી હમ્મ ન્યૂન શું ?
સભર દરિયે ગાયુ મીઠે સુઠાણ વહ્યું વહ્યું !

ગિયે ઉડે કરંટો ! ક્ષિતિજ પર દિસે મેઘમાલા સુનેરી !
 ફૂલેલા એ ધૂળે છે શઢ ફરતાફરતા ફરની વાદળી શો !
 વાગે વીણા મધુરં તુતક પર તહો પંખીડું નાયતું દો !
 મ્હોં સુધી છે ભરેલાં ઝગમગ ધૂજતાં પાત્ર જે આસવોનાં

ભાને તેને જરી નવ હતું ફરની વાદળીનું !
 કાળી કાળી પ્રસરી ચડતી મેઘથી પૂર્ણ ભીની !
 વહાણે ડાલ્યું ! ખળખળી ગઈ સિન્ધુની એ સપાટી !
 ચાડ્યું કિન્તુ સખમય વહું ધ્રુવ સામે અગાડી !

ગિરિ સમ ગિયાં મ્હોટાં મોખાં હજી ચડશે, અને
 તુતક તૂટશે ! વંટોળામાં શઢો વિખરી જશે !
 પણ દઢ રહો ત્યારે એ તો ભલે સુખ મ્હાણુએ !
 નિકર મધુરો દહેજે આ તો ઘડીબઘડી તણો !

અનિલ ફરકે ધીમે થંડો પ્રભાત તણો હવે,
 હૃદય રસમાં ઝોકાં ખાતું, સુશાન્ત બન્યું હવે ;
 પિયુકર ફરે ગાલે, ઓળે અને નયનો પરે,
 સૂઈ ગઈ સુખે માથું મુકી પિયુપદ ઉપરે.

યુવાનની પડી દૃષ્ટિ અન્ધારા એ ખૂણા મહોં,
 ભરે છે અગ્નિ નેત્રેથી એવી રાતી રમા દીડી !

તાકી જોયું ફરી ત્યાં તો અન્ધારે નવ કેં હતું,
 કિન્તુ છાતી ગઈ ધૂણી ! થંડું રક્તા થઈ ગયું !
 વીજળી શું ફરી કાંઈ અંગે અંગ મહોં ગયું !
 હતું શું એ ? થયું શું એ ? જાણી કેજ શક્યો નહોં !

ઓહો ! સૂતી પરમ શાન્તિથી શોભના છે,
 એ પ્રેમહાસ્ય સુખમાં ઝળકી રહ્યું છે ;
 તેને નિહાળી ફરી શાન્ત થયો યુવાન,
 ચુમ્બી લઈ અધરને કર ચાંપી ઉઠ્યો.

ગયો રમા જ્યાં સુખમાં સૂતી છે,
 થયો રમાનો ફરી મ્હેં નિહાળી ;
 “ પિયુ ! પ્રભુ ! ” એમ લવી રમા, ને
 યુવાન ભૂલ્યો ફરી શોભનને,

“ પડું જૂદો હું નકી શોભનાથી,
 “ રહ્યો હવે એકજ માર્ગે એ છે ! ”
 વદી ધરી ગાલ પ્રિયા કરે એ,
 સૂઈ ગયો શાન્ત થઈ ફરીને

“ આ સાચું ને કરીશ ત્યમ હું કાલથી, ” એમ ભાઈ
 ભાવિ ભણ્યા વિષ્ણુ કથમ શક્યો ગર્વના બેલ કાઢી
 લોળો તું છો અનુભવ તને વિશ્વનો કાંઈ ના ના !
 એવા બોલો કહીશ ફરી ના ! બોલ તો ભૂલજે ના !

દોરાવું એ સહુ હૃદયનું, ભાઈ નિર્માણ આંહી,
 ભાવિ વિના જનહૃદયનો અન્ય ના કે સુખની
 જે ચાવીનું જડ રમકડું નાચનારું જ છે તું,
 તે ચાવીને તુજ કર લઈ ફેરવી ના શકે તું.

રાત્રિ ગાંધ, રવિ ઉગ્યો, શુક ઉડતા કે ;
 બાગે ફૂલી રમતિયાળ કુરંગ ખેલે ;
 વચ્ચે ઉડે મધુર તે જલને પુવારે,
 આવે ઉડી કબૂતરો જલયાન માટે.

રમા ઉડી ને પિયુને ઉઠાડી,
 અગાસિયે જાય મૃદુ હસી બે ;
 હળુ સૂતી એકલી શોભના ત્યાં.
 રમા ઉઠાડે લમ ચુખી તેને.

“ પિયુ ! બહાલા ! ” લવી ઉડી, હસી તે સુણતાં રમા ;
 “ કયો બહાલો ? ” રમા પૂછે, રહ્યો જોઇ યુવાન તે.

જરી મનકમાં એ ત્રણે હસ્યાં,
 ગાંધ પછી નીચે તુર્ત શોભના ;
 “ મમ સખી હવે પ્રેમ શોધતી,”
 કર ગ્રહી કહે પિયુને રમા.

નથી તું જાણતી, બાઈ ! શોધતી તે મળી ચૂક્યું !
 શોધ્યું તે તું સુણી રોશે ! હસી લે પણ ત્યાં સુધી.

“ રમા ! એ તહારી છે ! તુજ દૃઢ છે ! તુંજ રૂપ છે !
 “ છતાં તે કે શોધે ! તુજ શરણ છે, દેવું જ ઘટે ;
 “ અરે ! કિન્તુ હૈયું જગત પર ક્યાં શોધીશ ? સાખ !
 “ અને બહાલી ! ચાલ્યું ગરણ દિલનું એ વહી વહી ! ”

શું દેવું 'તું' ? વધો જુહું ! શોધે તે હું ! ' ન કાં કહે ?
 પ્રેમના જુહમાં એ શું, પ્રેમી ! કાંઈ મીઠાશ છે ?

“ અરે ઠાલા ! સાચું ! મમ હૃદયમાં જે નવ મળે,

“ નકી તે તે શોધે ! હૃદય નવ કયાંએ પહોં મળે !

“ બહુ એ રોધ છે ! રુદન વળી શું આંચું ફરીને ?

“ અરે ! તે લાધ્યાથી જગત વિષ કે અમૃત થશે ?

“ આ બ્રહ્માંડ અને તેની નિસરણી કે સિન્ધુની વીચિરો !

“ ઊંચીનીચી સહુ, જૂદી ગતિ તણી, જૂદે જ માર્ગે જતી !

“ કોઈ એક જ છાપની છપી બની કયાંએ દિસે બે નહીં !

“ કોઈ નિસરણી, વીચિ, પગથિયું સાથે વહેતું નહીં !

“ ઝોહો ! એક જ બિન્દુ પાસ ધપતાં બિન્દુ બધાં એ વહે,

“ તેની સાંકળમાં ન કોઈ કડી બે સાથે જ બેઠાઈ છે !

“ કિન્તુ સાંકળ આખીમાં દર કડી બે સાથે, બે ચી શકે !

“ તે ખેંચાણ અનન્ત પ્રેમ ! પ્રભુ એ ! તુંહુંની અન્યથા એ !

“ પ્રભુ ! તે તે શોધે ! રસ નિજ ભળે તે રસ બીજો

“ ઘટે તેને દેવો ! નિકર પિયુ ! એ તો ગળી જશે !

“ તને સો પું છું હું હૃદય કુમળું એ સખી તણું,

“ થઈ એ તો ત્હારી ! પ્રિયતમ ! હવે મિત્ર બન તું ! ”,

કાર્ય તે પ્રેમનું કીધું ! પ્રેમ સાચવી રાખજે !

ઉદાર માર્ગ લીધો તે ! એ આદ્યાર્ય ન ત્યાગજે !

“ હૃદય સુખી થશે એ આપું છું કેલ, ખ્યારી !

“ કળી નવ કરમાશે ! ખીલશે પૂર્ણ ! ખ્યારી !

“ સહુ તુજ દિલ ઇચ્છ્યું આપવા ધર્મ મ્હારો,

“ તુજ સખી તણું ઇચ્છ્યું આપવા ધર્મ મ્હારો ”

હી કાંઈ કરે કાંઈ જેની ખાતર આ બધું,
મરે ! તે કાર્યથી તેને શું તું સુખ દઈ શકે ?

દોરી જવું હૃદય તે તુજ ધર્મ સ્થાપ્યો,
છે માર્ગ તો અટપટો વળી ના દીઠેલો !
ખેંચાણ છે ગજળ ને ઉપરે જવું છે !
તો પાંખ સાવધ કરી ઉડ બાઈ બચે !

* * * * *

મા વાંચે મને તો કે વાંચવું ગમતું નથી !
કી છે એ બગીચામાં ! જોઈ એ સુખ ત્યાં જઈ !”

વીત્યું પ્રભાત હજી ના રેવિ ઉઝ કિન્તુ,
તાળાં હજી ચળકતાં સહુ પક્ષીઓ છે ;
છે દીવો છાય તરુની સહુ પર્ણ તાળાં,
અતૂંત છે બ્રમર સૌ મકરન્દ પીતા.

ધડકતે દિલે ચાઢી શોભના ઉતરી નીચે,
ધડકતું હતું હૈયું તેને ત્યાં મળવા જતી.

“ મયૂર નાચ તું શી કળા કરી !

“ મમ દિલે ગમે એ નિહાળવી !

“ પિયુ નકી અહીં આવીને ગયો !

“ પિયુ નકી તને જોઈને ગયો !

“ હૃદય એ થશે તું સમું ન શું ?

“ મમ ઉરે અરે ! નાચશે ન શું ?

“ પિયુ ઉરેથી જે આંસુડું ખરે,
 “ કચમ ગળું નહીં ઢેલ હું બની !”

વિસામો લો! વિચારી લો! ઉભી રહે ! અભિસારિકા !
 હોય જે કેજ ભીતિ ના તો દોરાઈ ભલે જ જા !
 અભિલાષ થજો પૂરી ! મીઠો આ અભિસાર છે !
 કિન્તુ ચીરી ચીરાશે જે શંકાચૂંક રહી હશે !

પ્રેમી મળે ત્યમ મળ્યાં દિલ એ ફરી બે,
 ના ઝિંદગી સુધી હવે વિખૂટા પડે તે;
 “ મ્હારી થઈ” “ તુજ થઈ જ !” લવી ગયાં એ,
 અંગો જૂદા પણ થયાં મળવા ફરીને !

નેત્રે નેત્ર મળ્યે જરા મલકતાં, ક્યારે ઇશારા થતા,
 ક્યારે ચુમ્બન ને સુ કોઈ વખતે વાતો કરી ભેટતાં.
 ક્યારે વેણી કુલો વડે પ્રિય કરે ગૂંથાઈને મ્હેકતી,
 ને ક્યારે બસ એકમેજ ક્ષણમાં કમ્પી રહેતાં મળી !

જ્યારે જેવો સમય મળતો તેટલું લહાણું લેતાં,
 ને બાકીનો સમય સઘળો ખૂબ ખેંચાઈ રહેતાં !
 છુપી પ્રીતિ, પ્રણયી ! મધુરી કેમ કેરી કિસે છે ?
 બી વાવો છો તમ હૃદયમાં ઝેરના કિન્તુ ભોળાં !

સમય ના મળ્યો તેથી પીધું ઝેર હજી નથી !
 ભર્યાં છે માત્ર પાત્રો આ ! તેનું ઘેન ચક્રી ગયું !

ભોળા યુવાન, તુજ પિંજર કેમ તોડયું ?

શું ભૂંગ માફક હવે ફરવા જ પડ્યું ?

સ્વાતન્ત્ર્ય તોપણ ન મેળવી તું શક્યો છે ?
રે ! એક પિંજર ત્યજી તું બીજે પડ્યો છે !

ત્હારું હતું જરી કહે ! હજી તે શું ત્હારું ?
તેમાં હવે જઈ ફરી વસી તું શકે શું ?
તે પુષ્પમાં રસ હવે પડતો નથી કે !
તેના ગુણો ઉપર માત્ર નિગાહ ત્હારી !

ત્હારી હજી નજર ત્યાં પણ પ્રેમ ના ના !
ત્હારું હજી મગજ ત્યાં પણ દિલ ના ના ?
તે વાંક કિન્તુ તુજ હું કદિ એ ગણું ના !
'સ્વાતન્ત્ર્ય મેળવી શક્યો' પણ તે કહું ના !

જૂઠો ગણ્યો તુજ હિસાબ ! ભૂલી ગયો તું !
તેં જે અને ત્રણ ગણ્યા કયમ ભાઈ સાત !
તેાળી તપાસી દિલ જે પ્રીતિ ત્રાજવામાં !
જો જો ! અને ભૂલ જ જોઈ શકાય છે ત્યાં !

ત્હારી નવીન કલી પાંખ મહીં ઝિડાતી,
ત્યારેય તે પુલ પડે તું શું આફરીન ?
શું પુષ્પચુમ્બન સમે મશગૂલ તેમાં ?
તું પુષ્પનો મટી થયો કલીનો જ, વહાલા !

રે ! ભૂંગથી ગત પુલો ન સ્મરાય કો હી !
કો લાઘતાં નવીન ભૂંગ ત્યજે જ જૂની !
તો કેમ ના નવીન આ કલી છોડી દેશે ?
તું પ્રેમી છે ! પણ ન કોઈ તણો રહ્યો છે !

તું કેમ બેઠા કલ્પિયુષ્પ ન બાથમાં લે ?
 ‘સ્વાતન્ત્ર્ય મેળવી શક્યો’ કમ તું કહેશે
 થંકા રહી ! ડર રહ્યો ! દુઃખી તું થયો છે !
 આધીનતા દુઃખની લે સુખની ત્યજી તે !

ના અન્યનો પણ સ્ત્રીતા કદિ રામ માને,
 તે કિન્તુ કાંઈ સમજી દુખણી થઈ છે ;
 તે કાંઈ ખામી નિજ પ્રેમ મહો ગણે છે !
 શું એ ઉરે અરર ! ખંજર લોકવાનો !

ભૂલી જ બાઈ ! ઉપકાર બધાય તું શું ?
 ત્હારી સખી ઉપર શું ભૂલથી ઉગમ્યુ ?
 ભક્તિ, દયા, પ્રણયની શું દયાય ખોઈ ?
 તું ભૂગની ઉપર આમ જ છેક મોહી !

તું શું કરે ! ડગમગ્યા ગિરિ મેઠુ જેવા !
 ખેંચાઈ જાય રવિ ત્યાં ગ્રહ શું બિચારા ?
 તું તો ગરીબ દ્રવતું પુલકું ખેંચાઈ !
 ચોળાઈ તું પણ અરે ! ધૂળમાં જવાતું !

ઓ દેવિ ! ઓ પ્રણયની પ્રતિમાં ! રમા રે !
 શું તું શકીશ તુજ પ્રેમ સદા બભાવી ?
 છે હર્ષ તો ગત થયો ! પણ ભક્તિ ત્હારી
 જ્ઞાંત આખું દુલતાં ડગશે કદી ના !

પતંગો છે ! જળી જશે ! નવા રંગ નિહાળશે !
 ચડચડાટ ના થાશે ! આ તો છે પ્રેમદીવડો !

તાળું સ્નાન કયાથી છે જલ તણું બિન્દુ શરીરે હજી,
ને એ ગૌર મુખે વિશેષ ચળકી લાલી રહી છે દીપી ;
ચાંદલો કુંકુમનો લલાટ પર છે, ગાત્રો હસી છે રહ્યાં,
ભીના વાળ છૂટાં સ્તનો પર ઉડે બાજુ પિયુ બાંધવા !

તાળું પાન લીધેલ છે મુખ મહીં તેથી ભરેલા રૂઝ
સ્વાભાવિક દિસે હજી સુરખ છે ન્હાના સુખિઆધરો ;
લીસા ગાલ, કટિ, કરો, પિયુ સ્મરે તે દીધું નેત્રો, અને
શું ના મોહક શોભનાશરીરનું ? બહાલું પિયુને ન શું !

બહાલો છે હૃદયે, અહો ! હૃદયમાં એ મૂર્તિ છે કોતરી,
ને તેમાં જ અરે ! રમાહૃદયની ચિન્તા રૂબેરી વળી !
બન્ને ઉપર ચારણી થઈ દ્રવે હૈયું અરે પ્રેમનો
શું ના મોહક શોભનાહૃદયનું ? બહાલું પિયુને ન શું ?

પ્રેમમાં તું પિયુ જીતી ! ન્હાની અજ્ઞાન શોભના !
તેનાથી ના થયું તે તે પ્રેમમાં ભજવી દીધું !

અરે ! શું જીવે છે પ્રણયી તુજ બહાલી ? રસિક જો !
અગાસીમાં ઉભી પ્રણયી નિજ વિચાર સહ છે !
અરે ! ના જો તેને ! શરીર ચિર ના સુન્દર રહે !
અરે ! જો દેખે તો પ્રિય હૃદય જો દૂર જઈને !

ન જા ! જો જો તું જો ! તુજ હૃદય તે લાયક નહી !
રસીલો ભોગી તે કયમ નવ શકે દિલ સમજી ?
અરે ! તો હે ભાઈ ! કયમ પ્રિય રમા છોડવી પડી ?
રસીલી દૃષ્ટિ એ અરર ! નખળી શું થઈ ગઈ ?

પ્રીતિ તણેા નવ થયેા ! નવ ની રાખી !
 આ પ્રેમ ના ! પણ નકી નખળાઈ આવી !
 તું ચેત, ચેત; નહિ તો નકી 'ચોર' ભાઈ!
 પ્રીતિ નીતિ ઉભય બ્રહ્મ રહી ગુમાવી !

કરવામાં જ મુશ્કેલી ! શીખવવું સહેલ છે !
 નખળો નહિ તું ભાઈ ! આ દુનિયા નખળી જ છે !

કહેનારાં ભલે કહેતાં ! કહેવું પણ ઠીક છે !
 કહેનારાં કરી જોયે ! પછી કહે વિરલાં જ છે !
 શોધશે ભાઈ ! એવાં તો એવાં એ મળશે અહીં !
 પરંતુ તે કહે કોને ? હારે કાન રહ્યા નથી !

ભલે ભાઈ ંહેતું હૃદય તુજ સંતુષ્ટ કરતો,
 ભલે બન્ને ભોળાં નયન નયને મેળવી હસેા !
 ત્હમારું ભાવિ તો પવનલહરી શું થઈ રહ્યું !
 વહો ને ચીરાઓ ! ફરી વળી મળેા યા નવ મળેા !
 થઈ ગંધ વાત નેત્રોની, આમન્ત્રણ મળી ચૂકયું ;
 નિસરણી ચડે દોડી તેને જોતી ઉભી રહી.

ચડી જજે ! જો ! પડી ના જતો તું !
 ડગી સીડી રે ! લથડી પડે શું ?
 ચડી જજે હસ્ત ગ્રહી પ્રિયાનો,
 રહ્યો કને દીર્ઘ રૂઝો લતા શો

કર ગ્રહી લીધો, આંચેા ઉંચે અને લપટી પડયાં !
 હૃદયરસની દહેરો વાતાં સમાધિ મહી ચડયાં !

દસ અમર હો બહેતો આવો ઉરો તમ ઉપરે !
અતિ સુખ તણા હેઠેઠા કિન્તુ ન દીર્ઘ બની શકે !

ત્યાં બારી એક ઉઘડે ગૃહની જ રાક,
ટોકાય છે સ્મિતલયુ સુખકું રમાતું ;
જોયું ! મનાય નહિ ! ગામરી શી બની એ !
જોયું ફરી ! હૃદય તૂટી પડ્યું બીડીને !

“ રે રે ! પ્રભુ ! ” લવી લળી ધરણી પરે તે,
તે મગ્ન પ્રેમી ચમડી ઉગડી પડ્યાં બે ;
પ્રેમીની બતાં સમય તે પડેલા ચીસો ,
લોખાં ! અરે ! થઈ ગયું સહુ ધૂળધાણી !

રે રે ! જીવે ગયો ઉડી શોભતા ને યુવાનનો,
“ થયું શું આ ! ” ગયાં દોડી લવી બન્ને રમા ક્યાં,

બાલી ન કેં પણ રમા ગઈ ચાલી તુર્ત,
જોઈ રહ્યો સુરખ મ્હેં નયનો યુવાન ;
એ બેઠા ત્યાં ફરી રહ્યાં ધૂજતાં અકેલાં,
એ ચાર ત્યાં ફરી મળ્યાં નયનો જરનતાં.

હેંચા તણાં નયન એ ઉઘડી ગયાં, ને
બ્રહ્માંડકમ્પ સરખું કંઈ નેત્ર દેખે !
રે ! શું થયું ? કયમ થયું ? કયમ ખૂન કીધું ?
તે સૌ રહ્યું તરી જ સ્વપ્ન શું નેત્ર પાસે !

છેલ્લી સલામ કરી નેત્ર પડ્યાં વિખૂટાં !
ચાચી ક્ષમા ગળગળાં વિખૂટાં થયાં એ !

રે રે ! ખૂની ! ખૂનની લિજ્જત કેવી લાગી ?

રે ! આપઘાત તણી લિજ્જત કેવી લાગી ?

* * * * *

ન ધાયું સ્વપ્નમાં એ તે બન્યું બાપુ રમા અરે !
ઝીલશે બાર હૈયું શે ! રે રે ! આભ તૂટી પડયો !

નિચોવાયું હૈયું ! રડી રડી ગઇ ખાટ પલળી !
વળી હેલા આવે રડી રડી વળી એ ગળી જતી ;
ખૂટયાં અશ્રુ ત્હોયે રુદન નવ ખૂટ્યુ હૃદયનું,
મુખે છૂટો રસ્તો પછી હૃદયને એ કઇ દીધો.

“ પિયુ ! હું તો પાપી જરૂર અપરાધી તુજ બનું !
“ નકી એ દીઠેલું ! પણ અરર ! માની કયમ શકું ?
“ ન માનું ! ના માનું પણ હૃદય માને ! કયમ કરું ?
“ અરે ! દીકું દીકું ! પછી કયમ કરું ? ના કયમ રડું ?

“ રડું ! ંહાલા ! ંહાલા ! જરૂર અપરાધી તુજ બનું !
“ અરે ! મહારી પ્રીતિ તુજ પર છતાં હું કયમ રડું ?
“ રડું છું હું ંહાલા ! મમ પ્રણય શું ખૂટી જ ગયો ?
“ હજી છે પ્રીતિ તો જીવિત મમ આ કાં કદુ થયું ?

“ અરે ! મહારા ંહાલા ! પ્રણયી નવ ઇચ્છે મરણને
“ અરે ! હું તો ઇચ્છું ! જરૂર અપરાધી તુજ બનું ;
“ મને ંહાલો તું તો મરણ કયમ ંહાલું થઈ શકે ?
“ અર્થ પ્રીતિ મહારી ! નવ રહી શકી ! માફ કરજે !

“ કહું ના કાં બેઠું ? હુઃખી કરી તને શું શકત હું ?

“ અભણ્યે શું, બહાલા ! મુજથી કદિ એવું થઈ ગયું ?

“ નથી લાગ્યો એવું પણ કદી દિલે તું પ્રિય સખે !

“ ન બાણું હું ભોળી ! કદિ થઈ ગયું તો કર સમા !

“ શક્યું તો ત્રી તહારે હૃદય કદિ સંકોચ ન હશે !

“ શક્યો ના શું ખારી મુજ દિલ મહીં શું હુઃખ થશે ?

“ ન કાં મારી નાખી ? અરરર ! રિખાવી કયમ શકે ?

“ કયું ના કેં તો તેં કયમ નવ છુપું રાખ્યું જ સદા ?

“ થયું ! બાઈ ! કિન્તુ કંઈ નવ તને તો હુઃખ દીધું !

“ તને તો ના ખૂંચ્યું જરી પણ કદી આ દિલ હતું !

“ તને રે ! શું કહેવું ? તુજ હૃદય તો બાલક હતું,

“ સુખી એ જેમાં ત્યાં સુખી જ મુજને તું સમજતી !

“ હતું એવું તો કાં કયમ કદિ હસીને નવ કહું,

“ ‘ મને એ ચાહે છે, મમ હૃદય તેનું વળી થયું ’ ;

“ હશે બાઈ ! તું એ મમ પ્રિય તણી છે પ્રિય છતાં,

“ બનું પાપી તહોયે નવ કદિ તને ચાહી જ શકું.

“ તને છોડી, બહાલા ! સ્મરણ તુજ લેવા નહીં કરે !

“ તને જોવો છોડી મુજ દિલ મહીંની છળી ભણું !

“ અરે કિન્તુ તહારી નવીન પ્રીતિઓ ના ચિર હશે !

“ વિના પ્રીતિ પ્રેમી જીવી નવ શકે તું કદિ ! સખે !

“ શકું છું હું બાણી તુજ દિલ હુઃખી છે અતિ અદિ !

“ મને તહારે હૈયું કદિ પણ શકે રે ! નવ ત્યજી !

“ કહે, કે ‘આહું છું !’ મમ હૃદય તો આ તુજ હજી !

“ કહે ના તોયે હું તુજ વિણ ચકું ના કયુ જીવી ”

ગઈ પ્રીતિ અરે ! ભોળી ! સમાધાન બને નહીં !

હૃદય તો ગયું કાઢી ! રે ! સાંધા કરવા હવે !

તું તારા રામને ભેટી, પુલાતી “ રામ ” બિલતાં !

ગયું એ ભેર છાતીનું ! ધર્મને વળગી રહી !

“ આહું છું હું ! ” ભલે કહેતી ! એ મુશ્કેલ થયું હવે !

નહાનકું દિલ તહાડું એ આભનું ચિગડું નહીં !

ભૂંચે પ્રાંત ! ચકું શું હું માપી દિલ મનુષ્યનું ?

ભકિતના પ્રેમથી ભીનું શું ના દિલ કરી ચકે ?

છે નેત્ર લાલ મુખ લાલ રડી થયેલાં,

છે અંગ સૌ ધગધગી દુઃખથી રહેલાં;

છાતી કરી કઠિન અશ્રુનું પૂર ખાળી,

ત્યાં શોભના થરથરી રહી આવી ઉભી.

મળ્યાં ચારે નેત્રો ! મળી ઢળી વળી એ કરી ગયાં !

બન્યાં કો ધે રાતાં નયન કરી બિંચાં વઢી રમા :—

“ હવેથી તું તેને મુખ તુજ બતાવીશ કઠિ ના,

“ અને તહારે તેનું મુખ કઠિ હવે બેલું જ તહાં ! ”

તૈયાર એ કરી જ સુણવા આવી ‘તી શોભના ત્યાં,

તોયે લાગ્યો સહન ન ચતો કારમો વજપાત !

કલાપીનો કેકારવ

સ્વ. રાજકવિ કલાપીનાં રાણી
બાઈસાહેબ શ્રી રમા (રોહાંવાળાં)

જોયાં તેણે કદિ નવ હતાં નેત્ર આવાં રમાનાં,
મ્હોટાં મ્હોટાં પગ પર પડ્યાં અશ્રુનાં ચાર ટીપાં.

ચાલી ગઈ એ રડતી તહીંથી,
હુંયું ન તેનું કબજે રહું એ;
જોવું નહીં રે ! મુખ એ પિયુનું !
જોઈ શકાયે નવ મ્હોં સખીનું.

* * * * *

યુવાનનો એ વળુ ના રૂઝે કદી,
ગળી જતો યોધ ધીમે ધીમે જ એ;
વદ્દા દિનો કે કૃશ અંગ એ થયું,
જવરે ઝલાયો ખહુ કાલ વીતતાં.

ધડી ન જતા હસતું રમામુખ,
ધડી ન જોતો પ્રિય શોભનામુખ;
દુઃખી થતો ને ગભરાઈ એ જતો,
સ્થિતિ મહીં આ કયમ જીવી એ શકે ?

રમા બિચારી કરી ના શકે કર્યું,
રમાય ધીમે ગળતી જતી હતી;
હસાય કયાંથી રડવું ભર્યું હતું ?
હસાય કયાંથી દિલ શૂન ભોંકતું ?

અહો ! બૂલાયા વત દર્દ દિસતું,
ન કિન્તુ એ નાખુદ તો થયું હતું;

હતો કૃમી તો વિષનો ધીમે ધીમે,
ત્રણે દિવો કોતરી ખાઈ એ જતો.

થઈ ગઈ વાબૂત શોભના હતી,
ન ભાન તેને દિનરાત્રિનું હતું ;
સફેદ વાળો શિરના થયા કંઈ,
અને ગળી છેક જ એ ગઈ હતી.

* * * * *

“ અરર ! માવડી, ખૂંદેન, એ સખિ !

“ હસીશ શું નહીં જિંદગી મહીં ?

“ મમ શિરે હવે મૃત્યુ આ લમે !

“ ન મુખ એ મને શું બતાવશે ?

“ અમ વચ્ચે રહી આ દિવાલ છે,

“ પણ પહાડથી એ ખૂરી મને !

“ હૃદય આ મયું તર્ક લાખથી,

“ નવ કશું ભલું ભાવિનું સૂઝે !

“ ફરજ ના, સખિ ! એ વિચારવું !

“ હૃદયને અરે ! કેમ ખાંધું હું ?

“ મન વળોટતું આજુ તહારી એ,

“ જિગરમાં પિયુ તો રમ્યા કરે !

“ તુજ કરે, સખી ખર્જાને લઈ,

“ તડપું હું નહીં, કતલ જો કરે ;

“ મુજથી એ થઈ રહેજથી શકે,

“ પણ ત્યજાય ના એ પિયુ અરે !

“ તુજ વિરોધી આ દિલ છે થયું !
 “ તુજ વિરોધી એ મ્હારું હોય ના ;
 “ ધુધવતી વહે આ નદી અહીં,
 “ હૃદય સાથ હું ત્યાં મરું પડી !

‘ મમ ગયા પછી કેં સુખી થજે !
 “ રડતું કોઈ તો અશ્રુ લૂછજે !
 “ જરૂર તું ક્ષમા આપશે મને !
 “ જામશ હું હવે માતની કને !

“ હૃદય આ ઘણું સાચવ્યું ! સખિ !
 “ પણ હવે મને એન કેં નથી !
 “ ચડી ગઈ કહી એ અગાસિયે,
 “ ઉભી નદી જીવે ઝેલતી પૂર જે.

“ કમલ ! કમલ ! તહારી પાંખ ભૂંજે જ ચીરી
 “ મરીશ મરીશ ના ના ! કેમ તો જીવશે એ ?
 “ મરણ પ્રિય છતાં એ સાથ આવી શકે ના!
 “ હૃદયમણિ રમાતું કેમ તોડી શકે એ ?

અદ્ધો યુવાને કર શોભનાનો,
 હતો રહેલો તપી તાવથી જે ;
 રમાની દાસી કંઈ કામ માટે
 ચડી, દીકું ને ગઈ તુર્ત નીચે.

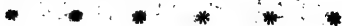
બન્ને મળ્યાં ! અરર ! એ મળવું શું છેલ્લું ?
 છેલ્લું હશે જ નહિ તો દિલ કેમ ફાટે ?

આંસુ તણી નદી વહે જલપૂર નેત્રે,
ને તહોય તે ન ઉભારા શમતા હજુએ.

છૂટાં પડયાં ફરજનું કંઈ બાન થાતાં !
રે ! ફર તું ફરજ છે દિલ ચીરનારી !
રે ! ફર તું પ્રણય એ ! દિલ રેસનારો !
રે ! ફરતા જ વિધિએ સરજી દિસે છે !

આ ઝેરના જગતમાં અમીના કૃમી શી
બૂલે વિધિથી પડયું અમૃતભિન્ન એવી
બેભાન ને લથડતી નકી એ રમા શું ?
શે ઝાળખાય દુઃખમાં હસાર પ્રાણી !

લપેટી લે છે ઉર શોભના રમા,
મહા પ્રયત્ને વદી એટલું એ :—
“પિયુ વિના તું જીવી ના શકે નકી,
“ન તું વિના એ પ્રિય દેહ રાખશે.”
“થઈ તું એની ન સુખિયાં થજો તમે !”
જલે ભર્યાં નેત્ર જ એમ સૂચવે !
રમા ગઈ તું ભવ આ તરી નકી !
ઉદાર, પ્રેમી, પ્રિય ભક્ત બેની
“નહીં રમા !” ઉત્તર એજ આવ્યું !
ગયું ચીરાઈ દિલ શોભનાતું :
હવે ગળ્યું એ વિષ તે ! અરેરે !
પરન્તુ જો સ્વર્ગ દિસે તહીં છે !

“ રજની ગઈ છે ! વાયુ ફૂકયાં ! તુફાન પૂરાં થયાં !
 “ ઉડી અંધ હવે નિદ્રા ! પેલો રવિ પણ ઉગશે !
 “ ફડફડ થયા, કંપ્યા હીવા ! છતાં ન ખૂંચ્યા તમે !
 “ અનિદ્રા મધુરો ! થાવા આંખું પ્રભાત ! ખૂંચો હવે” !

અગાસિયે બેચ સૂતાં હતાં તહીં
 બરેલ તાવે પિયુ એ લખ્યો, અને
 સુનેરી કુંળાં કિરણો રવિ તણાં
 ગયાં છવાઈ પિયુગ્રેયસી પડે.

મૂંઝાઈ મહીંથી ઉઠ ચાતકી તું !
 તારા શરીને હજી જોઈ લેને !
 જો જીવશે તો ફરિ આજ સ્થિતિ !
 પીળો થયો છે ! ફળી એ જશે ! જો !

“ રે રે ! રમા ! હૃદય જો ! કર માફ ! બહાલી !
 “ હું જાઉં છું ! તલસું છું ! કર માફ ! બહાલી !
 “ જાતી પડે કર હવે તુજ સખ ! બહાલી !
 “ ને શોભનાકર વતી સુજ નેત્ર ચાંપ !”

રમા કમ્પી ઉઠી નયન નયને એ મળી રહ્યાં !
 પડયાં ના આંસુ કે નયન પણ ભીનાં નષ થયાં !
 ગઈ જાણી સવે ! ફટકી ગઈ ! ને એ ગઈ નીચે !
 પિયુના લોહીને ચકર ફરવાં ના બહુ હવે !

દેએ મુવાન ફરી સ્વપ્ન નવાઈ જેવું,
 તે દેવી તે કબતરો નભમાં ઉડે છે :

ભેંચે કુમે મુરબથી ભરપૂર સ્તંભ,
ને જાલરો ચળકતી નભમાં તરે છે.

તે દેવીએ શિર પરે કર આવી મૂક્યો,
વીતેલ કાલની કંઈ થઈ ઝાંખી ઝાંખી ;
ત્યાં શોભના પ્રિય રમા હસતી દિસે છે,
તે ભેંધને મુખ જરા સ્મિતથી પ્રકાશે.

ઝુલામના પુલ સમું મુખ એ પ્રકાશ્યું,
ને જાલની ઉપર તેજ રહ્યું છવાઈ ;
“ બહાદી રમા ! દિલ હવે દિલ સાથ ચાંપ !
“ હે શોભના ! ” લવી ગયો વળી સ્વપ્ન દેખે

ત્યાં એક હસ્ત કુમળો દિલને ઝડે છે,
ને એક હસ્ત શિર ઉપર કમ્પી રહે છે ;

યુવાના નયન અર્ધક લેધડે છે
ને નેત્ર એ ઝળઝળાં મુખથી બને છે.

કાંઈ નવો રસ ત્રણે દિલ એ પિયે છે !
કાંઈ નવા રસ મહાં હૃદયે ગળે છે !
ઘેરાં યત્નાં નયનને પ્રિય હસ્ત દાખે !
ને મૂજતા હૃદયને દિ પ્રેમી ચાપે !

છાતી પરે પગ પરે લથડી મહીને
મૂરછાં મહીં ઢગી પડી વેળી એ લતા બે ;
મહાત્યાં ગણે હૃદય એક જ સ્વપ્ન માંહીં,
ચાલે મળી જ્યમ મળે દરિયે નદી બે

સંગીત શોભધુર એ કંઈ નાદ સુણે,
બ્રહ્માંડ નાદમય આ સઘળું દિસે છે !

ભારિ મહીં ચગકતા કંઈ સૂર્ય બાસે,
બ્રહ્માંડ તેજમય આ સઘળું દિસે છે !

એ નેત્ર ચાર મૃગ શાં વળી અર્ધ પૂર્યાં ;
ગમ્ભીર ભાવમય એ મળીને બિહાર્યાં ;

વીતી પળો કંઈ અને ફરી શોભનાનાં
છેલ્લાં જ વિશ્વ પર નેત્ર ફરી મિચ્યાં.

રજની ગઈ એ, વાયુ ફૂંક્યા ! તુફાન થયાં પૂરાં !

જગહળ થતોં બિચ્યે બાનુ ! તુષાર ઉઠી ગયાં !

દીપક દ્રુજતા તે બૂઝાઈ મયા રવિમાં લગી !

ધપતી ધપતી ઝહેતી ઝહેતી નદી ફરિયે મળી !

આ મૃત્યુ ! આ પ્રણય ને રસ એકતા આ !

આ મધ્યબિન્ડ સહુ જાળની ગૂથણીનું !

એ પ્રેમ એક જ હતો જહુરંમધારી

તેનો જ આ અસલ રંગ રહ્યો ઝળેળી !

હર્ષ શું ઝિન્દગીમાં ને હર્ષ શું હોત મૃત્યુમાં.

પ્રેમના રંગથી એ ના રંગાયું વિશ્વ હોત આ !

શાન્ત પ્રેમ.

નવું આજે કાંઈ તુજ સુખ પરે ને હૃદયમાં !
 નવી રીતે કાંઈ મુજ ઉપર દ્રષ્ટિ દગી પડે !
 અહો ! બાલુશિરે તુજ કર ફરે તે પશુ નવો !
 નવાં ગાત્રોએ થઈ નવીન રસમાં આજ પહોળે !
 બની માતા આજે ગૃહિણી તુજતું આ દિલ વહે.
 અહા ! એ વાત્સલ્યે તુજ હૃદય આજે ગરક છે ;
 કુલેલી છાતીમાં સુખની મગરૂરી છલકતી,
 સુખી તું જેવું કો જગતપર ના અન્ય ગણતી !
 સુખી તું છે સુખી, મધુર સુખ આત્મીન તુજને,
 અને બાલુ સામે નિરખતી સદા જોઉં તુજને ;
 ગૃહિણી દેવી તું દિલની મમ માતા પશુ થજે,
 અહો ! કેવું મીઠું પ્રણય સહ વાત્સલ્ય ભળશે.
 મૂઝું બાલુ તહાસ કદલી સરખા આ પદ પરે.
 અને ત્યારે જેવાં નયન તુજ તેને નિરખતાં,
 સખિ ! હું યાત્રું એ નયન તુજનો એકજ રસ,
 સૂઈ છું હું જ્યારે તુજ પદ પરે શિર ધરિને.
 મને બહાલાં સામે ચપલ દગથી શાન્ત નયનો,
 પાતં હું ને ના ના. પશુ હૃદયનો મિત્ર ગણવો,
 મને મન્દુ, બહાલો, પિયુ, તુજ પિતા, પુત્ર ગણશે,
 અને એ આવોથી મમ હૃદયનો આ રસ પીજે.

નકી દેવી રીતે હૃદય પ્રણયીનો રસ પીતું,
ખરા સ્નેહે જ્યારે શરીરસુખ-સૌ ગૌણ બનતું :
વસે સ્વર્ગે તે ના અધિક કંઈ આવા પ્રણયથી,
અને સ્વર્ગે તેથી પ્રણયી દિલનું ઇચ્છત નહીં !

૧૬-૪-૬૬

જ્વરમાં પ્રિયાને.

અરે ! તું વૈદ્ય કાં તેડે ? ગળે કાં ઔષધિ રહે ?

ભૂલી વચક શું ગંધ ? વ્હાલી વ્હાલી પ્રાણ !

કૂપી અમૃતની પ્રિયે ! તું તું ઔષધખાણ !

ભૂલી તું તો બતાવું હું ! ભરે જલ નેત્રમા આ શું ?

લલાટે સખ કર વ્હારો પછી એ તાવ પણ પ્યારો !

વૈદ્ય રહે તેથી પ્રિયે ! આ દસ્તી મૂંઝાય,

નાડી જો દિલની અને કર તું કાંઈ ઉપાય.

હૃદયનો વૈદ્ય વ્હારો તુ ! હૃદય સજી હરહ તો શું ?

મને આ તાવ સારે છે ! મધુરી દૂંડવાળે છે.

જ્વરથી જોઈ શકાય છે વ્હારું હૈયું ! પ્રાણ !

ખીજ કાંઈ સ્થિતિ નહિ જ્વર તે મીડી વ્હાણ !

અરે ! એ વ્હાણ કાં જોવી ? મને તો ભાવતી એવી !

કટુ કાં ઔષધિ લેવી ! મળે છે જો મધુરી કે

દિલખૂરી તુજથી અરે કૃષ્ણ રસની ધાર !

જેવું જોઈ પારખું તો મુખ ઇર્ષ્ય ધાર !

મને એ મ્હોં અતિ બહાલું, ગરિબ મૃદુને ફિકરવાળું !
 અહીં અહીં આવ ચુમ્મી લઉં ! હવે પગ ચાંપતાં થાકી !
 સ્મિત મુખ છે પ્રિય મુજને, શું ના પ્રિય તુજ હોય ?
 ચિન્તાચસ્ત પરન્તુ આ તુજ મુખ કેલું સહોય ?
 મને મ્હોં એ વધુ બહાલું ! કંઈ તેમાં નવું પ્યાડું !
 અહાહા ! ગોળ ગોડું એ જરા શરમાઈને નમતું !
 એ મુખ પાસે હોય તો મીઠું શું નવ હોય !
 તાવ હોય કે કાંઈ હો જે હો તે છો હોય ?
 પ્રિયે ! મુખ એ હસે છે હા ! ગયો જવર કાંઈ ઉડી આ !
 અહીં તું આવ આલિંગુ ! નયન મૃગ શાં મીચે છે શું !

૧૭-૪-૯૯.

અ.કાશને.

અહો ! કે ખેંચાણો તુજ ઉદરમાં આથડી રહ્યાં,
 વલોવાતા ગોંળા ગણતરી વિનાના ધૂમી રહ્યા ;
 ફર્યા એ કેં કેશો અગણિત ફરીને લય થશે,
 હતા જે સ્થાને ત્યાં ફરી નવ અડ્યા વા ન અડશે.

અહો ! ન્હાના ન્હાના ટમ ટમ થતા દૂર દિસતા,
 અને ન્હાની ન્હાની ગૂથણી જુમખાંની ગૂંથી રહ્યા ,
 પરન્તુ પાસેથી કદ કદિ મપ્પાઈ નવ શકે,
 અને કદાપી તેનાં મન નવ કદી અન્તર શકે !

અરે ! આવા કેનો લય થઈ જઈ ઉઠ્ઠીવ થશે,
અને ત્હોયે એ સૌ તુજ ઉદરની મધ્ય જ હશે !
અહીં, ત્યાં, ત્યાં દૂરે, તુજ ઉદરનું મધ્ય જ બધું !
નહીં છેડા તેનું નવ કયું હશે સ્થાન વચ્ચું ?

ભરેલું શું ત્હારું ઉદર સઘળું પૂરણુ હશે !
અરે ! વચ્ચે સૌ તો અગણિત સ્થળો ખાલી જ હશે !
બધાં આ બ્રહ્માંડો આણુ વત નકી તું ઉદરમાં,
અને ન્હાના લીટા જરૂર અજવાળાં રવિ તણાં !
પછી તો અન્નારૂં તુજ ઉદર શું ફેલી જ રહ્યું !
વસે છે તું જેમાં ! તુજ ઉદરમાં જે વસી રહ્યું !
જરા તે રેલે, તો પ્રલય સઘળાનો થઈ જતો !
જરા સંકોચાતાં ઉદભવ થતો આ જગતનો !
તમ બન્ને એવાં પણ અમ કને એવું જ કંઈ !
અમારું હૃદય એ તમ ઉદર શું છે નકી નકી !
તમારી પાસે છે અમ હૃદયનું માપે ન મળે !
તમોને ના માપે જનહૃદય તે માપી ન શકે !

૧૮-૪-૬૬.

કૃતઘ્નતા.

ભલે ફૂંકો ફૂંકો પવન તમ જવાલા સળગતી !
ભલે વટોળાની ગગન પડમાં ધૂળ ઉડતી !

સુસાટામાં છોને ગિરિશિખર મ્હોટાં ઢળી પડે !

સલે સૂર્યે ઢાંકી રજ સહુ દિશા મેલી જ કરે !

બલે બેતાં બહાણે શઠ સહુ ચીરાઈ તૂટી પડે !

પ્રયંડોર્મિ છોને જલધિજલના ઉછળી રહે !

બલે હોડી ફૂળી ગરક દરિયામાં થઇ જતી !

સલે જતી આખીજન સહુ રસાતાલ પૃથિવી !

હવે તો હું વેરી જગત સઘળાનો થઇ રહ્યા !

અહો ! જેને માટે મમ હૃદય બાળી દુઃખી થયો !

કૃતધની લોકોને કદર નવ કાંઈ હૃદયની !

ન જોવાની ધંધા ! કદર કરવા સાધન નહીં .

તુફાની સત્ત્વે આ કુદરત તણામાં મળી રહું !

ખને તો વંટોળો થઇ જગત આ ઉજઢ કરું !

મટેડોટો મ્હોટા, કડક કડાટો વિજળીના,

મને બહાલાં બહાલાં પ્રત્યયધમસાણો પવનના !

દયાના, પ્રીતિના, મૃદુ હૃદય ને માર્દય તણાં

તમે લોકો વેરી, મમ હૃદય લે વેર કયમ ના ?

હસા રોતાં દેખી ! હસીશ તમને આજ અગતી !

અહો ! રોનારાં આ મમ નયનમાં જવાલ સળગી !

દયા રોનારાંની ઉપર નવ મ્હુરો હૃદયને !

હમારું રોવું એ કષ્ટમથને કર જ દિસે !

હમારા લોહીમાં મમ હૃદય આ સ્નાન કરશે,

અને હોયે સૌ એ બહિતજ થયું એમ ગણશે .

અહોહો ! આ મીઠી કુદરત તણી કેવી મૃદુતા ?
 અરે ! તેમાં કયાંથી હૃદય તમ શીખ્યાં અજડતાં ?
 તહમારે આટે કેા હૃદય લગવું જે કરી રહે,
 અરે ! તેને ચીરો ! તમ હૃદય તો ચીરીશ હવે !
 સખે ! તેં એ શું આ જિગર ચીરવા ખંજર લીધું !
 હતું ખુલ્લુ રહાયે હૃદય મમ તેં એ નવ દીધું !
 રહું શું લોકોને ? અરર ! સમજાં પામર નહીં !
 વૃથા ઢોળું ત્યાં હું મમ હૃદયનો કોધ જ નહીં !
 તને તો ના ઓપો ! મુજ જિગર કેં એ કહી શકે !
 મૂક્યું ખોળે માથું પછી કતલનેા શું ડર રહે ?
 દગો ત્યાંએ ત્યાંએ ! પછી જગતને શું કહી શકું ?
 વિના ખોલ્યે કાંઈ પશુ નવ હું મૂંગો મરી શકું !
 બલે કૂંકે કૂંકે અનિલ અથડાયા વગર સો !
 ગિરિ તો આ રૂનો થઈ જઈ હવે પોલ ઉડતો !
 ઘણા બહોની સામે અડગ રહીને ટક્કર લીધી,
 હવે તે ખેંચાતો તૃણ વત થઈ તાણની મહી !
 જવા સામે પૂરે સરપ સરખો ચલન કરશે,
 હજી એ ખેંચાતો પશુ નવ ખુશીથી કહિ જશે !
 અરે ? આશા કિન્તુ જરી પશુ રહી ના હૃદયને,
 પડ્યો જે નીચે તે જગત કયમ જાયે લઈ શકે ?
 સખે ! અન્યાયી તું મુજ હૃદયને જે જગતને !
 અરેરે ! તેં દીધું જગત કડવું આ હૃદયને !

કૃતખી તું માતા મમ દિલ કૃતખી થઇ ગયું !
 પ્રભુની લીલાને વિષમ ગણતાં એ શીખી ગયું !
 તને કેં કહેવું એ દિલની નબળાઇ મુજ નકી !
 વિના સ્વાર્થે પ્રીતિ મમ હૃદયથી ના થઇ શકી !
 નહીં આશા કાંઇ તુજ હૃદયમાં રાખી જ હશે,
 ન તે પૂરી થાતાં મમ હૃદયને આ હઃખ, સખે !
 હશે ! બાધ ! કિન્તુ હૃદય ત્યજવું તે સુખથી શે ?
 ઉછેરું મેં ત્હારું હૃદય કુમળું હઃખી ગણીને ;
 હવે કાંટા લાગે ! અમર તુજ એ કંટક હજી !
 પરન્તુ ખીલથી જરી વધુ હવે કાગલ થજો !

૧૯-૪-૬૬.

બાલક કવિ.

-# : ° : #-

ત્હારી દિસે ચપલ નેત્રની જ્યોતી, બાપુ !
 કીકી ભરી રમતિયાળ હજાર ભાવે !
 ત્હારા સહુ ઉઘડતાં પુલ શાં સુખગો
 આ બ લવનું મહીં કાંઈ જુદાં જ ભાસે !
 શોધી રહ્યો નવીન કાંઈ સ્થલે સ્થલે તું,
 ને ખેલમાં મચી રહ્યો વગી પૂર્ણ હર્ષે !
 તું સર્વ જ્યાં અટકતાં કુદી જાય રહેજે !
 ના કાંઈ જોખમ તને નજર પડે છે.

કેડી પડે વન મહીં સહુ બાલ ખેલે,
 કયાંએ તું તો ધસી જતો વન માંહીં ફરે !
 વૃક્ષે ચડી ઝરણુ એ વહતું બુએ છે,
 ને ત્યાંય કાંઈ નિરખી મશદૂલ રહે છે !

જો એજ માર્ગ તુજ ઝિન્દગીનો થહે તું,
 કેડી મુકી ભટકવા તું યથેચ્છ ઇચ્છે,
 જ્યાં જે જડે ડુખી જવું જ તહીં તું ધારે,
 તો સાવધાની બહુ રાખવી ભાઈ, ત્યારે.

છૂટું મુકેલ દિલ જો કબજે રહે ના,
 તો પક્ષી પિંજર બહાર ન કાઢજે તું ;
 એ પાંખીડું અજબ છે બહુ રંગધારી,
 ને પાંખ તીવ્ર બહુ છે નભમાં વિહારી

ઠ મેઘમાલ તરવા ગિરિપાર ઉડે
 ને સિન્ધુઉર્મિ મહીં ડૂબકી દે ડૂખીને
 કયાંએ પડે નિહર પારધિબલ માંહી,
 ને તોડી એ ઉડી જતું વળી કયાંહી કયાંહી !

દેખ્યું સદા પણુ નવીન જ દેખશે તું !
 આ દૃષ્ટિ બાલ તણી વૃદ્ધ થતાં ન જાશે !
 સૌન્દર્ય નગ્ન થઈ સૌ તુજ પાસ રહેશે,
 સૌન્દર્ય સર્વ સ્થલમાં તુજ નેત્ર જોશે.

તુંને ઝરે ! હૃદય આલું જ છે મળેલું,
 તો રાખજે દૃઢ લગામ સદા કરે તું ;

છે એક બાળુ દુનિયાં સઘળી હઠીલી,
ને એકલો કવિ રહીશ તું એક બાળુ.

છે મિત્ર તું જગત સર્વ તણો થવાનો,
ના લાગવા જગતનો પણ પાસ દેવો !
એ ખેંચશે રિખવશે રિપુ માની તુંને,
ત્હોણે નિભાવ તુજ મૈત્રી સદા સુપ્રેમે.

આ ક્ષર સિન્ધુ મહીં શોધક મોતીનો તું,
દોરી વિના ઉઠાધિને તળીયે જવાતું !
ત્યાં મચ્છ સિન્ધુ મહીં વહાણુ ગળી જનાત !
તોફાન ગિરિમૂલનેય ઉખેડનારા !

તે રાક્ષસોનો ઉપર પ્રિતી રાખવાની !
તે રાક્ષસોની સહ સાચવ દૈવ અંશ !
છે સુદ તો જગવડું : પણ પ્રેમ રાખી !
લોહી લીધા વગર લોહી દઇ જ દેવું !

દોરાઇ છે વળી જવું કંઈ તાંતણાથી !
આજ્ઞા થતાં કુદરતી કહી “ ના ” શકે ના;
જેને જાણે જગતમાં નળખાઇ કહેતાં !
તેમાં જ છે તુજ થવું પુરુષાર્થ, વહાલા
જે માર્ગથી જગત આ પડી બાય નીચે,
તે માર્ગથી જ જગને લઇ બવું ઉંચે !
જે મીઠ સર્વ નળખાઇ મહીં તું ગ.શે
તે ગીતથી જ જગની નળખાઇ બાશે !

તાકાત હોય કરવા સહુ સાહસો આ,
 નેમૃત્યુ પાછળય રાખી શકે તું આશા,
 તો કેડી છોડી નવી કેડી તું ખેડતોછા,
 બા તું ફરી જગતના કમમાં નહીં તો.

૨૦—૪—૬૬

નદીને સિન્ધુનું નિમન્ત્રણ.

ધૂધૂધૂ ગિરિ ઉપરથી ધૂધવી આવતી'તી,
 મ્હારે માટે હૃદય દ્રવતું ભેટવા લાવતી'તી,
 સર્પાકારે વહતી વનમાં ગીત ગાતો હતી તું
 મ્હારી છાયા સમજી નભને ઉરમાં ધારતી તું.

હીઠા મ્હારા અવર નદીથી હસ્તને ખેલતાં શું ?
 હીઠી મ્હારી ચડતી પડતી પ્રેમમાં તેં અરે શું ?
 હીઠી છાપો દિલપર પડી સર્વ ભૂંસાઈ બતી ?
 શું હીકું કે ત્યજી દઈ મને રેતમાં તું સમાઈ ?

મ્હારા હસ્તો જરૂર નદીએ અન્નથી ખેલતાવ,
 ખેલાતું જે મુગ વરફ ત્યાં દિલ ખેંચાઈ બાતું,
 તું એ બહાલી ગિરિ પર થઈ આવતી તે ભૂલી શું ?
 ભૂલી કાંઈ રજ મધુ પિતા પાસથી લાવી તે શું ?

રે ! વેળાથી ચડતીપડતી કાંઈ પ્રેમેય માતી,
 કમ્પે છે આ, સ્થિર નજ રહે સર્વ પ્રકારે, બહાલી !

વીજા તારો સ્વર શરૂ કરી અન્ય વિરામ પામે,
 કમ્પે પાછા નિપુણ કરનો કમ્પ ને સ્પર્શ થાતાં.
 રે ! ભૂંસાતી દિલ પર પડી છાપ એ કમ્પસ્પર્શે,
 ભૂંસી દેવું, ફરી ચિતરવું એજ છે ચિત્ર આંહી !
 ઓહો ! આવા નીરસ રસમાં વિશ્વને તું વહેતાં !
 તહારું મહારું ભવિત સરખાં, પ્રેમ ના સમ્ભવે કાં ?
 મહારી થાતું ફરી ઉછળને રેતનાં એ પડાથી !
 ના છાજે આ સલિલ મધુર ધુળમાં રોળવાતું ;
 હું સંયોગે મટુ થઈશ તું હોય હું નાથ તહારો,
 રે રે બહાલી ! નવ મળી શકે એકય કો અન્ય સ્થાને.

૨૪-૪-૬

-#:#*#:-

વૃદ્ધ ટેલિયા.

-#:#*#:-

પડી 'તી કાંત્ર લાંબી ત્યાં રાસાના પગ આગળે,
 બેઠાં 'તો માર્ગની પાસે શિલા એક પરે નમી,
 કનેના એક ખડેરે દ્રષ્ટિ સિન્ધુ હટી ઢળી ;
 સ્વેત એ પાંપણો નીચે છુપાં અશ્રુ ભયાં હતાં.

જરા મૂળે છે નમી શીર્ષ નીચે,
 કપાસના પોલ સમું દિસે તે ;
 હુઝે દિસે છે જરી ઓઘ દાબ્યા,
 હુઝોની રેષામય ગાલ ભાસે.

વૃદ્ધ રસિયો.

[પૃષ્ઠ ૧૭૪]

પડિતી કાંગ લાખી ત્યાં કેસના પગ આગળે,
એટલેતા માર્ગની પાસે શિલા એક પડે તીચ્છો;

ચિતાની અગ્નિ જવાલામાં દીધો છે પણ એક, ને
બીજો તે જો ઉપાડે તો અન્ન ત્યાં સહુ કષ્ટનો.

હું ત્યાં ગયો હૃદય ખેદિત કાંઈ થાતા,
અશ્રુ દુઃખી નિરખનાં હૃદયે બરાયાં;
ત જોઈને દુઃખી ન રાક્ષસ કોણ થાય ?
અશ્રુ વહે જનઉરે જન જોઈ દહીં.

પુછ્યું, “ બાઈ! કહીના તું? કહીં ને કેમ બાય છે?
“ ઘટે ના આવવો આવો શ્રમ આ પદ ને હવે ”

વિચારોથી બગી મુજ તરફ જોયું જરી હસી,
અહો! કેવું મીઠું હૃદય હૃખિયાં એ હસી શકે!

પરન્તુ એ હાસ્યે મમ હૃદયને તો દુઃખ દીધું!
મને તોરે! લાગ્યું સ્મિત ના, પરન્તુ રૂદન એ!
અને એવું એવું રૂદન સરખું હાસ્ય કરતી,
ખધાં વૃક્ષોમાંએ રૂદન સરખું હાસ્ય બારતી,

ગઈ નહેતી ધીમે અનિલરૂડરી કે સુસરતી
અને ડાસેં એને શ્રવણ દઈ બાજે નિરખતો!

બોલ્યો ધીમે, “ અરે બાપુ! દુઃખીનાં દુઃખ કાં પૂછે!
“ ન બાજે તે ન બાજે છે વાતોથી દુઃખીનાં દુઃખે ! ”

તહીં હું તો બેઠો દુઃખી દિલ તણી વાત મુજવા,
કહ્યું, “ બોલો! બોલો તમ હૃદયની વાત સઘળી;

“ હયા બેઠે છેહી દુઃખી દિલ તણાં ના દુઃખ શકે,
“ નહીં પંખાળીને બિજર હલકાં તો કરી શકે.”

આલે કરચલી કમ્પી ને જોઇ મુજ મ્હોં રહ્યો,
હું તેના વૃદ્ધ હૈયાના રક્તને સુણતો હતો

ટટાર એ યઇ પછી ક્ષણ એક વીત્યે,
ત હાંમને પગથી ફેડવી આમ બોલ્યો :-

“રે બાપુ ! તું જરૂર સાંભળશે હુઃખો શું ?

“શું વૃદ્ધ આ હૃદયને નિરખી શકીશ ?

“થોડા વર્ષો પર બહુ હશે કાળચક્રે ફર્યા ના,

“તાજી આશા તુજ હૃદયની, રક્ત તાજું હજી આ ;

“હું તો ભાઈ ! મરણ પર છું આંખ રાખી રહેલો,

“મહારા મ્હોંની કરચલી બધી છાંયે વાતો ગણે કે,

“જૂની વાતો, મગજ ધરડું, હોય શું સ્વાદ તેમાં ?

“મૃત્યુ જેવું નિરસ સઘળું લાગશે, ભાઈ ! એ તો !

“ત્હારી દૃષ્ટિ બળહળ થતાં ભાવિમાં બાપુ! ચે ટી,

“મહારી દૃષ્ટિ ત્ર સમયના ગાઠ કિશ્કા ઉખેળે.

“બહુ વેળા હુઃખો સહેતા કાઠી આ દિલ છે મધુ.

“ભલે ત્હોંયે પડો ગાઠાં ઉખેળું તુજ પાસ હું.”

છુટા ન શખે પણ એ ચતા 'તા,

ખંડેશમાં એ નયનો ફરે હજી;

મહાશય ત્યાં દૃષ્ટિ જરાક સ્તંભી,

એ સ્થાન કેં ગમ્ભીર ભાસતું હતું.

તુટેલ જૂના ગૃહનો નિશાની,

ગાઠાં તરે નાજુક એક બેઠું;

ભાસ્યું મને સ્થાનક ભૂતનું એ,
કે છુપવા ઠોઠ નિશ્ચયિયાનું

ટટાર કિન્તુ થઈ એ-ક્ષણમાં ફરથી

નિઃશ્વાસ એક લઈ દીર્ઘ મને કહ્યું આ :—

“રે મહેરબાન ! નહી મૃત્યુ બલાનું બેઠું :

“ને શુષ્કને-સળગવા બહુ કાલ લાંબો !

“આ નેત્ર કેં નિરખતાં અહીં, આસપાસ,

“જેનું કશું નયન જોઈ શકે ન તહારાં ;

“આ સ્થાનમાં સમયના પલટા કંઈ છે.

“રે ! રૂલ ભૂમિ પણ કેં પલટા સહેતી !

“રે ભાઈ ! આખર બધાંય મરી જવાનાં ;

“લેતું ન મૃત્યુ વળી આપણ એકલાને !

“જે જે પદાર્થ પર પ્રેમ જનો કરે-છે,

“તે તે પદાર્થ પણ તે જન સાથે જતો !

“તે વંદાવની અગર ચીજ ફરી જતી સૌ,

“વીતેલની પ્રીતિ તણું ફરતું બધું એ ;

“હા ! તુતું સુન્દર સહુય કરૂં પ થાતું !

“વીતેલની રહી શકે ન નિશ્ચાની એ કો !

“બાલાં ફરી મુજ હની ભગિની સમી કો,

“તેનું જ આ ગૃહ, આ કો ! મુજ આશરો કો ;

“રહારો જ ના : પ્રણ ગરીબ સહુયનો આ

“તૂટી પડ્યો કંઈક વર્ષથી આશરો છે.

“ એ જ્ઞેન ! જ્ઞેન હતી ના મુજને જહામાં,
 “ એ જ્ઞેન કિન્તુ મુજને પ્રભુએ ધરી ’તી ;
 “ મહારા પડોશ મહી પુષ્પ હતું ખીલ્યું એ,
 “ પંપાળવા હૃદયને જ હતું ઉગેલું.

“ એનું હશે મુખ નહીં બહુ બોલ બોલ્યું,
 “ થોડા જ શબ્દ, પણ મિન્દુ બધાં સધાનાં ;
 “ એ શાન્ત આર્દ્ર ભાગિની સુરખી નિગાહે
 “ કોને કર્યું નવ હશે ઉપકાર ગાતું !

“ મહારા પછી જગતમાં જનમી હતી એ,
 “ પાછી જતાં મગર ખેલ કરી જ ચાલી ;
 “ મહારે ગૃહે બચપણે રમનાર જ્ઞેની
 “ આંહી હતી, તહીંય બાલક એ હજી છે.

“ મહારે ગૃહે ! સમય એ પણ યાદ આવે !
 “ બાલાં તણું પ્રિય હતું મુજ જૂંપડું એ ;
 “ એનું અને મુજ હતું ગૃહ સાંકળેલું
 “ તો પ્રેમથી વળી સમાન અનુભવેાથી.

“ માતા મને ત્યજી ગઇ મુજ જન્મ થાતાં,
 “ એ દૂધ વતસલ ન પામી શકેલ હું છું ;
 “ બોલો પડયો મુજ પિતાશિર એ વહીને
 “ થાકી ગયેલ ઉર મૃત્યુ મહીં વિરામ્યું

“ બાલાં તણા વહીલ બન્ધુસહે રહ્યો હું,
 “ એનાંય માત વળી તાત રહ્યાં હતાં ના ;

‘ કેવાં હતાં હૃદય એ કુમળાં બનેલાં !

“ કેવાં સદા મધુર સ્વપ્ન મહી રહેલાં !

“ જે સર્વને જગતમાં નવ તે મને છે !

“ જે નાં મને વળી તનેય રહ્યું નહીં એ !

“ એવી જ નિત્ય કંઈ વાત અમે કરીને

‘ ના જાણનાં હૃદયમાં ગળતું હતું શું ’

“ જે અન્યને જગતમાં, નવ તે મને છે’,

“ એ લાગણી ઉપર વિશ્વ બધું ફરે આ ;

“ એ લાગણી નરકસ્વર્ગ તણી જનેતા :

“ ને એ વતી જ અમ ઉર ઢળ્યાં પ્રભુમાં.

“ પછી તો ભાઈની સાથે કાપવા કાષ્ટ હું જતો,

“ ઉપયોગી થયો માની ઉપાધિ કરતો હતો,

“ વસન્તાના એક દિને રૂપાળો

“ પ્રભાતકાલે વનમાં હતો હું ;

“ ભલે અમારો નૃપ અશ્વ માથે

“ કને જ દીઠો ફરતો તહીં મે.

‘ મને જોઈ ઉભો રાજા, દયાથી મુજને કહ્યું —

“ ‘ સુખી છે કે ? ગુજારો તું કરે છે તુજ શી રીત ?

“ કહી સહુ મેં મુજ વાત તેને,

“ જરા વિચારી નૃપ આમ બોલ્યો :—

“ ‘ મહેલમાં આજ જ આવજો તું,

“ ‘ હર્ષણ હું નોકરી બાગમાં ત્યા.’

“ ગયો ખેન કને દોડી, કહી વાત ફૂદી ફૂદી;
 “ ભાઈની લઈને આજા બેઠાયો મુજ બાગથી.

“ તહીં બગીચે નૃપ આવતો સદા,

“ મને હસીને કંઈ પૂછતો સદા ;

“ ભણાવતો ગમ્મતમાં મને કંઈ,

“ અને પછી પુસ્તક કાંઈ આપતો.

“ સોંપેલ તે મુજ તરુ જલ પાઈ પોખી,

“ ચિત્રો નિહાળી મમ પુસ્તક વાંચતો હું ;

“ ને ખેલતો બ્રમરથી પુલકાં ઉછાળી,

“ રે ! એમ કૈક દિવસે મુખના ગયા ત્યાં.

“ અરે ! જે છાયામાં કમનસીબ પક્ષી જઈ વસે.

“ તરુ એ તે સૂકે, ગહન ગતિ એવી હરિ તણી !

ઉડી જાતાં છાયા ગરીબ કઈ પાંખી રહવડે.

અહીં સંસારે એ બહુ વખત કૈ માલુમ પડે !

“ ગઈ સ્વર્ગે ભદ્રી રાણી અમ્માને અવતાર એ,

“ પ્રિયાની પાછળે એહો ! જૂરી જૂરી ગયો નૃપે

“ ખાવા ધાતાં તરુ સહુ મને, એન ના કયાંય થાતું.

“ હું તો નહાસી સમય મળતાં ખેનની પાસ જાતો;

“ રે રે ! મહારા નવીન નૃપની ફૂર છાતી હટી કે,

“ ના ખીબાના મુખદુઃખ તણું ભાન તેને હતું કે.

“ પેટને કાજ હું તો ત્યાં ગુજારો કરતો હતો,

“ અરેરે ! બન્ધું એ ત્યાં તો એચિન્તો ગુજરી ગયો.

“ એ આત્માને પ્રભુ સુખ સદા આપજો સ્વર્ગ માંહી,
 “ એ માટે કેં રુદન કરવું યોગ્ય ના ભાઈ ! હાવાં ;
 “ કિન્તુ પેલું વદન કુમળું આંખની પાસ આવે,
 “ આ ડોસાનાં બહુ વખતે આંસુમાં ખેરવે છે.

“ કેવું કૂંચું રમત કરતાં જોઈ રહેતું નલે તે !
 “ જોહો ! પેલું ગગન જહોથી ભાવિ સર્વે ઘડાતાં !
 “ જાણે પૂછે નયન મુજને, ‘ભાઈ તે ત્યાં હશે શું !’
 “ મીઠી દૃષ્ટિ જલભર સદા વિસરે કેમ એ તો !
 “ તોયે એતું વદન હસતું કોઈ દહાડે હવે તો !
 “ જાણે કોઈ ચમન રચતું હાસ્ય એ હોય ના શું !
 “ જાણે આંહી પ્રભુ સહ કો શાન્તિ ફેલાવવાને
 “ એ હૈયામાં પ્રભુકર વતી પૂતળી કો ઘડાતી

“ એ હૈયું તો કુદરત તણા નાદનો દિવ્ય તાર !
 “ કેવું મીઠું રસમય અને આદ્ર કેવું સુરીલું !
 “ હું તો રેરે ! બહુ વખતે માનતો ને કહેતો,
 “ ‘તું નિર્માઈ જરૂર સુખમાં અર્પવા પામવાને’

“ પછી તો બેક વર્ષોમાં લગ્ન બેન તણાં થયાં,
 “ સુખી છે એ, સદા એવું સાંભળી સુખી હું હતો.

“ તોયે બેન સિધાવી તે દિવસથી ના અન્ન ભાવ્યું મને,
 “ આ સ સાર તણી દિશાય સઘળી જાણે મને ધૂરકે ;
 “ માતા તાત તણાં ખરાં મરણ એ તે દી ફરીથી થયાં,
 “ મોજાં અશ્રુ તણા કટુ ઉદ્ધિનાં તે વખતથી છે ઢંચ્યાં.

“ અરેરે ! હર્ષની દહેરી સંકોચાતી વહે નકી !

“ અરેરે ! કષ્ટની રેલો વધે છે કાલ આજથી !

“ હતો પડ્યો હું દિન એક દર્દમાં,

“ તહીં અમારો નૃપ આવીને ઉભો ;

“ પ્રણામ દેવા નવ લાન કેં હતુ,

“ ઉભો રહ્યો એ, સૂઈ તો રહ્યો જ હું.

“ મારી લાતો મને યોદ્યો, ‘અલ્યો જા શક જ

“ આજીજી મેં કરી, કિન્તુ જહેરી સત્તા જ એ

“ હવે તો એ નૃપે આજે અમારો પદભ્રષ્ટ છે ;

“ ભલો એ છે હવે તો એ કાલન કમમાં પડી.

“ ગમે તે અલપની સામે, ગમે તે દુષ્ટની ભણી,

“ કુતરની ને મહા પાપી તિસ્કારની દૃષ્ટિ છે.

“ ગયો ગૃહેત્તું જની ભૂત જેવો,

“ મને પડેશી સહુ પોષતાં ’તાં ;

“ ગરીબ કિન્તુ સહુ આપકાં એ,

“ ગરીબને પોષી શકે કહીંથી ?

“ હતી ન સત્તા હૃદયે શરેરે,

“ ન કાર્ય હું કેં કરતો હતો વા ;

“ અન્તે રડી એક દિને બહુએ,

“ વેચી દીધું એ ગૃહ ત્રાતણું મેં.

“ પુત્રીને ગૃહને નાણું જેવારો ન થયો કદ

“ કિન્તુ ને પ્રભુની દૃષ્ટિ તીખી તહીં.

“અન્ટે રહ્યું ન મુજ પાસ કશુંય ભાઈ,
 “એ જન્મભૂમી ત્યજવા દિન પાસ આવ્યો ;
 “બહોળું હતું જગત ત્યાં હક કેં ન મહારો,
 “શ્રીમાન એ તમ સમા સમજી શકે ના.

“રે ! સાઠ વર્ષ દિન તે ઉપરે ફર્યાં છે,
 “હું ટેલ તે દિવસથી દઇને ભમું છું ;
 “ખેલો જ આદર મળ્યો મુજ ખેનઘેરે,
 “રે ભાઈ ! ખેન મુજ એજ ખિચારી ખાલાં

“સરેવાનું સહી નાખ્યું, ખાકી આજ નહીં કશું ;
 “કપાતું આયુ કદોય, મહારં તો લીધે છે થયું.

“હશે ભાઈ ! હશે ભાઈ ! દુઃખી હું નવ લેશ છું ;
 “જીવતાં હું નથી થાક્યો, મોતથીય નહીં ડરું.”

તહીં સુધી વાત કરી વિરામ્યો,
 કિન્તુ હતું એ ઉર કાંઈ ભારે ;
 કહ્યું ફરી મે, “હજી કાંઈ પૂછું,
 “એ ખેનતું આ ઘર કેમ આવું !”

કોસો જરા બહાલભયું હસીને
 મહારા ભણી શાન્ત નિહાળી રહેતાં,
 બોલ્યો જરા એ ઠપકા સમું કેં,
 કેવું પરન્તુ મધુર હતું એ !

“જાણસા કાજ ફર્યાની વાતો ના સુણવી ઘટે ;
 “ધમજા એવી મરેલાંમાં રાજતાં ઠપકો ઘટે.

“કોઈનાં એ હુઃખોમાં છે યોગ્ય ના સુખ પામવું ;

“મરેલાં તો પ્રભુનાં છે તેનું માન જ રાખવું.

“પરન્તુ આપણે સર્વે જાણતાંય નહીં જ કે,

“દર્દીનાં દર્દની વાતે આપણું મિત્ર કો વસે.

“દર્દથી જે મળે તે કં દર્દની વાતથી મળે,

“દર્દની કો કથામાં તો દર્દનો પ્રભુનાં જડે.

“દુનિયામાં સદા વીતે તેની આ સુખ વાત છે,

“કલા છે ના, નવું છે ના. રસીલુંય નહીં કશું;

“સુણો, કહું ભાઈ હવે ન થોભું,

“અહીં હતું એજ સુખી કુટુંબ ;

“ખાલાં તણા એ પતિ સાથ હું તો,

“થોડું રહ્યો કિન્તુ બનેલ મિત્ર

“ઉદ્યોગની એ પ્રતિમા હતો, ને

“રહેતો બધો દિવસ ખેતરોમાં ;

“સન્ધ્યા થતાં ટેકરીએ ચડી આ,

“ગમ્ભીર સુર્યાન્ત સદાય જોતો.

“હતું સદા એ સુખ હાસ્ય માંહી,

“પ્રભાતકાલે નિરખ્યા સમું એ,

“હતું ભરેલું જૂહુ અજથી આ

“ને વૃક્ષ આંદાડિમથી ઝડેલાં.

“રહી થોડાં દિનો ત્યાં હું યાત્રાએ ફરવા ગયે,

“બહુ ઘૂમી બહુ વર્ષો પાછો ત્યાં ન ફર્યો હતો;

“ દુકાળ મ્હોટો મરકી સહે ત્યાં.

“ હતો પડેલો ત્રણ વર્ષ પૂરાં;

“ છત્રીથ તેને વરસો થયાં છે,

“ હશે તમેને સ્મરણે નહીં એ.

“ બધાં હતાં ખેતર છેક સૂકાં,

“ કુવા મહીં એ જલ ના રહ્યું ’ તું;

“ શહેરો બધાં તો શબના ઢગોથી,

“ રોતાં હતાં દર્દ સ્મશાન જેવાં,

“ વળી ઉઠી કાળુભાં લડાઈ

“ ગમ્યું પ્રભુને અધળું હતું એ;

“ શ્રીમાન કે યાચક થઈ ગયા, ને

“ ભૂખે મરી કક ગયાં ગરીબો.

“ હું ઝૂપડાં ફેક બમી બમીને

“ પુરું કદી અન્ન ન પામતો ’ તો :

“ તૂટેલ વસ્ત્રોય હતાં ન ત્યારે

“ એ સખત કાળે મરતાં બચ્યો છું.

“ હમેશના શોખ તણા પહાચો

“ બાલાં બધા દર કરી કરીને

“ આશા મહીં એ દિવસો મળુન્તી

“ હવે દત્તી આ ગૃહમાં રહેલી.

“ પરન્તુ તોફાન બીજે ઉન્હાળે

“ આવી પડયું પહેલ પહે નવું કેં;

“ એનો પતિ સખત જવરે બહાઈ,
 “ પડ્યો રહ્યો માસ કંઈ બિછાને,

“ ઉઠ્યો ફરી: માલુમ ત્યાં પડ્યું, કે
 “ હતું રહ્યું કેજ ગૃહે ન બાકી:
 “ તોફાન માટે ઘરડાં થતાં વા,
 “ રાખ્યું હતું કોસિર કેં કરી જે.

“ વળી વધ્યું બાલક એક ત્યારે,
 “ કાંઈ વધારે તકલીફ દેવા;
 “ શ્રીમાનનાં ધચ્છિત બાલકો તો
 “ બરીબને હર્ષ સમાં બને છે.

“ પંખી ચુગે ટેકરીઓ બમીને
 “ દાણા પડ્યા જે વિખરાઈ આંહી,
 “ તેવાં જ ટોળાં કણુળી તણાં કેં
 “ અહીં તહીં પેટ ભરી રહ્યાં 'તાં

“ પરંતુ જેનું ગૃહ પૂર્ણતામાં
 “ ભર્યાં હતું આજ સુધી સદાએ,
 “ ના જ્યાં હતી બાવિ તણીય ચિન્તા,
 “ અસહ્ય તેને પહોંચે થયો આ.

“ પટેલ દારે ઉણી મુરત આ તો
 “ આનન્દ દેનાર ફવાય ગાતો ;
 “ બુનો હવે હર્ષ ન કિન્તુ પામી
 “ આજે જનો પેતરમાં અમનો.

“ ઉઠા કુવામાં નવ ઠોસ ખેડી
 “ ન્હાસી જતો ગામ મહીં કદી તો;
 “ દૂકા હતા જે દિવસે ઉન્હાળે
 “ બન્યા હતા દીર્ઘ હવે શિયાળે.

“ તેના હવે હર્ષ બધાય દૂખી
 “ હૈયા મહીં ના રસ પૂરતા 'તા;
 “ ટવાયલું હર્ષ મહીં રહેવા
 “ તે હર્ષ બતાં અરધું મરે છે.

“ રીસાળ ધીમે ઉર એ થતું તું
 “ કઠોરતા બાલક સાથ આવી;
 “ રમાડતો બાલકને કદી તો
 “ તેમાંય કેં દૂર જ ભાસતું' તું

“ એ બાપડાં બાલકનાં મુખોને
 “ બાલાં મિચારી શકતી ન બેઠાં;
 “ તેણે મને આમ રડી કહ્યું 'તુ—
 “ એ હાસ્ય બેઠાં મરતી જળી હું”

અહીં સુધી કહી પાછો ડોસો એ અટક્યો જરા,
 બાગનાં વૃક્ષની સામે બેઠાં શાન્ત વલો ફરી :—

“ અહીં મધ્યાન્હે આ જગત સઘળું ગાઢ સુખમાં
 “ દિસે લેતું ઝોમાં, સહુ ગમ બધું શાન્ત સરખું,
 “ દિસે છે અત્યારે જગત પર આરામની ઘડી,
 “ અને આ સત્તું તે રમણીય બધું હર્ષમય છે.

“અહીં જન્તુટોળાં ગણ ગણ ઉડે વૃક્ષવિટયે.

“ગયાં એ શાન્તિથી મધુર સુરીલો મેળ સચતાં

“અરે ! ત્યારે કાં આ મમગીન રહે વૃદ્ધ નયનો ?

“ઘટે નાઆ દેવાં રુદ્ધ કરવા આપણ ઉરે.

“ઘટે બહારી લેવી નહિ જ નળગાઇ જન તણી

“ગયાં સ્વર્ગે તેનાં દરદ બહુ જૂનાં સ્મરી સ્મરી

“મરેલાંનાં સત્યો મરણ સુખી ના ના મળી શકે

“અને શહા જોવી વધુ પણ કરું ના થઈ શકે.

“પ્રભુના આશયો ઉપર નયનો બન્ધ કરતાં

“ઘટે નહાની વાતો ઉપર નવ આંસુ ટપકવાં;

“અહીં ઘોળી કાંઈ દુઃખમય વિચારો પ્લહ્યમાં

“અરેરે ! શાને કેં દાખલ કરવી આ કુદરતે ?

“અંજલી મમગીનીની સદાએ અરખ્યા થકી

“પ્રભુની પામવા પ્રીતિ બિન્દુ હર્ષ તણું વધુ.”

એ બોલ એ વૃદ્ધ મુખે ગભીરી

કે શાન્તિ, કે હર્ષ સ્ફુરાવતા'તા

એવું હતું કે નરમાશવાળું

મ્હેશ મહી એ વિલસી રહેલું.

જૂલી થકી જાત ગયો જ હું એ,

કે જાત બીજી જ કરી થકીક,

એ વૃદ્ધ મ્હેને નિરખી રહેતાં

વૃમિ નવી કે ઉર પામતું આ

એ બાઈની વાત પરન્તુ તુર્ત
બાઈ ઉઠી આ ઉરમાં ફરીથી;
સ્નેહી તણી વાત ન હોય બળે
તેવો થયો હું મુલુવા અધીરો

વિનન્તી મેં કરી તેથી ડાસાએ સ્ખિત મિથથી
રામતું નામ લઈને વાત તુર્ત શરૂ કરી :—

“એવી રીતે આ દિવસો મુખી એ
“બાઈ હાલી શાન્તિ મહી રહી બ્યાં
“તે આ ગુઢે તે સમયે ફરીથી
“હું દૂર દેવો થકી આવતો 'તો.

“આ વૃક્ષને દૂર થકી નિહાળી
“આનન્દ ના આ ઉરમાં સમાતો,
“ઉતાવળે મેં પમલા બરીને
“ધીમે લઈ આ ખડકી ઉવાડી.

“પરન્તુ એ જ્ઞેન કને ઉલો તો
“એ તો રહી ચૂપજ ભેડ હુને.
“જેઠાં ફેરવી દેઈ પછી નિયાહ
“શરૂ થઈ બાપડી એ બરેદાં.

“બેસી મઠ એ મુજ પાદ પાસે

“શું આ ચર્તું તું સમજ્યો. વહીં હું

“ઉઠી પછી મુજ પાદ નામ મારે

“કેવું કંઈ બાઈ હાલી બપૂરે

“ જાણે હતા એ ઉરમાં હજારો
 “ હશે ભરેલાં ન સહાય એવાં,
 “ જાણે હતું કોઈ ન પાસ એને
 “ એવા હું:ખોમાં કંઈ વાત કહેવા.

“ એ નેત્રનો સ્નેહ હું:ખો જળેલો
 “ પહોંટા સમી આકૃતથી ગળેલો,
 “ એ દૃષ્ટિ સાથે મુજ કાળજમાં
 “ ચોલી જતો'તો તણખા સમો કે

હુયા મહી કે હુસકાં ભર્યા 'તાં,
 ઘડીક તો જોલી શકી ન એ કે;
 દેખ શક્યો હું પણ ના દિલાસો
 મનેય ના જાન રહ્યું કશું એ.

“ એનો પતિ ક્યાંહી હતો દીઠો મેં ?
 “ એવું મને આખર સ્પષ્ટ પૂછ્યું!
 “ આસપાસે બીક મહી ગળ્યો હું,
 “ શકિત હતી ઉત્તર આખવા ના.

“ કિન્તુ પછી સ્પષ્ટ વિશેષ જોલી,
 “ કે એ હતો નહાસી ગયેલ ક્યાં એ
 “ તેને ન જ માસ હતા થયેલા,
 “ સૂઈ થયું આ ગૃહ ત્યારથી છે.

“ ચેતાં દિનો એ દુઃખમાં ગયા, ને
 “ ત્રીજો પ્રજાતે હજુ ઉઠતી'તી;

“ ત્યાં કોથળી એક ઠનેજ દીડી,
 “ બાણે ધરી એજ મયેલ હોય !
 “ એ ઉઠતાં વેંતજ હાથ આવી,
 “ જેમાં હતું કાંઈ સુવર્ણ રાજ્યું ;
 “ એ કોથળી લેઈ મને બતાવી,
 “ બાલાં ફરી રાઈ અને કહ્યું આ :—

“ એ જોઈને ધ્રુજ મને વછૂટી,
 “ સાચુજ મારા ઉરમાં વસ્યું કે ;
 “ સન્ધ્યા સુધી તોપણ હું અધીરી
 “ રહી અને એજ સુણ્યું પછી મેં.

“ કહી ગયા તો મુજને કહેવા
 “ તે કોઈએ આવી મને કહ્યું કે
 “ જ્યાં થાય છે કાળુલમાં લડાઈ,
 “ ત્યાં એ નવા લશ્કર સાથ ચાલ્યા.

“ છેલ્લીય મારી પણ લેટ લેવા
 “ કહિન હેતું ન કરી શક્યા એ,
 “ અને ગયા એમજ એ ત્યજીને,
 “ કાંઈ પછી ના ખબર મળ્યા છે.

“ જોને હશે બીક ઉર અરેરે !
 “ કે હુંય લેઈ મુજ બાળકોને,
 “ જોની સહે ઉજ કરી જઈને,
 “ પડાડો મહી ક્યાંકી મરી જઈયા

“કહું મને અમુ બરી બરી સૌ
 “ને અમુ માંહી જ રહી વિરામી ;
 “ચીરા બધા એ ઉરના નિહાળી
 “ત્રોફાઈ માફ ઉર આ જતું 'તું.
 “હું તો ન નેત્રે ઉચકી શક્યો આ,
 “દાખ્યા હતાં અમુ કઠોર યત્ને;
 “ફિનતુ પછી શાન્ત થયો મુણીને
 “આશાની વાતો કંઈ એજ મ્હોંથી.
 “થોડીજ વેળા મહીં ત્યાં વધારે
 “વિચાર આશામય કે ઉઠયા 'તા ;
 “અદાલત બાઈ બડી એ વિચારે
 “હર્ષામુખાં ફૂળતી દિસતી 'તી.
 “જૂદાં પટયાં તુર્ત અમે પછી તો,
 “એ તો રહી ત્યાં ગૃહઝગમગાં કે ;
 “મને હજુ પૂર્ણ જ સાંભરે છે,
 “માની હતી વાઠ મુખી બહીં એ.
 “ને હું જતાં દૂર ફરી પુકારી
 “આનન્દથી આશિષ આપતી 'તી
 “ફળી ઘઈ 'તી મુખાણી ફરી એ
 “જ્યારે જાની એ જહપૂર્ણ મેત્રે !
 “વચનના એ દિવસો હતા. ને
 “હું તો જ્યાં દૂર ફરી જામન્તો ;

“છાયા મહીં ને તહકા મહીંએ
“કેં એકલા આ પગ ચાલતા 'તા.

“ક્યારે થતાં 'તાં ઝરણાં સખાઓ,
“કયાં ઝાંઝવાંઓ રણ અર્પતાં તાં;
“મારા વિચારો સુખ કે દુઃખોમાં
“પ્રસંગ સાથે ફરતા હતા કેં.

“જ્યારે થયાં પૂર્ણ દુકાળયુદ્ધો,
“જ્યારે નવા મેઘ ચડ્યા અકાશે,
“ત્યારે ફરી આ ગૃહની ભણી હું
“કેં માસ વીત્યા પછી આવતો 'તો.

“નીલાં હતાં ઘાસ નવાંજ ફૂટયાં
“તાબાં બની કે ઝરણાં ફૂદતાં ;
“ગાતી હતી વાંસળીઓ ફરીથી,
“આશ્ચર્ય જેવી દુનિયા બની 'તી.

“દ્વારે ઉભી અન્દર મેં નિહાળ્યું,
“બાલાં હતી ના ગૃહમાં જણાયું;
“ત્યારે હતો પથર ભાગનો આ,
“એઠો તહીં શહ નિહાળતો હું.

“ગુચ્છા કુલોના લટકી રહ્યા 'તા,
“લતા હતી વૃક્ષ પરે ચડેલી ;
“કિન્તુ બધા ચોક પરે અહીં ત્યાં
“કુતોલા ને હર્ષ હતાં ઉગેલાં.

“એ સ્વચ્છતા ખોઈ હતી બગીચે
 “સૂકેલ પર્ણો વિખરી પડ્યાં 'તાં;
 “ત્યાં ટાકિયાં કાં કિડીઓ કરીને
 “આનન્દથી ચોગમ દોડતી 'તી.

“હોયો સુખે ધૂધવતો હતો ત્યાં
 “માળો કરી એ નળિયાં મહીંથી;
 “જે પુષ્પ સંભાળથી ઉગતાં, તે
 “દળ્યાં હતાં સૌ કરમાઈ નીચે.

“ઘેટાં તણી બિન કમાઠ પાસે
 “ચોટી રહી 'તી વળી બહતી 'તી
 “ત્યાં છેક એ બિમર પાસ બેસી
 “લેતાં વિસામો નકી રાત્રિએ તે.

“ખાલાનું એ ખાલક ચોરડીમાં
 “રોતું હતું ચીસ કરી કરીને ;
 “વાયુ સમુ જૂમ કરી ખિચાઈ
 “પોતાની મેળે થઈ શાન્ત સૂતું.

“બેઠો ઘડી ને ફરતો ઘડી હું,
 “બિહાસ કિન્તુ સહુ ભાસતું 'તું ;
 “મમી તણી છાય ફળાર હંચે
 “છાઈ અને યતનથી ના જતી 'તી.

“મારો તહો કોઈ પિછાનવાળો
 “મારી કને આવી ઘડીક બિલો ;

“ બાહાં તણી વાત કરી કહું, કે
 “ એ તો હવે કેં રચળ્યા કરે છે.

“ ઉદાસ ચિન્તામય કાળજથી
 “ કલાક બેચાર તહીંજ બેઠો ;
 “ સન્ધ્યા ઢળી, રાત્રિ પડી છતાં એ
 “ બાહાં તણાં ના પગલાં સુણ્યાં મેં.

“ અન્ધાર જ્યારે સહુ પાસ વ્યાપ્યો,
 “ અન્તે દીઠી આવતી બાઈને મેં ;
 “ રે રે ! ક્યું એ મુખડું હતું કેં
 “ ને એ હતાં માત્ર સૂકેલ સવેં.

“ જોઈ મને તુર્તજ પાસ આવી,
 “ લાગી મને દ્વાર ઉઘાડી કહેવા :—
 “ રોકાઈ રહેવું તુજને પડ્યું કેં
 “ રે બાઈ!! તે તું કરજે ક્ષમા હો !

“ પરન્તુ હું તો બહુએ દિનોથી
 “ અહીં તહીં કેં ભટક્યા કરું છું,
 “ ને એટલું તો સમજુંય છું કે
 “ શોધું સદા તે નહિ લાપવાનું.

“ મારી કને વાળુ પછી બિછાવી
 “ અશુ બલે સર્વ ગળી કહું કે—
 “ હું દૂરના ખેતરમાં ભમું છું,
 “ પાછી ફરે તે પ્રભુની કૃપા છે.

“ ‘આ મેઠાં પરે જોઈ રહ્યો હુઃખે તું,

“ ‘ખરેજ છે કારણ હૃદિને એ;

“ ‘માફ ગયું છે બદલાઈ હૈયું

“ ‘ભમી બધા કાળ ગુમાવતાં આ.

“ ‘આ બાપડા બાલકને અરેરે !

“ ‘રોઈ હશે મેં નુકશાન કીધું ;

“ ‘જેભાનને માફ પ્રભુ કરે છે,

“ ‘મારોય છે દોષ નહીં બહુ તો.

“ ‘રોતાં સૂઈ ને રડતાં ઉડું છું;

“ ‘તે આ પશુકું નિરખી રહે છે.

“ ‘આતો વહે અશ્રુ સદાય જાણે

“ ‘હું ના બની અન્ય શરીર જેવી.

“ ‘લાગે મને હું ન મરીશ કેા દી,

“ ‘જીવીશ તો હું પ્રભુ પાસ માગી

“ ‘જે જોઈ તે જોઈ બધુંય રહેવા

“ ‘છાતી હવે વજની પામવાને

* * * *

“ સાહેબ એને નિરખો તમે તો

“ જાણુ નકી ભૂલી કદી ન જાશે ;

“ એ વાત જાણેય તરી નિગાહે

“ બાલા સમી ખૂચી રહે મને તો.

“ મારી દિસે વાત બહુ જ લાંબી,

“ થાક્યા હશે એ સુણતાં કદાચ;

“એ બાઈ કિન્તુ બહુ વાર મહારા

“ હેયા મહી ભૂત સમી ઉઠે છે.

“ એની બલાઈ વિસરી ચકું ના,

“ રોતાંય કે દી અટકી શકું ના;

“ જોચિન્તી એ બેન સદાય હૈયે

“ સ્વપ્ના સમી આવી રહ્યા કરે છે.

“ હા ! જોય બે એ મુખને શકો, તો

“ પછી તમે ના હસશે કહીએ;

“ એ નેત્ર તો નિત્ય ઢળેલ રહેતાં

“ સૂકેલ કે અશ્રુ થકી ભરેલાં

“ અને મને પીરસતી હતી એ,

“ ત્યારેય જોતી મુજ મ્હેં બાણી ના;

“ કે પૂછતાં ઉત્તર આપતી, તો

“ કેવો દુઃખી દાહ ભર્યો અવાજ !

“ રંધાયણું ચિત્ત બધું હતું એ

“ કે એક અશ્રુમય તાન માંહી,

“ આ વિશ્વના પ્રાણ પદાર્થ સર્વે

“ જેને દિસે સુસ્ત સ્મશાન જેવા.

“ નિઃશ્વાસ એ નાખતી 'તી બિચારી

“ કિન્તુ દિસે ના ઉરની ગતિ એ;

“ નિઃશ્વાસ કે સાંભળતો હતો, તો

“ ના જાણતો કેમ કહીંથી આવ્યો !

“ પ્રભાતકાલે મુંજ ડાંગ લેઈ
 “ બાલાં તણી માગી રજા, અને મેં
 “ એ બાપડા બાલકને ઉપાડી
 “ ચુમ્બી લીધી એક કપાલ માદે.

“ બાલાં બિચારી નિરખી રહી એ.
 “ ને નેત્રમાં નીર ભરાઈ આવ્યાં;
 “ ખેલ્યા સમુ બાલકને કંઈક
 “ મેં આપતાં બિન્દુ ખરી પડ્યા એ
 “ આશિષ એને દહને જતો 'તો
 “ આભારમાં એ શિર કેં નમ્યું 'તો,
 “ આશાય દેવા હજી હું ઉસો 'તો
 “ તેને હતી જે ઉપયોગની ના.

“ પાછો ફર્યો હું ગૃહની બાણી આ
 “ થોડા દિને આંહી તહીં ભમીને;
 “ ના જાણતી કેંજ વધુ હતી એ,
 “ હતી છતાં શોધ મહીં ભમન્તી
 “ ક્યાંએ હશે એ જીવતાં હજી તો
 “ ના જાણતી કે જીવતો હશે એ;
 “ એ જો હશે ક્યાંય મરી ગયેલો,
 “ ના જાણતી કે ગુજરી ગયો છે.
 “ એ પૂર અશ્રુ તણી આગતાં તો
 “ જેવી હતી તેવીજ ભાસતી એ;

“ જોઈ છતાં એ ગૃહને ન હું કાં

“ જાણી શકું પૂર્ણ જ ફેરફાર ?

“ વાડી તણું જંગલ એ બન્ધું 'તું

“ દહાડેય મેંઠાં ચરતાં હતાં ત્યાં;

“ ત્યાં દિવસે ધ્રુવડ શાન્ત બેસી

“ એ અન્ધ નેત્રો ચમકાવતું 'તું.

“ દૌર્બલ્યની એ ગૃહમાં નિશાની

“ ગઈ હતી સૌ પથરાઈ જ્યાં ત્યાં,

“ વ્યવસ્થ કાંઈ જ રહ્યું હતું ના,

“ ને છે બધી ઊંદર ખોદતા 'તા.

“ એનો પતિ ડાંગ ખુણા મહીં જ

“ જ્યાં રાખતો ત્યાંજ હતી પડેલી;

“ જે ખીંટીએ પાઘડી ટાંગતો તે

“ ટીંગાયલી ત્યાંજ હતી રહેલી:

“ શીખ્યું હતું બાલક મા કનેથી

“ નિઃશ્વાસ લેવા રમતાં સૂતા વા,

“ એનાં હાં અંગ ગળેલ સર્વે

“ ને દી બધો એ કરતું રડ્યા કે.

“ એને શિરે હસ્ત ધરી વહી એ—

“ આશા મને બાલકની નથી આ;

“ એના પિતાને નિરખી શકે એ—

“ એવું પ્રભુએ નિરમ્યું દિસે ના.

“ ‘એ કાજ હુંએ જીવવા ન ઇચ્છું,
 “ ‘ નસીબ સૌનું બહુ સાથ બાપુ !
 “ ‘ હું તો હવે ભાઈ મરી જઈશ
 “ ‘ થોડા દનોમાં : સુખી એ વિચારે.

“ ‘ આનો વડો ભાઈ પટેલ પાંસે
 “ ‘ વાડી મહીં નોકરીએ રહ્યો છે;
 “ ‘ દાદા દયા એ પર પૂર્ણ રાખે,
 “ ‘ આનુંય કે’ એમ થઈ રહેશે.

“ ‘ માતા વિના ઉછરતું બિચારું
 “ ‘ રોવા જ તે જીવ ધરી રહે છે;
 “ ‘ એવુંય આ કાજ હશે લખેલું,
 “ ‘ વાતો વધુ તો પ્રભુ જાણનારો.’

“ ‘ વર્ષાઋતુમાં ફરી આ ગૃહે હું
 “ ‘ આંબે હોતો : છેલ્લી જ વાર એ તો ;
 “ ‘ ભીની હતી છે, નળિયાં હતાં ના,
 “ ‘ તૂટી પડી થાંભલીઓ હતી કે’.

“ ‘ સ્વર્ગે ગયું બાલક એ હતું, ને
 “ ‘ બાલાં મને આમ કહી રડી ‘તી,—
 “ ‘ એતો ગયું, હું સુખાણી થઈ છું,
 “ ‘ હવે મને ના પરવા કશાની.

“ ‘ એનીય શોધે ન હવે જતી હું,
 “ ‘ કે દી છતાં આ મન ના રહે છે;

“ ‘કોશો ઘણા કો દી ભમી વળું છું,’

“ ‘ને મોતની રાહ સદાય ભેટી.’

“ કહી કહી કેં અટકી જતી એ,

“ બેલાં દગો સજજડ્યો ચોટી રહેલાં;

“ એ ભેળાં હું ડરતો હતો કેં

ને અત્રુ ખાળ્યાંય રહી શક્યાં ના.

“ તેણે કહ્યું આમ હસી લૂપું કેં

“ છેલ્લા જ એ શબ્દ સુણ્યા હતા મેં:—

“ ‘તું ભાઈ! જે કેં સમજી ડરે છે,

“ ‘તેમાં જ મ્હારી સહુ આશ હાવાં.

“ ‘બેલાં થઈને દુખિયાં મરે છે,

“ ‘બેલાઈ ને મોત દવા પ્રભુની ;

“ ‘હવે ફરી આપણુ ભેટયું ના,

“ ‘હાવાં સુણું મૃત્યું તણા અવાજ.’

“ એ તો ખિચારી દશ વર્ષ આમ

“ જુરી અહો ! એ દશ વર્ષ પૂરાં;

“ કેવા હશે એ ભડકા દુઃખોના !

“ તોળા પ્રભુ ! એની કળાજ ન્યારી !

“ રડી રડી બેલી સમી ભમન્તી

“ મલાર્ધ અન્તે શરદી વતી એ;

“ છેલ્લી હતી આ ગૃહની નિશાની

“ તે એ ઋતુમાં પ્રભુ પાંસ ચાલી.

“ એનો પતિ જ્યારથી નહાસી ચાલ્યો,
 “ સમારવું આ ગૃહ જાણતું ના;
 “ અને અહીં ધુલ મહીં ભળી તે!
 “ આજે જુઓ તેમ પડી રહ્યું છે.”

મહારાં થયાં ગળગળાં નયનો : કહ્યું મેં,
 “ ચાલો ગૃહે મુજ અને તહીં શાન્તિમાં રહો.”
 તેણે કહ્યું, “ શ્રમ હવે ઉતરી ગયો છે,
 “ આ ડાંગ લેધ ફરી ચાલીશ હું અગાડી.

“ બહુ વર્ષો ભમી કાઢયાં, હવે ટેવ ફરે નહીં;
 “ સુખી રહેજો,” કહી એ તો અગાડી ચાલતો થયો!

અત્યારે એ મુખ નયનની આગળે એ તરે છે,
 એહો ! કેવું દુઃખમય છતાં શાન્તિમાં વાસ એનો!
 રે ! અત્યારે પગ ડગડગ ચાલતા એ હશે શું !
 કે કૈલાસે મલુપદ કને શાન્તિમાં મહાલ ! શું !

જ્યાં હો ત્યાં હો પણ સુખી હશે શાન્ત આત્મા નકી એ,
 જ્યાં હો ત્યાં હો પણ હૃદય કેં બોધ દેતું હશે એ;
 શ્રીમાનોને ગરીબ દિલની વારતા શીખવીને,
 જ્યાં હો ત્યાં હો પણ મલુ કને દારતું કેં હશે એ.

ગુનેહગાર.

વો:—

ગુનેહગારે કદમ તારે જુકાવ્યું શિર છે ! દિલબર !

અરે ! ખંજર દીધું કરમાં છતાં ના ઘા હજી કાં કર ?

ગુનાહ પર શી રહમ ? માશુક ! કતલ કર એ હુકમ હક્કનો !

હરે તો દે મને ખંજર ! ઝખેહ આ દિલ કડું હું તો !

ઉગામે ના ! ન ફેંકી દે ! ન થા ગુલ, યા ન થા કાંટો !

ના માણી દે ! જખમ ના દે ! રડી શું આમ આંસુ દે ?

દયા છે તો ન કાં પ્રીતિ ? ન કેં તો શું ન ઇનસાફ ?

અરેરે ! ફૂર માયાળુ ! મને ઇનસાફ કે દિલ દે.

ન છે કેં વસ્લનો દાવો ! કતલ કર એ મને લહાવો !

દલ કર યા ફઝલ કર તું, કંઈ તો ફેસલો દેવો !”

૧૨:—

કડું શું હું ? અયે ઝાલિમ ! અરે ! તહાફે જ આ ખંજર !

ખરે દિલ આ હુલાવ્યું તે અહોહો આજ છે ખંજર !

અરેરે ! દર્દ એ દિલબર ! હું બાણ છું, હું બાણ છું !

વળી તહારીજ આ ગરદન જહીં હું બાઝતી હરદમ !

કતલ થઈ છું ! કતલ કરીને કતલ ફરી થાઉં શું ? દિલબર !

અરે ! જો હોંશ એવી તો કતલ કર આ રહ્યું ખંજર !

વળી ખંજર શે ફેંકી દઉં ? હતું તે એક દી સીને !

પટે નીચે બને ટુકડા ! ગયો છે તું ! ન ખોઉં તે !

“ ભલા ઇનસાફ શું આપું ? અરે આ દિલ છે આપું !
“ મગર રે ! એ જિગર ત્હાડું ગયું તે શી રીતે રાખું ?”

પાત્રના:—

“અરે! તો આમ શું ઉભી સદા રહેશે લઈ ખંજર?
“કદમમાં મોત માગું તે નહીં શું આપશે, દિલખર ?
“ નહીં તડકું ડરે છે કાં ? તું છે કાતિલ કે બોસા !
“ હવા આ વાય છે બીજી ! ગયો દિવખર મળે ના ના !
“ જિગર આ ફાટશે માશૂક ! અને તું દંખશે ચીરા !
“ રહેવા દે તુ જોવું એ ! જિગર ત્હાડું કરી લેને!”

સ્વીકાર:—

“ ભલે તો લે સુખે ચુખી ! તને હું આવ લેટું છું !
“ મગર અફસોસ ! દિલ આ તો નહીં લેટે, નહીં લેટે !”

લેટ:—

“ અહાહા ! શી ખુમારી છે મને આવીય આ લેટે !
“ વફા છું તો પછી, માશૂક ! જિગર પણ લેટ એ લેશે !”

૩૦-૪-૯૬.

ૐૐૐૐૐૐ

હોલરની કબીને

અહો ! ન્હાની પાંખે મધુપ તુજ આવે લપટવા,
પરન્તુ એ ગાદી મધુર સુરલે મૂર્ચ્છિત થતા !
નશામાં જાગીને તુજ તરફ કેવા ઉડી રહે !
થકે ના આલિંગી મગજ તરફ રે અધ જતાં.

ભમે ગુંથ ગુંથ, તુજ મુખ નિહાળે સ્મિતભયું;
 અહો ! કેવું ખીલે! સુરભભર કેવું મહકતું !
 ધશારે લોગીને લટુ કરી દર્ધને નયનતું !
 હસે સન્ધ્યા સામે! અનિલલહરીથી ઝુલી રહ્યું !

અરે ! માળીની છે તુજ તરફ દષ્ટિ પણ નકી,
 પરોવી દેશે એ ચૂંટી લઈ તને દોરની મહી !
 છતાં એ તહાઈં તો મધુર મુખડું તું હસાશે !
 નકી તું જાણે છે સુરભ તુજ આ સાર્થક થશે !

તું ક્યારથી બરફના જલથી સિંચાશે
 આ મહેનની મધુરતા બમણી કરીને;
 વેણી મહીં લટકશે તુજ પાંખડી એ
 હા ! પારદર્શક સુ સુન્દરી કંઠ છાંટી

રોમાંચમાં અગર તું મકરન્દ કંઠ પાસે.
 કળ્પે રહીશ પ્રતિબિમ્બિત ગાલમાં થઈ;
 નિદ્રસ્થ મહેકથી કરી પિયુપ્રેયસીને,
 ત્યાં શ્વાસથી પિયુ તણા કરમાઈ જાશે.

અંહીં તો કેં લાંબું તુજ જીવિત છે જો રહી શકે,
 અરે કિન્તુ તહારી સુરભ અનિલામાં ઉડી જશે;
 કને માળી આવે ત્યમ ત્યમ અહો ! તું હસી રહે.
 તને વહાલું ના ના જીવિત પણ પ્રીતિ નકી હશે.

તને લાગે મીઠું જરૂર મરીને સાર્થક થવું,
 નકી તહાઈં હૈયું રસ અનુભવી શોધી ન રહ્યું;

તને મૃત્યુ એ છે મધુર કંઈ સત્કાર મળતાં,
તને ભાવે મૃત્યુ પ્રિયતમપ્રિયાની રમતમાં !

પ્રભુ આવી હોંશો જરૂર તુજ પૂરી જ કરશે
વૃથા કાંઈ કોની નવ પ્રબલ ઈચ્છા કદિ બને;
અરે ખ્યારી ! તુંને મમ પ્રિયતમાને દઈશ હું,
નહીં સૂંઘી તારી સુરભ મધુરીને લાગશ હું.

૧-૫-૯૬.

મિયા કવિતાને.

મને બહાલી લાગી, પ્રથમ મળતાં હું તુજ થયો,
હૃદય તારું મ્હોં ને તુજ સ્મિત મહીં હું મળી રહ્યો;
તને ભેટું એવી મમ હૃદય ઈચ્છા કરી રહ્યું,
વળી તારાં નેત્રો અનુક્લ દીઠાં ને ચળી ગયું.

અરે ! તું તો દેવી, જન ગરીબ હું પામર નકી,
શકું જોઈ એ હું કયમ હૃદયની તે તુજ ધૃતિ ?
ઢળ્યાં મ્હારાં નેત્રો વળી પ્રિય તું એ દૂરજ ઉભી,
પડયું આ હૈયું તો પણ લપટી તારા પદ મહીં.

સ્વીકાર્યો તેં મુજ પ્રણય ને કાંઈ હું પાસ આવ્યો,
જોળે તારે હૃદય ધરવા કમ્પતું પાસ લાવ્યો !
ભેટું માની કર પણ ક્યો દીર્ઘ મેં એક, બહાલી !
કિન્તુ તું તો નભ તરફ રે ! ઉડતી ક્યાંય ચાલી !

જોયું હોયે ! કયમ ઉડી શકું ? પાંખ આવી હતી ના !
 “ તું કયાં હું કયાં ! ” હૃદય દ્રવતું છેક તૂટી પડ્યું આ !
 રેરે ! ત્યારે પ્રતિકૂલ હતો સર્વ સંસાર વહાલી !
 મૂઝાં આવી નિરખી દિલની ભાંગતા આશ છેલ્લી.
 પછી તહારો જાણી મમ શિર લઇને તુજ કરે
 મને તું આલિંગી ! જમણ સહુ ભાંગ્યું હૃદયનું !
 ક્યો ઊંચે નીચે અખિલ ભુવને હું તુજ સહે,
 અહો ! હર્ષે હર્ષે હૃદય મમ કૂલી ધડકતું.
 પછી ધીમે ધીમે તુજ અવયવો આ પલટતા,
 મને બાસ્યા સર્વે વધુ મધુર ગમ્ભીર બનતા;
 મને કૂચી આપી મમ હૃદયની ને જગતની,
 અને તાણું ખોલી તુજ મુખ નિહાળ્યું ફરી ફરી !
 આ શું ? આ શું ! નયન વહતા અશ્રુનું પૂર એ શું ?
 હું મહારૂં પિગળી બનતું મીઠું કે નીર જેવું !
 ત્યાં પ્રહ્લાંડે નઝર કરતાં અશ્રુમાં વિશ્વ નહાતું !
 ઓહો ! વહાલી ! પ્રલય જગનો અશ્રુથી આ થશે શું ?
 તહારાં અંગો, તુજ અવયવો, એ બટને ગાલ સર્વ
 જ્યાં જોઈ ત્યાં જલમય વહે અશ્રુની ધાર વહાલી !
 “ જો જો વહાલાં ! મુજ સહ રહી આજ છે મહાભુવાનું ! ”
 એ શું ખોલે ? બવતું ! સખિ ! તું આમ રેતાંય વહાલી.
 અરેરે ! શોખની ચીજો રડે ને રોવરાવતા !
 હોત ના અશ્રુ તે ! ઓહો ! પ્રેમને શોખ હોત કયાં ?

વિધવા બહેન નાનાંને.

બહાલી બાબાં ! સહન કરવું એય છે એક દહાણું !
મહાણું તેનું સ્મરણ કરવું એય છે એક દહાણું !
મૃત્યુ થાતાં તર્પણ કરવું ઇષ્ટનું એય દહાણું !
આશા રાખી મરણ પછી ને જીવવું એય દહાણું !

સમ્બન્ધીના મરણ પછીના સર્વ સમ્બન્ધ તું,
બહેનો ! આંહી વિરહ જ ખરો ચિર સમ્બન્ધ ભાસે;
તે પ્રેમી જે પ્રણયમયતા જોઇ મહાણે વિયોગે,
મીઠું કિન્તુ ક્ષણિક જ નહીં સ્વપ્ન સંયોગ તો છે.

છે વૈધવ્યે વધુ વિમલતા બહેન ! સૌભાગ્યથી કે' !
છે ભકિતમાં વધુ વિમલતા, બહેન શૃંગારથી કે' !
બાબાં ! તારાં મૃદુ હૃદયને આપ વૈધવ્ય આપી,
જાંચે જાંચે તુજ દિલ જશે લેઈ ધીમે ઉપાડી.

ના બોલું આ તુજ હૃદયનાં અશ્રુ હું લૂછવાને,
શાને લૂછું હૃદયશુચિતા આંસુડાં દાખવે જે ?
બહાલી બાબાં ! કુદરતકૃતિ સર્વદા હેતુવાળી,
ઈચ્છે દેવા અનુભવ પ્રભુ સર્વને સર્વ બહાલી !

બાપુ આ સૌ સુખ દુઃખ તણી વેઠ નાખી નથી કે',
આ તો બોલો કુદરત તણો માત્ર કલ્યાણકારી;
આ બહાડો જે પાંચક સહુને આવતા માર્ગમાં ત્યાં
ચક્ષુવાળાં શ્રમિત ન બને કિન્તુ સૌન્દર્ય જોતાં.

આ કૂંડાળું કુદરત તણું કોઈ જોઈ શકે, તો
ના ના જોશે કંઈ વિષમતા કિન્તુ સીધાઈ લીસી;
દંકી દષ્ટિ જનહૃદયની અદૃષ્ટ ખંડો જ જોતો,
ને તેથી આ સુઘટ સરણી દિસતી ડાઘવાળી.

બાબાં ! જોને નયન ભરીને આંસુથી એકવાર !
બાબાં જોને સપ્તભ રચના વિશ્વની એક વાર !
ઠ્ઠાલા સાથે નિરખતી હતી આજ જો એકલી તું,
બાબાં ! ખુલ્લું હૃદય કરી જો, એજ ઈચ્છયું હરિનું.

જોને, બાપુ ! તુજ જિગરનો મિત્રતો ત્યાં વિલાસે,
તારો રહેરો ગત હૃદય એ ત્યાંય ઉભું વિમાસે !
એ રેલાયું ઉદધિ સઘળે કિન્તુ તું બિન્દુ તેનું
આડું આંચું પડ નયનને ત્હોય એ વારિ ત્હારું.

ખેડેની! આવાં પડ પછી પડો આવતાં જાય આડાં,
અન્તે ગાઢાં પડ ચીરી દઈ પાર જતાં સહુ ત્યાં;
તુંને મ્હારી પ્રિય સખી ત્યજી હુંય જાઉં કદાપિ,
એવું એ કે શુભ જ કરવા ઇશ ઇચ્છે કદાપિ.

રે! તો સાથે તમ હૃદયનાં ગાળજો અશ્રુ બન્ને,
જે બાકી તે ભણી લઈ તમે આવજો સાથ બન્ને;
બાબાં ! તું એ શીખીશ ફરી આ પાઠ ઔદાર્યનો, ને
મ્હારી બોળી પ્રિય અબુધને દોરજો આજ માર્ગે.

एक कळीने.

તુજ છિદ્રિત દેહ થતી કુમળી,
લલનાહ્રદયે ચગદાર્ધ જતી;

તુંજ પાંખ સહુ ત્રિખરાઈ પડે,
પણ સ્નિગ્ધ પરાગ ઉરે ઉભરે !

પણ માળી તને કદિ જો સૂંઘતો,
તુજ મૃત્યુ થતું કયમ તુર્ત ? અહો !

તુજ મૂલ અમૂલ તણું કરનો,
કંઈ એ દુઃખ છે તુજને? કળી આ !

૪-૫-૯૬.

हृद.

મુનાસિખ બસ હવે કરવું, નઝર હદ આ અહીં આવે;
પડયું ખંજર ન પાછું લે, બુકાવ્યું આ ન દિલ ઝુકે !

ન કર ઘા, ઘા થશે બંધો ! ખુદા લેશે ખૂનીનું ખૂન !
અને બદનામીનો બારો ઉપાડે ચાર શે તહારો !

સિતમગર ! તું સિતમની જો નકી હદ આવી છે આ આ !
નહીં તો ઝુલમ સહેનારું ચડે તોફાનમાં દિલના.

ખુદાનો ખોદક કેં રાખી, શરમ કેં આંખની રાખી,
હવે ફેરવવો બસ કર અરે શયતાનનો ચરખો.

કયું છે દમ બદમ નમવું શરૂ મેં જ્યારથી કદમે
અરે કાતિલ આ તારૂં ઉપાડ્યું ત્યારથી તેં તેં !

ખુદ ને જે કદમ ઝડે કદમ તહારે ઝૂક્યું શિર તે
મગર કેં ખ્યાલ તેનો ના ! હવે હદ આવી ખેંચી છે.

ન ધર હદ ઉપરે પગલું ! તહીં આતશ જળે હર દમ !
કબૂતર દિસતું તેતો બને છે શેર ત્યાં ઝાલિયા !

જક્ષમાં શિદને બાવું ? કર્યો તે બુદ્ધિ ભૂલી બે,
તને પેદા કરી તેતે ખુદાનો હુ'ય છું બન્દો.

ન ધર હદ ઉપરે પગલું ! તહીં ના બુદ્ધિ આ ચાલે !
સિતમગરને શિરે ત્યાં તો સિતમ હરગિઝ કાવે છે !

તહીંની ખાકમાં શાને થવાને ખાક તું ચાહે ?
અરે ! ઇનશાન થા યા તું ખુશીથી સ્વાદ બા એ લે !

૧૬-૫-૬૬.

અતિ મોઢું.

અતિ મોઢું મોઢું વદન તુજ “ચાહું” કહી શક્યું,
અને મ્હારૂં હૈયું સમજી નવ બેઠું કંઈ શક્યું,

હતી તું તો શિબ્યા, રમતમય એ ચાગ તુજ સૌ,
અહો ! કોડે હેતે હૃદય મમ એ લાડ પૂરતું.

મને ના બાણ્યું કે હૃદયરસલોકતા કરીશ તું,
તને જે અર્પેલું પીયૂષ મુજને તે દર્શશ તું;

ને જાણ્યું મેં તહારો મમ હૃદય આલમખ બનશે,
ન જાણ્યું કે ખ્યાલું તુજ જિગરનું આમ ઢળશે.

અહાઈ મોડીને અરર ! દિલ ઝહેલું વશ કયું !
વિના વિચારે કે વળી જિગર તેં અપીંજ દીધું !
ઘવાયેલું શદ્યે મમ દિલ વળી અન્ય દિલનું,
તહીં બંધાયેલું દઢ કરજખન્ધે ગરીબડું.

તને આહું કિન્તુ મુજ પ્રણય તું જોઈશ નહીં !
અરે મૃત્યુ વેળા નયન તુજ હું ચાંપીશ નહીં !
તને આવે કળ્લો, મુજ દિલ ન અ ઢાલ બનશે !
તને છોડી દેવા હૃદય મમ આ ચત્ન કરશે !

અરે ! મહારી સ્થિતિ અનુકૂળ નહીં પ્રેમ કરવા,
સ્થિતિનાં જન્તુ તે જન સ્થિતિ ન પામે પલટવા;
વિના ઈચ્છા ! રે ! રે ! મુજ જીગરનો કૂર બનશે !
અરે ! એ ચીરાતાં તુજ જિગર તો ચીરી જ જશે !

પ્રિયે ! હું જેનો તે કદિ ત્યજી મને સ્વર્ગ વસશે,
કદી છૂટી તૂટી મુજ હૃદયનું પિંજર જશે;
અરે ! બન્ધાઈ તે પણ નવ ઉડે પાંખ કદિ એ,
નહીં આ પંખી તો ક્ષણ જીવી શકે પિંજર જતે.

અરે ! રો ના ! રો ના ! પણ નહિ રહે તો કરીશ શું ?
હવે તો રોવું એ તુજ હૃદયનું એક જ રહ્યું !
અરે ! મહારે તો એ રૂદન પણ મીઠું પણ નવ મળે !
અરે ! હૈયું રોતાં મુખ હસવવું એજ કરજે !

મને મોડું મોડું મરણ પછી તું અમૃત મળ્યું,
 ઉઠાડી ના કો દી મરણવશને અમૃત શક્યું;
 અરે ! ઢોળાયું એ, ઢળી જઈ લળ્યું છેક જ ખૂળે,
 પ્રભુની એ ઇચ્છા ! અનુકૂળ પડે વા નવ પડે !

સખિ ! ત્હારે માટે જીવીશ ફરી હું આ જગતમાં,
 શીખો આ ફેરે તો સહવું વિધિની આ રમતમાં;
 અહો ! ઇચ્છાથી તુજ સહ ફરી જન્મીશ નકી,
 તને ત્યારે, વહાલી ! હૃદયરસ હું અપીંશ નકી.

પ્રવાસે આ ચાલ્યો જીવ અનુભવી જ્યારથી થવા,
 મળ્યું આવું મીઠું સહન કરવું ના કદિ હશે ।
 ફકીરી ત્હારી ને મધુર મુજ આ કેદ ! ગણજે,
 લગાડી લેજે તું જગત સહુની ખાક જિગરે.

કરી જન્મી સાથે હૃદય મુજ હું અપીંશ તને,
 પ્રવાસે કેં તેથી જરૂર વધુ વેળા થઈ જશે;
 અરે ! વહાલી ! વહાલી ! પ્રણયરસ કિન્તુ મધુર છે,
 કયું તેને માટે હૃદય સુખથી ના અટકશે ?

પ્રવાસીને વીત્યા કઈ યુગ, યુગો કેં વહી જશે,
 નકી તેમાં એવો સમય મધુરો એક જ હશે;
 ત્વરા છે ના કાંઈ કુદરત પીવાડે પીયૂષ જો,
 ભલે લાખો જન્મો પ્રણયરસમાં એમ વહજો.

પ્રિય ! આ આશાથી તુજ નયન તો પિગળી વહે !
 પ્રિયે ! આ આશા તો તુજ હૃદયને ફૂરજ દિસે !

ન તેં વિચારેલું કદિ પલુ હતું કાલનું, સખિ !
અરે ! આ આશાથી કયમ સુખી બને તે દિલ સખિ ?

નિરાશામાં, બહેની! ભવિત કયમ ત્હારું પૂરું થશે ?
અને ત્હારી પીડા મુજ નયન શે જોઈ શકશે !
રહું જોવું, રેવું, સ્મરણ કરી ગાવું કદિ કદિ !
કભાવે બાવે એ સહવી પલુ ઇચ્છા પલુ તણી.

૧૯-૫-૯૬.

દુઝ માતા.

બાપુ ! તું તો કયમ ભટકવા દૂર ચાલ્યો ? અરેરે !
ત્હારી માતા . તુજ ગરીબડી ઝુંપડી કેમ ત્યાગી ?
સન્દેશો એ કંઈ નવ મળે ! કાગળે કાંઈ નાં ના !
આશા રાખી રડી રડી અરે ! વર્ષ મેં આઠ ગાળ્યા !

આશામાં તો લય બહુ અને જોળવે છે મને એ !
શું એ કાયા ભડભડ થતી બાળી નાખી ચિતાએ !
ત્હારું મૃત્યુ કદિ થઈ ગયું ત્હોય હું કાં અબાણી ?
રે ! જાણું તો દુઃખ મુજ બધું શાન્તિ પામું નિવારી !

ના ભીંજવું નયન જલથી નામ ત્હારું પછીથી હું,
ના આપે આ હૃદય ઠપકો પાપથી એ બચે તું.
કે વિચારો હૃદયગમતા આવીને ઉડી જતા !
બાપુ ! આવું તિમિર કદિ એ કોઈ દિલે હશે ના !

નહાતું બચ્ચું રમત કરતાં ચીસ પાડે અબાણ્યે,
 શું બાણે કે કટકડી ઉઠે માતનો જીવ ત્યારે ?
 તું તો મહોરો પણ જરૂર કે બાલબુદ્ધિ રહી છે !
 તારી માતા તુજ વિણ દુઃખી કેમ બાણી શકે એ ?

શું એ તારું હૃદય કુમળું કોઈ કન્યા મહીં છે ?
 આ ડાશીને હૃદય તુજ શું, બાઈ ભૂલી ગયું છે ?
 બાળ્યું મહારું હૃદય બહુ એ, બાઈ ! ખુરા વિચારે,
 મહારું હૈયું તુંજ શિર નહીં દોષ એ કોદી દોળે.

બહાલા ! તારું મુજ મમ હશે દુગ્ધ હૈયું કદાપિ !
 ના વિસામો તુજ હૃદયને, બાપલા ! કે' કદાપિ !
 લક્ષ્મી, કીર્તિ, પ્રણય, સહુની વ્યર્થ આશા થઈ શું ?
 ગાંડો ઘેલો થઈ ભટકતો જંગલો તું હશે શું !

એવો ત્હોતો ડરીશ કદિ ના માતની ઝુંપડીથી,
 કાલોઘેલો નિરખીશ તને, બાપુ ! હું આંસુડાંથી;
 આ મહોટાંઈ જગતની મને કાંઈ બહાલી નથી, હો !
 મહારાં ઘેલાં મુજ હૃદયને ડાહ્યાલાંથી વધુ, હો !

જે ઘંટીને દળી દળી તને પોષતી હેતથી હું,
 નહાના તારા સહુ જ કળયા પૂરતી કોડથી હું;
 હાંશે ઘંટી દળીશ ફરી તે જોઈ મ્હોં, બાપ ! તારું,
 જ્યાં સુધી હું શિથિલ મુજ આ દેહ પાં જીવ ધારું.

તારી માની તુજ જિગરમાં રાખજે ના દયા તું,
 તારી માની ગરીબ સ્થિતિને માનજે ના દુઃખી તું;

ત્હારું માગ્યું હઈશ સઘળું ઘંટી એ વેચી નાખી,
રહેજે તું તો જ્યમ ઠીક પડે આગસુ તેમ, ભાઈ !

રે રે બાપુ ! તુજ ખૂમ સુણે કેદની શું દિવાલો ?
કે કોઈથી જખમી થઈને એકલો, ભાઈ ! સુતો ?
કે ફેંકાયો વન મહીં દૂરે સિંહની કો ગુફામાં ?
શું એ હાડો વિખરી પડી સૌ સ્વાસ લેતાં હશે ના ?

કે સિન્ધુમાં ગરક જ થયો શોખતી સર્વ સાથે ?
જ્યાંથી કાંઈ ખખર કદિ એ પાઠવી ના શક્યે !
બાપુ ! બાપુ ! મમ હૃદય તો આંધળું છેક થાતું !
કેવી રીતે તુજ સ્થિતિ તણી વાત રે ! મેળવું હું ?

આંહીંત્યાં મેં ભટકી ઘસવી ડાંગ છે, બાપુ ! મ્હારી,
રસ્તા સર્વે નયનજલથી ભીંજવી આંખ ખોઈ;
મ્હોં જોવું છે, મુજ જીવિતનો અન્ત આવી પહોંચ્યો,
આ ડે:શીનું મુખ નિરખવા, બાપ ! તું આવજે, હો !

ત્હારું મૃત્યુ થયું જ સમજી ભૂતને શોધતી હું !
જૂઠી આશા મૃત સહ નકી વાત ના થાય, બાપુ !
ના તો તેને ક્યમ મળ નહીં નિત્ય તુંને જખીને
ત્હારે માટે રડી તલપ્રી જે શેર લોહી સૂકાવે ?

કર્યે છે આ દિલ જરી સળી ઘાસની કમ્પતાં, ને
દોડે છાયા ધન તણી અને દિલ મ્હારું ઠરે છે !
ધેલું મ્હારું દિલ કંઈ કંઈ પૂછતું વાત તેને,
ને અન્તે એ વધુ દુઃખી બની બિંધતું કે રહે છે !

ભાસે છે આ જગત સઘળું ફૂર બાપુ ! મને તો !
 ત્હારી ના તે નીરસ સઘળી વાત, બાપુ ! મને તો !
 આવે છે સૌ મુજ ઘર મહીં જોઈતું આપવાને
 કિંતું મ્હારા દરદ પર ના કોઈને કેં દયા છે !

કાં સંતાયો ? પ્રિય પ્રિય અરે ! આવને આવને તું !
 તું વિના આ જગત પર છે કોઈ ના મિત્ર મ્હાડું !
 ના આવે તો સમજણ મને કાંઈ ના આપશે શું ?
 શું હૈવે ના કંઈ પણ દયા રાંકની લાવશે શું ?

બીજને તો જરૂર સુખડાં શોધતાં હાથ લાગે,
 મ્હોટાં ત્હોથે જરૂર વિરમે સર્વ તોફાન અન્તે;
 પાપી એ સૌ સમય વીતતાં પાપની માપી પામે,
 એ શાન્તિ શું કદિ પણ મને ના આપશે પ્રભુએ ?

ક્યારે મ્હારી દુખની ફરશે ફૂર શિક્ષા ? અરેરે !
 ક્યારે ત્હાડું મરણ સુણતાં મૃત્યુ થાશે અરેરે !
 સૂકાયું આ રૂધિર સઘળું ત્હોથ ના જીવ જાતો !
 જૂઠી આશા ઉપર જીવ આ કેમ વોટાઈ રહેતો ?

વીતેલો આ સમય મુજને સર્વ ચોક્કસ કહે છે,
 ના ના, બાપુ ! મુજ મગજમાં કેંઈ શંકા રહી છે;
 શ્વાસે શ્વાસે કયમ હજી જપે ત્હોથ આ દિલ મ્હાડું,
 ' બાપુ ! બાપુ ! પ્રિય પ્રિય અરે ! આવને આવને તું ! '

ના ચાહે પ

“ ના ચાહે એ ” કહીશ નહિ તું ! વ્યર્થ કહેવું નહીં એ !
હું ચાહું ને કયમ નવ મને, ભાઈ ! ચાહે અરે એ ?
બહાલા ! બહાલી મુજ હૃદયની આરસી છે નહીં એ !
અર્પું છું હું જિગર મુજ તો કેમ બીલે નહીં એ ?

‘ ના ચાહે એ , ’ અરર ! કદિ એ સત્ય શબ્દો હશે જો,
ના સ્વીકારે મુજ હૃદયને અર્પતાં એ કદી જો;
ના શું ત્હોયે મુજ દિલ પરે કાંઈ તેને દયા એ ?
શું રેંકી એ દિલ શકે એક અશ્રુ વિના એ ?

ના ચાહે એ, વળી નવ દયા, એજ સાચું હશે શું ?
ત્હોયે બાપુ ! હૃદયની દયા પાત્ર ના એ થતી શું ?
અર્પાયેલું જિગર ચીરીને કાણુ પસ્તાય છે ના ?
પસ્તાશે એ દિલ પર ઘટે, ભાઈ ! કે શું દયા ના ?

ના ચાહે ને નિરદય થશે કોઈ દી એ દુઃખી ના ?
તોયે શું છે ? સુખી રહી શકે તે ન સુખી રહે કાં ?
“ના ચાહે તે સુખી નવ હજો” ઈચ્છવું યોગ્ય ના એ,
ચાહે તેને ફરજ સમજી ચાહવું શે પરાણે ?

‘ ના ચાહે ’ એ કહી ફરજ તેં, બાપુ ! ત્હારી બચાવી,
દીવાની આ પણ કુદડી તું કેમ લેશે બચાવી ?
ઝાલી રાખે મુજ હૃદય તે કાંઈ શક્તિ ન ત્હારી !
બાવા દેને ! અનુભવ થશે ! કાંઈ જોશું અગાડી !

એ બાઈ બોલી, “ નવ કૈં તુજને નહું હું,

“ માલેક છું મુજ શરીરની ! બાઈ ! જા તું ! ”

કુવાથી દૂર ખેંચીને બાઈને પુરૂષે કહ્યું,

“ સાંભળી લે જરા ! બાઈ ! ફાવે તે કર તું પછી !

“ માલેકી તુજ સિન્દગી તણી અરે ! તું એકની હોય ના,

“ ભાગી કૈક હશે, અને નહિ હશે તહાયે થયું શું બલા ?

“ જેનું કોઈ નહીં અરે ! જગત આ આખુંય તેનું નકી,

“ ને જેનું જગ તે જરૂર જગનું, પોતાનું કોઈ નહીં ”

નખી તે બાઈ પિછાની બાવા એ મેળદાસને,

આંખમાં અશ્રુ આવ્યાં, ને બોલી ધીમે ઉભી થઇ.

“ જીવિત આ થયું છે મને કદુ !

“ મરણની ન કાં ઓષધિ લઉં ?

“ ન મુજ વિશ્વ ને વિશ્વની ન હું,

“ દિલ ન મૃત્યુથી આ નિવારવું ! ”

કહે બાવો, “ અરે ! કાંઈ વાતતો દુઃખની હશે !

“ જડે તા માર્ગ કાંઈ તો કે.ઇને પૂછવું ઘટે. ”

“ શું બોલું હું ? નથી કંઈ રહ્યો સાર એ વાત માંહી,

“ હું જીવું તો મુજ પ્રિય મરે એજ છે વાત મહારી !

“ શાને રોકો ? વખત વહતો ! ઠેરસે ના જનાર !

“ શું બોલું રે ? કહીશ કદિ નાં પાપ બહાલા તણું હું. ”

“ પાપીને પાપ કીધાથી પાપમાં વધુ નાખ તું,

“ કહે સાચું અરે બાઈ ! મરવા તો નહીં દઉં. ”

મહાત્મા મૂળદાસ.

[૫. ૨૨૧]

“ ના ના બાઈ મરીશ ના, જીવિતનો છે માર્ગ ખુલ્લો અહીં;
જે દીવો નવ ઓલવાય કદિ તે ઝૂંકે ન જીજાવવો,
લેજો તું મુજ નામ ને થઈશ હું મુખે પિતા બાલનો. ”

“હું તો છું વિધવા અને કુલ વળી છે નીચ મહારૂં, પિતા !

“રે રે એક વણિક જોઈ મુજને કેં મોહ માંહીં પડ્યો !

“સાથે કેંક દિનો ગયા, જગત કેં તે બણતું ના હતું,

“કિન્તુ પાપ તણો ભરાઈ ફૂટતો, બાપુ ! ઘડો આખરે !

“ગર્ભવતી થતાં હું તે પાડાશી સમજી ગયાં,

“ન્યાયને બારણેથી મહારે ચડવું પડ્યું.

“કાલે થાશે જરૂર રે ! ઈનસાફ તેનો,

“ને નામ એ વણિકનું કયમ દેઉં હું તો ?

“એ બોલતાં જરૂર એ નવ જીવ રાખે,

“એનું થતું મરણ હું કયમ જોઉં આંખે ?

“ગર્ભનું બાલ આ ને હું તેથી બાપુ ! મરી જશું;

“જીવવાને કહેશે ના ! શું છે ના મરવું બહું ?”

વિચારી મૂળદાસ આમ વહતો ધીમે દયાથી ગળી,

“નાના બાક મરીશ ના, જીવિતનો છે માર્ગ ખુદ્દો અહીં;

“જે દીવો નવ બોલવાય કદિ તે કૂંકે ન બૂઝાવવો,

“લેજે તું મુજ નામ ને થઈશ હું સુખે પિતા બાલનો.”

“અરેરે ! કેમ એ થાશે ? ત્હમારૂં નામ શે લઉં ?

“કેમ હું કૂડનો ડાઘો ત્હમારા કિર્તિને દઉં ?”

“કીર્તિને સુખ માનનાર સુખથી કીર્તિ ભલે મેળવો,

“કીર્તિમાં મુજને ન કંઈ સુખ છે, ના લોભ કીર્તિ તણો;

“પોણું છે જગ ને નકી જગતની પોલી જ કીર્તિ દીસે,

“પોણું આ જગ શું થતાં જગતની કીર્તિ સહેજે મળે.

“ એ પે લાણુ ત્યજી જનાર કદિ એ કીર્તિ ન પામી શં
 “ લોકોની અપકીર્તિમાં હૃદયની સારી જ કીર્તિ જ વ
 “ એવી કીર્તિ તણું મહત્ત્વ કદિ એ લોકો ન જોઈ શકે,
 “ દેખે નેત્ર ભલે પરન્તુ ગ્રહણેના સૂર્ય ઝાંખો પડે.

“ તુચ્છ એ કીર્તિને માટે નાના ખૂન થવા દઉં,
 “ સહેશે સુખથી ડાઘો નામ આ મૂળદાસનું”

તે બાઈના હૃદયનાં પડ ઉઘડ્યાં સૌ,
 આભારની છલકમાં દિલ ભાન ભૂલ્યું;
 જોઈ શકી ઝળક સૂર્યની ડાઘ માંહી,
 કેં પામતાં મહત્ત્વ એ દિલની પ્રસાદી.

થયાં એ બેય જૂદાં ને ઈનસાફે થઈ ગયો,
 મહાત્મા-જૂઠ યોદ્યો, ને સ્ત્રી સાથે વનમાં રહ્યો.

હાહાકાર થઈ રહ્યો દિવસ તે આખો બધે ગામમાં,
 ઘેરઘેર થતી હતી મશકરી ને વાત બાવા તણી;
 તેને જે પૂજતાં હતાં, જન સહુ ધિક્કાર તે આપતાં,
 ભિક્ષાએ નવ માગતાં મળતી ને ભૂખે દિનો કે જતા.

ભાઈ ને ખેંડેન જેવાં એ બાવો ને બાઈ એક દી,
 મઠમાં એજ ખીનાની વાત કેં કરતાં હતાં.

કોઈ તે સુણતું 'તું હર્ષાશ્ચર્ય' વિષે પડ્યું;
 ને એ બેલી ગયું ધીમે, “સત્યનો બેલી છે પ્રભુ.”

ચણુચણુ પછી ચાલી વાત કેં ગામ માંહી,
 જનહૃદય પડયાં સૌ કાંઈ શંકા મહી, ને

જનપદ ફરી લાગ્યા આવવા તે જગાએ,
ભજન પણ ગવાતાં રાત્રિએ ત્યાં ફરીને.

અન્ધારે સત્ય ફળ્યું તે અજ્ઞાતું તરી આખરે,
પરન્તુ કાંઈએ તેની ચિન્તા ના મૂળદાસને.

૨૭-૫-૬૬.

સીમા.

જોડી જોડી, ત્રિપુટી કહીં ને મંડળી ચારની કેં,
ને કયાંહીં તે રસિક દિલના કાફલા સાથ આલે;
જેતાલો કે બસુર નહિ કો કમ્પતો તાર બાસે,
એ વીણાના સ્વરથી સઘળો માર્ગ મીઠો બને છે.

ફેલાવાને ઉશ્કેલધિના ઉમિએ ઉછળે છે,
ઉર્મિ ઉર્મિ જરી અડકતાં અંકચ કેવું ધરે છે !
જૂદા રંગો ભળી ગળી જતાં અકરંગી બને છે.
ને તેમાં ના નઝર કરતાં ફાટ સાંધો દીસે છે.

મેળો મીઠો અરર ! પણ આ એક બે ચાર દીનો !
સીમા આવી ! બસ અટકવું ! કોઈનો તાર તૂટ્યો !
તૂટ્યો વાતે કારી જ ગયો ! મેળ પાછો મળે ના !
તાણો ખેલો પણ નવ ચડે ! ધૂન એવી મચે ના !

હું બોલું તે કબૂલ કરવા દિલ તે 'ના' કહે છે !
હું જોઉં જ્યાં ગિરિ ચળકતો ખાડ તે ત્યાં જીવે છે !

કંટા ખંચે મુજ જિગરની ગોઠમાં આવતાં. ને
હું ખીલું ત્યાં અરર ! હળતી કેમ મૂઝાઈ જ તેને ?

સીમા આવી મુજ દિલ તણા સોળતી દિલની ત્યાં,
એ હૈયું તો મુજ હૃદયની સાથ રે ! વિસ્તરે ના:
એ જોડાયું જગત સહ ને બન્ધ આ તોડી ઉડે,
સીમા તેની, મુજ હૃદયની દૂરના અન્તરે-છે.

મહારી દૃષ્ટિ સમય વહતાં કાંધ જૂદી થઇ છે.
તે દૃષ્ટિમાં વિકૃતિ સમયે કાંધ જૂદી કરી છે,
કાંટા કૂટ્યા અમ હૃદયના માર્ગમાં ઉલટા છે,
'તે ક્યાં ! હું ક્યાં !' અરર ! રડવું એ ભાગ્યે લખ્યું છે,

એ સીમાની ઉપર પગલું દેઇ ઓળંગશે એ,
ત્યાં તો સીમા મુજ જીવિતની આવશે વા જશે એ;
તેની સીમા ઉપર લટકું આમ બન્ધાઇ દોરે,
દારી તૂટે જીવિતની છતાં બન્ધ તો કેમ તૂટે ?

રેરે ! સીમા પ્રતિ હૃદયની આમ જૂદી હશે શું ?
રે ! સીમાની ઉપર ચડવું કોઇને સહેલ ના શું ?
વીણાતારો બસુર બનતાં એજ કમ્પાવવા શું ?
રે ! સીમાએ કટુ વિષ ભર્યું આમ મીઠાશમાં શું ?

કિન્તુ મીઠી કવિતા છે સીમાએ પગ મૂકતાં,
સિન્ધુના ઉર્મિ ઉર્મિએ નાચે છે ઉરનાવડાં.

અધીનતા.

નહાનાં નહાનાં વન વન તણાં ઉડતાં પંખિડા કે,
કેવાં શીખો મધુર ગીતડાં સર્વ આધીનતાથી !
પેલી જોડી લટપટુ થઇ વૃક્ષમાં ત્યાં ઉડે છે,
પાંખે પાંખે નયન નયને વ્યાપ્ત આધીનતા છે !

પેલો ભૂગે કુલ કુલ પરે એજ આધીનતાની
ચોટી ઉડી ભણ્ણણ કરી ગાય છે ગુંજ ગુંજ !
પુખોનીએ મધુરજભરી પાંખડી પાંખડીથી
ગોપ્ટો રેલે રસ છલકતે એજ આધીનતાની !

ઉમે ચન્દ્રે ખૂબસૂરતીથી વિશ્વ રેલાવનારો
પીવા પ્યાલો કુમુદાદિલથી એજ આધીનતાનો !
રે ! બીડયો કમલપુટમાં હાય ! આધીન ભંગ !
ના શું તેને શશીકિરણને ઝાંખવા હોંશ હોય ?

ઓહો ! મીઠી કુદરત તણાં બાહુડાં બાપુ બહાલાં !
હો એ સૌને અનુકૂલ સદા આમ આધીનતા આ !
બહોળું છે આ જગત તહીંથી કાંઇ વાણી જ લેતાં
છો માની ત્યાં જગત સઘળું મન આધીન રહેતાં

મહારે રાવું સુજ હૃદયનું કાંઇ છે દર્દ કિન્તુ !
રોઝ ગાઈ તમ હૃદયને ચેતવી જાઉં ! બાપુ !
રે ! ના વાડું તમ જિગરની કાંઇ આધીનતા હું,
એ તો હું એ દરદ સહતાં મૃત્યુ સુધી ન ત્યાગું.

મેં ચૂર્યું 'તું' મમ હૃદયનું સ્થાન આધીનતાનું,
કેવું મીઠું રસિક દ્રવતું પુષ્પ વા પ્રેમ જેવું !
બાઝયું ચોટયું મુજ જિગરના છેક ઉંડાણ માંહી,
પીને પાયો રસ હૃદયનો ખુબ આનન્દ માંહી,

છોડયું મેં તો કુદરત મહી એકલાં ખેલવાનું,
નિર્માયું તે મુજ મન ગમ્યું કોટડીમાં પૂરાવું !
બીજાં જેવી મુજ હૃદયની કાંઈ પીડા નથો આ,
અશ્રદ્ધા કે મરણ દુઃખનાં કાંઈ અશ્રુ નથી આ.

હા ! જીવે છે પણ હૃદય ના ગન્ધ આપી શકે એ !
હું જીવું છું મુજ જિગરને ખાકમાં ભારવાને !
એ ચાહે છે મુજ હૃદયને તેટલો હુંય ચાહું,
એ રહેશે તો કુદરત ગહીં સર્વમં જોઉં છું હું !

ત્હોયે એ તો જીવિત વહશે અન્ય આધીનતામાં !
રે ! આ મ્હાફે જીવિત વહતું અન્ય આધીનતામાં !
ઈચ્છા જૂદી અમ હૃદયની, ઇશની જૂદી ઈચ્છા !
એ નિર્માયા અજળ દુખિયા ખેલ આધીનતાના !

રે પંખિડાં ! મધુપ શશિ રે ! ફલડાં બાપલાં હા !
રે શું રહેશે તમ હૃદય સૌ આમ આધીનતામાં ?
રહેજો રહેજો પણ હૃદય સૌ પૂર્ણ આધીન રહેજો !
લ્હાવો લેજો દિલ સળગશે ત્હોય આધીનતાનો !

સ્વછન્દી છો સુખ સમજતાં શુન્ક સ્વાન્ત્ર્ય માંહી !
એ શું જાણે પ્રણયી દિલની વાત આધીનતાનો ?

હુંએ સુએ દિલ થડકતાં થાય આધીનને જે,
તે હ્વાણુ તો હૃદયરસનું માત્ર આધીન બાણુ.

૨૯-૫-૯૬.

ૐૐૐૐૐૐ

નિઃશ્વાસને

હૈયે કેવું હુંએ સુએ ભયું કુંકવા આવતો તું !
ખેંચી કઢી દિલથી સવળો ભાર લેઈ જતો શું ?
તું આંચો ને કુદરત ઘડી હાસ્ય મીઠું કરે છે !
શોધું છું તે તુજ સહ મને લાધતું હોય બાણુ !

૩૦-૫-૯૬.

ૐૐૐૐૐૐ

ગ્હાલીનું રુદન.

આ શું ? બહાલી ! તુજ મુખ બધું આંસુથી ભીંજવે કાં ?
હું વિચારું સહજ કંઈ છું દર્દ તો કેંજ છે ના;
આ સંસારે કંઈ ફિકર છે, કાંઈ તેને વિચારું,
રે રે ! તેથી રૂદન કરવું આમ, બહાલી ! ઘટે શું ?

૩૦-૫-૯૬

ૐૐૐૐૐૐ

અસ્ત્રાપર્ણ.

દેવિ ! તારા હૃદયસરની દહેરીઓથી ગળીને
દેવિ ! તારા હૃદયઉદધિઉર્મિઓમાં મળી જે,

દેવિ ! મહારી હૃદયસરિતા ગાય તે કંઈ મીઠું,
ઓહો ! એ તો તુજ હૃદયના તાનનું ગાન, દેવી !

બહાલી ! તેની ઉપર કરજે કાંઈ દૃષ્ટિપ્રસાદ,
ઝીલી લેજે હૃદય ઝીલતાં સંહનું અશ્રુ, બહાલી !

મહારી પાસે તુજ હૃદયને અર્પવા અશ્રુ, માત્ર !
અર્પુ, બહાલી જીવિક ગણજે અપતાં અશ્રુ એક,

આ હૈયું, આ શરીર પ્રભુએ આંસુડાંનું ઘડ્યું છે !

દેવિ ! તેને તુજ હૃદયનું પાત્ર કેવું મળ્યું છે !

બહાલી ! બહાલું તુજ જિજરને આંસુડું આ થવા દે,
ભક્તિ, પ્રીતિ, હૃદયરસ ને એક્ય જેમાં ભર્યું છે.

૩૦-૫-૬૬

एक घा.

તે પંખીની ઉપર પથરો ફેંકતાં ફેંકી દીધો !

છૂટયો તે ને અરરર ! પડી ફાળ હૈયા મહીં તો !

રેરે ! લાગ્યો દિલ પર અને શ્વાસ રૂંધાઈ જતાં
નીચે આબ્યું તરૂં ઉપરથી પાંખ ઢીલી થતાંમાં.

મેં પાળ્યું તે તરફડી મરે હસ્ત મહારાજથી આ !

પાણી છાંટ્યું દિલ ધડકતે ત્હોય ઉઠી શક્યું ના;

ક્યાંથી ઉઠે ? જખમ દિલનો ફૂર હસ્તે કરેલો !

ક્યાંથી ઇઠે ? હૃદય કુમળું છેક તેનું ઓહોહો !

એક ઘા.

[પૃ. ૨૨૮]

તે પંખીની ઉપર પથરો ફેંકતાં ફેંકી દીધો !
 છૂટ્યો તે ને અરરર ! પડી શળ હૈયામહીં તો !
 રે રે ! લાગ્યો દિવસ અને શ્વાસ ફેંધાઈ જતાં
 નાચે આગ્યું તર ઉપરથી પાંખ ઢીલી થતામાં.

આહા ! કિન્તુ કળ ઉતરીને આંખ તો ઉઘડી એ,
મૃત્યુ થાશે ! જીવ ઉતરશે ! કોણ જાણી શકે એ ?
જીવ્યું આહા ! મધુર ગમતાં ગીત ગાવા ફરીને,
આ વાડીનાં મધુર ફલને ચાખવાંને ફરીને

રે રે ! કિન્તુ ફરી કદિ હવે પાસ મહારી ન આવે,
આવે તોયે ડરી ડરી અને ઇચ્છતું ઉડવાને;
રે રે ! શ્રદ્ધા જત થઈ પછી કોઈ કાલે ન આવે !
લાગ્યા ઘાને વિસરી શકવા કાંઈ સામર્થ્ય ના છે !

૬--૬--૬

રસોપીઆને.

ફે'કી દેને તુજ કરંથી આ પતથરો, ગોફણી આ,
મહારે આવી મુજ ચમનમાં જોઈને ફૂરતા ના;
જે પંખિડાં મુજ ચમનને લાગતાં ઘા ન છોડે,
તે પંખી છે મુજ ફલકુલો ચાખતાં પૂર્ણ હર્ષે.
ઐ સૌ માગે જરૂર ઘટતો પાકમાં કાંઈ હિરસો;
થોડું માગે જીવનઅરથે, સ્વદેષ દેવું ઘટે તો;
ખાઈ પીને સુખમય જની પંખિડાં ગીત ગાતાં,
ન્હાનું મ્હોટું સમજી સુખમાં જીવતાં સર્વ ન્હાનાં,
આ મ્હોટું છે ઉપવન અને પંખિડાં છે ઘરેણાં,
ખાંધે માળો તરૂં ઉપર એ છાંયમાં કેવી શ્રદ્ધા ?

ધા શા માટે ? ગરીબ બહુ એ ! સ્વલ્પસન્તુષ્ટ લોખાં ?
તે સૌ માટે મુજ ચમનમાં જોઈએ ફૂરતા ના,

૬-૬-૯૬.

મેન જોઈને ઉઠી જતાં પક્ષીઓને.

રે પંખિડાં ! સુખથી ચણજો, ગીત વાં કાંઈ ગાજો,
શાને આવાં મુજથી ડરીને ખેલ છોડી ઉડો છો ?
પાસે જેવી ચરતી હતી આ ગાય તેવો જ હું છું,
ના ના કેા દી તમ શરીરને કંઈ હાનિ કરું હું.
ના પાડી છે તમ તરફ કેં ફેંકવા માગીને મેં,
ખુલ્લું મ્હાડું ઉપવન સદા પંખિડાં સર્વને છે;
રે રે ! ત્હાંયે કુદરતી મળી ટેવ બહીચા જનોથી,
છો બહીતાં તો મુજથા પશુ સૌ ક્ષેમ તેમાં જ માની,
જો ઉડો તો જરૂર ડર છે ફૂર કેા હસ્તનો, હા !
પાણી ફેંકે તમ તરફ રે ! ખેલ એ તો જનો ના !
હુઃખી છું કે કુદરત તણા સામ્યનું ઐક્ય ત્યાગી,
રે રે ! સત્તા તમ પર જનો ઓગવે ફૂર આવી.

૭-૬-૯૬.

પચાતાપ.

તે હૈયાની ઉપર નમળા હરતથી ઘા કર્યો 'તો !
તેમાં લોહી નિરખી વહતું ફૂર હુ તો હસ્યો 'તો !

એ ના રૈયું ! તડકડ થયું કાંઈ ના કળ્પથી એ !
મેં બાણ્યું કે જખમ સહયો રહેત રહેતારને છે !

કિન્તુ નિદા મુજ નયનમાં ત્યારથી કાં ન આવી ?
રૈતું મહારું હૃદય ગિરિ શા ભાર નીચે દબાઈ ?
રેરે તે ઘા અધિક મુજને મૃત્યુથી કાંઈ લાગ્યો !
એ અંગારો મુજ જિગરના મૂળને ખાઈ ખતો !

કેવો પાટો મલમ લઈને બાંધત હું ગયો 'તો !
તે જોઈને જખમી નયને ઘોઘ કેવો વહ્યો 'તો !
એ અશ્રુ એ જખમ, મુખ એ, નેત્ર એ, અંગ એ એ
બોલી દઠ્યાં પરવશ થતાં હોય સૌ જેમ હેતે:—

“ બહાલા ! બહાલા ! નવ કરીશ રે ! કાંઈ મહારી દલા તું !
દા રહેનારું નવ સહી શકે દર્દ તહારી દલાનું !
“ ઘા દે બીજો ! અગર મરજી હોય તેવું કરી લે !
“ તહારું તેનો જરૂર જ, સખે ! પૂર્ણ માલીક તું છે.”

ત્યારે કેવાં હૃદય ધડ્યાં સાથસાથે દબાઈ !
વ્યધિ તેની, મુજ જિગરની પૂર્ણ કેવી ભૂલાઈ !
ઘા રૂઝાયો, સમય બહુ એ ફૂંર ઘાને થયો છે,
તોયે તેનું સ્મરણ કરતાં નેત્ર ભીનાં વહે છે !

હા ! પરનાવો વિપુલ ઝરણું સ્વર્ગથી ઉતર્યું છે !
પાપી તેમાં ડૂબકી દઈને પુનઃપ્રાપ્ત થયું છે !
એ હો ! કેવું સ્મરણ મધુરું પાપનું અધરે છે !
માફી પામ્યું કુદરત કને એમ માની ગણે છે !

રાજયોથી કે જીલમ વતી કેદંડથી ના બને જે
તે પસ્તાવો સહજ વહતાં ક્રય શાધી શકે છે !
હું પસ્તાયો, પ્રભુ ! પ્રભુથી એ માણી આપી મને છે,
હું પસ્તાયો, મુજ હૃદયની પૂર્ણ માણી મળી છે.

૭-૬-૬૬.

ૐૐૐૐૐૐ

મૃત પુત્રી લાલાંની છવી દષ્ટિથી સેસવતાં.

લાલાં ! જોયું તુજ મુખ બહુ આજ બહાલી છળીમાં,
વર્ષો વીત્યાં, છળી પણ હવે છેક ભૂંસાઈ લાતાં !
તહારા મ્હોંની તુજ છળી હવે વાત કાંઈ કહે ના,
એ તો લાગે મુજ નયનને અન્યનું ચિત્ર લાલાં !

બાપુ ! તહારી મરણતિથિની આજ યાદ તતાંમાં
હયે જાગે રકુટ છળી અને આંખમાં આંસુ આવ્યાં;
છેલ્લે ચુમ્બી તુજ પ્રતિકૃતિ દૂર, લાલાં ! કરું છું,
ભૂલી જાવું દુઃખ ઉચિત છે કાલથી જે ભૂલાયું.

ના લેણું તો ઘિટત નહિ તે વ્યર્થ શી ઉઘરાણી ?
લાલાં ! શાને દુઃખની કરવી વ્યર્થ વીતેલ કહાણી ?
લાલાં ! અર્પા પ્રભુપદ કને પુષ્પળી જે કલી મેં
તેને માટે મુજ નયનમાં આંસુંડું હોય શાને ?

રોયો છું હું, જિગર નખળું યોગ્યતા બહાર રોયું,
તુ જાણે તો દુઃખ પણ તને થાય એવું રડયો છું;

એ રોવું, એ સ્મરણ કરવું યોગ્ય સંસારમાં ના,
 રોવાથી કેં વધુ જરૂરનાં કાર્ય છે સાધવાનાં.
 લાલાં ! તું તો રૂદન હસવું સર્વ ભૂલી ગઇ છે,
 વા આ મ્હાડેં મુખ દુઃખ મોહ માની હસે છે;
 એ શાન્તિનું સ્મરણ કરતાં યોગ્ય છે શાન્ત રહેવું,
 ત્હારા જેવું જીવન જીવતાં ગાળવું યોગ્ય, આપુ !

કો વિક્ષેપે મુજ નયન આ ત્હોયે લીંબાય જ્યારે.
 લાલાં ! ત્હાડેં મુખ ફરી ફરી આવશે યાદ ત્યારે;
 આંસુડંએ ખરી પણ જશે પ્રેમ વૈરાગ્યનાં બે,
 બહાલી લાલાં ! કયમ મળી શકે જ્ઞાન શાન્તિ પરાણે ?

૮-૬-૬૬

વિના કે પાપ પસ્તાવું.

વિના કેં પાપ પસ્તાવું નસીજે આ લખાયું છે !
 ફરી પસ્તાઈ એ કન્દે કસાવાનું લખાયું છે !
 તહીં છે ઇશકની મેનાં, જિગર મ્હાડેં પડ્યું તેમાં;
 પરન્તુ પાંખ એ તેની નસીજે ફર છે ઠેલી !
 અહીં છે ઇશકનું પિંજર પુરાઇ પાંખ છે જેમાં,
 હવાલે તે તણે માળી રહીને ઝિન્દગી જેમાં.

નવી, નીલી, અને ફૂંળી ઉગી તે પાંખ ઉડે છે,
 અને એ પાંખને જોરે જરા પિંજર તૂટેલું છે.

ન તૂટે એ ! ન ઉડે આ ! અરે ! છોડે પછાડા ના !
 ગળે બાઝી રહ્યું પિંજર ! દિલે બાઝી રહી મેનાં !
 ‘બલે તું ગીત ગા મેનાં ! બલે તું રોહી રહે મેનાં !’
 વિના કૈં પાપ પરતાવો, કહું હું બોલ શે એવા ?
 અરેરે ! કેદખાનામાં મને આ ઇશક સૂઝ્યો કયાં ?
 ખુદાએ નૂર બતલાવી દિલે ચિનગી લગાડી કાં ?
 ન બોયું કૈં અગાડીતું ! ગયો ભૂલી પછાડીતું !
 અને ગાફેલીએ જોયું વિના કૈં પાપ પરતાવું !

૬-૬-૬૬

ત્યાગ.

હું બહિં છું ! હું બહિં છું ! ત્યાં આવશે કોઈ નહીં !
 સો સો દિવાલો બાંધતાં ત્યાં ફાવશે કોઈ નહીં !
 ના આંસુથી, ના ઝુલ્મથી, ના વરલથી, ના બન્ધથી,
 દિલ જે ઉઠ્યું રોકાય ના ! એ વાત છોડો કદનાં !
 સો ખુશ રહો જેમાં ખુશી ! હું જ્યાં ખુશી તે હું કરું !
 ‘શું એ હતું ? શું આ થયું ?’ એ પૂછશે એ કોઈ નહીં !
 કેં છે ખુશી ! કેં છે નહીં ! દિલ બહાતું જે છે તે છે !
 જ્યાં જ્યાં કરી દિલની ખુશી ત્યા ત્યાં ખુશી દિલ છે નકા !
 પેદા કર્યો ‘તો ઇશક ત્યાં ના કોઈને પૂછ્યું હતું !
 એ ભૂલવા બે છે ખુશી તો પૂછવું એ કૈં નથી !

છે ઇશ્વર જોયો ખૂબ તો જોવું હવે જે ના દીઠું,
 કિસ્મત બતાવે ખેલ તે આનન્દથી જોવા સહી !
 આ ચરમ ભુરજે છે ચઢવું આલમ બધી નિહાળવા,
 તે ચરમ પર પાટો તમે વીંટી હવે ચક્રો નહીં
 મહારી કબર બાંધી અહીં ત્યાં કોઈને સુવાડજો !
 હું બયાં દટાઉં ત્યાં કુલોને વેરશો કો નહીં !
 છે શું કુલો, શું ઇશ્વર ને શું સૌ તમે બનારને ?
 આ માછલું દરિયાતણું તે ઉર્મિઓ બલુતું નહીં !
 મુજ ઉર્મિઓ તમ વારિધિ ! તમ વારિધિ મુજ ઉર્મિ છે!
 જે હિકમતે આ છે બન્યું તે બાણશો કોઈ નહીં !
 શું પુછવું ! શું બોલવું ! ખુશ છો અને રહેજો ખુશી !
 વ્યર્થ આસુ ખેરશો તો લૂછશો કોઈ નહીં !

૧૦-૬-૯૬.

❦❦❦❦❦❦

ચાહીશ બેયને હું.

તુંને ન ચાહું, ન બન્યું કદી એ,
 તેને ન ચાહું, ન બને કદી એ;
 ચાહું છું ત્યાંચાહીશ બેયને હું,
 ચાહું નહીં તો નવ કોઈને હું.

આ પુષ્પ છે, આ નદી છે, ઝરા છે,
 આ પક્ષીઓ સૌ નભમાં ઉડે છે;

તેમાં વહે છે સરખો અનિલ,
અર્પે પરાગે સહુને સમાન.

ના એકને ને કયમ એકને તે
અર્પી શકે જે રજ તે ગ્રહે છે ?
અર્પે સમાન નહિતો ન અર્પે.
અર્પે નહીં તે ગ્રહશે નહીં એ.

કયાં ચાહવું તે દિલ માત્ર જાણે,
તેમાં ન કાંઈ બનતું પરાણે;
ત્યાં બુદ્ધિના જોરની કૈં ન કારી,
બુદ્ધિ તણો માર્ગ જૂદો જ કાંઈ.

આ ન્યાય, આ યોગ્ય, ન પ્રેમ જાણે,
પૂરે વહેવા પડી ટેવ તેને;
ચાહું તને હું વહી તેજ પૂરે.
તેને હું ચાહું, વહી તેજ પૂરે.

તે પૂર તે પ્રેમ જ માનજે તું,
તે ખાળતાં પ્રેમ જ ખાળશે તું;
તેને ન ચાહું, તુજને ન ચાહું,
તે ખાળતાં તે પરિણામ મ્હારું.

જો ખાળખશે એ દિલનો તું માર્ગ
છુટી રહેશે પછી બુદ્ધિ માત્ર;
બુદ્ધિ ગણે છે સહુને સમાન,
ત્યાં કોઈની ઉપર કૈં ન બહાલ.

એ ચાણમાં તું મુગને બવાદે,
એ ચાણ બહારે અથવા થવા દે;
ચાણું નહીં તો નવ કોઈને હું,
ચાણું છું તો ચાંદીશ બેચને હું.

૧૨-૬-૬૬.

ઃઃઃઃઃઃઃઃઃઃઃઃઃ

ત્યાગમાં કંટક .

બાળી પહાડે સહુ ખાક કીધા !
તે ખાક ચોળી જ શરીરમાં આ
વિકરાલ દાવા મુજ ત્યાગપૂણી !
તેણે ત્યાગ્યું નવ કોઈ પ્રાણી !
હાહા ! તહીં કંટક આ કહીંથી ?
નીલો રહ્યો છે દ્રવતે જલેથી ?
ના અગ્નિમાં એ મુજ દલ દાઝે ?
ભોંકાય તેમાં કયમ કુંભળો એ ?
મેઘધ્વનિમાં કંઈ વજપાત,
ઉરે ન તેની ગણી કેં વિસાત !
તે ઉર આ કાયર કેમ થાય ?
કાંટો અડયે પિગળી કેમ જાય ?
મહારી સમાધિ હળી જાય છે કેં !
તલ્લીન કાંટો મહોં થાય છે કેં !

આ યોગ મહારો કયમ મહાત થાય ?
ખેંચાણુમાં કાં વહતો જણાય ?

યોગી ઉરે કંટક આ હશે શું ?
આ રાગ ત્યાગી ઉરમાં રહ્યો શું ?
બુદ્ધિ મહીં આ દિલનો ઝરો શું ?
પાંખાણુમાં રોપ ઉગ્યો હશે શું ?

ખેંચણુ યાચે નગળાઇ કાંઈ,
અશ્રુ વહે છે કયમ નેત્ર માંહી ?
કાંટો ગળીને મૃદુતા ધરે છે !
ચિ-તે સ્મૃતિવાદળ કે ચડે છે ;

બહાલી હતી ને ફરી થાય બહાલી !
તે અશ્રુની આપતી કાંઈ યાદી !
આ ત્યાજ્ય લાગે મુજ ત્યાગ શાને ?
ના ત્યાજ્ય તે રાગ મને દિસે છે !

લોણું ન થા, ઉર ! હવે ફરીને,
માન્યું વૃથા તે નકી સૌ વૃથા છે;
કાંટોય ખાળી કર ભસ્મ તેને,
તે ભસ્મ ચોળી, અવધૂત ! લેને.

ખરત.

ભરત ઉમ્મરે પહેાંચી, છોડી વૈભવ રાજ્યને,
વનમાં ગાંધકીતીરે આશ્રમ બાંધીને રહ્યાં

ઓંકારનાં રતનમાં દિન જાય ચાલ્યા,
એકાગ્ર ચિત્તથી ભજે પરિશ્રદ્ધ રાજ્ય;
આહાર કન્દકૂલનો કરતો સદા એ,
એકાન્ત શાન્ત સ્થલમાં મુગધથી વસે છે

હૈયું સદા સહુ પરે સમતા ધરે છે,
જેના પ્રભાવથી વને ખીલતું રહે છે;
અં આગતેજ તરૂંમાં ચગાકી રહ્યું છે,
તિર્યંચ ત્યાં અધિઃ હૃદયે મહાં કરે છે

જટા પીળી શીર્ષે કૃશ અવયવો ઉપર રહી,
દિસે છે તે મ્હોટી મધુર કુલના પુંજ સરખી;
સમાધિવેલાએ જલશિકરથી સિકત બનતી,
અને અં મોતીડાં વિખરી ખરતાં કેશ પરથી

વિભૂતિના સ્પર્શે સુરખ દિસતાં આર્દ્ર ત્રિપુલ
રહે ઘેરાયલાં પ્રણવપ્રણયી દિવ્ય નયનો;
મટી તેના તેજે કુદરત તણી સૌ વિષમતા,
મુખે નેત્રો જોતાં સતત ગતિની બ્રહ્મચર્યા.

રે સંસારી ! નિમિષભર તું ફેંકજે દ્રષ્ટિ આંહી,
આ દ્રષ્ટિનું અનુકરણ કેં રાખ સંસાર માંહી;

લોગા ! ત્હારી ઘડમથલમાં શાન્ત થા શાન્ત થા કે,
સ્થિતિન તું ઉપર ચડી જો ત્યાગની દૃષ્ટિ આંહી.

આ ત્યાગીના નયન ફરીથી જોઈલે એક વાર,
શું તેમાં ના સતત વહતી પ્રેમની એક ધાર ?
હા ! તૈયારી સહુ અરપવા ત્યાગમાં એ નથી શું !
ખાંખાંનાં કેં દુઃખથી ગળી એ નેત્ર જાશે નહીં શું ?

તપસ્વીના આ તપમાં રહી છે
મહા દયાની અતિ તીવ્ર રેખા;
કુલો, લતા ને તરૂં, મેઘ માંહી;
આનન્દ પીતાં નયનો સદા છે.

પ્રભાતકાલે નભની સુનેરી,
સન્ધ્યા સમેની સરની લહેરી,
વાયુ તણા શીતલ ગન્ધથી એ
આભાર હયું રૂપિનું દ્રવે છે

સન્ધ્યાકાલે પ્રભાતે એ તપસ્વી નદીએ જતો,
સ્નાનાદિ ત્યાં કરી નિત્યે ટેલતો વનમાં હતો

નદી વહે છે ગિરિથી રમન્તી,
કુલો તણાં ગીત હજાર ગાતી;
ગાયત્રીનો મંત્ર જપે નદીમાં
ઉલો રહીને ઋષિ એક દી ત્યાં.

ત્યાં ધુધુધુ ગિરિ નભ મહીં ગાજતો નાદ આવે,
મોજાં તેના પ્રતિધ્વનિ તણાં લેખડે આથડે છે;

વાર કમ્પ્યું, ડગમગી ગયાં શૂગ અદ્દિ તણું, ને
જાસે જહાસે વનચર બધાં, કોઈ ધ્રુણ પડે છે.

સિંહધ્વનિથી જય ગર્જનાથી
ડરી મૃગો કેં ઋષિ પાસ આવે;
ફલંગ મારી ઝરણું ફૂટે છે,
તપસ્વી તે ચિત્ર ઉભો જુવે છે.

ત્યાં એક બાલ મૃગ કો હજી જે અશક્ત
ફેલી જતાં ઝરણુ તે જલમાં પડ્યું, ને
એ પૂરમાં તડફૂલી ઘસડાતું જોઈ
લાગ્યું ઋષિહૃદય એ અનુકમ્પવાને,
ઉપયોગી થવા પ્રેરે તપસ્વી દિલને દયા,
પડે છે વારિમાં તેથી ચોગી તે મૃગ અલવા.

બલ કર મહા આળ્યું પૂરને વીંછવાને,
ગરીબ મૃગ બચાવા કાંઈ ચિન્ના દિલે છે
ઋષિ પદ અહીં તેનો એ ચીને બહાર લાવ્યો,
હરણિ ઉમરવાથી કાંઈ આરામ આવ્યો

જરા મીચાચેલા નયન મૃગનાં સુન્દર દિસે,
અને તેના ભાવો ઋષિ તરફ કેવા મૃદુ દિસે,
ઋષિનું હૈયું આ નિરખી શકતું 'તું' રસિકતા,
થતું જોઈ ઘેલુ કુદરત તણી આ મધુરતા.

પપ્પાળ્યું, પાણી પાચું, ને આશ્રમે ઉચકી ગયો;
તુણાદિ ત્યાં દઈ તેને ફૂટું ઋષિએ કર્યું.

રમે છે, ફૂટે છે, ઋષિચરણ ચાટે જીલ વડે,
અને એ યોગીની મૃગ પર અમીની નજર છે;
ઉગી તેને શિરે ચળકતી રૂપાળી શીંગડીઓ,
ઋષિની પીઠે એ કરતી ચળ નહાની કુમળીઓ.

ઋષિની છાયા શું ફરતું દિનરાત્રિ ઋષિ કને,
પિતા માતા બન્ધુ સહુ મૃગ ઋષિને સમજતું;
ઋષિ તેને દેતો કુમળું વળુ ને પર્ણ કુમળા,
અને બાંધે માલા કુસુમકલીની ડાક ઉપરે.

સ્નાનાદિ ક્રિયા કરીને ઋષિ એ
આશિષ દેતો મૃગબાલને, ને
“તું જીવતું રહે,” વદતો દયાલુ,
ચુખી લઈને હસતો દયાલુ.

આભાર ભૂલી મૃગ ના ગયું 'તું,
જોતાં ઋષિને દિલ રોજતું 'તું;
કૈ ગેલથી તે ઋષિને હસાવે,
ને એ મહાત્મા દિલને હસાવે.

ફરે જાતાં મૃગ વન મહીં યોગી બેથેન થાતો,
જોવાતું તો શ્રમ લઈ વને શોધવા ફર જાતો;
પીઠે તેને ઉચકી વળતો આશ્રમે હર્ષભરે,
સુખી તેને નિરખી વહતાં નેત્ર આનન્દરેલ.

અહોહો ! અદ્ય જીવોના પ્રેમમાં બલ છે બહુ !
જેં જાતાં પ્રેમથી તે સૌ જેંચી પ્રેમ વતી શકે.

ચોગી ચાલ્યો જપ તપ ભૂલી પ્રેમખેંચાણુ માંહી,
ચાલ્યો ને તે અટકી ન શકે આટલે દૂર આવી,
ઝકઝે દેતાં હૃદય પિગળ આર્દ્રતાને, અરેરે !
ખેંચે તેને હૃદય કુમળું ઐશ્ય ઠેલી શકે છે ?

ભીનાં નેત્રે ઋષિ ધીમે ક્યારે ક્યારે કહી જતો,
“ દૂર થા ! દૂર હુંથી થા ! રે વહાલા મૃગબાલ તું ”

ખેંચે છે તે પ્રણયી દિલને ડેલવું, હાય ! શાને ?
ઘકઝે દેવા મૃદુ હૃદયને, ચોગી ! તું કેમ ઇચ્છે !
તારા આવા નિયમ સઘળા શુષ્ક લાગે મને તો,
મીઠી વૃત્તિ કુદરતી અરે ! બાળવા ઇચ્છતો કાં ?

વહાણું છે તો ક્યમ દૂર કરે ? નેત્રમાં કેમ અશ્રુ ?
ઘકઝે દેતાં પ્રણયી દિલને શ્રેય હું તો ન માનું;
આવાને શું તુજ હૃદયને ચાહતાં પાપ થાય ?
સ્વાર્થી તું છે પણ પ્રણયથી કાંઈ ત્હાડે ન જાય.

સાક્ષી પૂરે તુજ જિગર જો આંસુથી વાતને આ,
તેની સામે કઠિન બની ને થાય છે આગ્રહી કાં ?
પીવા તેને હૃદય ઝરણું દેવ છે તે જ પાણી,
ભીજે ક્યાં તે જનહૃદયની પામશે લ્હાણુ આવી ?

એંતા ત્હારાં સમિધકુલને સ્પર્શતાં એ ડરે છે !
તું ખીલે તો મૃદુ મૃદુ થઈ ગેલ કેવાં કરે છે !
તું રીઝે તો તુજ તરફ એ હોંશથી દોડી આવે !
એ નેત્રો શાં તુજ જિગરથી વાત ધ્વની કરે છે !

કિન્તુ, યોગી ! તુજ ફરજ તું કાંઈ જૂદી જ માને !
 આ પ્રીતિ કેં તુજ હૃદયને માર્ગ જૂદો ખતાવે !
 હું સંસારી નવ કહી શકું યોગ્ય આ, વા નહીં આ,
 ત્હોથે આવી તુજ મગજની શુષ્ક રીતિ રૂથે ના.
 રાગ ને ત્યાગની વચ્ચે હૈયું એ ઝુલતું હતું,
 એક દી યોગી ઉરે આ ઉન્દરો નિકળે કંઈ:—

“ કંઈ દુઃખે છે ! દુખતો જણાય છે !

“ કહીં દુઃખે શું ? પણ ના કળાય તે !

“ મને રૂથે આ મૃગ છોડવું નહીં !

“ કહીંય આસક્ત થવું રૂથે નહીં !

“ પ્રદ્ધાંડ આપું નિજ માનનાર જે

“ અને ન વ્યક્તિ કદિ પાળનાર તે;

“ ન ન્યૂન કોઈ નવ કો વિશેષ વા,

“ ન દૃષ્ટિએ ઉર્મિ ચડે પડે ન વા.

“ ન ચોટ તેને ભરતી નહીં હશે,

“ તળાવ જેવો અદધિ રહે ભલે;

“ દયા ભલે કેં ઉપયોગની થતી,

“ દયાથી અસક્ત થવું ઘટે નહીં,

“ અચાબ્યું મેં ભલે તેને, હવે છો ફૂલું ફરે,

“ પડે ભે સિદ્ધપજે તો નિર્માયું તે ભલે બને.

“ ચાલે સૌ પર જેમ ચક્ર ફરતું નિર્માણુનું સૃષ્ટિએ,

“ તેવું તે મૃગ ઉપરે સુખથી છો એ ચક્ર ચાલે હવે;

“ રોકાશે મુજથી નહીં, કયમ પછી ચિન્તા નકામી ધરે ?

“ જે મહારૂં, જગતું અને સહુ તણું તે છા અને તે તણું.

“ ફર સુખથી હવે તું શોધીને કે.ઈ રોળું,

“ ફરી કદિ પણ મહારા આશ્રમે આવવું ના;

“ જપતપ કરનારો પાગશે આ તને ના,

“ અરર ! પણ સુખે તું છોડશે કેમ સનેહ ?”

ઋષિ ! ત્હારી સ્થિતિ જોઈ આવે છે મુજને દયા;

આવશે બહાલથી તેને પંપાળીશ હવે ન શું ?

નેત્રો રમે આ તુજ વાદળીથી,

કીડા ગમે છે કંઈ માછલીની;

સન્ધ્યાસમે કે વધુ હર્ષ આવે,

તો કેમ ત્હારું મૃગલું ત્યજે છે ?

રંમાડ તેને પણ લુબ્ધ ના થજે,

ઋષિ ! ન એ શું તુજથી બની શકે ?

દયા વધુ છો ઉપયોગની થતી,

દયા બતાવે હજુ ઉચ્ચ માર્ગ કે”

પડે જો સિંહપંજે તો નિર્માયું તે ભણે અને;

રડજે તું નહીં ત્યાજે, કિન્તુ હાલ રમાડજે.

છોડી દેવા રસ મધુર સૌ સાધ્ય લાગે તને જો,

તો ના શાને પ્રણયી બનતાં સાચવે ત્યાગ ત્હારો ?

હું સંસારી મુજ હૃદય આ ખોલતાં હર્ષ પામું,

તું યોગીને તુજ દૃઢ્યને બાળવું યોગ્ય લાગ્યું !

મુખ અનુભવનારો કિન્તુ આંસુય પાડે,
જરૂર સ્થિર નહીં તે કમ્પતો તાર આંસે,
રૂઢન સ્થિર નહિ ત્યજતું હાસ્યના ત્યાગ ખેલાં,
કટુ નકી કટુ લાગે સ્વાદનું ભાન થાતાં.

ખને તે કેમ કોઠથી ચાહવું ને ન ચાહવું ?
ખને તો તું બલે તેને છોડી દેજે રમાડવું !

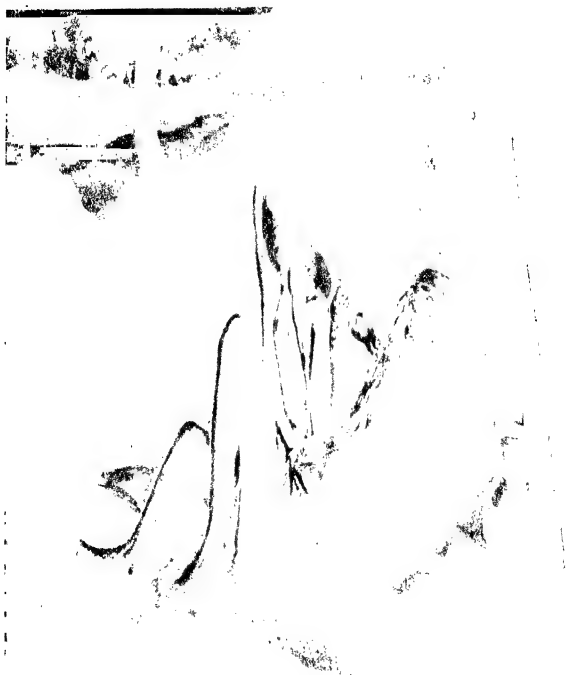

વહ્યા કે દહાંડા ને મૃગ પ્રિય હજી છે ઋષિદિલે,
વહેશે કે દહાડા, મૃગ પ્રિય રહેશે ઋષિદિલે;
અહાહા ! બન્ધાયો જગત ત્યજનારો મૃગ મહીં.
અરે ! છૂટ્યો કાંસો સમજણ છતાં એ કદિ નહીં !

ધીમે ધીમે શરીર પર એ મૃત્યુના હસ્ત લાગ્યા,
કિન્તુ ઓછી નવ થઇ અરે ! બન્ધની કાંઇ પીડાં;
પમ્પાળે છે શિથિલ કરથી યોગી તેનું કુરંગ,
નિત્યે નિત્યે વધુ વધુ હજી યોગમાં થાય ભંગ.

જટાથો ટેકવી માથું સૂતો છે ઋષિ એકદી,
મૃત્યુથી તૂટતી નાડી જોરથી ધમકી સ્હી.

પાસે દહું છે દુખિયું કુરંગ,
શું થાય છે તે સમજ્યું હતું તે;
ચાટે ઋષિના કર ને કપાલ,
ને નેત્ર નેત્રે મળી દર્દ રેતાં.

જાયા ટેકી માથું મૂનો છે ત્રપિ એક દી,
મૃત્યુથી તૂટી નાડી જોરથી ધમકી રહી.

ભીના હતા ગાલ ઋષિ તણુ એ,
અશ્રુ હતું એક તહીં સહેલું;
ગોલ્લો ઋષિ, “રે ! મુજ ખાલ બાપુ !
“ આ આશ્રમે હા કયમ જીવશે તું ?

“ તું એકલાની સ્થિતિ શું ? અરેરે !
“ યોગું હવે શોધીશ કયાં નવું તું ?
“ રે ! શું થશે મૃત્યુ અકાલ તહાડું ?”
પંચત્વ પામ્યો વદી અમ ચોગી.

કયાં એવુ કહે છે કે જન્મશે મૃગ એ ઋષિ !
વાંછના જે સહી તે તે પૂરી સો કરવી પડે.

૧૬-૬-૮૬

પક્વતા.

અહોહો ! તે કલી કાચી કાલ ના ઉવડી હતી,
પક્વતા ના હતી ત્યારે સુગન્ધીય હતી નહીં.

હતી ના મધમાર્ગી ત્યાં, હતા ના ભૃંગ ગુંજતા,
સુખાસ્વાદી કલા મીઠી મુખપદ્મે હતી ના.

ખીલેલી છે, મહેકે છે આજતો પાંખડી બધી;
હી ચતી વાયુદ્ધેરીથી ભૃંગને રીઝવી રહી.

ચૂપ છે ઝુલતી ત્હેં યે મીઠું ગાયન ગાય છે !
આહા ! લાલણ્ય તેનું આ કરે છે વશ આંખને.

મોહની શી કલા મીઠી ગ્રહે છે પકવ ચારૂતા,
વળી એ કાન્તિના લોકતા હોય છે સન્ન સર્વદા.

કિન્તુ રે ! વિકસે છે એ હજી તો એક પાંખડી,
ત્યાં તો રે ! કરમાવાનું થાય છે શરૂ આજથી !

આજે જે પાંખમાં પેસી ચુસે છે મધ ભૂંગ તે,
ફિક્કી પીળી થઇ કાલે સુવાસિન નહીં હશે !

સ્પર્શતાં પકવતાને કે, રેરે ! ધ્વંસ શરૂ થતો,
અને ના પકવ ત્યાં સુધી ના ના સ્વાદ મળે કશો.

૨૦-૬-૬૬

રૂળ.

પ્રહ્લાંડ આતો ગૃહ તાતનું છે,
આધાર, સૌને સહુનો રહ્યો જ્યાં;
લે છે સહુ કે સહુને દઇ કે,
આભાર સૌનો સહુ ઉપરે છે.

ના રાખાતું કે ઋણનો હિસાબ,
આભાર માની નવ કે રહે ત્યાં;
આનન્દમા સૌ દઇને રહે છે,
આનન્દમાં સૌ લઇને રહે છે.

ગોળા ફરે એક જ તત્ત્વના સૌ,
ખેંચાઇ એ એક જ તત્ત્વનાયી;

અર્પે ગ્રહે છે સહુ એજ તત્ત્વ,
જે સર્વનું તે સહુને મળે છે

આ વાહણીમાં વીજળી રમે છે,
આ સિન્ધુમાં આ નદીઓ મળે છે;
જ્યૂદા થઈને સહુ એક થાય,
જે જેનું તે ત્યાં જઈને સમાય.

રે ! માનવીનું પણ એજ તત્ત્વ,
હું તું મહીં એકજ રક્ત ચાલે;
તો કાં ન અપુ મુજ શીર્ષ તુંને ?
અપુ કદી તો કણુ થાય શાનું ?

માગે ન લોહી મુજ કાં સુખે તું ?
શાને ડરે છે કંઈ માગતા તું ?
તહાડું ગણે ના કયમ સર્વ મારું ?
ગહાડું ગણે ના કયમ સર્વ તારું ?

આ વાત શાને જમમાં કરું છું ?
સંસારમાં વૈરજ નિરખું છું !
બ્રહ્માંડ આ એક જ બ્રાતૃભાવ,
જન્મ-મૃત્યો કહીંથી કદુ ભેદ ભાવ ?

તે ભેદનો આ કણ, એક અંશ,
આભાર તેમાં કરતો પ્રવેશ,
વિદ્વેષ, નવ ભેદ, કણ ઉપકર,
એ કેમ ઉગ્યાં વિષ્ણુ ધીજ આડ ?

હુંથી બને જો કદિ કાંઈ તહાડું
તો માનજો ના જઘણમાં તને તું;
માગીશ હું એ કદિ જોઈશે તો,
તું આપજો, હું સુખથી લઈશ.
આભાર ભૂલે બહુ લોક આંહી,
પીડા ન તેની કદિ થાય કાંઈ;
આભારનાં અશ્રુ નિહાળી કિન્તુ
ખેર્યો, અરે ! મેં બહુ વાર આંસુ.

૨૧-૬-૮૬

મૃત પૂત્રી લાલાંની છબી દૃષ્ટિથી દૂર કરી.

લાલાંની એ છબી સમયથી છેક ભૂસાંઈ જતાં
દૃષ્ટિ બહારે રૂદન કરતાં મૂકવી યોગ્ય લાગી;
ક્યાં મૂકું તે સમજણ પડી કાંઈ એ ના ઘડી તો !
શું એ માટે મુજ ગૃહ મહીં સ્થાન એકે રહ્યું ના ?

એ યાચે છે મુજ કર કને સ્થાનની યોગ્યતાને,
આંહીં ? ત્યાં ? ક્યાં ? સમજણ પડે કાંઈ એ ના અરેરે
“બાલુ !” એવો મુજ મુખ શ્રીકી નિકળ્યો શબ્દ અન્તે,
“બાલુ” આવ્યો મુખ હસવનો, જોઈ તેને રહ્યો હું.

બાલુ ! દે આ પ્રિય છબી જઈ દેવીના હસ્ત મંહીં,
એ જોલ્યો હું છબી થઈ ગઈ દૃષ્ટિથી દૂર ક્યાંએ;

દોડી જતા તડતડ થતા ખાલુના પાદ સુણ્યા,
ચોટી વેળા ગત થઈ અને શાન્ત પાછું થયું સૌ.

ચોટી વેળા ગત થઈ વળી ખાલુને સાંભળ્યો મેં,
“બાપુ” એવું કહી જુજ કને દોડતો આવી ઉભો;
“ચિટ્ટી છે આ,” કહી ઝટ ગયો દોડતો ખહાર એતો,
શું જાણે એ અમ હૃદયની વાત શું આ હશે તે ?

ચિટ્ટી વાંચી, અરર હુઝ કેં બહાલીને છે થયેલું,
એ જાણે કે મુજ હૃદયમાં કાંઈ વૈરાગ્ય આવ્યો !
ઝાંખી ઝાંખી છબી પર ન કેં જોઈ શકી તે,
તે દષ્ટિએ જિગર ગળતાં પૂર્ણ સૌન્દર્ય દીઠું.

“ બહાલા ! બહાલા ! તુજ પ્રિય છબી કેમ સોંપી મને તે ?
“ શું કેં આંધુ તુજ નયનમાં ત્યાગતાં તે ન આવ્યાં ?
“ એવું છે તો કયમ નહીં હવે ત્યાગશે સર્વ બહાલાં ?
“ વેળા જતાં દેખી લઈને ચાલશે કાં ન ? બહાલાં ?

“ એવું હોતો કદની મુજને આપજે એક, બહાલા ! ”
“ મહારે મારે જરૂર દિલમાં રાખજે સ્થાન, બહાલા ! ”
ચિટ્ટી વાંચી, પલળી જરી તે આંખનાં આંસુડાંથી,
વાંચી વાંચી, ફરી ફરી અને કાંઈ બોલી જવાયું.

“ ઓ બહાલી ! ઓ હૃદયઝરણી ! કેમ ત્યાગુ તને હું ?
“ લાલાંને એ કદિ પણ હળુ વિસરી ના શક્યો છું ;
“ બહાલી ! તું તો મુજ હૃદયનો ત્યાગ સંન્યાસ સર્વે,
“ તું પૂજા, તું પ્રભુ મુજ, પછી શોધવું કાંઈ ના છે.”

જેંઆઈ કે' મુજ પ્રિય કને બોલતો એ ગયો હું,
 દીઠી તેને છળી નિરખીને આંસુડાં ખેરતી મેં !
 નેત્રે નેત્રે મળી જરી જતાં શોક તેને! બૂંસાયો,
 ઉઠી બાઝી " પિયુ ! પિયુ !" લવી છતીમાં તે સમાઈ.
 ૨૩-૬-૯૬

❖❖❖❖❖❖

હું બાવરો.

આ આતશે તાપે તપેલો હું બળેલો બાવરો !
 આંખી થયેલી નૂરની તે નૂરનો હું બાવરો !
 એ નૂર ના આફતાબ કે', એ નૂર ના હા ! વીજળી !
 એ કોણ ? શું ? કે'એ નહીં ! હું ત્હોય તેનો બાવરો !
 એ ગુલ હતું અંગારનું ! હું ફૂદી તેની બન્યો ?
 ચાટયો, ગળ્યો, દાઝી ગયો ! હું ત્હોય તેનો બાવરો !
 હાય ! હાય ! હાહા ! સ્વપ્નમાં એ જાગતાં એ નીંદમાં,
 તેને ન હું તો ક્યાંય ! ત્હોયે હું જ તેનો બાવરો !
 અકકલ કહે છે છોડવા, હૈયું કહે, "તે ના બને;"
 અકકલ ગુમાવી ! દિલ બાળ્યું ! ઇશ્કનો હું બાવરો !
 " એ ઝેર દેખે છે છતાં કાં માન કોને મીઠડું ?"
 " એ પૂછશે કોઈ નહીં ! ઉત્તર ન આપે બાવરો !
 આશક તણી નઝરે લરી ખૂબસૂરતી જે છે સદા,
 તે કોઈ માથુકને મુખે છે ? એજ પૂછે બાવરો !

હુનિયા કહે કેં એ ભલે ! અકકલ કહે અંગાર છે !

મહારી નિગાહે પુષ્પ તો હું પુષ્પ માનું આવરો !

મેં પૂતળી કેં છે ઘણી દિલમાં હજારો હોંશથી,

એ પૂતળી જેને ગણી તેનો થયો હું આવરો !

એ પૂતળીના બહુને કેા બાણનારું બાણશે !

આમી નઝર આવે નહીં ! એ દેખનારો આવરો !

“ હા હાય હાહા ! હાય હાહા ! ” એ પુકારું હું ભલે !

એમાં મને માની મળતો એ મળતો લે આવરો !

કે પૂછનારો આવરો ! કે બોલનારો આવરો !

આ ‘ હાય ’ પુકારી રહ્યો તે આવરો, હું આવરો !

૨૬-૬-૯૬

एक इच्छा.

પડયા જખમ સો સહ્યા, સહીશ હું હજી એ બહુ,

ગણ્યા નવ કદિ, ગણું નવ કદિ, પડે છે હજી;

અપાર પડશે અને જિગર હાય ! આળું થયું,

કઠિન ન મનો છતાં દૃઢ એજ ઇચ્છું, પ્રભુ !

પડી વીજળી તે પડી સુખથી છે, બળું છું સુખે,

અતન્ત ભલુકા દહે, બહુ દહે, ગળું છું સુખે;

ન દાદ વશમો કદિ, જિગર ખૂમ ના પાડતું,

કઠિન બનજો નહીં દૃઢ એજ ઇચ્છું, પ્રભુ !

ખહુય રસ છે મને હૃદય છે હજી તો, અહો !
 અરે ! હૃદય જો ગયું રસ ગયો પછી તો બધો;
 ભલે શ્રુત રહી સહી જાળમ છંક ચુરો થયું,
 કઠિન ન બને કદી હૃદય એજ ધર્યું, પ્રજા !

૨૪-૬-૬૬

एक उदास दिवस.

આકાશે છવરાઈ છે રજ અને વાયુ વહે આંચકે,
 ના છે વાદળ, ના રવિ. પડી ગઈ મેલી દિશાઓ બધે;
 આ નીલાં ભૂખરાં દિસે તરે અને ઢોલી રહ્યા મુસ્ત કૈં,
 ના છે તાપ પરન્તુ આ જર સમી ઉઝી હવા લાગતી

ઉડે છે શુક કોઈ તો હુઝી થતું દેખાય છે ઉડતાં,
 પાંખોમાં નવ જોર છે અણ મળી આજે દિસે ક્યાંય ના,
 કાંઈ લક્ષ્ય વિના અરો ભમી રહ્યું એવું દિસે છે મને,
 જ્યાં ખેંચી લઈ જાય છે પવન ત્યાં જાતું બિચારું અરે !

હું એ એમ જ આજ કં ભમી રહ્યો વાડી, તળાવે વને,
 વાંચ્યું. ક્યાંઈ, લખ્યું, સૂતો ભટકું છું, ના ચેન કૈં એ પરે;
 ના છે કાંઈ વિચાર, હેતુ નહિ કૈં જોડેરી બની લાગણી,
 ધર્યે છે મન આપઘાત કરવા, સૂતું હસે છે વળી.

સ્વપ્નાં મેં કંઈ ગોઠવ્યાં પણ થઈ મૂર્તિ ન. એકકે ખડી,
 હ્યારાં કંઈ દર્દ જોઈ વળતાં રે ! ઘાય લાગે નહીં;

આવું કાંઈ લખાય છે, પણ અરે ! જોયેની ત્યાંએ રહી,
રોવાનું મન થાય છે, પણ ખરે આંસુય એકે નહીં.

૨૬-૬-૯

एक आगियाने.

તુજ પાંખ અળકે પર્ણના ઝુંડો મહીં ચક્રો રચી,
અક્ષાંડને પોષી રહે તે દષ્ટિ અહીં એ છે નકી;
તુજ ઉદરપોષણમાં તને તુજ રૂપ ઉપયોગી થતું,
તુજ નેત્ર આગળ દીવડો કેં શ્રમ વિના દેખાડતું.

વળી કોઈ કન્યા પાતળી તુજ તેજ ઉપર મોહતી,
જે ભાલને ચોડી તને ત્યાં હર્ષથી ચળકાંવતી;
વળી કોઈ વિસ્મિત સ્મિતભરી તુજ નેત્ર માત્ર નિહાળતી,
ના સ્પર્શતી એ બીકથી તુજ રજ રખે જાતી ખરી.

અદૃશ્ય ના ધનથી બને ના ધૂમસે મેલું થતું,
તુજ, તેજ તે મુજ ઉપવને હું નિત્ય જોવા જાઉં છું;
મમ પ્યારીનાં ફુલડાં અને મુજ વૃક્ષ જ્યારે ઊંઘતા,
તું જાગતો રાત્રિ બધી ત્યારે રમે છે બાગમાં.

તું જાગજે, તું જોલજે, તું પત્રપત્રે મહાલજે,
ચળકાટ તહારો એજ પણ તુજ ખૂનતી તલવાર છે !
તું કેમ એ માની શકે ! આધાર તહારો એજ છે.
એ જાળતું જાણે નહીં, હું જાણું ને રોઉં, અરે !

રે ! પક્ષી ટોની દૃષ્ટએ તું એજ ચળકાટે પડે,
સંતાઈ જતાં નહાસતાં એ કાર્ય વૈરીતું કરે;
ધ્રુતિ જે તને જીવાડતી ધ્રુતિ તે તને સંહારતી,
જે પોષતું તે મારતું એવો દિસે ક્રમ કુદરતી.

આ પ્રેમ સંસારી તણો તુજ તેજ જેવો છે નકી,
એ અમૃતે શું ઝેરનાં બિન્દુ ભર્યાં વિધિએ નથી?
અમ એમ જીવિત, એ મૃત્યુ, એજ અશ્રુ ને અમી,
જે પોષતું તે મારતું શું એ નથી ક્રમ કુદરતી ?

૧-૭-૯૬

❖❖❖❖❖❖

વીંધાણા હૃદયને.

વીંધાયું તું, જખમ તીરનો છેક જિંઠો ગયો આ,
ખેંચી લેતાં મરણ નિપજે રક્તના સ્થાવથી હા !
ચાંટયું રહેશે અરર ! ભલકું જીવ જતાં પુધી ત્યાં,
ભોળા દર્દી ! દુઃખદ પણ છે ઈશની એજ ઇચ્છા.

નિરૂદ્ધેગી પણ થઈ સહે દંથનુ દર્દ તું બે,
સૂજે સૂજે સુખથી સુખથી ઘેન મીઠાં મહીં તો,
ઓહો ! તોતો તુજ નયનની પાંપણે ના ભીંજશે,
તહારી આવી ખટકતી સહુ વેદના દૂર થાશે.

તહારા ઘાનો, તુજ મન અને દર્દનો તું સુકાની,
જ્યાં ખેંચે ત્યાં સુખદુઃખ તણાં નાવડાં જાય આલી;

તો જ્યાં સુધી ઉદય રવિની કોર સિન્ધુ ન્હવાંડે,
ત્યાં સુધી તું સુખથી સુખથી ઘોરને ઘોરને રે!

રેરે ! કિન્તુ જખમ પર જો સીંચશે હિમવારિ
વા ત્હારો આ પ્રણુ રીઝવવા આદરે ઔપધી કે ;
બહાલા ! તેતો મધુતર ભલે મોતની લે પથારી,
જો નિદ્રામાં લઇ થઇ ભલે દહં સો દે વિસારી.

ગાતાં કોઈ ઝરણુતટની ઉપરે સ્વસ્થ સૂતાં
તેં જોજો સૌ હજી સુધી અહીં ગોઠવ્યાં સ્વપ્ન મીઠાં,
પુષ્પોનાં, કે લલિતજલના, આસવોનાં, રતિનાં,
અ તે સોથી મધુર ચિર કે સ્વપ્નમાં લીન થવા.

રહેજે, બાજે, અનુકૂલ પડે કાર્ય તે સાધજે તું ;
કિન્તુ તેને પ્રણય કથના વ્યર્થના શોધજે તું ;
ના વાચ્યાથી પ્રણય કદિ જો સિદ્ધ થાશે, થયો ના,
જો દૈયુ ના રૂધિરંથી ગળ્યું અશ્રુથી તે મળે ના.

જોને છાની અનિલલહરી શાન્ત અદૃશ્ય બેટી,
ત્હોણે તેને કલી કુમળીઓ હીંચતી બાથ લેતી ;
ના ત્હારી જો પછી રૂધિરને આંસુડાં સૌ વૃથા જો,
રે પ્રિયતમ રસભર જરી દષ્ટિથી ઉછળે છે.

ત્હારાં આંસુ ગળી ગળી પડ્યાં ફૂરના પાદમાં સૌ,
ત્હારું છુપું થરથરી કહ્યું ફૂરને તેં અરે સૌ ;

ધા માર્યો હા ! જખમી કરીને દૂર ચાલી ગઇ તે,
તેને માટે, અરર નબળા ! આમ શાને કુરે છે.

શોધે છે શું ? તુજ મનગમ્યું શોધતાં લાધશે ના;
ને કે તૃપ્તિ તુજ જિગરને અન્યથી તો થશે ના;
ખોવાયું તે જગ પર સહુ મેળવી ના શકે છે,
ખોવાયાનું અવર કદિ ના સ્થાન પૂરો શકે છે.

૪-૮-૬૬

ૐૐૐૐૐૐ

જરી મોડું.

જૂઠી જૂઠી શ્રેણી ઉપર જનના સંચિત વહે,
અરે ! પ્રીતી ખેલાં મરણ કઈને તો ઝડપી લે;
અને યુક્તાત્મા જે મધુર રસ આપી ગત થશે,
પડે તેથી જૂઠાં ગરીબ દિલ્લડાં અન્યિત ન લે.

ધણાં ઇચ્છા સાથે તલશી મરતાં, જન્મ ધરતાં,
અને તૃપ્તિ માટે બહુ સમય જ્યાં ત્યાં બટકતાં;
કઈ જૂઠાં જૂઠાં કઈન દુઃખ ને દર્દ સહતાં,
ધવાતાં, રૂઝાતાં, જખમ સહતાં ને મરી જતાં.

અરે ! કે અદૃષ્ટો પણ વધુ હળુ દારૂ લેસે.

મળેકૃપ્રેમી લોળાં પણ મિલન મોડું જરી બને;

“ પ્રિયે ત્હારું હૈયું મુજ હૃદયનું ! ” “ હા ! તુજ ! મખે ! ”

“ હૃથેલી દે ! બહાલી ! ” નહિ ! અરર ! સ્ફારે જવું પડે ! ”

૬-૮-૬૬

ૐૐૐૐૐૐ

મધ્યમ દશા.

દે તું પ્રેમ વધુ મને, પ્રિય સખિ ! ધિક્કાર દે યા વધુ,
 દે તું શીતલ હિમ વા સગગતું દે પાત્ર અંગારનું;
 દહોને મુજ એ સમાન સુખ ને શાન્તિ નકી આપશે,
 આવી આ દુઃખની જ મધ્યમ દશા ના સાન્તિ દે કાંઈ એ.
 જે દે તે પ્રિય ! પૂર્ણ દે, અવધિ દે સંકોચ રાખ્યા વિના,
 દે તોફાન મને અહો ! પ્રણયનાં વા કોધધિક્કારનાં;
 જો એ પ્રેમ હશે અહા ! હૃદય આ તો હંસ તહારે થશે,
 તારા માનસરોવરે ફરી તરી ઉડી સદા મહાલશે.
 જો ધિક્કાર હશે, પ્રિયે ભવતુ ! તો વંટોળમાં ઉડીને
 ગૂઢી આ મુજ આશ સર્વ વિખરી નિચે પડી તૂટશે;
 ના વૈરાગ્ય પછી સ્મરે મધુર એ મેઢાં કોઈ કાળે કદી,
 જ્યાં સુતો મુજ રાજ્ય ત્યાં કરીશ હું આનન્દની એ સ્થિતિ.
 તેને સ્વર્ગ મળ્યું જ જે નરકથી પામી શક્યો મુકિત છે,
 મૃત્યુ એ પણ અધિ વ્યાધિ દુઃખને! સાચો જ ઇલ.જ છે;
 દે ધિક્કાર ખરેખરા જિગરથી તો તે દયા હું ગણું,
 દે તું પ્રેમ વધુ મને, પ્રિય સખિ ! ધિક્કાર દે યા વધુ.

૧૧-૮-૬૧

હજુપ મલ્લું.

મમ દંશ નહિ બનશે હલકો,

મમ દાંહ બરે ! બનશે બમણો;

ફૂલો તો જાણી પડશે,
મળવું, મળવું હજી તોય, સખે !
અધરો મુજ શ્વાસ તને નહિ દે,
જરદો મુજ આંખ પરે દિસશે;
કંઈ લાલી મહીં તુજ સ્નેહ હશે,
મળવું, મળવું હજી તોય, સખે !

મુજ દર્દ મહીં,
મુજ શોક મહીં,

અહ ! ચેતક એજ મને વળગ્યું,
“ હજીએ મળવું ! હજીએ મળવું !
જવ વખત થયો પડવા વિખૂટાં,
કંઈ વર્ષ સુધી ફરી ના મળવા,
ચૂપકીભર આંસુ ભરી તું મળ્યો,
તવ શ્વાસ વહ્યો કંઈ એક હતો,
તુજ ચુમ્બનમાં શરદી ભરતો,
મુજ કાળમાં કંઈ એ કરતો,
બસ એજ હતો નકી સૂચવતો,
મુજ આ સ્થિતિ ને તુજ એ સ્થિતિ, ઓ !
મળવું, મળવું હજી તોય, અહો !

તુજ નામ વહે સહુ લોક અહીં,
પણ શ્યામ પડ્યા બહુ ડાઘ તહીં;
દિલ ભાગી બને સુણી એ સઘળે,
ધરણી પર માર્ગ મને ન મળે.

તુજ બાણીતી કેા મુજને ન ગણે,
 પછી વાત હજાર જૂરી જ કરે;
 દિલ એ મુણી કમ્પી ચીરાઈ બળે,
 મુજ બહાલ થયું ક્યમ તું ઉપરે !
 ક્યમ આમ જડ્યો દિલમાં તું ! સખે !
 જખમો ક્યમ આમ જડાઈ કરે ?

નવ જ્ઞાન તને !

નવ જ્ઞાન મને !

ક્યમ ત્હોય પુકાર કરે દિલ છે ?
 “ મળવું, મળવું, મરતાંય ! સખે ! ”
 છુપી બે પલમાં તુજ હું થઈ છું,
 છુપી એકલી આજ અહીં હું રડું;
 તુજ સોગન વ્યર્થ બધાય ગણું,
 અરેરે ! પણ બે તુજને હું મળું,
 હજી કેવી રડું ? હજી કેવી રડું ?
 દુઃખી એ ક્યમ દૂર વિચાર કરું ?
 મળવું, મળવું, હજીએ મળવું !

૧૨-૮-૬૬.

ૐૐૐૐૐૐ

પ્રેમની પ્રતિમા.

અહો ! સાચી પ્રીતિ મધુર સ્વરના મેળ સરખી,
 અહોએ નિર્મેલાં હૃદયયુગલોથી નિકળતી;

અહીં જે કમ્પે તે સ્વર જરૂર ત્યાં કમ્પ કરતા,
વહે રોણું રોતાં, હસવું હસતાં એક સરળાં.

જડાઇ ખેલાં ને પ્રણયી પછી સૌ જન્મ ધરતાં,
ધરાં તે અકેકે જરૂર દય ખીળાં નિકળતાં;
વળી તત્ત્વે એ સૌ પ્રણયી દિલનાં એક જ નહીં,
અહીં ના બન્ધાતી પણ અનુભવાતી ખરી પ્રીતિ.

વહે છે સૌન્દર્યોં પ્રતિ નયન પાસે કઇ કઇ,
અરે ! ખેંચી કાઢે જગર પણ કો એકજ નહીં;
અહા ! તે તો તેની કુદરત ગની મધુરતા,
અને એ આત્માના અમર રસની એકમયતા.

અહો નેત્રો ! જોજો પ્રણયી થઇને કોઇ પ્રતિમા
ન જોયું ના જોશે સ્વરૂપ પછી એવું જગતમાં;
અરે પ્રેમી ! પ્રેમી ! વિશદ વધુ તેથી નવ કશું,
સદા કલ્પેલી તે સહુ મધુરતા છે નહીં ન શું ?

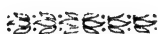
જરા જોતાં જોતાં વિમલ પ્રકટે દીપક તહીં,
ધરે તે શા રંગો તુજ હૃદયના કાચની મહીં ?
બન્યું એ તારાનું હૃદય ધવની માછલી, અને
હજારો લાનુના બલથી મુખ તેનું નવ ફરે.

પરંતુ એ દીપ્તિ તુજ હૃદયની માત્ર પ્રતિભા,
અરે શિષ્ટી ! એ તો તુજ જગરની દિવ્ય પ્રતિભા;
ધડી પૂજે મૂર્તિ તુજ હૃદય તારા હૃદયની,
નવી નિત્યે માની પ્રણયી લાજ તે ઝિન્દગી સુધી.

અરે ! આવું છે તો પ્રણયી નવ વેગે કયમ ગણું ?
 નહીં સાચું કાંઈ પણ પ્રણયીનું કલિપત બધું;
 કદી પોતાનું એ પ્રણયી કંઈએ ઉત્તમ ગણે,
 ન શું એ અન્યાયી કુદરત તણે પાતકી બને ?

અરેરે સંસારી ! તુજ જગત કયાં કલિપત નથી ?
 કયાં પ્રેમીનાં તો નયન પ્રભુએ તીક્ષ્ણ સહુથી;
 વધુ પ્રેમી જોતાં વધુ વધુ તહીં રૂપ નિરખે,
 અને એ મૂર્તિમાં હજુ વધુજ સૌન્દર્ય નકી છે.

૧૪-૮-૪૬.

પ્રેમીની સ્તુતિપૂજા.

કર તું કંઈ એ ! કર તું કંઈ એ !
 મધુ તેથી બને વધુ શું કદિએ ?
 તુજ કાર્ય સહુ દિલ નિત્ય સ્મરે,
 વધુ નિર્મલ શું ઉર પૂજી શકે ?
 કંઈ બોલ અને દિલ ધ્રુવતું, કે
 કંઈ બોલ તું બોલ સદા જ. પ્રિયે !
 તુજ વાણી સદા સુણતો જ રહું,
 ઝરતાં કુલ એ વીણતો જ રહું.
 તુજ એ સ્વર ગાયનના સ્મરતાં
 વળી ઓર જ ધુન મયે ઉરમાં

તુજ યાચક આ ઉર ધાય, પ્રિયે !
ફરીને ફરી એ સ્વર માગી જ લે

ઉર ઇચ્છતું, કે

હજી ગાજ, પ્રિયે !

નવ બોલ કશું પશુ ગાજ પ્રિયે !

કંઈ દે કંઈ લે સહુ ગીત મહીં,

વ્યવહાર બધો કર એ સ્વરથી;

હુકમો સહુ ગાયનથી કરજે

મુજ ઝિન્દગી એ સ્વરથી ભરજે.

તુજ નૃત્ય સ્મરે ! ભૂલું જાન પ્રિયે!

કંઈ પ્રશ્ન કરું સ્મરી નૃત્ય, પ્રિયે !

કયમ-હિમ્મત જાની ન તુ વારિધિની

બસ નાચત દિવસ ને રજની !

ધુધવાટ વળી તુજ હું બનતો,

હસતો નકી તાલ દીધા કરતો !

કરતું કંઈએ ! કરતું કંઈએ !

ઠરેભાર પ્રભુ પ્રતિ કાર્ય પરે ?

તુજ શું તુજ શુંથી મનુતર છે ?

વધુ નિર્મલ શું તુજ શુંથી ! પ્રિયે !

સ્મરતાં સ્મરતાં સ્મરણે ચડયું જે

બસ પૂછશ પૂછશ તેજ, પ્રિયે !

ફુલ વીણ, સખે !

ફુલ વીણ, સખે ! ફુલ વીણ, સખે !
હજી તો ફુટતું જ પ્રભાત સખે !
અધુના કલી જે વિકસી રહી છે,
ધણી જે ધણીમાં મરતી દિસશે !
સુમહોજવલ આ કિરણે રવિનાં
પ્રસરે હજી તો નલધુમ્મટમાં.

ન વિલમ્બ ધટે,

કંઈ કાલ જતે,

રવિ એ પલ્લ અસ્ત થવા હજશે :

નમતાં શિર સૌ કુસુમો કરશે,

પછી ગન્ધ પરામ નહીં મળશે !

ફુલ વિણ, સખે ! ફુલ વિણ સખે !

હજી તો ફુટતું જ પ્રભાત, સખે !

નકી ઉન્નત અગ્નિમ કાલ, સખે !

ભર યૌવન આ હજી રક્ત, સખે !

ગતિ કાલની ચોકસ નહાય, સખે !

મરતી પછી ઓટ જ લેાય, સખે !

ફુલ વીણ, સખે !

તક વ્યય, સખે !

હળેલી થઈ તો હળલી જ થશે,

રબીમહીં ચન્દ્ર ઉગે ન ઉગે;

હજી દિવસ છે.
 કુલર્ડાં લઈ લે;
 ફરી લે, રમી લે, હમી લે તું, સખે !
 મૃગલાં રમતાં,
 તરૂઓ લડતાં,
 વિહંગો ઉડતાં
 કલીએ કલીએ બ્રમરો ભમતા;
 અરણ્યં પ્રતિ હર્ષભર્યું કૂટું,
 ઉગતો રવિ જોઈ ન શું હસતું ?
 પછી કેમ વિભાગી રહ્યો તું સખે !
 કુલ વીણ, સખે ! કુલ વીણ, સખે !
 હજી તો કુટું જ પ્રભાત, સખે !

૧૬-૮-૮૬.

વૈરની કેમ ઉમેદ ધરું.

વિસરી સખળો મુજ પ્રેમ ભલે,
 થઈ ભગ્નપ્રતિજ્ઞા ભલે પ્રિયે એ;
 પ્રતિકારની ના અભિલાષ ઉરે,
 મુજને હજી બાકુ પ્રિયાનું ગમે.
 પરિવર્તનને વિલપું કદિ હું,
 પણ કૂર અરે ! કદિએ ન જનું;

સુખ એ પર ક્રોધ જરી ન કરે,
 મરતાં મરતાં પણ એજ સ્મરે.
 સુખને સમયે બહુ વાર મળ્યાં,
 ઉડી હર્ષની ઓળ, દિલો લપટયાં;
 સુખી કાલ ન એ ટકી નિત્ય શકે,
 ઉર લોભ હનુય છતાં ન ત્યજે.
 સુખ હાલત અઢિ ગાઈ રહું,
 અરશે જલ તો કદિ રોઈ રહું;
 ગત કાલ સ્મરી ઉપકારી બનું,
 પછી વૈરની કેમ ઉમેદ ધરું ?

૧૬--૮--૬૧.

મૂર્તિપૂજક વિશ્વ.

વેલી બાળી તરૂં સહ અને વૃક્ષ એ વેલડીને,
 તીર્થચેના યુગલ વસતાં જંગલે જંગલે છે;
 વાયુદહેરો કુસુમકલીથી બાથ લીડી લમે છે,
 વાતો છાની ઘનદલ કરે વીજળી મોકલીને.

પક્ષી પાળ્યું ઉડી મરી ગયું, ખેદ તેનો તને છે,
 તે પાંખો તે મધુર સ્વરને બહાલથી તું સ્મરે છે;
 બહાલીના તું અવયવ બધા હેતથો જોઈ રહે છે,
 ને તેના એ મધુર સ્વરમાં મોહ કેવો તને છે !

વૃક્ષે વેલી ઉપર કવિનું આદ્ય હૃયું ફેલે છે,
 ક્રમી રહેતાં હૃદય કુમળું કાવ્ય કૈં આદરે તે;
 વર્ષાએ * * * કૈ ગીત તે ગાઇ રોતાં,
 ત્યાં પોતાનો રસ મળી જતાં કાંઈ આનંદ લેતાં.

આ ચિતારો નકલ કરતો ભાવ વાં રૂપની કૈં,
 ખડોળી મીઠી કુદરત તણું સત્ત્વ ખેંચે કલાથી;
 પોતાનું એ ક્ષણ ચિતિ વળી સર્વ પ્રદ્યાંડ માને,
 ને સંસારી સુખથી ન સૂવે કોઈ સુવર્ણ મારે.

આ શું તારાં સ્મિત, રૂઢન, ને મોહ, ને લોભ, પ્રીતિ ?
 ઓહો ! એ શું તુજ હૃદયની મૂર્તિ પૂજા ન મીઠી ?
 ચોગી, પક્ષી, પશુ, જન અને જીવ કે જન્તુ કોઇ
 કો આ કો તે ઉપર દિલનું જીવનું લક્ષ્ય પાખી.

આ મૂર્તિ આ પ્રણય તુજ કૈ કાલથી વિસ્તરે છે,
 બાહુ ! તારું જડ રમકડું પ્રદ્યાની કૂંચી આપે;
 ઉઘાડી દે તુજ પડ સહુ આવી એ ફેરવી તું,
 મૂર્તિ પૂજી તુજ જિગર દે મૂર્તિમાં લેગવી, તું.

૧૬-૮-૬૬.

ૐૐૐૐૐૐ

મનુષ્ય અને કુદરત.

ધડી છાડી દેને ઘડમથલ તારા જગતની,
 જરા બા આજે તો નિરજન મહા જંગલ મહીં;

તરૂં પક્ષીમાંથી જરૂર મળશે કાંઈ કીમિયા,
જશે અન્ધાપો આ તુજ હૃદયનો ત્યાં વિહરતાં.

બધું એ સૂતું છે જન વિષુ અરેરે ! વન નકી,
થજે તેનો લોકતા, જીવનમય થાશે શહુ પછી;
સુખી આત્મા ઊઠો નિરખી તુજને ત્યાં ધ્રુવવશે,
અને તહાની સાથે રસભર ખની હાસ્ય કરશે.

હુલન્ટા વૃક્ષો અમરથી રસના ખિન્દુ ઝરશે,
વળી દૈવી વાતો ચકલી-મૃગલી ત્યાં કહી જશે;
કુમારી કન્યા, એ કુદરત તને ત્યાં પરચુશે,
અને ખન્ને વચ્ચે રૂચિર કિરણો ફેંક વહશે.

ચિદાત્માની સંજ્ઞા કુદરત પ્રભુની પ્રતિકૃતિ,
અરીસો તેનો આ જ હૃદયની લાગણી વળી;
પ્રતિ સૃષ્ટીકીલા કશી જનસ્થિતિનો પ્રતિધ્વનિ,
મનુષ્યોની સાથે કુદરત ખની અન્યિત નકી.

લૂખી ઉર્લૂંદ્રિયા સૂકી સૂકી વળી ઔષધી બધી
જહીં સુધી તેની કૃતિ જનસ્વભાવે નવ મળી;
“ અહીં આ ઉગે ને તરૂં વળી તહીં આ ન ઉગતું,”
કવિતા વિના એ મુજ દિલ ગણે શુષ્ક સવળું.

અરે ! એ સૃષ્ટિને કવિનયથી જો ઘડીક તું,
જનોના આત્માનો કુદરતથી સંમળન્ય કરતું;
મળા તેની તો લે, હૃદય કર જિસ્તીજી કુમળું,
અને એ ઉર્મિમાં દવી ૨૩ હુકાવી જાગર તું.

પડી છાનો રહેજે ખળખળ વહનતુ ઝરણ જ્યાં,
અને પંખિયાં જ્યાં જલ તણી ભરી સંચુ ઉડતાં;
મહેકનતાં પુષ્પો લયથી પડતાં જ્યાં કલી પર,
અતિ લપ્તથી જ્યાં મધુપ સુરસે મૂર્ચ્છિત બને.

અહીં જ્યાં ઝુંડોમાં કિરણ રવિનું કો ચળતું,
તહીં દૂરે કાળું ખડક શિર માથે ઝંઝૂમતું;
ગુફા પેલીમાં ત્યાં મૃગપતિ પડ્યો શાન્ત ગરજે,
અને શાન્તિનું તો દિગવિજયી છે રાજ્ય સધળે.

મીઝાશે કે નેત્રો ઝરણ વહતું એ નિરખતં,
ચમત્કારી કાંઈ જીવન વહેશે એ હૃદયમાં;
પછી સ્વપ્નામાં તું અનુભવીશ કો જાતિ નવી,
અને ત્યારે જોજે જનહૃદય ને શ્રદ્ધિ સધળી.

ઝરામાં તું જોશે ઝરણ જનનાં સંચિત તણું,
અહો ! કેવું વહેતું અમર ગતિથી એક સરખું !
પડ્યું કો સૂકું જો ઝરણ પર એ પર્ણ ઉડતું,
તરંગોમાં આવી સરલ વહને ભંગ કરતું.

પડે આવાં પત્રો વળી કણ દ્રાક્ષરસનો,
કદુ કે મીઠો એ સમય ગણજે તું જિવિતનો;
જનોની વૃત્તિની કુશુભ વળી છે શું મૃદુતા ?
અને મૂછયેલા મધુકર ન શું પ્રેમમયતા ?

નકી મેળો મીઠો સુદૃઢનતનો પક્ષી મધુરાં,
અને વીરો શૂરા મૃગપતિ તણું ગર્જન મહા,

ગિરિનાં શૃંગો એ જન હૃદયની ટેક દહતા,
 રૂડી કુંળી મીડી કલી તુજ વળી તે પ્રિયતમા,
 ક્ષિતિજે દિસે જે શકલ નભના ગાઢ વનમાં,
 ન શું એ આશાની અગર સ્મૃતિની દિવ્ય પ્રતિમા ?
 હજી શું જોવું છે ! સ્મિતભર દિસે છે મુખ બન્યું.
 અરે ! કિન્તુ આ શું ? કુપિત વળી હયું કેમ થયું ?
 કુહાડી લાગે છે તરૂ ઉપર એ કાષ્ઠિક તણી,
 પડી બાશે ડાળી, કુંપળ પડશે સૌ ખરી ખરી;
 મીકાશે ખારાઈ, અરે ! નવ શું તું રહી શકે ?
 અરે ! ભાવિ તે એ વિટપ સમ અન્તે તુજ, સખે !

૧૭-૮-૬૬

વૈરાગ્ય.

દરદ પર દરે છે ઓષધી કાંઈ કાર,
 જરૂર જરૂર એ તો પૂર્વનું ઓળખાણ;
 પ્રભુચી જિગર અર્પે ત્યાંય કે વહાલ જીહ્વું,
 હૃદય સતત ઘુમે એમ ખેંચાણ જૂનું.
 અમુક અમુક તત્ત્વો વિશ્વમાં સૌ જનોમાં,
 પ્રિતિ જનહૃદયે કો એક ધારા વહે છે;
 પૃથિવિ પર વસે તે એક છે માનવી આ,
 અન્યથા જન સર્વ માત્ર તેના જ ભાસે.

મુજ રસ પણ ચાલ્યો એ- ધારા મહી હા !
 મધુર મધુર લાગ્યું અકચ એ માનવીમાં;
 અગ્નિજ્વલ લગ્ન બિન્દુ ધોધ તે ચાલતો 'તો
 મળી ભળી મળી હું એ બિન્દુ તેનું બન્યો 'તો
 પણ રસ વહી જતાં ક્ષારને સ્પર્શતા, ત્યાં
 અતિ કટુ સહુ થતાં કેંજ વેળા ન લાગી !
 કયમ ગતિ પલટી આ ? કંઈજ હું જાણતો ના !
 બ્રમિત ઉર થયું હા ! વેદના તીવ્ર જાગી !

દરદ પર કરે ના ઔષધી કાંઈ કાર,
 નથી નથી કંઈ મહારે પૂર્વતું ઓળખાણ;
 હૃદય મુજ થયાં તે સ્વપ્નમાં સૌ થયા 'તાં !
 વિખરી સહુ ગયાં એ સ્વપ્ન ઉડી જતાંમાં !

નથી નથી મુજ તત્ત્વો વિશ્વથી મેળ લેતાં,
 હૃદય મમ ઘડાયું અન્ય કે વિશ્વ મારે !
 જગત સહુ મળે છે ચર્મને હાડકાં આ,
 રહી જગ તણી અન્ધિ માત્ર આ સ્થલ સાથે !

પ્રથમ નહરે લાગી, ભવ્યતા કાંઈ જાગી,
 મુજ નયન મહીંથી સ્નેહની સેર ચાલી;
 વિપુલ વિશદ લાગી સ્નિગ્ધ વાતસલ્યવાળી,
 કુદરત વહતી આ અકચનો તારે જાલી.

કુદડી ઉડતી ત્યાંએ હર્ષની ઓળ ઉડી,
 રગતમય વિહંગે કાંઈ લાવણ્ય લાગ્યું;

તરૂં પર ઢળનારી પુષ્પિતા એ લતાની,
નસ નસ મહીં માન્યું પ્રેમઔદર્યદહાણું.

નહિ નહિ પણ એવી વિશ્વની આટૂં વૃત્તિ,
ઘડમથલ અહીં સૌ જીવનાર્થે મચેલી ;
પ્રણય, રતિ, દયા, કે સ્નેહ ને જ્ઞાતૃભાવ,
અરર ! નહિ સહુ એ સ્વાર્થનાંશુ વિભાગ ?

જનહૃદય પરેયાં મોહ ઉઠી ગયે 'તો,
અરર ! કુદર તેથી એજ ખારાશ આવી ;
પલ પલ નયનેથી આંસુડાં સારતો 'તો,
અરર ! બિગરમાંથી રક્તની નીક ચાલી.

કદિ કદિ દિલ રોતું કોઈને જોઈ રોતું,
કદિ કદિ દિલ મહારૂં છેક પાપાણુ થાતું
નિરખી નિરખી આવું વિશ્વ રોઉં કદી હું,
નિરખી જગ કદિ આ હાસ્યમાં રૂબતો હું.

પવન સુસવી બેસતો કોઈ ખંડેર માંહીં,
હૃદય ત્યમ હસે છે, હર્ષ તો કેંજ છે ના ;
હિમજલ ટપકે છે વૃક્ષની ડાળીઓથી,
રદન ત્યમ કડું છું, દર્દ તો કેંજ છે ના.

કદિ મન ગમતું એ, કોણ બાણે હસું કાં ?
કદિ મન ગમતું એ, કોણ બાણે રડું કાં ?
મુજ હૃદય મહીં છે દૂર કો મર્મસ્થાન,
સુખદુઃખ વિણ તેતો છેક વૈરાગ્યવાન.

ઝુકાવતું જે શિર તંને છાતીથી છાતી ચાંપતાં,
તે ખૂન ત્યારે તો હતું નાદાનહું નાદાન હા !

કેં કુદમ આતશ લાગતાં, કેં ઇશિકને પિછાનતાં,
આજે વહે છે આપથી તે તોાં ખુદાર્થ ખુન આ.
નાદાનીમાં ત્હારૂં થયું, ખુદાર્થમ તુંથી જાળ્યું ;
તું ચાહતી નાદાનીને, દે દાહ તે ખુદાર્થ આ.

હું ચાહતાં સજી હતો, હું દાહતાં સજી વધુ ;
મહારી મબ મહારી સદા ! રે બેવફા તેને જફા.

૮-૧૦-૯૬.

ૐૐૐૐૐૐ

एक फेरफार.

અહાહા ! ઇશકબુખારે ચડયો તો દાવ શો ત્યારે !
પડયો પાસો હવે બિધો ! ફકીરી આ રહી મહારે !
બુગારે છે જિગર કિન્તુ બુગારીનું ચડયું ચાળે !
રહ્યું ના કાંઈ એ ધાણે ! હવે એ દહાવ કયાં બાળે ?
હારીને ખવાબમાં પીધી મબથી ઝેરની ખાલી !
મગર હા ! બગતાં બગી નસે નસ દહાબ થી લાગી ?
અહો ! એ ખવાબના ગુલની ગઈ બો ખવાબની સાથે,
મગર એ ખવાબના કાંટા કહીં છુંપા રહી ભોકે ?
હર્યો તો હું, રહી તેની કંઈ અન્ધારમાં યાદી,
પરન્તુ આંસુની ધારે હબ્બુ ના આંખ સૂકાવી !

રહી મીઠાશ ના મ્હારે હવે આ આંસુમાં એ છે !
હૃદયને ચીરવામાં એ રહ્યો ના વખત મીઠો તે !

અરે ! ભીની સદા ભીની રહે છે આંખ મ્હારી આ !

જિગર તન્નૂરમાં દાઝે, પડે ના એક ફેર ત્યાં

અરે ! કાતિલ તીખું તે જિગરને રેસનાઈ છે !

પરન્તુ મ્હાડતું હૈયું ખુદાએ આ ઘડેલું છે !

અરે ! શું જિન્દગી આ છે ? સડેલી જિન્દગાની છે !

અભાવે મોતને જીવું ! વણજ આ વેઠની મ્હારે !

પડ્યો પાસો નકી ઉઘો અરેરે ફૂર લૂટારો !

ઠગારા કસ્મતે લાગ્યો અને હું જીતમાં હાર્યો !

હિનાના રંગથી મ્હાની સનમની રંગનો 'તો હું,

ઝુકીને બાલમાં તેના ગુલોને ગુંથતો 'તો હું .

મગર એ દાંતની મિસ્સી સનમના હાથમાં દંતા,

અરેરે ! કોઇ વા વાયો, સનમ, બો રંગ, સૌ ફીટયાં !

મને એ ખવાળની ખુશબો, મને એ સોખતી મ્હારો,

મને એ હાથનો ખ્યાલો, ફરકો એક દિન આપો !

૧૯-૧૦-૯૬.

ફરિયાદ યાની છે.

અરેરે ! ઉડતું ખંજર દિલે ઝૂંટી હવાબુ મેં !

ઉપડનો હાથ શો ત્યારે ? હવે ફરિયાદ યાની છે ?

વહે તો ખૂન છે ઠંડેતું ! નહીં તો છે ઠરી રહેતું
સડેવો દાગ કાંઈ એ ! અરે ફરિયાદ શાની છે ?

સનમના પેરની લાલી જિગરનું ખુન મહાડું છે !
અરે ! એ રંગ મહારો તો હજી ફરિયાદ શાની છે ?

હાની આશા કંઈ ઊંડી, ભરી તેની રૂડી ખ્યાલી,
સનમને આપતાં દોળી, હવે ફરિયાદ શાની છે ?

કદી લાલી જશે ચાલી ! કદી ફૂટી જશે ખ્યાલી !
ભલે કો તે ભરી દેને ! મને ફરિયાદ શાની છે ?

ભગશે કોઈ દોળાયુ ! ભરાયું કોઈ દોળાતું !
અહીં તો રેતુહિટે છે ! પછી ફરિયાદ શાની છે ?

જગાવી મેં ચિંતા મહારી ! બુઝાવ્યું ત્યાં બધું જાણી !
ચડે છે ખાક વાંટોળે ! હવે ફરિયાદ શાની છે ?

કરે છે શોર એ ભૂકી, “ મને માશૂક ચોગી લે ! ”
સુણે ના કોઈએ તેને ! પછી ફરિયાદ શાની છે ?

સનમને ઇશકના વાળાં જિગરના જિગરે વાગ્યાં !
ચડેલો તોર ખોલી એ ! હવે ફરિયાદ શાની છે ?

અહાહા ! ઇશક આલમનો હજારો રંગનો ખ્યાલો !
જિગર આ એકરંગિને, અરે ! ફરિયાદ શાની છે ?

જહાંની આ અને પેની અહીં ત્યાંની નથી પરવા !
ન કો પૂછે ! ન કો જાણે પછી ફરિયાદ શાની છે ?

મને જે થાય કે' આજે હશે ના યાદ તે કાલે !
 પછી કો અન્ય શું જાણે ? દિલે ફરિયાદ શાની છે ?
 અહીં જે તાર તૂટ્યો તે કદી સન્ધ્યાઈ ત્યાં જાશે !
 “કદી” ની હોય શી આશા ? અરે ! ફરિયાદ શાની છે
 હજી ફરિયાદ જારી છે ! જિગરમાં મેં વધારી તે !
 ખુશીથી આગ હું સેવું ! પછી ફરિયાદ શાની છે ?
 ખુદાના તખ્તની પાસે જિગરનો આહ ખેંચાડું !
 ગર છે ગેમ અલિમ એ જિગર ! ફરિયાદ શાની છે ?
 ૭-૧૧-૬૧

વિદાય

અરે ના ના ! અરે ના ના ! કાંઈ એ વદવું નથી !
 લલે જા તું ! લલે જા તું ! પાછળે પાછળું નથી !
 સુખે જા તું, વહાલી ! તુજ દિલ તને જ્યાં લઈ જતું
 બહુ રહાજે તેને જિગર તુજ જેમાં ઠરી શક્યું ;
 નહીં આવું આડે, અહિત તુજ ઈચ્છું નવ કદિ
 નડે આ દુર્ભાગી પ્રીતિ તુજ પ્રીતિને કદિ નહીં.
 શીખી મોડી પ્રીતિ જગત પર સૌન્દર્ય જનમે,
 ચહાવું ને રહાવું જનમથી જ સૌન્દર્ય સમજે ;
 શીખાવે શું તેને પ્રણય હીનભાગી હૃદય આ ?
 તું માટે નિર્માયું જનહૃદય તખ્તે વિહરવા.

તને ચાહું એમાં નવીન કથવાનું નવ કશું,
હશે કિન્તુ તેનો પ્રણય અધિકો તું ઉપર કેં:
અરે મહારી પ્રીતિ અધીક નવ હાવાં થઈ શકે,
હજો તેની પ્રીતિ અધિકી અધિકી તું પર સદા.

તને ચાહું આખું નકી નકી વિશાળું જગત ત્યાં
દિવાનો તહારો એ અધિક મુજથી એક જ હશે;
દિવાના તહારાને અરર ! નવ નેહાલ કરજે,
તિહીં મહારા ઘાનું સ્મરણ કરીને તું અટકજે.

વિલાસો તે હંચે અધિક રજ હૈયાથી મળશે,
ફકીરી ઝોળી શું મમ જિગર તો ખાકમય છે;
નકી દુર્ખાગી ને મુજ દિલથી જે બાથ ભીડતુ,
બન્યું છે કેં એવું હજી સુધી પ્રિયે! આ હૃદયનું.

ઉદાસી ઉંડીની મમ હૃદયને સોખત અરે !
મને વહાનારાં સો અરર ! પડતાં એજ વસણે;
સુખોની અંશાથી પ્રણય કરનારાં દુઃખી થનાં,
અરે આ યાને વધુ દુઃખ દઈ સો દૂર જતાં,

તને તે હૃદયમાં મધુર રક્તને મેળ મળશે,
અમી જેવી ત્યાંથી તુજ તરફ મોઠ શ ગળશે
બહુ મહોટું તેનું તુજ હૃદય માટે તપ હશે,
કઈ એ જન્મોમાં તપનું ફલ તેને મળ્યું હશે.

નહીં આવું આંડે, અહિત નવ ઈચ્છું પ્રણયીનું,
વળી ના ઝુંકાતું ફલ મળી ચૂં જે તપ તણું;

સુભાગી પ્રભી ! હા ! તમ હૃદયને તૃપ્ત કરજો,
અને મહારા જેવાં ઉપર દરજ્યાથી નિરખજો

અહીં હું જન્મ્યો ને મુજ દિલની ચાવી તુજ થઈ,
મને કિન્તુ ચાવી તુજ હૃદયની તો નવ મળી;
રડાવી તેં જાણ્યું, હસવી વળી જાણ્યું જિગર આ,
ન જાણ્યું મેં કે દી તુજ હૃદય ભાવો પલટવા.

હવે તારે માટે તપીશ તપ હું જિન્દગી બધી,
હવે મૃત્યુનો એ ચીરીશ પડદોએ બલ વતી;
સુભાગી તે જેવો બનીશ નકી હું એક સમજે,
અને જન્મે જન્મે તુજ હૃદય ભેટી રહીશ હું.

ઉભા સાક્ષી રાખી શશી, રવિ, અને દેવ સઘળા,
સખી ! નહાનો તારી અહીંશ કરથી હું કરલતા;
નવું કેં શીખ્યો તે શિખવીશ મુખે ત્યાં સહુ તને,
અને મહારી પાંખો તુજ હૃદયને અર્પીશ મિથે !

પછી મહારાં નેત્રે તુજ દયની ચાવી મગશે,
પછી મહારાં અશ્રુ તુજ નયનને કાંઠ કરશે;
પછી દુભાગી ના મુજ દિલથી જે બાથ ભીડતું,
પછી થાશે બિન્દુ મમ હૃદય તો અમૃત તણું.

ન આ ફેરે તો હું તુજ મુખ હવે જોઈશ કદી,
બતાવી મ્હોં મહારૂં જિગર દુઃખી તહારૂં નહિ કરું;
થઈ માલીકી છે તુજ વદનની અન્ય દિલની,
વળી મહારૂં ટુંકું જીવિત મુખ જોવા બસ નહીં.

અરે ! શું જોવું 'તું' હૃદય વિષ્ણુ લૂખા મુખ મહી ?
 અને એવું એ મ્હોં મુજ નયન પાસે સ્થિર નહીં !
 વળી ના મ્હારું કે જીવિતભર મ્હારું નવ થશે,
 હવે તો જોવું છે વદન તુજ મ્હારું જ કરીને.

ડરે છે શું કાંઈ હૃદય મુજ આતું નિરખતાં ?
 ન કાં નેત્રો ત્હારાં મમ નયનથી મેગવ પ્રિયા !
 હવેના ન-મોનું કથન મુજ ઘેલું બહુ હશે,
 છતાં બીજી આશા મન હૃદયને ના કંઈ મળે.

પ્રસાદી જોવી છે તુજ દિલનો ત્હારાં નયનમાં,
 મ્હને જોવા દે તે તુજ વદન હૈયે ચિતરવા;
 હજી જોવાં ત્હારાં મૃગનયન છે એક વખતે,
 નિરાશા શી આશા પછી હૃદય મ્હારું પકડશે.

સુખે જા તું ! સુખી થા તું ! મ્હારે દર્દ કશું નથી !
 હવે આ જોગી ત્હારને ખાકની ના કમો કશી ! •

૨૦-૧૧-૯૬.

એક મલામણ.

મુજને પણ ચાહતી કે હી ! પ્રિયે !
 દિલ શું પણ ચાંપતી કે હી ! પ્રિયે !
 રડતી દુખડાં પણ કે હી પ્રિયે !
 સુણતી કવિતા પણ કે હી ! પ્રિયે !

કંઈ બોલ કીધો !

કંઈ કોલ દીધો !

સ્મૃતિએ પણ એ અડશે ન ! પ્રિયે !

અહુ ! ગીતી ગઈ ભૂલવીજ પ્રિયે !

નવી વાત હવે ગમતી થઈ તો !

નવી વાત હવે ગમશે જ પ્રિયે !

હુઃખ દૂર રહો !

સુખમાં વિહરો !

પ્રભુ રાજી રહો તુજ પ્રેમ પરે !

બહુ માણુ અનંત યુગો તું, પ્રિયે !

મુજને સુણ કે સ્મર તું ન ! પ્રિયે !

પણ વાત કંઈ વદવી તુજને

ખીજશે કદિ તું !

હસશે કદિ તું !

પણ એ પણ ઠીક જ છે મુજને !

મુજથી પણ સૌ હુઃખ દૂર વસે !

તુજ પ્રિતમને હૃદયે વસતાં,

હસતાં રમતાં બહુ કાલ જતાં,

કંઈએ કરતાં,

હરિકોપ થતાં,

તુજ રૂપ વિરૂપ સહુ બનતાં,

પિયુનો સહુ પ્રેમ કમી જ થતાં,

અહીં કંઈ કહે કહુ એ તુજને,
મુજ પ્રેમ તણી કંઈ વાત કરે,

તુજ દિલ જળે,
દુખડાં ઉપડે

પિયુ એ ત્યજીને કદિ દૂર પળે,
જગમાં નવ કોઈ સહાય રહે,
અહીં તે પાણી ના રડજે તું, પ્રિયે !
તુજ ભાઈની જુંપણી સ્મરજે !

રમણિ ! રમણિ !
ભગિનિ ! ભગિનિ !

મુજ જુંપડીમાં મુખ સો ! મળશે,
દુઃખડાં તુજ જ્યાં મુણનાર વસે,
પ્રભુ રાજી રહે તુજ પ્રેમ પરે !
બહુ માણુ અનંત યુગો તું, પ્રિયે !

૨૬-૧૧-૯૬.

❧❧❧❧❧❧

ઘાલીને નિમન્ત્રણ,

હતી ન્હાની વાડી તુજ મુજ કને કેં ચિહરવા,
દિવાલો મોટી કેં હતી વળી તહીં વાડ કરવા,
હતી ના ઇચ્છા કેં મુજ મન મહીં ક્ષણ ભરવા,
અને એ સ્ત્રીમાની ઉપર પગલું એક ધરવા.

દિવાલો મહોટી સૌ પણ તૂટી પડે છે પલ મહીં,
અને પ્રમથઓએ કદિ પલ મહીં જાય બદલી !
હતું મીઠું તેએ કટુ પણ બને છે ક્ષણ મહીં !
પ્રભુની લીલા હા ! કુદરત તણો પારજ નહીં !

સૂતો 'તો હું તે દી પ્રિય ચમનના પદવલ કને,
હતી ધીમી હહેરી અનિલ તણી ત્યારે વહી જતી;
હતી છાયા શીળી વિપુલ દ્રુમની હું ઉપર ત્યાં,
હતી શાન્તિ શાન્તિ વળી હૃદયમાં એક કવિતા !

હતું વીણા તહારે દૂરથી સ્વર દૈવી જગવતું,
હતું તેથી મહારા હૃદય રસનું પોષણ થતું;
હતાં ન્હાના પક્ષી કિલકિલ રમનાં મુજ કને,
અને હરતીબચ્ચું પવન કરતું 'તું' વ્યજનથી.

તહીં સુણ્યો કોઇ મધુર સ્વર ચંડોલ સરખો,
અહા ! જાગી ઉઠ્યું વળી સ્થિર થયું છેક ઉર આ;
વહી વાયુની ત્યાં ઝપટભર થંડી લહરી કો,
પડી સૌ દિવાલો ! ગિરિવર ચડ્યો એક નગરે !

તહીં જાગી ટોચે ઝલકલ થતું કાંઠ નિરખ્યું.
હતું તે ન્હાતું કેં વીજળી અથવા ચન્દ્ર સરખું;
પ્રિયે ! તેને જોતાં જિગર મુજ લાગ્યું ઘડવા,
પ્રિયે ! તેનો મીઠો ઉતરી સ્વર ચડ્યો જિગરમાં.

અરે ! આ શું ? આ શું ? ગિરિવર અને આ વન નવું
અરે ! આ તે શાનું તહીં વળી દિસે દિવ્ય ભડકું ?

હશે જૂઠું શું આ નવીન મુજ વહાલા ચમનથી ?

હશે કેવું મીઠું જગત કદિ મેં જો નય દીધું ?

પ્રિયે ! મેં તો ઇચ્છ્યું મુજ હૃદયને પાંખ મળવા

પ્રિયે ! મેં તો ઇચ્છ્યું ગિરિ ઉપર ત્યાં દૂર ચઢવા;

મને ત્યાં શૃંગેથી મધુર સ્વર એ સાદ કરતો,

અને એ સંગીતે હૃદય મુજ આખું જ લે તો.

અરે કિન્તુ દીધું વિકટ રણ વચ્ચે સળગતું;

તહીં ઊંચા મહોટા ફરફર વંદોળ ચડતા;

તહીં ઊંચે નીચે ધરણીપર દાવાનલ બળે,

તહીં રેતીનાં તો પડ ઉપર મહોટાં પડ ચડે.

અરે ! ના પાંખો ને કયમ ઉડી જવું સુંદર સ્થલે ?

નિરાશા આવી ને મમ હૃદય અશ્રુમય બને !

મુણ્યુ ત્યાંતો મેં કે' અતિ કઠણ ને દિવ્ય રડવું,

અને ઉશ્કેળવું જિગર કરવા સાહસ નવું.

અહાહા હા ! કેવો અનિત્ય ફરકયો કેો નવીન ત્યાં !

ઉગેલી સોનેરી નવીન મુજ પાંખો ફડફડે !

ધુલેલા હૈયામાં મધુર નવી હાંશો છલકતી,

અને મહારી આંખો અજબ સુખભીની મલપતી !

થઈ પહોળી પાંખો નલ તરફ ઉડ્યા અવયવો,

અને ચાલ્યો ઊંચે ધરર ધુધવાટો હું કરતો;

તલેટીમાં જોયાં વિપુલ રહિયાળાં તરૂંતરો,

રમનનાં નાચનતાં વિમલ જલનાં કે'ક અંજલો.

પડી દૃષ્ટિ ક્યાંને કહીં વગી ન દષ્ટિ પડી શકી,
 અહો ! ત્યાં તો શૃંગે મુજ પદ અડયા બે ક્ષણ મહીં;
 અહો ! એ દેવી મ્હોં મમ નયન પાસે ઝુકી રહ્યું,
 અને એ કન્યાનું મુજ પદ ભણી કેં શિર નમ્યું !

સમાઈ જાતી એ મમ હૃદયનાં સૌ પડ મહીં !
 અહો ! લેખી દેતી મમ અવયવે અમૃત નકી !
 મને આલિંગી એ રૂદન કરતી ને હિમકતી !
 પ્રિયે ! હું તો તેનું મધુર મુખડું જોઈ જ રહ્યો !

અહો ! તેની પાંખો મુજ અવયવો ચાંપતી હતો,
 અહો ! તેનાં અશ્રુ મુજ અધરથી મેં યુગો લીધાં,
 ગળ્યાં બન્ને હૈયા લથમથ થઈને વહી વહી,
 ઘડાયેલી એ તો મુજ હૃદય માટે જ પ્રતિમા.

કહ્યું તેણે, “ આજે મુજ હૃદયનું વાંછિત મળ્યું ! ”
 કહ્યું મેં, “ ઓ બહાલી ! મુજ હૃદય આ સાર્થક થયું ! ”
 ગુલાબી એ ગાલે નવીન સ્મિત મીઠું ફરકતું,
 હાતું મ્હાડું હૈયું નવીન રસમાં કેં ઘડકતું.

“ અરે બહાલા ! અરે બહાલા ! ” ત્યાં એવું રડવું સુણ્યું
 પડેલી આગની એ સૌ દિવાલો થકી ઉઠતું.

સુણી ત્હાડું રોવું રડી રડી વહી હા ! રમણી એ,
 “ અરે પ્રીતિ કેા દી અહિત પ્રણયનું નહિ કરે; ”
 લગી એવું એ તો ઢગો પડી અને મૂર્છિત થઈ,
 અને હું તો જીવ્યો તુજ રૂદનની દહાય મુણવા !

કરું છું હું યત્નો તુજ તરફ પાછો ઉડી જવા,
છતાં એ ઈચ્છું ત્યાં સિથિલ થઈ પાંખો ખરી પડે !
ફરી શુદ્ધિ દેવા મુજ રમણીને યતન કરતાં
ચીરાતું આ હૈયું અરર ! મૃદુ તારા રૂદનથી !

પ્રિયે ! મેં તો ઈચ્છ્યું તુજ હૃદયને પાંખ મળવા,
પ્રિયે ! હું ઈચ્છું છું ગિરિ ઉપર તુંને લઈ જવા;
સુનેરી પીંછાથી નવીન તુજ જો પાંખ ચગડે,
અને એ પાંખોમાં પવન સરખું તો બલ દિસે !

વળી જો ને બહાલી ! ગિરિ પાણુ ડગે આ રૂદનથી !
ધીમે ધીમે ચાલી તુજ શિર પરે એ ઝુમી રહો !
અહો તારાં અશ્રુ કણુ નકી દિસે અમૃત તણા !
પ્રિયે તે સિંચાતાં રણુ મહીં ઉગે છે તરૂં નવાં !

ઉડી જો ઉડી જો ! મન હૃદય પાસે પ્રિય હવે,
અને એ રૂડેરાની ઉપર કર તુ ફેરવ, પ્રિયે !
કહે, "પ્રીતિ કેા દી અહિત પ્રણયીનું નહિ કરે,"
અને ત્યારે ઉડી ફરી મુજ દિલે એ લપટશે !

ન મહારા હરતે એ નયન મૃદુ કેા દી ઉઘડશે !
અમો એ મોહું તો નકી ની રહ્યું છે તુજ કને !
કરો મહારાથી એ મરણવશ થતાં અટકતી,
અને એ જીવે છે મરણવશ શી મૂર્ચ્છિત રહી !

રુકુરે ઓળો તેના હૃદય કુમળું શાન્ત ધડકે,
ગુલાબી ગાલોએ મધુર હળુ કેવી ગલક છે !

ધીમે પંપાણુ છું સુરૂપ મુખડું હું કર વતી,
પિરેણ તે થાતું મુજ કર જરી દૂર ખસતાં !

પ્રિયે ! ખીજે હારો કર તુજ કને આ ઝઝુમતો,
અહીં તેને આવી મુજ હૃદયથી તું લપટજે;
નથી કાંટા ઉગ્યા પણ મૃદુ થયું છે મૃદુ વધુ,
પ્રિયે ! ત્હારે માટે હૃદય મુજ ભીનુ તલસ્તું.

રડી કાં તું પૂછે ? “ પ્રિયતમ ! મને આહીશ ભલે ? ”
નહીં ત્હારું એવું મુજ જિગરમાં કાંઈ જ નહીં;
તને શું ના અર્પ્યું ? હજુ પણ પૂછે શું પ્રભુચનું ?
હું ત્હારો તેની તો શશી, રવિ, અહો સાક્ષી ભરશે.

અસત્યો એ યોદ્યો કદિ કદિ તને હું રીઝવા,
હવે મીઠા સત્યો શીખવોશ તને હું જિરવવા,
નીતિ કે રીતનું મુજ દિવ પરે ના બલ રહ્યું,
પ્રીતિ ! પ્રીતિ ! પ્રીતિ ! અનલભડકે એ જગી જવું !

ઉડી જો ! ઉડી જો ! મમ હૃદય સાથે પ્રિય હવે !
નવો ઝીણો ત.જો અનિલ ફડકે છે કુદરતે !
ત્યજી દેને જહાઝી ! અધમ પડ વાંટોળ સરખાં,
મચી રહેવું આવી કલુષમયતામાં ઉચિત ના.

ઉગેલી પાંખોને અરર ! નવ વિસ્તીર્ણ કર કાં ?
હરિની લીલાને સજલ નયને નિરખ કાં ?
તને મીઠું ત્યાં છે, મધુતર અહીં કિંતુ મળશે,
પ્રભુએ વેરી છે જૂદી જૂદી જ મીઠાશ સઘળે.

મિત્રે ! મેં જોયું કે ! સજી મન રહે તે નિરખવા
અહો ! તું જેવું એ પણ જગી કાંઈ લિન્ન તુજથી;

રૂએ તુંને તેવું જરી પ્રજ્ઞયથી તે નિરખતાં,
અખિ ! જ્યેને તેને હૃદય તુજ લીતું કરી કરો.
દિસે તુંમાં, તેમાં, મુજ જિગરમાં એક જ કંઈ,
અને કેં જ્યૂડું તે મધુર સ્વરના લિન્ન ધ્વનિ શું;

સ્વરો મીઠા આલે મધુર ધ્વનિનો મેળ મળતાં,
અને છેને હૃયાં દ્રવી દ્રવી પડે ગાયન થતાં.
મને તું પૂછે છે, “ પ્રિયતમ ! તું છે શું દિઃખી ? અરે ! ”
હઃ ખી તો શું ? કિન્તુ જગત મુજને આ નવ રૂએ !

દિલે ખૂંચી રહે છે નયન મૃદુ તે દિવસ બધો,
સમૃતિ તેની આતાં છણુ છણુ બળે છે જિગર આ.
અરે ! તેને આહે મુજ હૃદયનું રકત સંધણું,
પ્રિયતમ એ મીઠી મુજ હૃદયનું રાજ્ય કરતી;

સુકાની એ વહાલી ! જરીક જ દિશા ફેરવ, અને
હવે હંકારી દે મુજ નસીબનું નાવડું તહીં.
“એકને આહતું તેણે ખીજાને નવ આહતું !”
“એકને આહતું તેને ખીજાએ નવ આહતું !”

દિસે કિન્તુ રૂઢિ પરિણત અરે ! એ જન તાણી
અને તેનાં સક્ષી હૃદય રડનારાં પણ કંઈ;
ખરૂં છે, કે “ ધારો વગર કંઈ હેતુ નવ થતો, ”
પ્રિય ધારો કિન્તુ સમય વહતાં કંઠેક બને.

જહુ ટૂંકી આ તો હૃદયરસ પીવા અવધિ છે.
અહીં ત્યાં તેમાં એ હૃદય ક્યમ ભોળાં ભાગતાં ?
અરેરે ! કોઇ તો જાગર ચીરવા તત્પર થતું !
પ્રભુ ! આવી શાને વિષમ રચના છે પ્રભુચની ?

વિના હેતુ ના ના જનહૃદયનાં ચક્ર ફરતાં,
વિના હેતુ શાને દિલ દિલ ચીરે ને રડી મરે ?
વિના હેતુ તો ના ગતિ પણ કરે પણ સરખાં.
વિના હેતુ કાંઈ કદિ પણ જાને ના કુદરતે.

હતો હું તારો ને જગત મહીં એ કૈં રસ હતો,
જનોના ધારાનું મુજ હૃદયથી સેવન થતું;
હતો તારો તેથી હજી પણ નહીં ન્યૂન તુજ હું,
હવે કિન્તુ મહાઈ હૃદય વર્ગી છે અન્ય દિલનું.

કદી એ બોધાતાં હૃદય નવ ઉચ્છિષ્ટ જનનું,
હતું તેવું મહાર હૃદય તુજ માટે હજી રહ્યું;
પ્રિયે ! ના પ્રીતિને કુદરત કદી પાતક ગણે,
મને, તેને, તુંને કુદરત અમીથી નિરખશે.

અરેરે ! રહ જોવાનું નાના યોગ્ય દિસે મને,
ઉડ તું ! આવ તું ! બહાલી ! કો દી કાલ ન ઠેરશે !

વહી જશે દહાડા ! વિલુપ મુજ તેનું થઈ જશે !
અને મહાઈ દૈયું પછી કદિ નહીં જીવી શકશે !
મરો જાશું આહીં ! તુજ મરણ ત્યાં દૂર જનશે !
અરે બહાલી ! શાને તુજ હૃદય એ નાટ ચડે ?

બહુ મહે ટો ફેરો અરર ! પછી લેવો જ પડશે !
 બહુ જન્મો બહાલી ! રૂઢન કરવાનું જ બનશે !
 અલુ બાણે ક્યારે ત્રણ હૃદયનું ઐક્ય બનશે !
 પ્રિયે ! ન્યાયી માયા કુદરત બહુ કેં કૃપણ છે !

ઘડીનો એ કો દી કુદરત ન વ્યક્ષેપ સહતી,
 ઘડીમાં તો કેં કૈ કુદરત કરે છે મતિ નવી;
 નલે ગોળા મહોટા ઘડી મહીં કઇ કોશ ફરતા,
 ઘડીમાં બ્રહ્માંડો પ્રલય થઈને કેં ઉદભવે.

ન તું ત્યાલે તહાયે સમય તુજને તો ઘસડશે,
 ન હું ઈચ્છે તેવું કુદરત નહીં કાર્ય કરશે;
 અરે ! તો શાને ના ખુશ થઈ પ્રવાહે ભળી જવું ?
 અરે ! તો શાને ના મધુ ઝરણનું અસૂત પીવું ?

અહીં મીઠું લહાણું કુદરત ધરે છે હસી હસી,
 પ્રિયે ! તેને શાને અરર ! તરછોડે રડી રડી !
 અવશ ના સાંખે કુદરત કદિ કાયર બની,
 સહાતી ના કોથી કુદરત તણી દષ્ટિ કરડી.

કહ્યું કાલે તેથી કહું છું તુજને આજ ઉલ્લટું !
 વગી કાલે કાંઈ રહીશ તુજને હું નવું નવું !
 પ્રિયે દોરાઈ છું કુદરત મને જ્યાં લઈ જતી,
 અને શીખું પાઠો કુદરત મને જે શિખવતી.

વિચારોની અણી બદલી મુજ આજે કંઈ ગઈ,
 વિચારોની શ્રેણી બદલીશ પ્રિયે ! હું તુજ વળી;

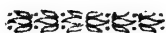
અરે બહાલી બહાલી ! કદિ ખણ ન દુરાગ્રહ થટે,
પ્રભુ સામે થાવા તુજ હૃદયમાં કેં બલ ન છે.

અહીં ઊંચા નીલા તરૂંવર તને સ્પર્શ કરતા,
અહીં મીઠાં પક્ષી મધુ રવથી આમન્ત્રણ કરે;
પ્રિયે તહારી પાંખે ઉપર ચડવા કેં ફડફડે,
વિભાસી બેઠી શું ? મુજ હૃદયને સાંભળ હવે !

અહીં આ મઠોં નહાને તુજ કર હવે ફેરવ જરા,
હસે મીઠું એ તો વદન કુમળું મૂર્ચિત થતાં !
અહીં તહારે માટે પ્રણયરસની દહેર છલકે !
પ્રિયે ! છેડી રોવું મુજ હૃદયને સાંભળ હવે !

અહીં હું રોઉં છું તુજ હૃદય માટે દિવસ ચીરી !
વહેતા આ લોહી ઉપર કંઈ તો દષ્ટિ કરવી !
વિચારે જૂનાને તુજ જિગરથી દૂર કરને !
પ્રિયે ! છેડી લીતિ મુજ હૃદયને સાંભળ હવે !
હવે તો રહ જોવાનું ના ના યોગ્ય નહીં પ્રિયે !
ઉડતું ! આવ તું ! બહાલી ! કેા દી કાલ ન ઠેરશે !

૨૬-૧૧-૬૬.

• એક વેલીને.

ધીમે ધીમે કુંપળ કુંપળે પત્ર પત્રે વળીને,
ટીશી ટીશી તરૂંવિટપમાં ગુંથણી કાંઈ ગુંથે;

મીઠી વેલી ! તુજ વગ દિસે નિત્ય નિત્યે નવીન !
ત્હારું હૈયું વધુ વધુ સદા સ્નેહમાં થાય લીન !

ન્હાની ન્હાની તુજ ગતિ સમો આ રાહ ઝિન્દગીનો,
તોફાનો કે ભભક રવિની કાંઈદી માત્ર ભાસે;
ત્હારી પાસે ગણુ ગણુ થતા જન્તુઓ નિત્ય ગુંજે,
ત્હારી પાસે જગત સંઘળું નિત્ય ગુંજ્યા કરે છે.

પહોં તાબાં ચડી, ખરી, ચડે એકની એક ડાળે,
ને આવળે તરૂંવર તણે નિત્યનો એક તારે;
ટેકો મ્હારો મુજ હૃદયની એક મૂર્તિ પરે છે,
તે પાસેથી સુખદુઃખ સદા જાય આદ્યાં ઝપાટે.

તું પત્રો ના તુજ કદિ ગણે, હુંય મ્હારાં ગણું ના,
કિન્તુ તેનો કુદરત મહી કાંઈ છુપો હિસાબ;
ક્યાં ? શા માટે ? પ્રભુ વિણ નકી કોઈ જાણી શકયું ના,
જિંડાં કાંવો, ફિલસુફી વળી કાંઈ શંકા જ માત્ર.

તુંમાં હુંમાં અરર ! પણ આ કાંઈ જૂઠું જ ભાસે,
ત્હારા મ્હારા પથ મહી દિસે ભિન્નતા એકજ જિંડી:
તું ચાલે છે, સતત ગતિએ, ફૂદતો ચાલતો હું,
ધક્કા મારે કુદરત મને દોરતી પાત્ર તુંને.

હું ચોટું છું મુજ જિગર જ્યાં એક દી શાન્તિ પામે,
નિઃસ્વાસો સૌ જનહૃદયના ભૂત કાલે વિરામે;
નિર્માયો છે તુજ ઇવનને એકલો વતંમાન,
“જિંથે જાવુ” તુંજ હૃદયને એટલું માત્ર ભાન.

एक चंडालने.

નવ દિડી જાજે ! ગા તું ગા તું સ્વછન્દ મહીંજરા !
જિગર હલકું મ્હારું થાતું તને સુણતાં જરા !
મુજ દિલ મહીં આજે કોઈ દિસે સુખ સાંપડ્યું,
કઈ સમયથી ભૂલાયેલું ફરી સ્મૃતિએ ચડ્યું.

બહુ સમયથી મ્હારે માટે નથી રસ કે રહ્યો;
બહુ સમયથી નિઃવાસે કો નથી ઉંચી વહ્યો;
બહુ સમયથી નેત્રો ભીનાં નથી બનતાં અરે !
બહુ સમયથી વ્યાપો હું મહા મુનકાર છે.

મુજ નયનથી આજે ભાનુ ફરો હરતો દિસે,
અનિલલહરી આજે પાછી મને રમતી દિસે;
કુદરત મહીં પ્રેરાતો હું ફરી રસ શોધવા,
કુલ કુલ મહીં આજે પાછા વહે રસ ધોધવા.

મુજ હૃદયની આજે પાછી કંઠી ઉઘડી પડી,
અરર ! દુખ છે ! કિન્તું તેમા મીઠાશ થઈ પડી,
કટુ રસ અરે ! મેં તે પીધો સદાય સુધા ગણી,
રસપુટ પીધા હોંશે હોંશે અનેક ભરો ભરી.

રસપુટ પીધા તે “ ના પીધા ! હવે બનશે નહીં,
રસપુટ પીવા એવા એવા જીવે મળશે નહીં;
“ તરશ રસની, નિઃવાસો, ને હજી રડવું સદા,”
મમ હૃદયનું એવું વાંછ્યું મળે ફરી આજ હા !

મુજ નિગરને ચિગંતાં રે ! હતું સુખ કે મળ્યું,
અરર ! ત્રણને સાંધી દેતાં ન ચેન કશું પડ્યું;
સુખ સુખ હતું હયું જ્યારે લૂંટાઈ જતું હતું,
પણ હૃદયમાં લૂંટવાનું કંઈક રહી ગયું.

અરર ! દિલની પૂરી પૂરી ન લૂટ થઈ કદી,
અરર ! દિલમાં છૂરી પૂરી કદીય ગઈ નહીં;
જખમ દિલને પુરો દેવા ન કોઈ મળ્યું કદી,
જખમ કરવા નહાના નહાના જહાં ઉત્તરી પડી !

જખમ કરતાં એ શું બાણે ગરોબ મૃદુ સખી ?
જખમ કરતાં વેળાની એ ન હામ ટકી શકી !
તુજ સ્વર વધી આજે કાંઈ દિલે ખૂંચતો દિસે,
પણ જખમની વાતોથી તું અબાણ બહુ દિસે.

જખમ સહવો સહેલો મીઠો સદા સહનારને,
જખમ કદિ એ પીડાતાને ન ઠાર કરી શકે;
જખમ દિલને છેલ્લો દેવા ન કોઈ મને મળે.
જખમ દિલનો ભેવા ધોવા ન કોઈ મને મળે.

દરદ દિલની વાતોને એ ન છે સુણનાર કો;
દરદ દિલની વાતો સાથે ન છે મળનાર કો;
અનુભવ અહીં કોઈને એ સમાન મળે નહીં,
જગત સઘળું અકકેકાની અસાર મુસાફરી.

જગત રસમાં ક્યાંએ પુરું ન પકવ થયું હજી,
હૃદય ગળતાં રોવામાં એ ક્યાંય રહી જતી;

અરર ! સ્મિત ના કિન્તુ રોવ હજી જડતું નથી,
રૂઢન શિખવા કૈંએ જન્મો હજી ફરવું નકી.

પણ દરદ કૈં ધીમે ધીમે બૂરાંઈ જતું હતું,
અરર ! દિલ આ ધીમે ધીમે કઠોર થતું હતું,
સ્વર તુજ સુણ્યો ને આ આહુનું ફરી નિજ માર્ગમાં,
તુજ સ્વરથી આ મહાફૂં હૈયું મને કંઈ તાલમાં.

તુજ સ્વરથી આ મહાફૂં હૈયું કરે કંઈ ગાહડી,
સ્થિર જરી થજે ! ગાતું ગાતું ઉડીશ નહીં જરી;
પણ સુખી તું એ આચીન્તું કૈં ઉડી જ નકી જશે,
દરદ દિલની વાતોથી તું અબાણ હજી દિસે.

સહ સુખી ઉડે તેવું તું એ ઉડી જ જશે નકી,
મુજ નિગરની ત્હારે હૈયે વ્યથા ઘટતી નથી;
મુજ રૂઢનથી ત્હારા કંઠે ન શોષ કંઈ પડે,
મુજ હૃદયની વાતોથી તું અબાણ નકી દિં..

૩૦-૧૧-૬૬.

ૐ:ૐ:ૐ:ૐ:ૐ:

ત્યજાયેલીને.

કદી ત્હારે હશે ચેવું, છુપું માંઈ સુણાવવું;
હશે વા દાઝતા ત્હારા હૈયાને કદિ ઠારવવું;
ત્હાફૂં અહીં જ ગતનાં નહિ કોઈ મિત્ર,
ત્હાનાં અરે ! દુઃખ તણી ગતિ કૈં વિચિત્ર;

નોકા તુટેલ સ્ત્રીનું તુજ ઉર આ છે,
જેની મરામત હવે કદિ એ ન થાશે.

એણે સદા દૃઢ મનથી માનવીનાં
જેવા અને જિમરનાં દુઃખને સુશુભ
એ સહમાં દૃઢ આ તુજને મળ્યું 'તું'.
આશાલય ઉચળકે હમણું બન્યું 'તું'.

રોવાની તેં મુજથી લાલિમ કિન્તુ લીધી ?
ઉત્પાદવા જિગરમાં કટાર લીધી ?
વિશ્વે કર્યા ટપકતાં દિલને વિખૂટાં,
અનંદજ અન્તર તણે ન કરાયાં હાવાં.

આંહી સદા જખમીને જખમી જ શિષે,
રોતાં લીના નયનને રડવાર લૂછે;
લાધે અહીં કવચિત ધ્રુવલ એ સમ્માન,
એતુંય એ લોકમાં તૂટી જાય તાન.

વચ્ચે પડ્યું પ્રભુમાં પ્રભુથી જ ? એ શું ?
ઔદાર્યને પ્રીતિથી દેશવટો મળે ? શું ?
શું તું હતું રમકડું કંઈ કાળું, કે
મેં દેહ કાજ તુજને ત્યજી ? બહાલી રેરે !

રે ! પામશે જિગર ક્યાં તુજ મેળ હાવાં ?
રે ! ઇશકનો તુજ બુખાર જશે હવે ક્યાં ?
ના દિલલગીની કદિ સોઈ કહીંય થાશે !
શું ઝિન્દગી તુજ હવે હિજરાઈ જાશે ?

હુંને ઘટે ન સુખ વૈભવ લોગ ંડાડી !
 હુંને ઘટે ફકીરની વરવી જ ઝોળી;
 તુંને ઘટે ન મુજ કાજ હવે રીખાવું,
 તુંથી ન કિન્તુ બનશે દિલ ખાગવાનું.

હું તો બગીચા ! બગતં ઇનસાફ થાશે !
 તું શું નહીં કુદરતે કદિ ન્યાય પામે ?
 ના ન્યાય આ જગતમાં મળાવે! તને છે,
 એવું જ છે લિખિત તો સહુનું જ ત્હારે.

આ બોલતાં જ મરવું મુજને ઘટે છે,
 કે જખલે જઈ તહીં પડવું ઘટે છે;
 આ નેત્રને રૂધિરથી રડવું ઘટે છે,
 હા ! આજમાં જઈ સદા જખવું ઘટે છે.

મ્હારું હવે જીવિત તો નખખાઈ ંડાલી !
 મ્હારું હવે રૂક્ષ આ નખખાઈ ંડાલી !
 એ હસ્ત ત્યાગ કરતાં જ મરી ચૂક્યો છું,
 ને અન્ય મૃત્યુની હવે અલિલાપ રાખું.

રે ! એક જિન્દગી મહીં કંઈ મૃત્યુ મ્હારે !
 રે ! એક જિન્દગી મહીં બહુ જન્મ ત્હારે !
 દુઃખાં જ છે જીવિત ને દુઃખભાર મ્હોટા,
 ને મૃત્યુની પછી કશેા રસ સ્વાદ ના ના.

જોઈ હતી પ્રિય ! તને દિન ચાર ખેલાં,
 પીળું હતું મુખ અને સહુ અંગ લીલાં;

નજ નેત્ર તેં તુજ ઉપાડી મને નિહાળ્યો,
 વા અશ્રુથીય તુજ માલ બન્યો ન લીનો.

તુ એકલી ? અરર હા ! અહીં એકલી તું,
 રેરે ! અનન્ત દુઃખને દરિયે પડી તું;
 કોઈ તને મદદમાં મળ્યો મળે ના,
 આજ ગયા ઉદ્ધિ છે બલ કંઈ ના જ.

તહારાં મુખોની કદિ વાત નહીં સુણાશે,
 તહારાં દુઃખોની ઉરમાં ઉન્હી દહાય દહાશે;
 હૈયામુની ? હૃદયની તું અપંગ બાલા !
 દેખું તને બબી જતી મુજ કદપનામાં !

મોંઘાં સદા નયન મું તુજ બન્ધ રહેશે ?
 મહોંએ શુભાખી ફરી શું કદિ તું ન પામે ?
 જખલો મિયે ! હૃદયને તુજ બહાલવાળું
 બહાંડમાં અરર ! કોઈ ન ધારનારું !

કદી તહારે હશે રોવું, છુપું કંઈ સુણાવવું;
 હશે વા દાઝતા તહારા હૈયાને કદિ ઠરાવવું.

૨૧-૧૨-૯૬.

પ્રપાત.

બહાલી તણું દહય એ ઉદ્ધિ હતું હા !
 તેની સપાટી ઉપરે તરતો રજો હતું;

ચાતાલમાંચ તલ તે જલનું હતું ના,
ને એ હતું કૂદી રહ્યું તર વિશ્વ વારિ.

મીઠી મળ જિગરને ઉજાવતી 'તી,
હૈયાથી અમૃતઝરો છલકાવતી 'તી,
હું સિન્ધુની વીચિ મહીં ઝરકાવ દુઃખો,
ને એ ઝરો ટપકતાં જ મળી જતો ત્યાં.

એ મહાવરે દહય કાળિલ કંઈ ચાતાં,
ઉડાણમાંચ અજમાયશ કંઈ લેતું;
કે દી હતું વિહરતું જઈ મધ્ય ભાગે,
આનન્દમાં નયન અર્ધ મિંચાઈ જાતાં.

દીઠાં તહીં નવીન રંગીન નૃદ્ય વારિ,
ને જિન્દુ જિન્દુ મહીં ભવ્ય પ્રભાપ્રવાહ
દીઠા તહીં છુપી રહેલ ગણીર ભાગે,
પ્રયેકમાં નવીનતા રસની વહન્ટી.

“નીચેનીચે પડ પછી પડ કાપતો જા !
“ઉડાણમાંચ ઉઠેરે ઉતરી ઉડો જા !
“જા જા તહીં રસ અનન્તી હોર ત્યાલે !
“દૈવી ઝરા ઉદયમાં હળુ કેડ મહાલે !”

એ મન્ત્ર આ દહયમાં જનમ્યો હતો, ને
એ મન્ત્રને દહય આ જપતું બેનું 'તું,
એ જપથીજ દહયે બળ આવતું 'તું,
તેના પ્રભાવથી જ મારાં નવીન ખૂદય.

પાતાલના ૫૬ મહીં ૫૬ ઉખળ્યાં ત્યાં,
છુપી રહેલ નંજરે પડતી ચુકાઓ;
પ્રત્યેક દ્વાર ઉઘડ્યું કરસ્પર્શ થાતાં,
પ્રત્યેક સ્થાન વળી આદર આપતું 'તું'.

આવી રીતે જલ મહીં સરકી જતો 'તો
જાણે અનન્ત યુગ એમજ ઉતરીશ.
ત્યાં, એક લેખડ પરે મુજ પાદ ઠેર્યા,
ત્યાં દ્વાર કોઈ નંજરે પડતું હતું ના.

તે મન્ત્ર કિન્તુ જપતાંજ તૂટી પડી તે,
ડોલ્યું અને ખળભળ્યું જલ સિન્ધુનું સૈં;
હા ! કોઈ ત્યાં સ્વર ઉડ્યો મૃદુ ને કડણ,
ને સિન્ધુના તલ પરે મુજ અંગ ઠેર્યા.

અહોહો ! મેળ મોડાથો ગાતાં'તાં દિવ્ય મેલિડાં,
સુણ્યું મે કાંઈ આવું, ને હું ત્યાં શાન્ત ઉભો રહ્યો.

“અમે દૈવી માતી જલધિતલમાં આમ રમતાં,
“અમારાં ગીતોનું શ્રવણ કરનારું વિરલ કો;
“તહીં મચ્છો મ્હોટા અગતિત ભયે ઉપર ભમે,
“હજારોમાં કોઈ અમ તરફ આવી નવ શકે.

“અમે દૈવી માતી દહધિઉરનો સાર સંઘળો,
“હજારો મોજના અમ ઉપર પૈરા ફરી રહ્યા;
“અમારા મહેલોની છુપવી દીધી આવી અમ કને,
“અને લાળો યત્ને નહિ જ દરવાજા ઉઘડતા.

અમે દેવી મોતી અમર રસનાં બિન્દુ સઘળા,
 “ પરોઘાયેલાં નાં પણુ રૂચિર માલા રચી રહ્યાં;
 “ અમારી માલા તો અભુર જન કો ના ધરી શકે,
 “ અમોને સ્પર્શે તે જલધિ સઘળાનો નૃપ બને.
 “ અમોને સ્પર્શિન્તાં અરર! પણુ આરાશ મળશે,
 “ અમોને સ્પર્શિન્તાં ઉદધિ સઘળો આ કહુ પને,
 “ અમોને સ્પર્શિન્તાં નવીન કંઈ આશા ઉઘડશે,
 “ અને આસિન્ધુમાં પછી રસ રહેશે નહિ કરો.”

સાંભળી બોલ હું એવા આચર્યું દુઃખતો હતો,
 અને એ મોતિડાં દેવી ચ પી મેં ઉરથી દીધાં-
 હા હા! અરે! ઉદધિમાં પણુ શું થયું આ?
 તેજ પ્રવાહુ વહેતો જલમાં નવીન!

તે તેજ ના જલધિનું પણુ કોઈ અન્ય,
 જે જ્યોતિથી નયન આ મુજ બન્ધ થાય.
 મૂર્છામાં ઢળતો તો હું, ઘેરાતાં નયનો હતાં;
 સુષ્યા કે સ્વપ્નમાં શબ્દો, જ્યોતિથી વહતા હતા.
 “ રે! માનવી! સ્થિર થવું તુજને ઘટે ના,
 “ રે! માનવી!! સ્થિર થઈ ન શકીશ તું નો.
 “ આ સિન્ધુમાં નહિ ઉડાણ કશુય હાવાં,
 “ જા અન્ય સિન્ધુ મહીં કાંઈ નવીન જોવાં.

‘ આવા અનેક દરિયા ઉતરી તુ આવ્યો,
 “ આવા અનેક દરિયા તરવા હજી છે;

“ તું મરુ છ આ ઉદધિનો નવ હોય હાવાં,
“ આ સિન્ધુમાં તુજ હવે ન સમાસ થાશે.

“ આ સિન્ધુથી તુજ હવે બહુ અંગ મોટું,
“ કેો અન્ય સિન્ધુ તુજ કાજ હવે ફૂટે છે;
“ જૂની પિછાન જાણ આખર તોડવાની.
“ ને વાસ કેો નવીનમાં વસવું જઈને.

“ સિન્ધુ તળાવ બનતો તલસ્પર્શ થાતાં,
“ સિન્ધુત્વ સિન્ધુનું જતું તલસ્પર્શ થાતાં;
“ તારા સમુદ્ર સઘાળા ઝરણાં જ માત્ર,
“ તે કેો અત્રાધ દરિયે મળવા જતાં સૌ.

“ અત્યારથી ઉદધિ આ કડવો બન્યો છે
“ બીજોય સાગર થશે કટું કોઈ કાલે,
“ તારા હવે હૃદયનો રશ અજૂઝ થાશે,
“ તે અન્ય સિન્ધુ મહીં અન્ય રસે લગાશે.”

“ રેરે પ્રવાસી! નહિ મોહીશ મોતિડાંથી,
“ પ્રત્યેક સિન્ધુ મહીં કોઈ જૂદાંજ મોતી;
“ જ્યાં જ્યાં કરે જલધિનો તલસ્પર્શ ત્યાં ત્યાં
“ મોતી જ મોતી તુજને નકી લાધવાનાં.

“ રો આલ! ચાલ તટ ઉપર ચાલ હાવાં,
“ તારૂં જૂનું જરીક પલ્લવ જોઈ લેને;
“ નિર્માણમાં ડૂબી જશે પછી ભાઈ ઓહો,
“ ને એ પ્રપાત તુજને સુખરૂપ હોશે.”

જ્યોતિના એ પ્રવાહે ત્યાં હું ખેંચાઈ તરે ગયો,
જેઈ એ જ્યોતિને મેં ત્યાં સંકેતાર્થ ધીમે જતી.

આ એક ગાળુ કટુ પદ્મલ મન્દ હાંફે,
પાસે બીજી તરફ સિન્ધુ નવીન ગાજે;
મહારા દિગ્દેશી હુતો રસનો પ્રવાહ,
બન્નેય વારિ મહીં ઉછળી તે પડે છે.

જોતાં ફરી જગત કાંઈ નવીન ભાસે,
સૌન્દર્ય આ હૃદયનું ય ફરી ગયું છે;
અસ્તંગની વિષમતા કમી થાય છે કે,
દેખાય છે સુધ્ધ એક અનન્ત વિશ્વ.

તલાવે તો કિન્તુ મુજ રસ કદિ મેળ નહિ લે,
સમુદ્રે રહેનારું નવ શ્વેતી શકે પદ્મલ મહીં;
મને ખેંચે સિન્ધુ વળી અરર ! આ પદ્મલ રડે,
ક્યા વારિમાં હું હૃદય ઠલવું ? ક્યાં જઈ પડું ?

બહાલા તલાવ ! ફરી ઉદ્ધિતું બની જા !
બહાલા તલાવ ! તુજ તું રસ ફેરવી દે !
બહાલા તલાવ ! તુજ તું રસ ફેરવી વા
ફેરે ! મને તુજ સમાન ફરી કરી લે !

બહાલા તલાવ ! અથવા ઉછળી કુદીને
આ સિન્ધુદેહર મહીં તું તુજ લેગવી કે !
કોઈ રીતે હૃદય આ તુજમાં ભૂંડાવું !
કોઈ રીતે હજી ફરી તુજ મચ્છ થાઉં !

હિંસે સંકેચાતું પણ વધુ વધુ એ જલ હળુ,
અને આ હૈયું તો વધુ વધુ જ વિસ્તીર્ણું બનતું;
નથી ચેલા આવી, સર બની શકે ના ઉદધિ, ને
કદો દેવાયેલું હૃદય ન અવિસ્તીર્ણું બનશે.

હાલા તલાવ ! તુજને ત્યજી જાઉં હાવાં,
હૈયે સદા ધરીશ હું ઉપકાર તારા;
લેટો બને નવ બને, પ્રભુ બાણનારો,
કિન્તુ મિલાપ નકી આખર એક સ્થાને.

આકર્ષી સિન્ધુ લે છે, ને હું ખેંચાઈ તડી પડ્યો;
દૂપતાં દૂપતાં કિન્તુ જ્યોત્સનામ જપો રહ્યો !

૨૮-૧૨-૯૬.

ચેપરવાડ.

હતી/પરવા, હતી લજત, હતી જહોજલાલી કે'.
અહો ! દિલદારની સોયી જિગરમાં લાગતી 'તી કે'.
દીડી મહબૂબને શિકલે પૂરી ખૂબસૂરતી આહા !
હતાં ના આંખને ચશ્માં તહીંનો ડાઘ જોવાનાં !
હમારી આમદાનીમાં હતો હિરસો સનમનો કે';
જિગરના તાન બિંડામાં સફર સાદે થતી 'તી કે'.
જિગર આડ્યું ઉછાળે તે હતું કે' શ્વાસ લેતું ત્યાં;
હતો ના એશમાં કોઈ પરહેઝીની હયાતી ત્યાં.

સનમના માપમાં મહારૂં સમાતું આંસુડું ખ્યારૂં;
મગર તે દી થડી જોશે વહું તોડયું જૂનું ખ્યાલું.

ઝીલાયું અન્ય કો ખ્યાલે અને ત્યાં એ રહું રમતું;
મગર એ જામ માશૂકને અરેરેરે! નથી ગમતું.

કહું મેં, “ આવને દિલખર! હવે હદ અન્ય આ જો જો!
“ હવે હદ અન્યમાં આવી નવું ખ્યાલું જરી પી તો!”

ન આવે એ! ન ઉઠે એ! દિસે નિદ્રા બહુ ગાઢી!
હમે તો કૂચ છે માંડી! રહી એ દૂરને પલ્લે!

વિસામો લે સહુ આંહી, કહી કો ને કહી કોઈ;
રુચિ છે સર્વની ન્યારી, સહુને સર્વની ખ્યારી.

હવે જૂઠાં થયાં ઠંડાલી! મળીશું કયામતે કો દી!
મજા તું લે સદા તહારી! હમારી છે હમે લીધી!

સહુની આમદાનીનો વટાતો સર્વદા હિસ્સો,
ન લે તું આ જિગરનો તો હજો એ મનસખી તહારી.

પડયું રહેશે નહીં કાંઈ, ખલક લુટાઈ આ જાતી;
હમોને લૂટનારાથી હમો લૂટાઈને રહેશું.

હમોને છે મળ્યાં ચરમાં નવાં કાંઈ નવું જોવા;
તું તહારી આંખથી જોજો હમે જોશું હમારીથી.

નગર છે સર્વની ન્યારી, સહુ એકઠરે સારી,
ન લાંબી કોઈ કે દંડી, જરૂરીને સહુ જોતું.

સહુ પાણી ગળી પીતાં, સહુ છે દેખતાં બેતાં,
પછી કાં આવવું આડો સમાલો બાતનું બાતે.

હમોને ના તમા ત્હારી, હમે ના નાતમાં ત્હારી;
હમો માની શુમાની ના, પછી શી સહ છે બેવી?

હમારી આંખનાં ચક્ષમાં તને ના બેસશે હાવાં;
ચડાવી લો અડે તેવાં, અહી વેપાર બેઠાળો છે.

કર્યો સોદો હવે શીટ્યો, લલાટે છે લખેલું એ!
નવી આંખો! નવું નાણું! નવો સોદો! નવી લગત
ધરાયે કોઇને હાવાં હમે દોરાધને બાશું,
ત્હમારા સાદ જુઠાને હમે ના કાન પણ દેશું.

અરે! કાન શું દેવો? હવે છે સાદ પણ કેવો?
કર્યો છે સાદ એ જેવો કર્યો છે કાન આ તેવો!

કરીશું યાદ દોઈ દી હશે'બે કાંઈએ કુરસદ!
તું એ રિવાજ એ રાખી રહે રાજ જહીં રાજ!

તમોને કે હમારામાં, હમોને કે ત્હમારામાં
હતી પરવા, હતી લગત! નથી પરવા, નથી લગત!

૩૦-૧૨-૬૬.

❖❖❖❖❖❖

હું ત્હારો હતો.

❖❖❖❖❖❖

બહાલી! બહાલી! મુજ હૃદય આ ડોલતું આજ ભાસે,
ઓહો! એ તો મુજ હૃદયનો કમ્પ બૂનો નહી છે;

મહાર હૈયું સ્થિર તુજ દિવે શાન્તિ આપાહતું 'તું',
ત્યારે એ ગતિમય હતું કંઈ છુપું જ છુપું.

હું જાતાં તું જગીશ નહિ એ દીર્ઘ સંયોગ તુર્યા,
આ સંસારે કદિ પણ કશે દીર્ઘ સંયોગ કેવો ?
પ્રીતિ, મૈત્રી, પ્રથય, સવળાં સ્વપ્ન હુંકાં જ વહાલી ?
સ્વપ્નો હુંકાં વળી રગ ની એ છેક દુંકી જ દુંકી.

બન્ધાઈ છે શિથિલ સવળાં લગ્નની ગાંઠ આંહી,
સંયોગની કુદરત નહીં દીર્ઘતા સાંખનારી
સંયોગોની કુદરત કદી પૂર્ણતા સાંખતી ના,
બન્ધાયાં તે લથમથ થયાં એકતા ઢીન્તુ ના ના.

લાઈ આંહી હૃદયપ્રતિમ, ચિત્ર વા કાંઈ એવાં,
હવાની છે પણ જગતમાં આરસી ક્યાંહી એ ના,
ચિત્રે શિથિ કદિ પણ થતી પુર્ણ સમ્પત્તતા ના,
મહાર હૈયું જગ પર કહીં અન્ય સ્થાને મળે ના.

ના કોઈની કદિ પણ અહીં જિન્દગી બેવડાય.
રે રે ! કોઈની કદિ હૃદયનો ભાગ વા ના પડા;
પ્રીતિ મૈત્રી મૃગજલ તણા માત્ર મહેલો કળાય,
ને મોંઘા સો અનુભવ પછી રેડતાં રક્ત થાય.

સ્પર્શે ગોળા પણ અડી શકે એક જિન્દુજ માત્ર.
આલિંગે છે હૃદય પણ તે જિન્દુ એ એક માત્ર;
મહારે તહારે નદી નકી હતો એજ સખન્ધ વહાલી !
ના લાંબો કે દંઢ પણ નહીં ! તુટતાં શી નવાઈ ?

તું માં હુમાં બહુ બહુ હતાં બિન્દુ ના સ્પર્શનારાં,
તે સૌ ધીમે બહુ સમયથી કમ્પત્યાં વાસનામાં,
અન્તે ગ્રેષ્ઠ મુજ હૃદયને કમ્પની તીવ્રતાએ
એડી આલ્યો તુજ હૃદયને, અન્યને બેડવાને.

બીજું બિન્દુ અવર રસમાં અન્યથી લેટશે ત્યાં,
ને તેમાંથી રસ લઈ લઈ પામશે તૃપ્તિ તે ત્યાં;
આવી રીતે રસ નવનવે બિન્દુએ ફેક સ્પર્શી
બિન્દુ બિન્દુ સ્થિર થઈ જશે પામતા તૃપ્તિ તૃપ્તિ.

ગ્રેષ્ઠા આવા અગણિત ભ્રમી એક જોડે સમાય,
સૌ બિન્દુની રસમય તહોં એકના પૂલ થાય;
તહારી પ્રીતિ મુજ પ્રણયથી હોય ના દીર્ઘ ગાઢી,
તહારો, મહારો, જગત સહુને એક છે રાહ, બહાલી!

તહોયે બહાલી! તુજ હૃદયને ત્યાગતાં કેં રડાય,
ને અગ્ર આ તું નયનમાં ઉઝળીને ભરાય;
તહોયે કહેવું પ્રિય પ્રિય અરે! કાલ તહારો હતો હું,
ને અત્યારે વહી જઈ હવે આજથી અન્યનો છું.

૩-૧-૬૭

વિજાનો મૃગ.

ઉઘટા સૂર્યની સામે આવે છે મૃગ દોડતો,
ઉતરે ભાગમાં હાવાં ફલંગે ગઢ ફૂટતો

વીણા તણો નાદ તહીં સુણાય,
આનન્દલહેરે અનિલે ભરાય;
ઝુલે કુલો એ કંઈ તાલમાં ત્યાં,
વસન્તલીલા સ્વર જેવડી રહાય.

ભીતિ કશી એ જુગને દિસે ના,
પિછાન બૂની સ્થલની નહીં આઃ
નમાવી શુંગે ચળ પીઠમાં કરે,
યથેચ્છ પહોં તરુનાં જ રા ચરે.

હડી રહ્યા છે જલને! કુવારો,
હોળે તરે રંગીન માછલીઓ;
ત્યાં કાન માંડી મૃગ તે ઢળે છે,
જરા નમીને જલ એ પીએ છે.

પાસેથી ત્યાં તે સ્વર દિવ્ય આવ્યા,
વાયુ તણી હોર મહીં ગૂંથાયા;
કૂદી ઉમંગે ચમકાવી કણો
સ્વરો ભણી એ મૃગ હોડતો ગયો.

હીચકે ખાટમાં બેઠી કુજમાં દિવ્ય સુન્દરી,
બીનની મીંઠ મીઠીમાં એ છે છેક ગળી ગઈ.

દિસે અંગો ન્હાનાં હૃદયમય કે તાનમય શાં !
લતા શા ડાલે છે કટિ ઉપરના સૌ અવયવો !

અડા ! કાળા ઝૂલે કમર પર એ વાળ સઘળા !
દિસે તહારા જેવાં અકચકિત શાં સ્નિગ્ધ નયનો !

કલાપીનો કેકારવ

વીણાનો મુગ.

(પ. ૩૧૧)

ફરે વીણા તેવાં હૃદય, નયનો, અંગ, ફરતાં,
દિસે બન્ને આત્મા અનુભવી રહ્યા એકમયતા.

મળી છે શું આહીં જગત પરની સૌ મધુરતા !
 અહીં વેળાનું ના કરવત ઘસાતું નકી હશે !
 અહો, તારા, જાનુ જરૂર ફાણુ આંહીં અટપ્પતા !
 સ્વરોની દેવીનાં નમી નમી અહીં દર્શન કરે!

હરથી આવતો દોડી બહાલો એ મૃગ જોઈને
 કન્યા તે હરત લગ્નમાવી હેતથી આવકારું દે.

આનન્દ ભીનાં નયને નિહાળી,
 પમ્પાળતી તે મૃગને કરેથી;
 દાસત્વ મીઠું મૃગમાં દિસે છે.
 પ્રેમાળ ભીનાં નયને વસે જે.

પાંથી વીણાતારો મધુર સ્વર દેવી જગવતા,
 હવામાં નાચ્યન્તી સ્વરની કંઈ મૂર્તિ ખડી કરે;
 જડી જાણે રાખે નયન મૃદુ કન્યા મૃગ પરે,
 અને એ સ્ફેરામાં નવીન કંઈ ભાવો પલટતા.

મૃગે એ ભાસે છે વશ થઈ જતો કે ગળી જતો,
 જરા ડોલે શૃંગો વળી અરધ મીઠ્યાં નયન છે;
 નિસાસા લેતો એ મૃગ હૃદય જાણે ઠલવતો,
 અને કન્યાશિરે રસમય અભિષેક કરતો.

અહો ! ક્યારે ક્યારે થનનથન નાચી ફૂટી રહે,
 વળી એ કન્યાના ધડીક પદ ચાટે જીભ વડે;
 ફરે વીણાં તેવાં હૃદય, જાંબનો, અંગ ફરતાં,
 દિસે બન્ને આત્મા અનુભવી રંભા એકમથતા.

પ્રભાતકાલે મૃગ આમ આવતો,
 વીણા સુણીને વનમાં ફરી જતો;
 સ્વારે ન મીઠા મૃગ વિણ ઉઠતા,
 સુખી થતી ના મૃગ વિણ કન્યકા.

લગની કો લગાડે છે ઉરોની રસએકતા;
 પશુ આ માનવી આ એ કાંઈ લેદ ન પ્રેમને
 દિનો કે આનન્દે રસભર ગયા આમ વહતા,
 સદા રહેતાં વૂને મધુર સ્વરની આમ દિલ આ;
 પ્રભાતે કોઈ એ પથિક ગઢ પાસે અટકતો,
 ઘડી સુણી વીણા નિજ પથ જતો આશિષ દઈ.

❀ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀

તહીં ઉગ્યો છે હજુ અર્ધ ભાત,
 નવીન રંગ નભ છે ભરેલું;
 શુક્ર ઉડે ગીત હબાર ગાઈ,
 સહુ સ્થલે છે ભરપૂર શાન્તિ.

ઉદાસ શાન્ત સ્વર બીન છેડે,
 ઉદાર ભાવો મૃગનેત્ર રેડે;
 મચી રહી અર્ધ સ્વરોની હેલી,
 મહાન આનન્દની રેલ રેલી,

સરસર સુસંવાદો થાય ત્યાં ખાંચમાં કે,
 અંરે મૃગ બિચારો બિછળીને પડે છે;
 થર થર થર મુજે કન્યકા ત્રાસ પામી,
 શિથિલ કર થતાં એ બીન તુટે પડીને.

મૃગહૃદય મંહી છે તીર લાગ્યો, અરેરે!
 ખળખળ ઢગતું હા! રક્ત ભૂમિ પરે એ!
 નચનજલ વતી એ કન્યકા ઘા ધુવે, ને
 મૃગ તડફડ થતો હાંફતો શ્વાસ લે છે

મિચાઈ એ જાતાં નયન દરદે જે ક્ષણ, અને
 ઘડી કન્યા સામે રુદનમય એ શાં નિરખતાં !
 અરે ! છેલ્લે ચાલે નિજ પ્રિય કને એક નજરે
 પડે છે કે આવું નયન મુઠ્ઠ ચોંટી રહી હવે:-

શિકારીને શીર્ષનું તુચ્છું, નેત્રની નખલી કરી,
 ખજાવી લે, ખજાવી લે ત્હાડે ખીન હથ્થ હથ્થ !
 કૃપા હોજો. દયા હોજો પ્રભુની ખીનની પરે !
 “અનુકુલ સ્વરો ! મીઠા હોજો આ તુજ હસ્તને !”

કન્યા બિચારી દુખાણી થઇને
 એ શીર્ષ જોજો મૂકતી રડે છે;
 ત્યાં પાછળેથી નર કોઈ આવે,
 વાતસલ્યભાવે વદતો જણાયે:-

“અયિ પુત્રિ ! શિકારી તો પાપી છે તુજ આ પિતા !
 “ભૂલી જા એ ! ખજાવી લે ત્હાડે ખીન હવે જરા !”

હૃદય સ્થિર નથી એ કન્યકા બાપડીનું,
 નઝર નવ કરે તે, કોણુ આવ્યું ન આવ્યું;
 પણ દઢ થઇ અન્તે અશ્વમાં તે ગળન્તી
 દરદમય છતાં એ કાંઈ મીઠું લવે છે:-

“ તુમ્હું તૂટી પડ્યું! અરે! જિગરના ચીરા થયા છે, પિતા!
 “ રે! આ સાંભળનારના જગતમાં એવું થયું છે, પિતા!
 “ વીણા બન્ધ થયું! સ્વરો ભીડી ગયા! ખરી બની જિન્દગી!
 “ સ્પર્થી ના જગમાં રહ્યો! પ્રભુ તણી આશિષ એવી મળી!

“ મૃત્યુને વશ આ કલા થઈ ગઈ! હું એ બની મૃત્યુની!
 “ આ સંસાર અસાર છે! અહહહા! એ શીખ આજે મળી!
 “ બહાલાં હાય અરે અરે! જગતમાં બાલાં ઉરો ચીરતાં
 “ ભૂલોનીજ પરમ્પરા જગત આ, એવું દિસે છે! પિતા!
 “ ક્યાં શ્રદ્ધા? અહ! પ્રેમ ક્યાં? જગત આ આખું અકસ્માતનું
 “ જે ખ્યાલું મૃગને મળ્યું મરણનું તે હુંય માણું! પ્રભુ
 “ જોઈ એ ઘડી આ લઉં મૃગ અને વીણા તૂટેલું, પિતા!
 “ એ નિર્માણ અનન્તના જલ મહીં ડૂબું પછી હું, પિતા!

દિનો કે કન્યાના દરદમય ઓહો! વહી ગયા,
 ફર્યાં છે એ ગાત્રો, મુખ પણ ફર્યું છેક જ અરે!
 હવે જો કોઈ એ પથિક ગઢ પાસે અટકતો,
 શિલા ત્યાં આ વાંચો કંઈક દુઃખમાં તે ડૂબી જતો:—

“ કલા છે લોભ્ય મીઠી તે લોકતા વિણ કલા નહીં!
 “ કલાવાન કલા સાથે લોકતા વિણ મળે નહીં

મતભેદ.

નહિ નહિ નવો કિન્તુ આ તો જૂનો મતભેદ છે,
 સુજ હૃદયને ત્હારી સાથે છતાં મળવું ગમે;
 કદિ કદિ અહીં આવી વેળા કદુ મતભેદની,
 કદિ કદિ હશે આનન્દોની વળી લહરી અહીં.

કથન કરવું શાને બહાલી, અહીં મતભેદનું?
 જગ રમકડું આ તો અખું નકી મતભેદનું!
 મળી મળી રહે હુંથી બહાલી! મળાય જહીં જહીં,
 જૂદી જૂદી વહે જ્યાં ઘ્રેણી ત્યાં જૂદાઈ બલે રહી.

પડ છુપી રહ્યાં હૈયે હૈયે અનેક જૂદાઈનાં;
 પ્રતિ હૃદયમાં કિન્તુ મીઠી કંઈક સમાનતા;
 સુજ જિગર આ બહાલી! તુંને સદા અનુકૂલ હો,
 રસ તુજ દિલ જેવો તેવો સદા ધરતું રહો.

હૃદયરસ આ ઝીલાયેલા બને કદિ ના બને,
 સુજ જિગરને ધોખો આશા નહીં કંઈ એ હવે;
 મળતર તણી આશા જુઠો જનો ધરતા દિસે,
 ગતિ કંઈ કરી તે કીધામાં બધો બહલો મળે.

જગત પર આ જન્મ્યાં પ્રાણી સહુ મતભેદથી,
 ફરજ સહુને શીર્ષે આંહી જૂદી જ જૂદી પડી ;
 સુજ જિગર આ ત્હારા જેવું બરાબર હોય જો,
 સુજ જિગરની આ સંસારે જરૂર કશી ન તો.

મત કંઈ મળ્યું ખાઝી ખાઝી ઉરોઃક્ષણ બે રહ્યાં,
અરર ! તહીં એ છુપા કાંટા હતા મતસેદના;
નહિ સમજશું, ત્યારે કયાં તે જૂદાઈ વસી હશે,
નહિ સમજશું, હાવાં કયાં આ ઉરે મળતાં હશે.

સ્મૃતિ તણી અને આશાની ના અહીં પરવાનગી,
ક્ષિતિજ પછી તો કોઈની એ ન દ્રષ્ટિ પડી કદી;
અટકી અટકી અન્ધારામાં ભમ્યાં, ભમવું હજી,
રૂદન કરવું થોડું, થોડું વળી હસવું હજી.

પ્રિય પ્રિય અરે ! લૂછું ત્હારું જરા જલ નેત્રનું,
પ્રિય પ્રિય અરે ! ન્હારું હૈયું જરા હલકું કરું;
પ્રિય પ્રિય ! તને વાતો ઉંડી જરા દિલની કહું,
મુજ જીગરથી જે થાશે તે પ્રયોગ કરી લઉં.

મુજ જીગરના ખાલી ખાલી પ્રયોગ બધાં પડયા
કુદરત તણા સાચા સાચા પ્રયોગ બધા થયા;
રૂદન કરવું ત્હોયે શાને ? નહીં રડવું ભલું,
હૃદયજલને ખ.રાઈમાં ન ભેળવવું ભલું.

મુજ જીગરની આશાઓથી ચણાય નહીં ગિરિ,
સમય કરશે તે આ મ્હારા બળે બનશે નહીં,
મુજ હૃદયની વાતો હું તો કહી ન શકું પ્રિયે !
કદિ સમજશે ત્યારે કહેવા જરૂર નહીં રહે !

તુજ મત તણા ઉડા પાયા ન માનીશ તું કદી,
મૂલરહિત છે આ તો ભોળું નકી તરૂ માનવી;

કુદરત મહીં તમ્મુ તાણી સહુ વસતાં દિસે,
કુદરત કહી કોઈને એ શુદ્ધો ચણવા ન દે.

સમજણ નહીં, ટ્યારે ત્હારું વહાણ કુળી જશે,
કંઈ લહરીમી ? ક્યારે ? એ પલાશ ફરી જશે;
સમજણ નહીં, નેત્રો કેવાં તને મળશે હવે,
સુજ નયન ના જાણું ક્યારે ફરી ફળશે હવે.

વરસ કરતું તે ના હહાડા કહી નિરખી શકે,
જીવિત વહતાં થાતું કાંઈ નવીન કાણે કાણે;
નજર કરતાં ભૂતે દષ્ટિ કંઈ કંઈ ભાળતી,
પણ ન સમજું ક્યાંથી ! શાથી ! પડ્યો ઉપડી અહીં.

મુજ જિગર આ ત્હોરે શાને પુકાર કરી રહું ?
સમજણ નહીં, ત્હારામાં શું મને ઘસડી રહું ?
ચડતી વ્યક્તિ માટે ન બન્ધ કરી ઘટે,
પણ પ્રથમમાં શું ના દેવું ! ન શું કરવું ઘટે ?

૧૦-૧-૨૭,

ૐૐૐૐૐૐ

ત્હારો વોલ.

સૂતું નીલવરણું ઘાસ,
ઝાકળમોતીડાં ચોપાસ;
મણતી બિન્દુડાં તું બાય,
ને મુજ મ્હોં બણી મલકાય.

તે દી પ્રેમનો તે કોલ
 દીધો તે મને અણમોલ.
 મુણતું પંખિડું તે એક,
 તરૂમાં પાસે બેઠું છેક ;
 ત્હાણે સાંભળી એ હાર્ય
 ચમકી તે ઉડ્યું આકાશ.

ને આ ઝરણ ચાલ્યું જાય,
 તેમાં આપણી છે છાય ;
 તે તું જોઈ જોલી આમ :--
 “ વહાલા ! તુંજ મ્હારો રામ !

“ મ્હાણે તુંજ વહાલું નામ !
 “ મ્હારો તુંજ છે આરામ !
 “ છબી તુંજ નીરમાં દેખાય,
 “ લહેરે લહેરે લેતી જાય ;
 “ મ્હારી બાથમાં ગૂંથાય,
 “ ત્યાંએ પ્રેમ ઉલો થાય !

“ કિન્તુ મુજ હિરે આવેખ
 “ ત્હારો છે વધુ સુરેખ !
 “ ત્યાં તું નેણ બિડાં નાખ !
 “ ત્યાં તું રૂપ ત્હાણે ઝાંખ !
 “ પલટી યુગો છો ભરુ જાય,
 “ ત્યાંથી તે ન પણ ભૂંસાય !

“ મહારો તુંજ ! મહારો તું
 “ તહારી જન્મજન્મે હુંજ !”
 તે તો કાલની હજી વાત,
 ત્યાં તો તેં કરી મુજ ઘાત !

જખમો કેમ આ રૂઝાય ?
 જવાલા કેમ આ ધૂઝાય ?
 પાણી ગયું તાણી બોલ !
 કાલે કર્યો જૂઠો કોલ !
 તમરૂં લવી કાંઈ વાત
 હાંસી કરે મહારી આજ !

આજે એકલી છે છાય,
 જગમાં અન્ય ના દેખાય ?
 બીજે કર્યો બીજે વાસ !
 ને મેં ત્યજી તેની આશ !
 સૂકું થઈ ચૂક્યું ઘાસ !
 મોતી નથી એકે પાસ !

આખું ફર્યું છે આકાશ !
 રે ! હું પડ્યો છું ઉદાસ !
 ફરવાનું હતું આ સર્વ
 તેને શું ધરું હું ગર્વ !
 તેં તો કરી કિન્તુ ખેલ !
 આશાએ ચણ્યા જ્યાં મહેલ !

જૂઠું પુષ્પ ! જૂઠી વાસ !
 જૂઠો પ્રેમનો વિશ્વાસ !
 સાચો એક આ નિઃસ્વાસ !
 જે છે હજી મહારી પાસ !
 દિન તે સ્મરું છું દિનરાત,
 મૂકું છું છુપે નિઃસ્વાસ ;
 પંખી રખે કો દુભાય,
 માળો મૂકી ઉડી જાય ;
 ઉડી રખે જૂઠાં ગાય,
 પછી કો એકલું રીઝાય !
 હુંથો દુઃખ તને દેવાય,
 કિન્તુ પંખીના દુભાય !
 કુણા પંખીના દિલમાં જ
 સાચા પ્રેમ નો છે વાસ !
 તેનો ફેર ના દો જોલ,
 મીઠો સદા તે કલ્પોલ !

૧૦-૧-૬૭

ગોળો રસ.

દુઃખો કે આનન્દો, પ્રણય સખીનો કે કઠિનતા,
 અશ્રુઓનું બેધું ઉદ્ધિ તણું અ ગર્વન મહા ;
 શુકોનું સ્વચ્છન્દી ચપલ મુરિલું ખીત મધુર,
 લતા, વૃક્ષો, પુષ્પો, અનિલલહરી ને જગ બધું.

(૩૨૧)

મારો તુંજ ! મારો તુંજ !
 “ તારી જન્મજન્મે હુંજ ! ”
 તે તો કાલની હજી વાત,
 ત્યાં તો તેં કરી મુજ ઘાત !

જખમો કેમ આ રૂઝાય ?
 જવાલા કેમ આ ઝૂઝાય ?
 પાણી ગયું તાણી બોલ !
 કાલે કર્યો જૂઠો કોલ !
 તમરું લવી કાંઈ વાત !
 હાસી કરે મારી આજ !

આજે એકલી છે છાય,
 જલમાં અન્ય ના દેખાય !
 બીજે કર્યો બીજે વાસ !
 ને મેં તણ તેની આશ !
 સૂકું થઈ ચૂક્યું ઘાસ !
 મોતી નથી એકે પાસ !

આખું ક્યું છે આકાશ !
 રે ! હું પડ્યો છું બિદાસ !
 ફરવાનું હતું આ સર્વ
 તેનો શું ધરું હું ગર્વ !
 તેં તો કરી કિન્તુ પહેલ !
 આશાએ અણથા બધાં મહેલ !

જૂઠું પુખ્પ ! જૂઠી વાસ !
 જૂઠો પ્રેમનો વિશ્વાસ !
 સાચો એક આ નિઃશ્વાસ,
 જે છે હજી મારી પાસ !
 દિન તે સ્મરું છું દિનરાત,
 મૂકું છું છુપો નિઃશ્વાસ ;
 પંખી રખે કો હુલાય,
 માણો મૂકી ઉડી જાય ;
 ઉડી રખે જૂઠાં થાય,
 પછી કો એકલું રીખાય !
 હુંથી દુઃખ તને દેવાય,
 કિન્તુ પંખી ના હુલાય !
 કુણા પંખીના દિલમાં જ
 સાચા પ્રેમનો છે વાસ !
 તેનો ફરે ના કો ખોલ,
 મીઠો સદા તે કહીશોલ !

૧૦-૧-૬૭.

વ્હોલો રસ.

દુઃખો કે આનન્દો, પ્રણય સખીનો કે કઠિનતા,
 અરાધ્યોનું વહેલું ઉદય તણું એ ગર્જન મહા ;
 સુકોનું સ્વચ્છન્દી ચપલ સુરિલું ગીત મધુર,
 લલ્લ, વૃક્ષો, પુષ્પો, અનિલલહરી ને જગ અધુર.

સહુ આ પૂરે છે મુજ નિગરમાં આસવ કંઈ,
મને ભાસે સૌમાં રસનવીનતા આસવ થકી ;
અરે ! ખાલી કિન્તુ નયન મુજ ઘેરાં થઈ રહ્યાં,
નશામાં મહાલન્તું વિક્ષલ મુજ ડોલે નિગર આ.

અહો ! મોતિડાં શાં મધુર કઈ બિન્દુ છલકતાં,
અરેરે ! એ દૈવી અમર રસ ઢોળાઈ વહતો ;
અતિ નહાતું ખ્યાલું મુજ હૃદયનું, એ રસ બહુ,
કહી હું રેનારો ? અખૂટ રસ એ ક્યાં કુદરતી ?

અહો ! ખંડાળા મેઘો જલધિ પર જેવા વરસતા,
ઢળે તેવો આ એ મુજ રસ અરેરે ! રણ મહીં ;
ગમે છે કેં એવું કુદરત ઉરે એ છલકતું,
રુચે છે આ ખ્યાલે અખૂટ મધુ રેડયા જ કરવું.

અહો ! તો હું કાં ના મુજ રસ દઉં અન્ય ઉરને ?
ન કાં કો સ્વીકારે ? વળી દઈ શકું હું પણ ન કાં ?
અરે ! શું સ્વીકારે ! પ્રતિ હૃદયમાં એજ વહવું,
દિસે આંહી કે ત્યાં કુદરતનું ઔદાર્ય સરખું.

કવિતા ગાઉં છું, ઘડીક રસની ત્યાં સફળતા,
બહુ હીરા કિન્તુ દિવસ સઘળો વ્યર્થજ જતા ;
કવિતા ગાતાં એ અમુક રસ તો એમજ ઢળે,
કવિતામાં કો દી કવિ ન રસ પૂરો ધરી શકે.

પ્રિયાને આલિંગું મુજ હૃદયને જે પ્રિય સહા,
સાખ્યાને બેઠું છું, મુજ નિગરની જે પ્રતિજ્ઞા ;

અહોહો ! ત્યારે તો મુજ જિગર વિસ્તીર્ણું બનતું,
અરે ! કિન્તુ ત્યારે રસની પણ હેલી વધી પડે.

અહો ! જેવો પ્રેરે મધુર રસ ત્યારે લપટવા,
ન હું તેવો કે હી લપટી શકતો ગાઠ પ્રિયને ;
ઉરોની વચ્ચેથી છલકી પડતો એ રસ, અને
અરે ! બાઝી રહેતાં દિલ ન કદિ સન્તુષ્ટ બનતાં.

અતિ તૃપ્તિ કે હી નથી નથી થઈ કે નહિ થશે,
ઉરોના ખ્યાલામાં રસ નહિ કદી એ સ્થિર રહે ;
કવિતા ગાતાં કે પ્રિય હૃદયની ભેટ કરતાં
બહુ દૂંડું ભાસે જીવિત ધ્રુવનું એ ક્ષણ સમું.

ડરું છું હું કાંઈ, ઝરણ કદિ એ બન્ધ પડશે,
દુઃખોને માટે અરર ! નવ કાં સંગ્રહ કરું ?
પ્રતિ બિન્દુ મારાં નયન ઉર બિન્મત્ત કરતું,
પછી આ સિન્ધુની મુજ દિલ અપેક્ષા નવ પારે.

અરે કિન્તુ ના ના અચર રસનો સંગ્રહ થતો,
ઝલાતું નાં મોળું જલધિ ભરતીનું કદિ અરે !
ઝલાતાં તો પારે ગતિહીન બની એ નીરસતા,
અને દેવી ફોફું કદુ કદુ થઈને વિષ થતું.

અરે ! શાને રોવું ? રસમય છતાં કેમ ડરવું ?
શરાબોનું પીવું ચૂપ રહી ન ખ્યાલું કથમ ભલા ?
ન કાં મહા રાખું કુદરત તણા એ રસ પારે ?
મહાન્તી વેળામાં મુખમય બની ના કથમ ક્યું ?

મળે છે ઔદાર્યે પછી કયમ બનું કંબુસ લલા ?
 અરે ! શાને જૂઠી ફિકર કરવી કાલની લલા ?
 શિક્ષા કાળી, કાંટા, પરવત, અને આ રણ બધું,
 ભલે એ સિન્ધુના વિપુલ ગરકાવે છલકતું.

અહો ! હાલી ! હાલી ! બર સુદિત આવો લપટશું,
 ભરી પી પી ખ્યાલાં સુખી સુખી બની મૂર્ધિછત થશું;
 ભરી મસ્તી દહેરી હૃદયશઠ છે ને વહી જતા,
 ઝરા છે ને મીઠા અમર રસના એ છલકતા.

૧૪-૧-૬૭.

સ્મૃતિ.

દિન એક ગયો ! પછી લાખ ગયા !
 શિરમાં પળિયાં પણુ આવી ચૂક્યાં !
 ઉરનું જાગુ થયું શમી જ જશે !
 પણુ તે ચટકું ફરી ક્યાં મળશે ?

દિનરાત સદાય જળ્યા કરવું !
 સહતાં સહતાં પણુ કેમ સહું ?
 સહશું ! રહશું ! જાગશું ! મરશું !
 સહુ માલિકને કંઈ કરશું !

કંઈ બાકી રહ્યું ! હરિ ! બાકી રહ્યું !
 ન સુખાવ બારે જલ નેચ લાગ્યું !

પણ તે દિનને વિસરાવીશ ના !
સ્મૃતિ તે રહી તો હુઃખ લાખ લલા !

૧૫-૧-૬૭.

કુસુમ માટે પ્રાર્થના.

કળી કહો કે કાંઈ, હૃદયરસ કહો કે સુખ કહો,
બગીચે આ મારે ફુલ બસ રહું એક જ હવે ;
અરે વાયુ ભૂંડા ! અડીશ નહિ મારા કુસુમને,
તને શું છે ? ભાઈ ! મુજ નિગર છે ત્યાં વિરમતું.

અદેખો તું શાને ? મુજ હૃદય ના ના બહુ સુખી,
અરે ! લીધાં મારાં કુસુમ સઘળાં તેંજ અડપી ;
રહું છે આ છેલ્લું ! તુજ શરણુ છે ! મહેર કરવી !
નથી દાવો કાંઈ ! પણ અરજ આ ઉર ધરવી !

મુલુનો તું છે તો મુલુ વત દયાળુ કંઈ થને,
ઉન્હા શ્વાસો તારા મુજ કુસુમથી ફર કરને ;
મને આ અંખોમાં શરણુ નહિ, ટેકો નહિ કશો,
હરે આંખો કાંઈ બસ નિરખતાં આ કુસુમડું.

કરી લે ચાહે તે મુજ સહુ જ ખોળે તુજ પડયું,
ન સત્તા મારી કેં બહુ બહુ કરું તો રડી રહું ;
અરે ! શેનારાને રુદન હજી દેઈ કરીશ શું ?
જન્મ દેને બાપુ ! જન્મી ઉરને કે જન્મ શું ?

હશે કાંટા પુષ્પે પણ મધુર એ કંટક મને,
 અરે ! કાંટા માટે કદિ પણ હવે હું ન વિલપું ;
 નહીં ખેડું કાંટા, નહિ જ કદિ ધ્રુષ્ણ પણ ધરું,
 હજો કાંટા સાથે કુસુમ કુમળું એ મુજ સદા.

મને એ કાંટાથી બહુ સમયથી મ્હોળત થઈ,
 મને એ કાંટાથી રુદન કરતાં લઝ્ઝત મળી :
 અરે ! ચાડ્યા હૈયે, જિગર ચીરતાં એ નવ ડયો,
 હવે તો કાંટાથી મુજ હૃદયનું બન્ધન ક્યું.

ઉગારી લે તેને, મુજ જિગરને દે ઉગરવા;
 નથી મીઠું તોયે જીવિત વધુ ખાડું કરીશ ના :
 અરે ! નક્કી આવ્યો મુજ કુસુમને શું લઈ જવા ?
 અરે ! મારાં નેત્રે રુધિર ખરડી અન્ધ કરવા ?

ન તેની તૈયારી તુજ સહ હજી કૃત્ય કરવા,
 ઉખેડી તે દેવા મુજ ઉર ન તૈયાર અથવા :
 જરા તો ડેરી જા ! અમુક સમયે છે તુજ સહુ,
 અમારાં હૈયામાં અરર ! હજી કાંઈ રહી ગયું.

અમે શીખી લેશું પ્રણય કરવાની નવીનતા,
 પછી તો આનન્દે ઉખેડી ઉખેડીને તુજ થશું ;
 પડું છું હું આડે, મુજ ઉપર જવાલા તુજ પડો,
 કુલો ચૂંટી લેવાં, અરર ! તુજને એ નવ ઘટે.

પ્રભુ ! તારું સર્વે, મુજ નહિ કશું આ જગતમાં,
 મને મારે કિંતુ કુસુમ મધુરું આ મુજ ગણ્યું ;

હયાણું તું તો છે. પણ ન નિરણું હું તુજ હયા,
અરે ! તેથી યાચું મૂઠ કુસુમડા ઉપર કૃપા.

૧૬-૧-૯૭.

एक चिन्ता.

શયનો કુલનાં કરમાઈ ગયાં !
અનિદો સુરણે સહુ લેઈ ગયાં !
અહ ! કંટકની જ ઝિછાત રહી !
બસ કંટકની સહુ વાત રહી !
અમી નિર્ગળતું ઝરણું અટક્યું !
વિધનો પરિવાહ વહ્યો જ ! પ્રભુ !
સઘળા પલટાય સહાઈ ગયા !
ભવ એક મહીં ભવ લાખ થયા !
મુજ નેત્ર તણું સહુ હીર બળ્યું !
મુજ વ્યર્થ ગયું સઘળું ગણવું !
પણ એ નયનો, મૂઠ એ નયનો,
હણુ શું રડતાં જ હશે નયનો ?

૧૬-૧-૯૭.

अस्वस्थ गृहिणी.

શાન્ત છે, શાન્ત છે આજો, કાંઈ દર્દ કપી લેશે ;
તોય છે તમ ને લીલાં કોમલાંગી હણુ બારે.

(૩૨૬)

ખુલા રહ્યા છે મૃદુ ચોઈ નહાના,
નિદ્રા મહી છે સુકુમાર બાલા ;
ન આંગ એકે જરી એ હલાવે,
ઉઠે ન ઉઠે ફરી, કોણ બાણે ?

ધગેલા એ બિછાનાની પાસે કોઈ યુવાન છે,
' રખે તે બગતી, ' તેવી ભીતિ તે મુખ ઉપર.

યુવાન જાણે ડરતો લીએ છે,
ચિન્તા ઊડી એ ઉરના ઉરે છે ;
છે નેત્ર એ મોં ઉપર ઢગેલાં,
શણે ભીંબતાં, કાણુમાં સુકાતાં.

“ મધુર કુલડાં ! આવી આવી પીગાશ ધરીશ ના !
“ તુજ જામરને એ હૈયેથી ન ફર કરીશ, હા !
“ તુજ નયન આ મીચાયેલાં જરીક ઉઘાડજે ! ”
પ્રણયી ડરતો કાંઈ આવું મુખે નિરખી અરે !

નથી એ સાંભળ્યા શબ્દો, તોયે આંખ ઉઘાડતી ;
ટાંગેલું ચિત્ર કે સામે, ત્યાં તે દ્રષ્ટિ લગાડતી.

તહીં ચિત્રે કે બે રમત કરતાં બાલક દિસે,
શુભાએ શાં બજે મધુર વદનો એ સ્મિત કરે ;
રમાડે તેઓને કમલવદની કોઈ લલના,
મૃદુ કુંળી તાણ મુખ પર હસે યૌવન કથા.

જરા પાસે કુડે વરુવર તણાં દુર દિસતાં,
લતા ને સુન્દરીની વિટપ પર પુષ્પો ઝૂકી રહ્યાં ;

કુલ્લે સન્ધ્યાભાનુ સુરખી ભરતો સૌ સ્થલ પરે,
ડુબતો ભાસે ત્યાં જલધિવીચિથી સિકત બનતે.

ફેખતાં રંગ એ રાતા આકાશે ચિત્રમાં રૂડા,
બને નેત્રો કંઈ બીનાં, ઘેનમાં લવતી જરા :—

“ અહહહા ! હશે ચિત્રના સમું
“ ગૃહની ખડાર આ વિશ્વ કે રૂડું !
“ નવ હીડું કદી એમ ભાસતું !
“ નિરખવું ન તે કોઈ દી હવે !

“ મધુર પુખ્ત એ ! વેલડી સખિ !
“ પ્રણયથી તને હું ઉછેરતી !
“ નવ કદી હવે સિંચવી તને !
“ મધુર પુખ્ત ના ચુંટવા હવે !

“ મધુર પુખ્ત એ ! એજ ખાગનાં !
“ મુજ બિછાતની પાસ કે પડ્યાં !
“ અરર ! પ્રેમની અન્ધિએ જડ્યાં ;
“ મુજ જવરે આરે ! ક્ષીણ સૌ બન્યાં !

“ પ્રણયી પુખ્ત એ ! ખીલતાં રહો !
“ મુજ પિયુ તણા હારમાં વસો !
“ નવીન રંગ તું વિશ્વ ધારજો !
“ ન તુજ લહાણ હું પામતી ભલે ! ”

“ પ્રિય પ્રિય સખી ! આ મું ? આ મું ? ન આમ ઘટે થવું !
“ કરજુ હૃદયે તારે માટે હવું મુખ છે ભરું !

“ તુજ કર વતી ચુંટાયેલાં કુલો કરમાય ના,
“ મધુર કુલડાં તે આ કંઠે હજી બહુ ધારવાં ! ”

નયન પર છવાતાં અશ્રુનું એક બિન્દુ,
અટકી ચૂપ થયો એ કંઠ રૂંધાઈ બતાં;
દરદ કંઈ કમી એ થાય છે સુંદરીનું,
મૃદુ નયન ફરીથી શાન્ત મીચાઈ બતાં.

નિદ્રા શી ગાઢ શાન્તિમાં ફરી એ મૃદુ હજી,
પડે ત્યાં પાંચ વાગ્યાની ટકોરી ઘડિયાલમાં.

ફરી નયન ઉઘાડી સુંદરી ચિત્ર એટી,
અરર ! નયનમાંથી અશ્રુની ધાર બહેતી ;
ટપટપ ટપકન્તાં બિન્દુડાં લૂછી નાખી,
કરૂણ સ્વર વળી એ મૂજતો નીકળે છે :—

“ અરર ! બાલુડાં ! બાપલાં ! અહો !
“ જનની આ હવે સ્વર્ગમાં જતી !
“ સમજશો નહીં શું થઈ ગયું !
“ રમકડું કયું હાથથી ગયું ! ”

“ વિસરી શે જશો છાતી બાપડી
“ ઉપર જે તમે ફૂલતાં સદા ?
“ વિસરી ના શકે બાલ માતને !
“ રમત તો હવે શામને કરે ! ”

“ તમ પિતા સદા પહાલ રાખશે !
“ પણ ન માતવી ખોટ ભોગશે ! ”

“ નહિ નહીં મળે મા ગઇ ફરી !

“ જગતમાં નકી મા બને નહીં !

“ દિવસ બે સહુ લાડ પૂરશે !

“ દિવસ બે દયા સર્વ રાખશે !

“ પણ ન છાતીએ કોઇની તમે !

“ રજગતાં હવે એકલાં રહો !

“ બહુ કરી ચકી બહાલ હું નથી !

“ કદિ રડાવતી હું ઘણું હતી !

“ તમ દિલો ક્રમા આપશે મને !

“ પણ ન માતને ચેન કે પડે !

“ અરર ! બાપલા ! બાલુડાં ! અરે !

“ તમ પરે હવે ઢાલ ના રહી !

“ રડતી ફર જે બે ઘડી થતાં !

“ અરર ! તે હવે ફર સર્વદા !

“ ત્યજી દઉં નકી સ્વર્ગ, બાપલાં !

“ ઘડીક તેથી બે હર્ષમાં રહો !

“ સહુ હવે સદા બોલશે રડી !

“ જનની છે જરા ગામ કો ગઇ !

“ અરર ! એ તમે કેમ માનશો !

“ રડી રડી મુખો ના મુકાવજો !

“ નમ જવું ગમે ગામ એ મને !

“ પણ ન ઠેલી એ સાફ કે ચકે !

“ અરર ના શકું શાન્તિમાં મરી !
 “ હૃદય ઝીલતું બાર આ નથી !
 “ પ્રભુ તણી કૃપા પામજો સદા !
 “ સહુ અનાથનો એજ નાથ છે !

“ જરીક મો હવે જોઈ તો લઉં !
 “ કયમ લલા નથી આવતાં અહીં ?
 “ કદિ ન ખેલમાં ખોટી હું કરું !
 “ તમ કને નહીં કોઈ દી રડું !

“ પણ મને તમે દેખતાંજ કાં
 “ મૃદુ મુખો જરા ગાંભીરો કરો !
 “ દિવસ બે હવે હર્ષથી રમો !
 “ પછી સહાયમાં માતની દુવા ! ”

થંડીએ કમ્પતાં ગાત્રો, શબ્દો બન્ધ થયા, અને
 પિયુ એ લૂછતો અશ્રુ દઢ છાતી કરી કહે :—

“ અરે ! બહાલી ! બહલી ! રુદન તુજ ભેદે હૃદય આ,
 “ નકેં રાવા જેવું, પણ ન મુજ હૈયું સ્થિર રહે ;
 “ પ્રભુની સામે જો, તુજ જિગરને શાન્ત કરજો,
 “ ત્યજે શાને આશા ? પ્રભુ તણી અહીં જે પ્રતિકૃતિ. ”

હબળો હસ્ત એ જીવો થઈને પિયુને ધ્રુવ,
 છાતીથી ચોંપતી છાતી સુંદરી ડુંડસકાં બરે.

ફરી નયન ઉઘાડી સુંદરી ચિત્ર ભેટી,
 અરર ! નયનમાંથી અશ્રુની ધાર બહેતી;

ટપટપ ટપકન્તાં બિન્દુડાં લૂછી નાખી,
કરુણ સ્વર વળી એ મૂળતો નિકળે છે :—

“ વહાલા ! વહાલા ! તુજ હૃદયને ચીરનારી થઈ હું !

“ તે બાલાના મૃદ હૃદયને રેસનારી થઈ છું !

“ બચ્ચાં તો તે પ્રભુઅનુગ્રહે ઉછરી ઠાલ જાશે !

“ કિન્તુ ઘા આ મુજ જિગરથી કેમ ભુલી જવાશે ?

“ એ તો મારી સરલહૃદયા, મેંજ તેને ઉછેરી !

“ મીઠી તારી હૃદયઝરણી નાચતી ત્યાંજ ચાલી !

“ વહાલા ! માફં જીવિત લઘુ આ મોહ તેમાંજ પામ

“ છૂરી તીખી પ્રણયી દિલડાં ઉપરે કાં ઉગામી !

“ જૂઠાં કીધાં ! કદિ ન મળશે ! ઝિન્દગી રોઈ રહેશે

“ રેરે ! કોની હૃદય બળતાં વિશ્વમાં સ્હાય લેશે ?

“ લોળા વહાલા ! તુજ જિગરનું સોજતી કો રહું ના !

“ ને હું તો આ જખમ દઈને જાઉં છું દૂર, વહાલા !

“ વહાલા ! છેલ્લે મુજ કઠિનતા માફ પસ્તાઈ માગે,

“ મારી દેશે પણ વિસરશે નાથ ! તું કેમ ઘા તે ?

“ કેવી રીતે મુજ બળતરા શાન્તિ પામે, અરેરે !

“ કેવી રીતે તુજ હૃદયનો દાહ હોલાય, રેરે !

“ પાપી માફં હૃદય ગણતું નાથ ! પાપી તને તો !

“ રેરે ! બેચું તુજ જિગરના પ્રેમમાં-પાપ મેં તો !

“ તું તો તારો ગગનપડે સર્વદા ખેલનારો !

“ વહાલા ! હું તો જગત પરના સ્વાર્થનો છેક કીચ !

“ તોયે ઢાળ્યો તુજ રસ સદા સ્નેહથી હું પરે રે !
 “ ધિક્કાર્યો મેં ! નવ કદિ ગણ્યું થાય છે શું તને તે !
 “ ‘અર્પું છું’ એ કદિય સમજી અર્પનારું શકે ના,
 “ ને ઔદાર્યે મુજ હૃદયને સાચવ્યું તેજ વહાલા !

“ પ્રેમી બાલા ! કરવત બની પ્રેમ હું કાપનારી !
 “ યાચું શિક્ષા કુદરત કને ફરની ફરતાની !
 “ રેરે વહાલા ! તમ હૃદય તો મૃત્યુમાં મહાલનારાં !
 “ ને એ મૃત્યુ ભરતી સખીના હસ્તથી પામનારાં ! ”

થંડીએ કમ્પતાં ગાત્રો, શબ્દો બન્ધ થયા, અને
 પિયુ એ લૂછતો અશ્રુ પમ્પાળી પ્રિયને કહે :—

“ વહાલી ! પ્રાણ ! અરે ! અરે ! હૃદય આ તારુંજ તારું સદા !
 “ તું દેવી, તુજ પ્રેમના જરણમાં છે જીવતો જીવ આ
 “ તે એ છે તુજ આ મહાન દિલના સિન્ધ તણી માછલી !
 “ વાતો કિન્તુ વીતેલ સ્વપ્ન તણી ના હાવાં ઘટે બોલવી !
 “ શું હું માફ કરું ? અરે ! પ્રિય સખિ ! શું માફ હું ના કરું
 “ આપે ઇશ મને અહો ! હૃદય આ તારું સદા પુજવું !
 “ ઓહોહો ! મતલેદની તૂટી પડી આજે દિવાલો દિસે !
 “ તો વહાલી ! સુખથી ગયા સમયની વાતો કરીશું હવે !

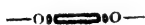
નયન પર છવાતાં અશ્રુનું એક ગિન્ડું,
 અટકી ચુપ થયો એ કંઠ રૂંધાઈ જતાં;
 દરદ કંઈ કમી એ થાય છે સુંદરીનું,
 મૂઠું નયન ફરીથી શાન્ત મીઠાઈ જતાં,

નિદ્રા શી ગાઢ શાન્તિમાં ફરીથી ગૃહ એ પડે;
કાચના દ્વારમાંથી ત્યાં સન્ધ્યાનાં કિરણોડળે.

૨૧-૧-૬૭

સ્વપ્નને સાદ.

સ્વપ્નનું ! સ્વપ્નનું ! તું મીઠું !
બહુ દિનથી ના દીઠું સ્વપ્નનું ! કેવું તું મીઠું ?
તું વિષ્ણુ આશા ને સ્મૃતિ ઉજડ મહેલ સમાન !
તે ત્યાં તું ને તે વિના આ સંસાર સ્મશાન !
સ્વપ્નનું સંસારે મીઠું !

તું તરુણીની સુંદરી ! તું બચ્ચાના ખેલ !
જેવો જેવો તોર ત્યાં તેડું તું જ મળે ! !
સ્વપ્નનું સૌને તું મીઠું !

તું સ્વપ્નનું નહિ રાતનું ! તું સ્વપ્નનું નહિ સ્વપ્ન
તું સ્વપ્નનું મુજ જિન્દગી ! આંખલડીનું રત્ન !
સ્વપ્નનું માફ તું મીઠું !

આજ નિશાએ આવજો ! હું સ્વપ્નનું ! તું સ્વપ્ન
તેમાં તું બતલાવજો ! તું સાચું ! હું સ્વપ્ન !
સ્વપ્નનું બહાલીનું મીઠું !

માફ ધાર્યું ના બને ! તારું ધાર્યું થાય !
તું મારા ઉરનું મુખ ! હાજર કાં ન સહાય ?
સ્વપ્નનું મીઠું તું મીઠું !

આ દરિયો ખારો ભર્યો ! હું છું તેનો ક્ષાર !
તું અમૃતઝરણું ભળ્યે ક્ષારે કુલનો હાર !
સ્વપનું દૈવી તું મીઠું !

જે ખોથું મેં દૂર છે એનું એ તુજ પાસ !
તેં તારૂં મારૂં કર્યું ! ઝૂંટ લેવે કે રાખ !
સ્વપનું વહાણું તું મીઠું !

તું આ રક્ત તણું ટીપું ! આ ઉર તારૂં તખ્ત !
હું ના પૂણું કોઈને ! હું તો તારો ભક્ત !
સ્વપનું સાચું તું મીઠું

આ ઉરના ઉર્મિ પરે તારી કરૂં બિછાત !
આંસુડે પગ ઘોઉં હું તોયે કેમ રીસાય ?
સ્વપનું મોંઘું તું મીઠું !

તું સ્વપનું રીસાય તો હું સ્વપનું છું ખાક !
સ્વપનું સ્વપન વતી રહું !-સ્વપનું જગનો રાહ !
સ્વપનું એ મ્હોનું મીઠું !

દોરી જા મુજને તહીં ! તે ઉર જળતું ઠાર !
તેને લાવ સદા અહીં ! આવ આવ તું આવ !
સ્વપનું માયાળુ મીઠું !

આંખલડી લીની કરી આંખલડી લૂછાવ !
હેયે હેયાં મૂજતાં એનાં એજ દખાવ !
સ્વપનું તું તું તું મીઠું !
સ્વપનું પ્રેમીનું મીઠું !

૨૨-૧-૯૭.

ફરક વિમારી.

કહ્યું તું બુલબુલે મારે, “બિમારી ઇશક આલમને !”
કહ્યું મેં, “ ઇશક આલમને શરાબોની ખુમારી છે ! ”

રડીને બોલતું બુલબુલ, “ શરાબોની ખુવારી લે !
“ શરાબોની ખુમારી એ બિમારીની બિમારી છે ! ”

હસીને બોલતો 'તો હું, “ હમોને એ ખુવારી હો !
“ તમારી સાવચેતીથી તમોને ન્યામતો તે હો !

“ અરે ! ઇશકના બુલબુલ ! રડે છે ઇશકને તું કાં ?
“ શરાબો લાખ પી પી પી શરાબોને રડે છે કાં ?

“શરાબોને રડે છે કાં ! અરે અફસોસ ! “ એ બોલ્યું,
“શરાબોને પીનારૂં કે શરાબોને નથી રોયું ?

“ શરાબોની મંજ તીખી કરી લે ઇશકમાં, લાલા !
“ પછી ચકચૂર તું કેવો રડે તે જોઈશું, નહાલા ! ”

કહ્યું મેં, “ બુલબુલોને તો પડી છે ટેવ રોવાની !
“હમારી ટેવ તો જૂની મજેદારી ઉડાવાની !

“ શરાબોના સીસા ઢોળી શરાબોમાં સદા નહાશું !
“ સનમના હાથમાં જામો લગોથી ચૂમતા જાશું !

“ મજા આ જિન્દગાનીની સનમ સાકી અને ખ્યાલું !
“ શરાબો ફર થાતાં તો રહે છે જિન્દગીમાં શું ? ”

શરાબોનું ભયું 'ખ્યાલું' ! ભરી પીધું ! ફરી પીધું !
ફરી આ આંખ રાત્રી ને જિગરને તો કયું વહેતું !

સનમના ગાલની લાલી હતું ટીપું શરાબોનું !
હમારા ઓઠનું 'ખ્યાલું' સદા એ મૂમતું આલ્યું !

'ભરી પાને' 'ભરી પી લે' હતી એ ગુફતગો રેલી !
સુરખ આકાશ ને તારા બધે લાલી હતી ફેલી !

ગુલો કાંટા વિનાનાં ને સનમની હાંફતી છાતી,
હમારી બાદશાહીમાં હમારી એ હતી ગાદી !

મગર ખુલખુલ ! અયે ખુલખુલ ! હવે તુજ ગીત 'ખ્યાઈ' એ !
ફરીથી બોલ તું, ખુલખુલ ! “ જિભારી ઇશક આલમને ! ”

હમાઈ જામ ફટયું છે ! હમાઈ તજ તૂટયું છે !
મગર શું હુંય બોલું, કે “ જિભારી ઇશક આલમને ? ”

વધારી ગીતમાં તારા હમારો બોલ આ લેને:
પુકારો, “ ઇશક આલમને ખુદાઈ કે જિભારી છે ! ”

૨૪-૧-૬૭

પ્રિયા કવિતાને છેલ્લું આલિંગન.

તારા બહુ ઉપકાર ! રસીક્ષી ! તારા બહુ ઉપકાર !
તું ઉરનો ખબકાર ! રસીક્ષી ! તું અકુની ખાર !

આ દિલડાનું ઝેર હલાહલ !
 તું વિણ કે ગળનાર ?
 બહુ દુઃખિયો પણ દુઃખ શું રોશે ?
 રોતાં ન મળે પાર !
 રોતો ત્યારે તારે ખોળે
 શીર્ષ હતું, દિલદાર !
 સહુ ત્યજી ચાલ્યા ! તું સુખણી થા !
 જીવીશ વિણ આધાર !
 વીત્યાં સાથે તું વીતી જા !
 વીત્યાં સ્વપ્ન હજાર !
 મારાં આંસુ તારાં ગીતો !
 પણ ક્યાં હવે સુણનાર ?
 કેણુ દબાવી જિગર નિચોવે ?
 મારો હું જ પુકાર !
 આ દિલ સખ થયું ! તું કેમલ !
 તારો ના અહીં કાર !
 કેમ હસાયે ! કેમ રડાયે !
 દિલનો તૂટ્યો તાર !
 તૂટ્યું વીણા કેમ બળવું ?
 એ બસુરો જણકાર !
 આંખ ગઈ છે ! ક્યાં છે આંસુ ?
 શું ગાયો સુનકાર ?
 વિશ્વે છે ના શું એનું એ ?

છે ક્યાં એ રસ ધાર ?

હવે તો

ક્યાં છે એ મળનાર ?

તું રસહેલી ! હું રસહીણો !

ભેટું છેલી વાર !

પણ હજી

લેજે કદિ કદિ સાર !

હું ઇંબનારો ! તું તરનારી !

તરતાને તું તાર !

અરેરે !

ઇંબતાનો તાર ખ્યાર !

૨૬--૧--૬૭.

પ્રવૃત્ત થવા કહેતા મિત્રને.

પ્રિય એ મુખ દર ગચું જ ! સખે !

કયમ અર્જુન તીર ઉપાડી શકે ?

દર જે ધરતી ધણુણાવી રહ્યો,

ખસ કાયરથી જ લૂટાઈ જતો !

મુજ કાજ તને કંઈ દઈ ! સખે !

હુખી હું સઘળું દુઃખ ભેઈશ તે !

દુઃખ ભેઈશ હું ! કદિ રોઈશ હું !

કદિ એ ગરતું જલ લહોઈશ હું !

પણ ચેતનહીન કરે કર શું ?

સહુ ચેતન એ મુખ સાથ ! સખે !

શબ ના ઉઠશે ! કહીએ ન સુધા !
 ગત ચેતનની ગર્ધ દૂર દવા !
 ઉરના દિલના દિલદાર સખે !
 સુણી આ તુજ એ નયનો પિગળે !
 પાણુ એજ રહું ! હરીએ નિરમ્બું !
 સહજે જયમ દર્દ સહાય ! સખે !

૩૧-૧-૯૭.

પ્રેમ અને ધિક્કાર.

—૦—

તને ચાહી દાઝી રૂધિર સઘળું તો ગત થયું.
 હવે પાણી પાણી થઈ જઈ વહે હાડ સઘળાં ;
 નહીં તેનું કાંઈ તુજ જિગરને સ્વપ્ન સરખું,
 મને તો મીઠી શી નહિ કદિય દ્રષ્ટિ પણ મળી.
 સહેતાં સહેતાં એ કયમ સહી શકું એ કઠિનતા !
 અરે ! આવું આવું જીવિતભર શું કોઈ સહશે ?
 પશુ એ કો આવું કદિ સહી શકે આચરણ ના !
 દયા મારે માટે મુજ જિગરમાં આજ ઉપજે !
 ખુવારી બોરી મેં, મુજ હૃદય એ આજ સમજે !
 ખુવારી બોરી તે કદિ નહિ ફરી બોરીશ હવે !
 નથી મોટી કાંઈ સમજણ પડી એ જખમની,
 નહીં મોટી પામું મુજ જખમની ઔષધિ વળી.

હવે જોયા તારા સરપ રમનારા નયનમાં,
હવે ચેત્યો ઝેરી-તુજ જિગરના ખંજર થકી ;
હવે ભોળો પ્રેમી તુજ વદનથી દૂર વસશે,
અને તેને ક્યાંએ જગત પર મીઠાશ મળશે.

અરે ! તારે માટે પ્રણયી મમ પામ્યાં પ્રણય ના,
કદી ના લૂછાયાં મુજ કરથી એ આર્દ્ર નયનો ;
રહ્યાં મારે માટે હૃદય કુમળાં એ સળગતાં,
અને તારે માટે મમ હૃદય તો વ્યર્થ જળતું.

હવે તો ના ઈચ્છું તુજ હૃદય માટે સળગવા,
હવે ધિક્કારું એ તુજ હૃદયને હું કયમ નહીં ?
કૃતધ્નીને સ્હાતાં મુજ હૃદય ના અન્ધ બનશે,
અને એ ભૂલોની મમ હૃદય શિક્ષાય સહશે.

“ હવે ધિક્કારું, ” એ ઘટિત નહિ બોલો પ્રણયીને,
અરે ! એ બોલો તો જરૂર ઇનસાફી પણ દિસે ;
તને સ્હાવામાં એ હૃદયઝરણું છૂટ જ હતું,
હવે ધિક્કારું ત્યાં કયમ હૃદયને બન્ધ કરવું ?

પ્રભુ પાસે માગું મુજ હૃદયને ન્યાય મળવા,
કૃતધ્નીને શિક્ષા દઇ શિખવવા કર ન થવા ;
નહીં ત્યાં તું કાવે, કુદરત ન અન્યાય કરશે.
તહીં મૂંગે મ્હોંએ જગત સઘળું દંડ ભરશે.

હવે હું ઢંઢેરો નગર નગરે ફેરવીશ, કે

“ કૃતધ્ની હૈયાના જખમ નિરખો આ મુજ ઉરે ;

“ અરે ! સૌન્દર્યોનાં હૃદય નવ સૌન્દર્ય ધરતાં,
 “ અને સૌન્દર્યોને ચરણ પડનારાં દુઃખી થતાં. ”

અરે મારું કહેવું જગત સુણનારું પણ નહીં,
 સદા ઘેલું ઘેલું જગ નીરખી સૌન્દર્ય બનશે ;
 અરે ! કોણે ઝાલ્યો હૃદયધબકારો હજી સુધી
 વહે છે તે જ્યારે ઝળહળિત સૌન્દર્ય પરથી ?

લવું છું હું એ આ જુજ નયન નીચાં દબવીને,
 અહા ! ખેંચે કિન્તુ હૃદય મન નેત્રો ફરી તહીં ;
 અને ત્યાં જોતાં તો નરમ બનતો કે ગળી જતો,
 અરે ત્યાં જોતાં તો હૃદય સઘળું અપીં જ જતો.

સ્મૃતિમાં એ જાગે તુજ વદનને હું મુજ નહીં;
 પછી મારો મારા ઉર પર કશોએ હક નહીં ;
 કહે, શું છે બાદુ ? કહીંથી તુજને એ જડી ગયું ?
 પ્રયોગોને માટે મુજ હૃદય ક્યાંથી મળી ગયું ?

અરે ? જોતાં તુંને જિગર ફરિયાદો નવ કરે,
 સહું તે સૌ રહેવા ફરી જિગર તો તત્પર બને ;
 “ સહું, ” એ કહેતાં એ જિગર શરમિન્દું થઈ જતું,
 દિસે ઘા મોટા એ કુસુમકળીવર્ષાદ સરખા.

ચીરાવું, રેસાવું, તરફડી રીખાઈ સળગવું,
 શૂળીના કાંટાની અણી પર પડેવાઈ મરવું ;
 દિસે દહાણું એ તો અગર રસનાં પાત્ર મધુરાં,
 ચહું એ રહેરાની મુખથી કુરબાની સર્થ જવા.

પછી ધિક્કારું શે મધુર મુજ એ દહાણુ ઉરની ?
 બહુ તો યાયું કે તુજ પદ મહીં શીર્ષાં ઝુકવી;
 જહાંગિરી આવી કયમ કદિ ગુલામી ગણીશ હું ?
 “ હવે ધિક્કારું; ” એ કયમ કદિય બોલો કહી શકું ?
 નહીં સત્તા તારી પ્રણય મમ આવેા ડગવવા,
 “ હવે ધિક્કારું. ” એ મુજ ઉચ્ચી શબ્દો કઢવવા;
 કરી લે આહિ તે પણ નહિ કહું જે નવ કહું,
 કરી લે આહિ તે પણ નવ બને જે નવ બન્યું.
 વહન્તો પ્રેમપૂરે તે ધિક્કારે અટકે નહીં,
 પ્રેમના શત્રુનો પ્રેમી ના ના આશ્રય લે કદી.

૪--૨--૯૭;

હમારી ગુનેહગારી.

અરે ! તે બાગમાં તું પર નગર મેં ફક્ત કીધી 'તી,
 જિગરમાં આહ દીધી મેં, ગુનેહગારી અમારી એ !
 કરે સૌ તે હમે કીધું, ન જોયેલું હમે જોયું !
 મગર એ આહને માટે ગુનેહગારી હમારી છે !
 હતી ત્યાં ગુલછડી, દિલબર ! હતી તેની કળી ખીલી;
 ઝૂકી ચૂંટી કહ્યું “ લેજે, ” ગુનેહગારી હમારી એ !
 કળી દેતાં જિગર દીધું ! ગમીનું જામ પી લીધું !
 તૂટી દિલની લગામો એ ! ગુનેહગારી હમારી એ !

“ ખુદાની બન્દગીમાં કર મને શામિલ તું દિલબર !”
કહ્યું મેં તે ન સુણ્યું તે ! ગુનેહગારી હમારી એ !

લગ્યો એ ઇશકના બોલો ! અધૂરું કાંઈ તું બોલી !
ગણ્યો મેં ઇશક એ બોલે; ગુનેહગારી હમારી એ !

“ અયે દિલદાર ! તું દિલમાં ગુલોને રાખનારી છે !”
હમે એ સૌ કહ્યું જૂઠું ! ગુનેહગારી હમારી એ !

ખુદા બાણે ગઈ તું ક્યાં ! ખુદા બાણે ભમ્યો હું ક્યાં
જૂઠી આશા ધરી હૈયે, ગુનેહગારી હમારી એ !

કરી પેદા તમે આશા હમે તેની બન્યા ક્યામત !
અરે ! એ ખૂનને માટે ગુનેહગારી હમારી છે !

ગુન્હા લાખો મહીં છું હું ! મગર તુંને કર્યું છે શું !
હવે એ પૂછવું તે એ ગુનેહગારી હમારી છે !

સબ હું લોગવું છું હા ! સબબ વિણ રોઊં છું કેા હીં
સબ એ વેઠવામાં એ ગુનેહગારી હમારી છે !

ગુન્હામાં જે ગુનેહગારી સબમાં તે ગુનેહગારી !
સબથી છૂટશે ક્યારે ગુનેહગારી હમારી એ !

હવે આ ગીત ગાઉં છું ! હવાને હું સુણાવું છું !
દિવાનાની દિવાનાઈ ગુનેહગારી હમારી છે !

દિવાનો તો કર્યો છે તેં ! કર્યો આ ગીત ગાતો તેં !
ગુનેહગારી તમારી એ ગુનેહગારી હમારી છે !

ખુદા પાસે કહું છું, કે “ ગુન્હા તારા હમારા હો ! ”
 ગુનેહગારી સનમની એ ગુનેહગારી હમારી છે !
 હમારૂં સૌ તમારૂં છે ! તમારૂં સૌ તમારૂં હો !
 મગર તારી ગુનેહગારી ગુનેહગારી હમારી હો !

૭-૨-૯૭,

ક્યમ પ્રેમ ગયો ?

ક્યમ પ્રેમ ગયો ? ક્યમ પ્રેમ ગયો ?

ક્યમ પ્રેમ ગયો પ્રિયનો સમજો ?

વદને ન કશોય વિકાર થયો !

હસતાં ત્યમ તે હસતાં નયનો !

મળતાં ન કશોય વિરાગ જડ્યો !

હૃદયે ધબકાર ન મન્દ પડ્યો !

મુજને મળવા પગલું ઉપડ્યું,

તવ ત્યાંય નવીન કશુંય દીઠું !

મમ છાતી મહીં દિલ એ ધડક્યું !

સહુ જેમ હતું બસ તેમ હતું !

ઊરમાં મુજ સંશય કેં કરવા !

અહ ! કાલ કશોય મને ન મળ્યો !

ગઈ કાલ હતો ! નથી આજ હવે !

પ્રિયનો બસ એમ જ પ્રેમ બન્યો !

અહ ! દારુણ આ અવધિ વચમાં
 પડતા પ્રણયે ન વિરામ લીધો !
 સુખ મંગલનું ઝરણું વરસી
 ગઈ આ દિલ કેમ જ કાંઈ ચીરી !
 કયમ પ્રેમ ગયો ? સમજ્યો ન “ ગયો ! ”
 ત્યમ પ્રેમ ગયો ! ત્યમ પ્રેમ ગયો !

૮-૨-૯૭.

एक प्रश्न.

કહ્યું છે મેં વહાલી ! બહુ વખત આ એક જ તને.
 “ તને ચાહે તેથી અધિક મુજ ત્યાં આ દિલ હશે; ”
 કહેશે તું “ રેરે ? પ્રણય પલટે તે પ્રણય ના, ”
 અરે ! કિન્તુ શાને પ્રણય પલટે તે પ્રણય ના ?

ન શું તેં જોયેલી શશી પછી રવિની ઝળક તે ?
 ન શું આપ્માન્તે એ અનિલલહરી શીતલ બને ?
 ન શું તું બાણે કે કુદરત બધી એ પલટતી ?
 પછી આ હૈયાને કદિ પલટવા કાં હક નહીં ?

મળાયું ત્યાં સુધી તુજ જિગર સાથે મળી રહ્યો,
 સદા વહાવાનું તો વચન નવ કોઈ દઈ શક્યો ;
 હવે તારા ઝોંટા મુજ હૃદય ના ના સહી શકે,
 હવે અન્તે એથી અરર ! મુજ ધિક્કાર મળ્યો.

“ ન આહો તે તુંને” કહીશ નહિ એવું કદિ મને,
 અરે ! લોળી બહાલી ! પ્રણય નહી બાણે પ્રણયને;
 ભલા કેવી પ્રીતિ તુજ હૃદયની છે મુજ પરે ?
 દયા તારી શું છે મુજ જિગરના આ દુઃખ પરે ?

લઉં છું હું નિદ્રા સ્મરણ કરતાં એ વદનનું,
 અને સ્વપ્ને જોઉં સ્મિતભર સદા એજ મુખડું ;
 પ્રભાતે ચુમ્બીને “પ્રિયતમ ઉઠા !” એમ વદતાં
 થયેલું કેં કેા દી તુજ હૃદયને છે દુઃખ ભલા ?

૯-૨-૬૭.

પાણીનું પ્યાલું.

બહાલી ! પાણીનું પ્યાલું !

ભરી તું દેજે છેલ્લું, બહાલી ! પાણીનું પ્યાલું !

કોણ નશેા દરશે હવે ? શું મસ્તીથી થાય ?

તું મસ્તી મુજ દૂર તેા શું છે મસ્ત ઉપાય ?

પાજે પાણીનું પ્યાલું !

પાણી પા મુજને પ્રિયે ! પછી સુખે જા દૂર !

પાણીના જ નશા મહીં રહું સદા ચકચૂર !

એક જ પાણીનું પ્યાલું !

પાણી જે તું પાય તે નશાદાર દિન લાખ !

એજ ધૂનમાં ગાઇશું ગીત લાખ દશ લાખ !

દે દે પાણીનું પ્યાલું !

તોડી જે સુખથી ચીસો ને મદિરાનું જામ !
તોડું છું ઉર આજ હું ! તને હજી આરામ !
તોયે પાણીનું પ્યાલું !

મળ્યાં હોત ના આપણે, થઈ હોત ના પ્રીત,
પડ્યાં હોત જૂદાં ન તો દિલે હોત ના ચીર !
પણ આ પાણીનું પ્યાલું !

કોણે પાચું હત પ્યાલું ? આવું પાણીનું પ્યાલું ?
મીઠું આજે આ પ્યાલું !

૧૦-૨-૬૭.

હવે આરામ આ આવ્યો.

કહીં છે એ જિગર મારું ? કહીં છે આંસુની ધારા ?
કહીં આનન્દ છે મારો ? સહુ મિજમાન એ પ્યારાં !

સહુ મિજમાન એ દીનાં હવે ઘર આખરે સૂનું !
ઉપાડું ભાર હું મારો ! મદદ કોની કહીં માગું ?

દયાના શબ્દનો કાને પડે ભણકાર ના કો દી !
સદાની પાયમાલીના ભર્યા ભણકાર છે આંહીં !

અહાહા ઇશક ! તુંમાં હા ! જહુ આનન્દ રેલ્યો 'તો !
હતો હું આહતો ત્યારે ભરી દિલ જૂન મહાલ્યો 'તો

અરેરે ઈશક ! તુંમાં રે ભર્યા ખ્યાલાં ગમીનાં એ !
હવે તે જાત મારીથી કરું સાખીત છું આજે !
મગર છાલાં 'હેલુ' આ જિગર જ્યાં ખૂન ચાલે છે,
“ હવે આરામ આ આવ્યો ! ” કહે ધબકારમાં આજે !

૧૦-૨-૬૭.

જન્મદિવસ.

ત્રેવીશ વર્ષ મહીં સ્વપ્ન અનેક વીત્યાં,
વીતી અનેક દુઃખનીય પરમ્પરા ત્યાં ;
શું તેટલો જ ઇતિહાસ હશે અમારો ?
શું દહાણ કાલની મળી બસ એટલી જ ?
યોગો બધા મુજ બહુ પણ જીર્ણ ભાસે,
ને આ હવે હૃદય વૃદ્ધ થતું દિસે છે ;
જે ચાર જન્મદિવસો વહી કાલ જાશે,
ને મૃત્યુની જલદ પાંખ સમીપ થાશે.
મેં પ્રેમમાં તડકતાં મમ શાન્તિ ખોઈ,
આનન્દની મધુર પાંખ ન ક્યાંય જોઈ ;
હૈયું કહે, ‘ જીવિત એમ જશે જ રોઈ, ’
શું દહાણ કાલ ધરશે બસ એટલી જ ?
ક્યાંએ ન શું અનુભવો મુજ સંકળાશે ?
શું મૃત્યુ પાછળ નહીં ગતિ કાંઈ થાશે ?

મૃત્યુ જ કાજ ઉર થું દુઃખ આ સહે છે ?
તો ઝિન્દગી ન જીવવા સરખી દિસે છે !

આજે જ ઝેર મધુરં કરી કાં ન પીવું ?
સાચું જ હો મરણ તો કયમ આમ રોવું ?
થું છે પછી અનુભવો કડવા સહીને ?
આ ઝિન્દગી ન જીવવા સરખી અરેરે ?

આ ઝિન્દગી દુઃખભરી સુજને મળી કાં ?
માગી હતી નવ અને નવ રાખવી છે ?
શ્રદ્ધા રહી રસ મહીંય કશી મને ના !
અન્ધાર મૃત્યુ મધુરં મધુરં દિસે છે !

અન્ધાર મૃત્યુ મધુ તો કડવો ઉઝાસ,
ને સ્વપ્ન ના જીવિત તો નકી સ્વપ્ન મૃત્યુ;
છે રાત્રિનો દિવસ કે દિનની નિશા છે ?
થું હું હઇશ ખસ એક જ સ્વપ્ન સ્વપ્ન ?

કે હું અનન્ત યુગનો તરનાર યોગી,
બનાર જે હજી અનન્ત યુગો તરીને,
તે આમ આજ દુઃખ ને દિનને ગણાન્તો,
આંહીં પડેયો, અરર ! ચેતનહીન છેક ?

હું સ્વપ્નનો અનુભવી નવ બાણતો કેં,
શંકા પરન્તુ સુજને સુજ સ્વપ્નમાં કેં;
જીવી શકું ન સુખથી, મરી એ શકું ના,
બાણી શકું ન જગ છે અથવા નહીં આ !

યોગ્ય જે નિરખવું નિરખે છે,
 યોગ્ય ના નિરખવું નિરખે શે ?
 જિન્દગી સમજ તો જીવને, ને
 મૃત્યુનો અનુભવે સુખથી લે !

૧૧-૨-૬૭.

હું તારો હું.

અરે મીઠા આત્મા ! મુજથી કર જે હોય કરવું,
 સદાનો તારો હું, અરર ! પણ એ ના વિસરવું;
 હુઃખે ડાળાયેલી લહરી મુજ હૈયા ઉપરની,
 સુવાડું છું તેને પ્રણય અણમૂલો તુજ સ્મરી.

રહી થોડી બાકી તુજ પ્રણયની એક કલિકા,
 નહીં ઢાળું તેને ! જીવિત મુજ ઢાળું કયમ ભલા !
 વિનોદે તેને તો હૃદય મુજ આશ્વાસિત કરી
 હજી મીઠાં ગીતો મરણ સુધી હું ગાઈશ, સખિ !

હુઃખોની જવાલાથી સુરસ સુખપંખી ફૂકડશે,
 વિચારો સૌ મારા જળહળ થતી પાંખ ધરશે;
 નભે નાચ્યન્તી તે * * *
 તહીં સુધી એવાં મધુર ગીત ગાઈ ચકીશ હું.

અહોહો ! એવું કે તુજ જિગરનું આ જિગરમાં,
 હશે એવું માફ કંઈક પણ તારા હૃદયમાં ;

અરે ! બન્ને વચ્ચે પ્રણય વસતો એક દિવસે,
નિશાની તેની એ તુજ હૃદયને શું નવ રુચે ?

મને ખેંચે છે તે તુજ જિગરને શું નવ અડે ?
ન શું મારે માટે તુજ જિગરમાં સ્થાન જ મળે ?
અરે ! હું તો તોયે જરૂર વસનારો તુજ ઉરે !
અરે ! તોયે તું ને હજી લઈ જનારો નહીં પડે !

૧૪-૨-૯૭.

નૂતન સખા પ્રતિ.

મુજ જિગર આ ક્યાંથી ક્યાંથી તને નજરે પડ્યું ?
મુજ જિગર આ રે રે ! શાને સખે ! દિલથી જડ્યું ?
રુદનમય ને ઢોળાયેલું વળી રસહીન છે !
તુજ તરસ આ મારાં આંસુ સખે ક્યમ છીપશે ?

અહહ ! રણુમાં છાયા શોધી ફરી રણુમાં પડ્યો !
અરરર ! દિશા જૂહીમાં તેં પ્રવાસ શરૂ કર્યો !
વિખરી પડતી હોડી આ તો તને ક્યમ તારશે ?
ઉઠધિ તરવા આવું ખોખું ! ન સાધન યોગ્ય છે !

દરદ દિલની મારી પાસે નહીં જ દવા, અરે !
મુજ દરદની તારી પાસે નહીં જ દવા હશે !
રુદન કરશું ત્યાંએ અશ્રુ નહીં મળશે, સખે !
સ્મિત કરીશ તું ! મારે માટે નથી હસવું હવે !

મુજ રુદનની વાતોથી તું રડીશ કદી કદી,
તુજ રુદનથી મારી આંખો હવે પલળે નહીં;
મુજ નયનને રોવાનો તો સુકાલ વહ્યો ગયો,
મુજ જિગરની રેતીમાં તો ઢુકાળ પડી રહ્યો.

અતિ અતિ સખે ! મોડું મોડું તને ઉર આ મળ્યું,
મુજ હૃદયનું લૂટાવાનું લૂટાઈ સહુ ગયું ;
રસિક બ્રમરા ! આ વાડીમાં નથી હસતું કુલે,
મુજ ચમનના ક્યારા સર્વે સુકાઈ લૂખા દિસે.

હૃદયવનના મીઠાબોલા મુસાફર હંસલા !
વિપુલ જલના વાસી લોખા ! ન માનસ હોય આ !
શ્રમિત દિસતો તોયે જા જા જહીં તુજ સ્થાન છે !
ઉજડ વનમાં શાનો, બાપુ ! કશોય વિરામ છે ?

બહુ ત્યજી ગયાં ! છે તે જાતાં ! નિવાસ ન ત્યાં ઘટે,
તુજ હૃદયની જ્ઞાતિ આંહીં વળી નવ લાધશે ;
સહુ ત્યજી ગયા ઘોખો તેનો મને ન મળે કશો,
પછી કયમ કહું રોકાવાનું તને ઘડીએ ? અહો !

મુજ જિગરના કાંટા તુંને શું આદર આપશે ?
કમનસીબની છાયાથી એ ન કે' સુખ સાંપડે !
મુજ જિગર જ્યાં પમ્પાળે ત્યાં પડે વ્રણ છે ! સખે !
દરદમય આ શાને આવી જિછાત મહીં પડે ?

સહુ મધુરતા જેને માટે બ્રહ્મ ધરતો રહે,
અરર ! કદુતા પીવા તેને શું શોખ થતો હશે ?

મુજ નિગરથી બાઝી, લોખા ! ખુવાર થઇશ ના,
મૃદુ હૃદયની પીડા હુંથી સહાઇ શકાય ના.

મૃદુ હૃદયની પીડા ભેઈ જળી જ ગયેલ છું !

મૃદુ હૃદયની પીડા ભેવી હળુય રહેલ શું ?

મુજ હૃદયમાં કાંઈ ખોળો દયારસ ના વહે,

પણ જખમીને કોઈ દીએ ન ધાયલ પીડશે.

મૃદુ હૃદય શું તારૂં આંહીં નકી ધરવું કયું ?

મુજ નિગરની સાથે તેં શું નકી મરવું કયું ?

નહિ નહિ સખે ! બવા દેને ! ન સાહસ આ ઘટે !

હઠ કરીશ ના ! તારૂં હૈયું સલામત ના દિસે !

પણ હૃદય બે તારૂં આંહીં નકી ધરવું કયું ;

મુજ નિગરની સાથે તેં બે નકી મરવું કયું ;

તુજ નિગરની જવાલા તો હું ગળીશ સુખે સખે !

તુજ નિગરને જે મીઠું તે ધરીશ સુખે સખે !

પણ હૃદયના લહાણામાં બે હલાહલ સાંપડે,

તુજ હૃદયનું હુંમાં ઇચ્છ્યું તૂટી જ પડ્યું દિસે ;

તુજ અમી તણું મીઠું ટીપું ન રેડીશ બાઈ ! ત્યાં,

કટુ ઝરણ એ એ બિન્દુથી અમી ન બને કદા !

મુજ નિગરના કાંટા તુંથી નહીં ખરશે સખે !

મુજ નિગરના કાંટા બતાં ન જીવીશ હું સખે !

પ્રતિ હૃદયને પોતાનાં છે નકી મધુ આંસુડાં,

પ્રતિ હૃદયનું હૃયું અન્યે ઉઠેલી શકાય ના.

મુજ હૃદયનું ખેંચાતાં છે ગયું નમી કામદું,
બહુ યુગ જતાં કોઈથી એ થશે ન હવે ઉભું;
કંઈ કરીશ તો તારા સર્વે પ્રયાશ વૃથા જશે,
રડીશ નહિ તું ! છોડી દેજે ! મને રડવું ગમે !

૧૬-૨-૯૭.

एक सवाल.

નયનો મૃદુ વત્સલનાં રડશે,
ધરણી પર સૌજ સખા ઢળશે,
મુનકાર મહીં પડનાર પડી મુજ
મૃત્યુ પછી મુજને સ્મરશે.

પણ માલિક આ દિલનાં વમલો !
નભતારકયુગ્મ સમાં તરતાં મૃગ
બહુભર્યાં રસસાગર શાં દગ
શું નવ આર્દ્ર થશે કમલો ?

૧૬-૨-૯૭.

हरकनो बन्दो.

ને ઈશક ના તો શું ખુદા ? આલમ કરી તોયે ભલે !
ને ઈશક ના તો શું જહાં ? એને ખુદા એ શું કરે ?

આ કારખાનું ઇશ્કનું જો જો તપાસી ખૂબ ખૂબ !
આ ખેલને આ ખેલનારો એક નૂરે ઇશ્ક છે !

એથી ઠરું તો ક્યાં ઠરું ? કોને ખુદા મારો ફરું ?
જ્યાં લાઇલાજી સર્વની ત્યાં કોણ કોને હાથ દે ?

રે ! ઇશ્કનું છોડી કદમ માગું ખુદા, માગું સનમ !
શું છે ખુદા ? શું છે સનમ ? એને બિમારી એજ છે !

ક્યાંએ હશે જો કો ખુદા તો ઇશ્કનો બન્દો હશે !
જો ઇશ્કથી જૂદો થશે તો ઇશ્કથી હારી જશે !

જો હો ખુદા તો હો ભલે ! તેની હમોને શી તમા ?
છે ઇશ્કથી તો ના વડો જે ઇશ્ક માફ તાજ છે !

છે ખાક ચોળી છાપ મારી ઇશ્કની જેને દિલે
દાખલ થતાં તેને બેહિશ્તે રોકનાર કોણ છે ?

જો કો હમોને વારશે, કોઈ હમોને પૂછશે,
તો ઇશ્કની ડૂંકે હમારી લાખ કિલ્લા તૂટશે !

છું સખ્ત જખમી મસ્ત દારૂ પી બન્યો બિમાર છું !
પણ ઇશ્કથી બીજો હમોને જીતનારો કોણ છે ?

હા ! નાસ્તિકો સૌ આવજો ! ખંજર તમારું લાવજો !
આ ખૂન-કાઢી તો જીવો ! કાતિલ એ પાણી થશે !

જે ઇશ્કનો બન્દો ઠર્યો તે છે ખુદાઇનો ખુદા !
આહો ખુદા શું ? લોક શું ? કે કોઈ શું તેને કરે ?

(૩૫૯)

સૌ ઇશ્કના બેદાદ દિલના દર્દને ધિક્કારતાં !
આંજી જીવે પણ આંખમાં એ એક દી સુરમે તમે !

જે પાયમાલીમાં હમારાં છે ભરેલાં આંખડાં,
તે એક ટીપું લાખ દુનિયાં વેચતાં ના ના મળે !

કીમત હમારી પૂછશો, તો એક દિલનું બિન્દુકું !
વેચાઇએ આનન્દથી લેજો સુખે જેને ખપે !

છે તો હરરાજી તોય મોંઘો ઇશ્કનો આ માલ છે !
જે ઝિન્દગી રેનાર હો તે આવજો લેવા ભલે !

ખૂન નિચાવી અહીં છે જાપ જપવો ઇશ્કનો !
ગરદન કપાવી શીર્ષની માળા ખનાવો તો ભલે !

એ મન્ત્ર જપતાં જગશે ભૂતાવળો લાખો અહીં !
એ દેખતાં ડરશે નહીં તો ખેલશું આવ્યા ભલે !

ગુલામ થઈ રહેશું સદા પણ બાદશાહી મહાલશું !
માલીકના દિલનું કરીને તખ્ત સૂનારા હમે !

હા ! લાખરંગી ઇશ્કનું કે એકરંગી જામ છે !
મસ્તાનના મસ્તાન એવું જામ પીનારા હમે !

આવો, ભરી પીજો અને એ જીરવી લેજો નશો !
નહિતો સદા માટે શરાબો સોંપજો પીનારને !

એ તો હમારી માદરે પાચું હમેને જન્મતાં,
ને મોતની મીઠી પથારીમાં બચું એ એજ છે !

એ ઇશકની લાલી મહીં લાખો ખુદા ઘેલા બન્યા !

એ લાખમાંના એક પણ જૂદા જ કેં ઘેલા હમે !

૧-૩-૬૭.

સ્નેહરૈયિલ્ય.

તને ચાહું કેવું ? કયમ કહી શકું તે પ્રિય તને ?
શશીને ના કહેતી નિજ પ્રણય કે દી કુમુદિની !
અરે ! ખૂંચે તોયે તુજ હૃદયની આ શિથિલતા !
નહીં દોષો તારા પણ નસીબની વાત સઘળી !

કહી વેળા જાતાં તુજ હૃદય કેં આદ્ર બનશે,
કહી ત્યારે તો આ મુજ હૃદય રૈયિલ્ય ધરશે;
વિરાગી ના લૂછે પ્રણયી રસીલાં સ્નિગ્ધ નયનો,
પછી શું એ અશ્રુ મુજ ઉર પરે કાર કરશે ?

અરે ! આ પ્રીતિમાં મુજ હૃદય રોકી નવ શકું,
ન પ્રીતિમાં પાછું હૃદય મમ વાળી શકીશ વા,
વહી જાતી પ્રીતિ અરર ! કદિ એ ના અટકતી,
નહીં ભીની થાતી, અરર ! રડવાથી શિથિલતા.

રડે મારી પ્રીતિ તુજ હૃદયની આ શિથિલતા,
કહી તું એ રોશે મુજ હૃદયનું એવું જ કંઈ;
દિસે નિર્ભયિલો પ્રણય રડવાને શિથિલને,
છતાં તું માટે એ કમ વધુ જરી કોમલ થજો.

૩-૩-૬૭.

(૩૧૧)

૫ મૂર્તિ.

— ૦૧૧૦ —

કંઈક દિવસો સુધી નયન અન્ધ રાખ્યાં અરે !
ન એ મૃદુ છબી છતાં હૃદય પાસ આવે હવે !
ન યાદ મુખડું રહે ! ન વિસરાઈ જાતું વળી !
રહી હૃદયમાં ન તે નયન પાસ આવે છબી !

અહો જિગરનાય આ જિગરમાંજ પાળી હતી,
જરાય પ્રતિમાં ન તે જિગરને હવે ધીરતી ;
હજાર રમતો કરી વદન છેડે ઉડી ગયું ;
સ્મૃતિ ન સ્ફુટતા ધરે, નિરખતાંય જે દાઝવું. !

અનેક વદનો અહીં જગતમાં સદા આથડે,
અનેક વદને સ્મિતે અમી તણા ઝરા એ વહે ;
સમાન મુખનાં વળી જગતમાં દિસે જોડલાં,
ન કાં વદન એ તણી જરીય છાય કેા ધારતાં ?

અહો ! વદન એ કંઈ વદનમાં કંઈ દેખતાં,
છતાંય સમતા જરી નયન આ ન જોઈ શક્યાં ;
હજાર મુખડે ફરી નયન અન્ધ આજે બને,
હજાર મુખડે ફરી નયન તો નિરાશા ધરે.

થયાં પ્રથમથીજ આમ વદનો કંઈ વેગળાં,
ગયાં પણ ગયાં દઈ વદન અન્ય આ નેત્રમાં ;
ગયાં વદન તે ગયાં ન સુનકાર હૈયે ભરી ;
ગયાં મૃદુ મુખો વધુ મૃદુ મુખોજ નેત્રે ધરી.

અરે ! યજ્ઞ હવે ન અન્ય પ્રતિમા ખડી થાય છે,
 ન દાહ સળગે અને જિગર ખાક ના થાય છે ;
 ન અન્ય વદને ન અન્ય નયને ઠરે નેત્ર આ,
 ન બન્ધ પડતો અને ધુંધવતોજ હૈયે ધુંવા.

ધ્વનિ મધુર કેા છતાં નભ થકી સુષુપ્ત દિસે,
 મને શશી, રવી, અહો, ઝરણુ, વૃક્ષ, સૌ નેતારે ;
 અહા ! હૃદય કાજ આ જરૂર વિશ્વ મૂર્તિ બને,
 છતાં કચમ હજી ન એ નવીન મૂર્તિ ચાંપુ ઉરે.

પ્રવાસ હૃદયે કર્યો પ્રણય શ્રેષ્ઠનો વાંછતાં,
 ચડયું ગિરિવરો, તર્યું ઉદધિઓ ભમંગે સદા ;
 નવીન વદને નવીન નયને ક્યું મ્હાલતું,
 નવિન જિગરે નવાં મધુર આંસુડાં ઢાળતું.

હવે હૃદય આ ન લે હૃદય કેમ પ્રજ્ઞાંડનું ?
 હવે કુદરતે બને હૃદય કેમ અદાહીલું ?
 ન ફાંસ નડતી તહીં કચમ ભદા શુભી પેખતું ?
 ગયા મુખ ભણી હજી કચમ ઢળી ફરી આંખતું ?

નવીન મુખ ચુમ્બતાં જિગરમાં ન દાગે થરો,
 પ્રભુમય થતાં ન શોચ ડર ભીતિ કેંએ ધટે ;
 ન કેમ કરવી હવે રમત વિશ્વવ્યક્તિ થકી ?
 ન કેમ ભાળવું હવે ગહન ચારની આશી ?

અનન્ત મુખડાં અનન્ત મુખડાં જહીં આંખડે,
 ત્યજી વદન એ ગયા મુખની કેમ કાંસા ધરે ?

અનન્ત યુગનું અહીં વચન પ્રેમનું લાધતું,
અનન્ત યુગમાં લગી નિજથી કેમ ના ખેલ તું ?

અનન્ત યુગ તો જતાં નવ કશીય વેળા જશે,
ન ખેલ કરવા પછી જગત એય પુરું થશે ;
ન સાથ કરશે પછી શરી, રવી, અહો સામટા,
ન કાંઈ રસ પામશે હૃદય એકલું ચાલતાં.

ન લાખ યુગમાં લગી નિજથી ખેલ-હુંથી બને,
વિના વદન એ સદા હૃદયપ્રસા લૂપું અરે !
ન મોક્ષ મધુતા ધરે, પ્રણય શુષ્ક ખારો અહીં,
વિના વદન એ નિજત્વ નિજનુંય પૂરું નહીં.

વિના વદન એ પછી હૃદય આ ન જીવી શકે,
અહો ! વદન એક આ જગતથી વિશાળું દિસે ;
અરે ! વદન એ વિના જગત શૂન્ય સૂનું નકી,
અને વદન એ ગયું નયન ખઠાર કયાંએ લૂટી.

ન સાદ ઝરણાં તણા, ગીરિ તણા, શરીના ગમે,
ન કેં કુદરતે મને હજીય એન લાધ્યું દિસે ;
કદાપિ હજી યોગ્યતા હૃદયની થઈ ના હશે,
હજો જ જ્યમ હો છતાં વદન એ વિના ના રહે.

મને વદન એ દઈ જગત આ લઈ લે સુખે,
નહીં કરગરું, નહીં ટળવળું, પ્રભુ ! હું હુખે;
ન અન્ય સુખની હવે કરીશ માથ ! હું પ્રાર્થના,
મને વદન એજ દે જિગર સાથ આ ચાલવા.

૧ સ્થલ.

હૈયું આ ત્યાંનું ત્યાં ચોટયું :
ત્યાંનું ત્યાં જોટાયું જોટયું :
લોટયું પુષ્પે ત્યાં સાથી તે
મુખડું ત્યાંનું ત્યાં :

ત્યાં તો હાવાં નહીં જાવાનું :
પ્રેમપૂરમાં ના નહાવાનું :
રોતાં અન્ત સુધી ગાવાનું :
“ એ સૌ ત્યાંનું ત્યાં ! ”

૧૮-૩-

મારું ભાવી.

ભાવી કાંઈ એ ના મારે :
કાંઈ એ રોવું ના ઠારે :
આંખ અગાડી જોતાં હારે :
તાણું શું છે કે ?
ભાવી ભૂત તણા બણકારા :
એની એ આંસુની ધારા :
એના એ દુખડાંના વારા :
શું છે તાણું કે ?

૨૩-૩.

હૃદયસ્વલન.

—૦૧—

જરા કેં જાગ્યું ' તું વદન મૃદુ એ આ સ્મૃતિ મહીં,
હતું અશ્રુ આંચું જરીજ નયને એકજ હજી;
વહેવા ધારામાં નયન તલપીને ટમટમ્યાં;
રહી છાતી કમ્પી મધુર ઠવિતામાં થડકવા.

હતું ચિત્રે આંચું વદન નવ પૂરું રમતમાં;
હતા જાવો પીધા રસમય હજી ના હૃદયના ;
નહીં દહાણું કાંઈ પ્રિય વદનનું હું લઈ શક્યો,
તહીં હૈયું ફૂટી મધુર રસ એતો ઢળી પડ્યો.

અરે ! રોકી કોઈ સ્ખલન ઉરનું આ નવ શક્યું ;
ગવાયું ના હુંથી, રુદન કરવું એ નવ બન્યું;
ભરાયું તેવું આ મુજ જિગર ખાલી થઈ ગયું,
સખી મીત્રે કાવ્યે મધુર રસ ના કેં ધરી શક્યું,

અતિ પ્રીતીની આ મુજ જિગરને રાવ કરવી,
ઘટે આંસુડામાં જરીક મુજ આ આંખ ઠરવી ,
જરા રાવા, ગાવા, મધુર રસનું અર્પણ થવા,
મૃદુ હૈયા ! દેજે મુજ સખી પ્રતિ વાત કરવા.

૨૪-૩-૬૭

—૦૨—

સ્વલિતહૃદય.

—૦૩—

આ ઉરથી ના ગીત ગવાશે :
ના રસ આ ઉરથી અપાશે ;

(૩૬૬)

નિચોવાશે સ્પર્શ પહેલાં
દ્રવતું હૈયું આ !

રોયા પહેલાં રોધ બાતું :
આસુડું સૂકાયું થાતું :
ઢાળાધને ચાલ્યું બાતું
કુણું હૈયું આ !

૨૪-૩-૬૭.

કોને કહેવું ?

ઉડા દુઃખડાં કોને દેવાં ?
પૂરાં ધાયલ ક્યાં છે એવાં ?
લાખ મળે છે જેવાં તેવાં :
કહેવાં કોને રે ?

હૈયાના તો તારો તૂટ્યા ,
ગાવાના સૂરો એ ખૂટ્યા :
આંખલડીના તારા ફૂટ્યા :
કહેવું કોને રે ?

૨૫-૩-૬૭.

નિઃશ્વાસો.

હૈયું આજ નિસાસા લેશે :
આસુડાંને પૂરે વહેશે.

(૩૬૭)

જાડાં હુઃખ નિચોવી દેશે :
આળ કોણુ એ ઝોલે છે ?

વાયુ ફર નિસાસા લે છે,
એનાં હુઃખડાં કોણુ સહે છે ?
એનું છે તે એનું એ છે :
નિસાસા એકલડું લેશે !

૨૫—૩—૬૭

एकलो हुं.

જ્યોત્સ્ના ચોપાસે રહે છે :
ચોપાસે તારા ખેલે છે :
શાન્ત નિશા ગાતી ચોપાસે :
કો મારી પાસે ?

જે આ આંખમાં નહાનારૂં,
જ્યોત્સ્નામાંથી રસ પાનારૂં,
તે તો ફર થયું થાનારૂં :
શું મારી પાસે ?

૨૫—૩—૬૭

रजा.

હાવાં જ્યાં ફાવે ત્યાં જાતું :
જ્યાં ફાવે ત્યાં રો વા આ તું :

(૩૬૮)

ઢોળી દેઢેયું ફાવે ત્યાં :
શું આંહીં દે ત્યાં ?

રોતું રો તું હી ને રાતે :
ડબી જ તું એજ અખાતે :
એ રાત્રીને ન્હોય પ્રભાતે :
જા જ્યાં ફાવે ત્યાં !

૨૫-૩-૯૬

ઘા,

વાંભ ભરી ક્યાંની ક્યાં મારી :
ક્યાંની ક્યાં ભોંકાઇ કટારી :
રક્તાનીક ચાલી ક્યાંની ક્યાં :
ગૂમ થઇ તું ક્યાં ?

કોની પામે ઘા ખોલાવું ?
કોને સાદ કરી ખોલાવું ?
ખોલે છે પડઘા દૂરે ત્યાં,
“રેરે ક્યાંની ક્યાં !”

૨૬-૩-૯૭

દેશવટો.

ઝરમર અધરે વરસે મોતી,
કુલડાં આંખડીને ખૂણેથી,

(૩૬૯)

એ મુખડાનું વાસી દિલડું
દેશવટે ઉઠાસી રે !

પાળેલું પોષેલું પંખી,
રણવગડામાં મરતું ઝંખી,
નાગ ગયો હૈયામાં ડંખી,
તલકે પ્રેમપ્રવાસી રે !

૨૬-૩-૯૭.

ભ્રમર.

આંખલડી તારી કાં રોતી ?
ભ્રમરા ! કુલડું લેને ગોતી !
કળી નાનુકડી તુને જોતી,
તોયે કાં રોતી ?

પ્રેમપુષ્પ રોધ જોવાનું,
લાઘ્ય ત્યારે એ રોવાનું,
ગૂંથાતાં હૈયું ખોવાનું,
રહેશે આંખલડી રોતી !

૨૬-૩-૯૭.

પ્રેમાધીન.

કાચે તાંતણલે ટાંગ્યું છે,
ભાંગે તો હૈયું ભાંગ્યું છે.

(૩૭૦)

એ તો કાચ તણી જ કટોરી
તોડી દેશે એક ટકોરી !

એ તારું તેથી તુંને શું ?
એને મન તો ના છે શું શું ?
વેચે તો વેચાયા થાશું,
આંસુડે પગ ધોતા બાશું !

૨૬-૩-૯૭.

હસવા કહેતીને.

રોવાનું કહે તો રોવાશે :
હૈયું કાંઈ હલકું થાશે !
શાને ખાલી હસવા કહેવું ?
ક્યાંથી હસશે ભારે હૈયું !

ખ્યાલા કાં ભરતી મદિરાના !
એથી આ સુખડું ફરશે ના !
હૈયાના ચીરા ટળશે ના !
રોનારું હસશે ના હૈયું !

૨૭-૩-૯૭.

રુદિષા.

ઉભરાઈ જરા નયનો પલ્લવે,
ઉરના શયને પશુ ઠાહ બળે ;

(૩૭૧)

નવ બાફે ઝરે, ઝરતો ન ઠરે હજી,
દર્દ મહીં દિલદાગ કળે.

નવ પૂર વહે મનને ગમતું,
જિજરે જળતો મિત્રનો વશમો દવઃ
બાક મહીં ધગતું મુજ આ શબઃ
આ ઉર આ ઉરને દમતું !

૨૭-૩-૯૭.

તારાં આંસુ.

રડી શાને વેરે તુજ નયન મોતી આણુમૂલાં ?
ન દે મીઠા ભાવા જલકણ મહીં આમ વહવા !
તને જે ભાસે છે તુજ હૃદયના ભાર કડવા,
ઝરે ! એ તો મીઠા મુજ હૃદયના દહાવ સઘળા !

પ્રિયે ! તોયે તું જો તુજ હૃદય આવું ઠલવશે,
પ્રતિ બિન્દુ એવું ગણીશ નિરખી એક નજરે !
અકેકે બિન્દુડે દ્રષ્ટ શ નવી હું આલમ તને !
નકી એ બિન્દુડાં ટપકી ટપકી વ્યર્થ ન જશે !

૨૮-૩-૯૭.

તે મુખ.

સજ્જનનું નયન દળતાં કો,
અંખલકી બીની બનતાં કો,

પ્રેમી તાણી વાતો સુણતાં કે,
એ મુખડું નજરે તરવરતું !

એ મુખડું તો કાળજ માફ,
સૌ ભાવેતું 'પ્યાલું' 'પ્યાફ',
એ વિણ કેને ક્યાં સંભાફ ?
એ મુખડું નજરે તરવરતું !

૨૯-૩-૯૭.

૧. ચ્હેરો.

પ્રેમી આંખો કુદરત બધી શીદ જોવાય જાશે ?
જેને લાઘ્યું મધુર મુખડું આંખ કાં ખોલશે તે ?
જેને ખોળે જગત સઘળું ખેલવા ખેલ આવે,
દેશે દેશે વન વન થઈ શીદને આથડે તે ?

તારા, ભાનુ, મધુર કુલડાં, વેલડી, ને ઝરા, વા
સોન્દર્યોનાં જગતફલકે ચિત્રની સાં સુરેખા,
એ સૌ ભાસે મૃદુ વદનના શેષના રંગ મીઠા,
એ સૌ કોઈ મદુ વદનના આશરામાં પડેલા.

આ હૈયાનું મધુર મુખડું વિશ્વનું મધ્ય બિન્દુ,
સોન્દર્યોનું વહન જગતે એજ મ્હોથી વહનું ;
એ મ્હોનું હું સ્મરણ કરતાં બિન્દબી ગાળતો છો,
આત્મા જાતા શરી, રવિ, અહો આયમી કે ઉગી છો.

આ સંસારે કઈ મૃદુ મુખે હાસ્ય મેં કૈંક જોયાં,
જોયાં નેત્રો ટમટમ થઈ અશ્રુનાં પૂર વહેતાં ;
લજ્જાશુ મ્હોં નમી સ્મિત કરે, એય ભાવો નિહાળ્યા,
એ રૂઢિરાની નકલ વિણ તો કયાંય સૌન્દર્ય છે ના.

૨૯-૩-૯૭.

રોનારાં.

રોનારાંને રોવા દેજો :
હસવાનું તેને ના કહેજો :
શીદ દયા ખાલી ખોવાની ?
રોતી આંખો રોવાની !

રોનારાંએ રોવું લીધું,
આંસુડાંને હૈડું દીધું,
આંખે ઘેલું અમૃત પીધું,
પી પી રોવાની !

૯-૪-૯૭.

વીત્યા ભાવો.

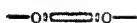
વીત્યા ભાવો હજી મારા છે :
આગ મહીં થંડા ક્યારા છે :
આંસુ તો સુખની ધારા છે :
આ હેયાને ખીલું શું ?

તું એ મીઠાં ભાવો સ્મરજો :
 તેને સ્મરતાં સ્મરતાં મરજો :
 હૈયાફાટ સદા વા : હજો :
 રેરે ! ખીબું શું ?

૧૫-૪-૬૭.

તલફું કાં.

જે હઃખ હૈયે યાચી રાખ્યું,
 જેને પીતાં અમૃત વાખ્યું,
 જે માટે સુખ રેંછી નાખ્યું,
 તેને રહેતાં તલફું કાં ?
 જેમાં છે હૈયાને રહેવું,
 તે તલશી કાં લૂચી કેવું ?
 દેતાં કાં પૂરું ના રેવું ?
 રહેતાં તલફું કાં ?

૨૩-૪-૬૭.

વીત્યાંને રોવું.

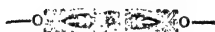

રેતું અન્તરનું રેનાઈ :
 રેતું ભીતરનું જોનાઈ :
 લેહનાઈ હૈયું એ લેહાતું :
 પણ વીત્યાંને શું રેવું ?

(૩૭૫)

મળતાં પ્રેમજમાતી ખાખી,
હજી એ ના રોશું પડ રાખી,
ભર સમુદરિયે સાથે વહેશું,
વીત્યાંને રોશું :
તોયે વીત્યાંને રોશું !

૨૯-૪-૯૭.

કૂર માગૂક.

કપાવી માશૂકે ગરદન હમારી કોઈને હાથે !
વળી છે રિશ્તે દૂરે રખાવ્યો મોતનો હાથે !

ખુદાઈ મોત પછી તોયે હજારે માશૂકે કીધું !
જળાં આંખા વગર આપું હમોને લોટવું કીધું !

ખુદાએ પાથરી આંખું દુલોતું આ બિછાતું ત્યાં,
લઈને પાંખડી લોટી રખાવ્યા માશૂકે કાંટા !

નઝર એ શું નથી પહેંની હજીએ આગની પાસે ?
હજી અજમાવવું એ છે રહ્યું બાકી ખુદા સામે !

અજબ આ દેમતાં સુદે બને જોનાર છે પાણી !
સનમને કાયદે એવે જહાંને દૂર છે તાણી !

રહેલો સોબતી દૂરે ! વહેલો અન્ય કો પૂરે !
મને ના ક્યામતે આશા ! પડયા આ ના દૂરે પાસા !

જહાંને વખના જેવી કરે છે વખ બેઠનારો !
 સહી જશે મને એ આ સનમનો ખારનો ક્યારો !
 અરે ! છો કોઈને હાથે હજી ખવાડેશ ખર લાવે !
 સનમ રાજી, હમે રાજી, ખુદાની એજ છે મરજી !

૪-૫-૬૭.

જાગર્તિનું સ્વપ્ન.

નિસાસો આવે છે ! હૃદય ધડકે છે નવીન કૈં !
 સહુ છુપા તારો ઝળઝળ થતા કમ્પિત બની !
 હજારો કોશોએ વદન પ્રિય જે દૂર વસતું ,
 દેહા તેના શ્વાસો મમ અધર પાસે ફરકતા !

દિસે છે એ મૂર્તિ તરવર થતી આ નયનમાં,
 ઉરે મારે સ્પર્શી ખળખળ એ અશ્રુ ઝરતાં ;
 પુકારી ઉઠે છે વ્યથિત ઉર તેના વદનમાં .
 અને એ અજોથી મુજ અવયવો આ પિંગળતા

ન તેને કૈં આશા મુજ હૃદયમાં વા જગતમાં,
 ગરીબી ગાવાની મધુર કવિતા એ નવ મળે ;
 મૃદુ એ નિર્માયું હૃદય શરનું લક્ષ્ય બનવા,
 તૂટેલી આશામાં જખમ સહી દહે તડકવા.

પ્રભુ પાસે એ ના જિગર ફરિયાદી કરી શકે,
 ગુન્હેગારોથી તે મૃદુ હૃદયને મ્હોળત ઠરી ;

હુરી ખુશીથી જે કતલ કરવા હસ્ત ઉપડે,
હવા તેની ગાવી, નિરમિત થયું એ જિગરને.

મલુ પાસે ના તે જિગર ફરિયાદે કરી શકે,
રહી છે ના શ્રદ્ધા કુદરત તણા આ કમ પરે;
સહી ઘા માથે ઘા હૃદય કુમળું નિર્ભય થયું,
ગણ્યા તેણે દેવો, અરર! સહુ તે રાક્ષસ હતા.

હતી પહેલાં આશા મુજ હૃદયમાં તે હૃદયને,
ન જાણી તૂટી તે પ્રથમ જ અરે ! જે મઠ હતી;
હજી છેલ્લે એ તે મુજ હૃદયમાં કે' રસ જીવે,
હજી તેને પીવા જીવિત ધરવા ચત્ન કરતી.

હવે હું પાસે તે હૃદય નવ દાવો કરી શકે,
હવે છેલ્લે છેલ્લે મધુર કંઈ એ મ્હોં કરગરે;
તરન્તી મૂર્તિ એ મમ નયન પાસે ટળાવજે,
હજી રેડે અશ્રુ ગરહન ધરી આ પદ પરે.

નિસાસા મારા એ પ્રિય વદનની ઉપર પડે,
હજારો અંગારા ગત સમયના ત્યાં ઢળી પડે ;
વિસામો લેવાની મુજ હૃદય આ આશ ધરતું,
નિરાશામાં કિન્તુ પ્રતિપલ રહે છે ટપકતું.

નકી પૂર્વે આવું અનુભવી ગયું છે હૃદય આ,
અભણે રોતાં એ બહુ દિવસ પહેલાં ગત થયા;
મને છે યાદે આ મધુતમ દશાની મધુરતા,
નિરાશાના પ્યાલા બહુ જ ભરી ખાલી પણ કર્યા,

ગયા જન્મોમાં એ પણ અનુભવ્યું આ નવ કદી,
 નથી આવી કેા દી હૃદય પર કેા વિદ્યુત પડી ;
 સરી જતાં મારાં જગત પરનાં કાર્ય સઘળાં,
 અહા ! હું ઓચિન્તેા કળજ બનતો કેા ઝડપમાં.

ગણાઈ સંસારે ફરજ સઘળી જે હૃદયથી,
 પ્રતિ પ્રાણીની જે જીવિત તણી ઈચ્છા કુદરતી,
 ઉડી તે સૌ જાતું, સમજણ નહીં શું થઈ જતું,
 પ્રિયાની મૂર્તિમાં મુજ હૃદય આ લીન બનતું.

ભલે કાઠી જાતા વિષધર મને આ હૃદયમાં,
 ભલે લાખો વીંછી મુજ મગજમાં ડાળ કરતા ;
 ન છે શક્તિ નેત્રે રમણી પ્રતિમાથી ઉપડવા,
 ભલે તૂટી જાતા મુજ જિગરના સર્વ પડદા.

મને ભાસે છે કેં રુદન કરતી આલમ બધી,
 પ્રતિ બિન્દુડે તે મુજ હૃદયમૂર્તિ પણ બડી ;
 ન કેા એ મૂર્તિનું નહિ નહિજ કેા આલમ તણું,
 ગરીબી હું જેવી જગત ઉપરે વ્યાપ્ત દિસંતી.

મને કોઈ ખેંચી અવર દુનિયામાં લઈ જતું,
 બતાવી અશ્રુનો ઉદ્ધિ રડતું તે ગરીબડું ;
 ન કેં કોની પાસે કટુ ઉદ્ધિને મિષ્ટ કરવા,
 ન કેં કોની પાસે જ્વલિત ઉરને શાન્ત કરવા.

અરે ! રોવા માટે કુદરત તણી આલમ બની,
 અરે ! અશ્રુ આંહીં કટુતમ બધાં નિર્મિત બન્યાં ;

જનોનાં હૈયાને ‘ રુદન કરવું ’ લેટ પ્રભુની,
ન કેં કોની પાસે રુદન ઉરનું બંધ કરવા.

વિષો સૌ આંહીનાં મધુતર બન્યાં અમૃત થકી,
વિષે જન્મી જીવે હૃદય વિષને અમૃત ગણી;
અમી આંખે જોવું પણ વિષ તણું પાન કરવું,
પ્રભુએ નિમ્ન્યું આ જનહૃદય માટે તલકવું.

પ્રતિ હૈયું આંહી રુદન કરતું કે હૃદયને,
પ્રવાસી ચાલે છે નયનજલચીલા ઉપર સૌ ;
દિસે તેમાં સૌમાં રુદન કરતી એ ભગવતી,
અરે ! આ ખોળાને હૃદય ચીરી આધીન બનતી.

ઝીણા ઝીણા ઉઠે લલિત સ્વર તેના રુદનના,
પડે છાના તેના મધુર ભણકારા હૃદયમાં ;
કઈ કાલો વિત્યા ફરી નવ સુષુપ્તો એ સ્વર હતો,
હજારો કોશોથી મુજ શ્રવણમાં આજ પડતો.

અહો સંકેલાઈ ! હૃદયબલથી શું પૃથિવિ છે ?
અહો ! શું ખાલાનું હૃદયબલ આવું કરી શકે ?
નિસાસા પ્રેમીના સહુય પડ ચીરી વહી જતા,
સખીનું હૈયું કેં અતિ બલ કરે છે લપટવા.

“પિયુ ! બહાલા ! સાથી ! મુજ હૃદયની બહાર કરજે !

“ હવેના જન્મોમાં ગરીબ તણી સંભાળ કરજે !

“ નિરાશા રેતા વા તુજ હૃદયને શાન્ત કરજે !

“ સખે મારા દોષો રુદન કરતાં માફ કરજે !”

ઉઠી છૂમે છે આ મૃદુ રુદન મારા હૃદયમાં,
લવન્તું એનું એ મુજ હૃદય કેં ઉત્તર ધરે;
ઝંજુમે છે નેત્રે રુદનજલનું સાર ઝરણું,
મીઠી પાણીની ત્યાં તડકડ થતી માછલી રહી.

તહીં તેને થાતું, મુજ હૃદયમાં તે અહીં બને,
અમે સાથે રોતાં, સમય પ્રિય તે આ ફરી મળે ;
રડાવે રોઇને મુજ હૃદય કાં તે હૃદયને ?
અહીંના તારો કાં મદદ કરતા તે રુદનને ?

અહીં પ્રીતિ, મૈત્રી, પ્રણય, રતિ, એ ભાવ સઘળા,
અરેરે ! રોવાનું અરપણુ કરી શાન્ત બનતા ;
અરે ! શું તેથી કેં અધિક જનથી ના થઇ શકે ?
બને ના શું દેવું મધુર સુખ પ્રેમી હૃદયને ?

કહેવા સન્દેશા અનુપમ મળ્યો આ સમય છે,
ઉરનાં દહાણાંની કુદરત બધી વાહક બને ;
હિલાસો દેવા કાં મુજ જિગર આના ઉપડતું ?
ઉઠી અશ્રુથી કાં ભભકમય પહાડે ન ચડતું ?

અહો ! અત્યારે તો હૃદય ઉડવા તત્પર હિસે,
જહીં હું ત્યાં તેઓ ઉર ભટકવા તત્પર હિસે ;
ન કાં અર્પું પાંખો ? નવ કયમ ગ્રહું પાંખ મધુરી ?
ન કાં ભાનુ સાથે કિરણમય હાવાં થઇ જવું ?

અહો અત્યારે તો મુજ હૃદય આધીન તારે,
મુખના વંદોળ પ્રિય વફાના આગમ થડે ;

દબાઈ જાતાં આ મુજ જિગર કેલાસ ચડતું,
નહીં ભાનુ સાથે કિરણમય થાવા મન રહ્યું.

અરે ! જૂઠાં જૂઠાં કિરણ ચળકે તે પ્રણયનાં,
જનો માટે ના તે, નવ જન ઉડી ત્યાં જઈ શક્યાં;
ઉડેલાં દાઝેલાં અગણિત અહીં આ તરફડે,
ફરી ઉડી જાવા જિગર કદી હોંશે નવ કરે.

અમે એ પંખીડાં બહુ વખત ત્યાં દોર કરતાં,
હવા આપી પીળી ઉપર કિરણોમાંય તરતાં ;
ધડીનો ભાનુ તે, ક્ષણિક સહુ તે રંગ ગજબી,
અહીં હું બહાલી હ્યાં ગત થઈ ગઈ સર્વ સુરખી.

રહ્યું રોવાનું તે ચિર સમયનું ને અમર છે,
બલે હું સાથે તે અમર ઉદ્ધિમાં ફળી રહે;
કરું શાને ચત્નો ચલિત દ્યુતિનાં દર્શન થવાં ?
તબાયે શે અશ્રુ ક્ષણિક સ્મિતથી ખાઈ ભરવા ?

સદા રોનારાનું સ્મિત વળી બલે ના કરી શકે,
હસું જેવું તેણું, કયમ પ્રિય ઉરે તે જઈ શકે ?
હજારો કેશોએ રુદન જ નકી બહાર કરશે,
પ્રતિ બિન્દુડે જ્યાં બલમય કઈ વિદ્યુલ વસે.

અરે મીઠાં અશ્રુ મધુતર બને છે અનુભવે,
સદા તાણ તાણ રુદન કરતાં લગ્ન મળે;
હસે આંહી તેની ઉપર અનુકમ્પા ઉર ધરે,
બિચારાં કિન્તુ એ અનુભવ બલે સર્વ લઈ લે.

જશું બીજી કોઇ સ્મિતમય નવી આલમ મહી,
જડી જાશે જ્યારે સ્મિત મધુર કો આ રુદનથી,
તહીં ત્યારે ચારે નયન ટપકે છે સ્મિતભર્યાં,
નથી આ રોવું કે રુદન મધુર શાન્ત કરવા.

ધીમે ધીમે આ ગ્રે ઉર ઉરથી આલિંગન કરે,
ફરીથી એ જૂની ચકલી દિલડામાં ફડફડે;
ફરી અશ્રુ બહેતાં ચકચકિત એ ગાલ ઉપરે,
ધીમે ધીમે માફ દ્રવિત ઉર કાંઈ ગણગણે.

“પ્રિયે ! બહાલી ! સાથી ! મધુર લહરી આ નિર મળે !

“સદા જન્મે જન્મે મુજ જિગરમાં આમ વસજે !

“નિરાશામાં આશા તુજ હૃદયની શાન્ત કરજે !

“સદાના તારા આ દૂષિત સહ પ્રેમે જ તરજે !”

લવન્ટાં આવું આ નયન નિરંગે સ્વર્ગ નવલાં,
ભવિષ્યે ને ભૂતં નવીન કંઈ લાખો યુગ પડયા;
તહીં જોડી જોડી અગણિત ઉરોની રમી રહી !
અહીં જોડી જોડી અગણિત ઉરોની રડી રહી.

જહીં જે ત્યાં તે છે નિજ ગગનમાં મોજ કરતું,
અહીં ત્યાં સર્વેમાં સ્મિતરુદનજોડું રમી રહ્યું;
અમે ડૂબી જાતાં લટપટ અમારા ઉદ્ધિષ્ટે,
ગતિની ઇચ્છા કે જરૂર પણ કે એ નવ મળે.

અહો ! એ મ્હોં એ મ્હોં મુજ નયન પાસે તરવરે !

અરે ઊંડું ઊંડું હજીય ઉર એ કેં કરગરે !

નિસાસો આવે છે ! હૃદય ધડકે છે નવીન કે !
સહુ છુપા તારો અણુઅણુ થતા કમ્પિત બની.

૮-૫-૯૭.

છાના રોશું દર્દે.

ડસડસ કાં તારાં દગ જોતાં ?
આમ ગરીબી શાને રોતાં ?
શાને આમ નિસાસા લે છે ?
શી પીડા હૈયે છે ?
રે ! મારું શું એ હૈયે છે ?
મારા કાંટા ખુંચે મુજને,
ના રોશું જો એ હુઃખ તુજને,
ના સુખ તારાં દર્દે :
મુજને ના હુઃખ શું તુજ દર્દે ?
બહાલી ! છાના રોશું દર્દે !
નિસાસા લેવાથી શું છે ?
મારે વા રોવાથી શું છે ?
ગીતો કે ગાવાથી શું છે ?
એ તુજને જો દહતાં દર્દે,
છાના રોશું દર્દે !

૮-૫-૯૭.

સુકાની શબ્દ.

“તને ચાહું છું,” એ કદિ નવ પડયા શબ્દ શ્રવણે,
હવે એ શબ્દોના હૃદય ભણકારા મુજ સુણે ;
કહેતી આંખો તે ક્યમ પ્રિય મુખે તેં નવ કહું ?
અરે ! તેને માટે તૃપિત હૃદય આ છેવટ રહું !

તને પૂછ્યું બહાલી ! બહુ વખત એ એકજ હતું,
“ન ચાહે કે ચાહે ?” ફરી ફરી રહું એજ કથનું !
પ્રિયે ! આ નૌકાને નવ ગતિ તણી કોઈ જ દિશા,
સુકાની શબ્દો તે મુજ જિગરથી ફર જ વસ્યા..

“ન ચાહે કે ચાહે ?” મુજ અધરનું એ ફરકવું,
સદા તારાં કુંભા પુલકિત કપોડે સરકવું ;
સુણી મીઠું લેવા ટમટમી રહેતું હૃદય આ,
કદી તો તેના મેં મધુર ભણકારાય કલ્પ્યા.

છતાં એ સ્વપ્ને તો અરર ! કદિ ના સત્ય નિવડ્યું,
હવે તો તે સાચું તુજ નયનનું એ ક્યમ ગણું ?
હવે તો ના જૂઠું મુજ જીવિતને એ ક્યમ કહું ?
ગણી મીઠી આશા હજી પણ ઉરે હું ક્યમ ધરું ?

કહે “ચાહું છું,” ને જગત સઘળું સત્ય બનશે,
હબરો જન્મોની મુજ હૃદય આશાય ઘડશે ;
કહે “ના ચાહું છું,” કુદરત પછી બેઘથ નહીં,
હજેલી સૌ શ્રદ્ધા નયન મુજ હું ફેડીશ પછી.

તરે ના તે હોડી જલધિતળિયે છે ડૂબી જતી,
ભલે જાતાં તેનાં તૂતક શબ્દ વારિભય બની ;
પછી ક્યાં તું શોધે જગત પર જે ના કદિ મળે ?
પછી એ શબ્દો છે મુજ જિગરથી ફરજ રહે !

કણ આ આંખોનું કુદરત ન દેતું નિરખવા,
છતાં કે સૃષ્ટિનાં મુજ નયન આડાં પડ રહ્યાં ;
ત્યજીને એ “ આહું, ” તુજ અધર ના વ્યર્થ વદશે,
કણ તો કાઢી લે, મુજ નયન જો કે ન ઠરશે.

પછી ડૂબતાંએ નહિ મરૂં સુકાની વગર હું ,
બધાનું તે મારૂં, પછી નહિજ ધોખો પણ ધરૂં ;
ભલે આ નૌકાને ખડક પર મોટા મરડજે,
અરે ! તે શબ્દોથી પણ હજી સુકાની થઈ જશે.

૩૦-૫-૬૭.

૧ રસીલું.

એ મુજ ભવનો સાર રસીલું ! એ મુજ નેત્ર રસાલ !
મોતીડે મોતીડે રસ રસ એ આ ઉરનો હાર !

રસીલું એ મુજ નેત્ર રસાલ !

ભાવ ભર્યો મુજ ચન્દ્ર પ્રકાશિત,
સ્નેહસુધા મુજ ચેતનનું ચિત,
ક્યાં દે તે દાતાર ?

અરેરે !

ક્યાં છે એ આકાર ?

નેવાનું આલ્યું ગયું ! આંખ રહી તે જાય !
કામ વિનાનું કોઈથી કેમ અહીં રહેવાય ?

આંખથી કેમ રાત રહેવાય ?
ગયેલું કેમ ગયેલ મનાય ?
હૃદયનું છેક લગાડયું તાન !
હૃદય આ આલ્યું છૂટી ભાન !
રસીલું કેમ હવે વિસરાય ?
તે વિષુ કેમ હણાય ચલાય !

એ વિષુ જગ અન્ધાર ! અરેરે ! એ વિષુ જીવિત ભાર !
એ વિષુ વિશ્વ તણું કદુ ગાયન, ગાયન સહુ ખેતાલ !
અરેરે ! એ વિષુ શું મુજ હાલ !

હાલ વિના થઈ આ મુજ હાલત !
આ દુનિયાં મહીં ક્યાં મુજ દોલત ?
ખોયાં મૂલી માલ !
રહી છે
એજ ગરીબી ખાલ !

બાલક ખેલ ઉડી ગયા ! વૃદ્ધા અન્ધ જણાય !
વયમાં કાંઈ મિષ્ટ તે આ અનુભવની બહાર !
હતું પણ ચટકું મધુરું એક !
સ્પર્શતાં સળગી ઉઠ્યું છેક !
ગઈ તે જાય ! ગયું તે નૂર !
રહ્યું ના એક ખિન્દુ ! હતું પૂર !
રહી આખર આ એકજ હાય !
કાળજા મહીં રહી કોરાય !

ખેંચાતાંજ રહી શકે આ ધક્કાંઠ અપાર !

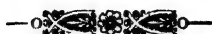
ખેંચાવાનું ના મને ! ના કર કેા દેનાર !

જ્યાં હું ત્યાં મુજ જહાજ ડૂબે છે ! જ્યાં હું ત્યાં આ આજ !

નિત્ય હમારી એજ હકીકત ! એજ ગુલામી તાજ !

ડૂબે ને એજ ડૂબે ફરી જહાજ !

૨૭-૬-૬૭.

બે કઠ્ઠી.

પ્રિયે ! તે ગ્રીષ્મ તણી હતી લ્હાય,

આપણુ ફરતા કુંજની મ્હાંય ;

કુલો સહુ નિદ્રામાં પોઢેલ,

ઢળી ' તી શાન્ત શ્વાસમાં વેલ ;

નમ્યાં ' તાં વૃક્ષ વૃક્ષનાં અંગ,

હતી ના મ્હેક, હતો ના ગન્ધ.

ત્યાં કળી કેા ખીલતી હતી રમતી વાયુ સાથ,

“ ચુંટી લે લોકતા ! મને ” એ લવતી ' તી વાત.

ભરેલો હજુય હતો મફરન્દ,

થયો ના હતો બ્રમરનો સંગ ;

હતી તેમાં શી રસિક સુવાસ !

જવાનું મને ગમ્યું તે પાસ.

ચુંટી તે તેં દીધી અટ મને,

કર્ણુ મેં ચુમ્બન કેવું તને !

ઝિન્દી લૂ ઉડી ગઇ ! શીત થયાં સહુ અંગ !
આભારી મુજ નેત્રમાં નવો ભરાયો રંગ !

પ્રિયે ! તો મૂઢ મુખકળી એ આજ
ડરે તું કેમ આપવા કાજ ?
દહે લૂ શ્રીખમ્બિન્દગી તણી,
ઔષધિ નહીં વિના એ કળી.

પ્રેમમાં સદા બધું અર્પાય :
અર્પતાં પ્રેમ કેમ વિલાય ?
શ્વાસ આ રસ એ લેતો ભલે,
શ્વાસ જે આખર અર્પું તને.

ભૂલું કયમ તુજને પ્રિયે ! કળીનો લઈ પરાગ ?
આભારી બનશે દગો ! બૂઝાશે ઉર આગ !

ઉઠે છોને એ મીઠા ભાવ,
હૃદય છોને લે મીઠા લહાવ !
કળી તું જો નવ દેશે આજ,
મને પ્રભુ માળી દેશે કાલ ;

દિવસ જાતાં શી લાગે વાર ?
કરી કાં નવ લે તું ઉપકાર ?
જીવનની સાર્થક ક્ષણ પણ એક,
પ્રેમમાં ઘટે ન લૂટી છેક.

માળી દે ફુલ તો લઈ ગાય ન કે ઉપકાર ?
પ્રિય કરથી કંઈ પામતાં વહે હર્ષની ધાર !

પ્રિયે ! તો અર્પ અર્પ તું તુંજ !
પડું છે પુષ્પપાંખમાં હુંય !

૨૯-૬-૯૭

દૂર છે સારું.

સુણું તેને સદા ગાતું ! પરોક્ષે દૂર કેં ગાતું !
સદા સ્વરતાનમાં ડૂબું ! હજી પણ દૂર છે સારું !

પ્રભુના નાદની કરતું નકલ પ્રભુ પાસથી શીખી !
પ્રભુની જેમ એ ગાતું, ‘ હજીએ દૂર છે સારું ! ’

દિવસ ને રાત એ ગાતું ! નથી મેં સાંભળ્યું થાક્યું !
જહોં હું એકલો ખેસું, સુણું ત્યાં ‘ દૂર છે સારું ! ’

ઢળે સન્ધ્યા ગળી જવા, વહે લાલી ઉપાની વા,
હૃદય તવ સાંભળે મારું, ‘ હજીએ દૂર છે સારું ! ’

જિગર મુજ ખૂમ પાડે કે નિસાસે અશ્રુ ચાલે છે,
ચિતા મુજ ઉપરે ત્યારે લવે એ, ‘ દૂર છે સારું ! ’

અરે ! શું દૂર છે સારું ? હજી તો કેટલું દૂરે ?
નિરાશામાં પડું કે ના ? ફરી ગા ‘ દૂર છે સારું ! ’

ગણું કેશો કહી ? પંખી ! ગણિતની ખહાર એ સંખ્યા !
છતાં રાખું સદા શ્રદ્ધા ! ભલે ગા ‘ દૂર છે સારું ! ’

૩૦-૬-૯૭

પુનરુદ્ધાહ.

—૦૧—૧૦—

કુલો એ ગાલોની ઉપર પડતી ઝાંચ ધરતાં,
તરન્તાં મચ્છોમાં નયન સરખી છે ચપલતા ;
જહીં લક્ષ્મી શોભા તહીં કંઈક એ મ્હોં વત દિસે,
પદાર્થો સર્વેમાં કંઈક સમતા વ્યાપ્ત સઘળે.

કુલન્તી વેલીમાં મુજ હૃદય કેં પ્રેમ ધરતું,
દિસે નાચી રહેતું જલધિજલ એ વાળ સરખું ;
મને એ અંગોની કુદરત દિસે ભાવમયતા,
ગયેલા ભાવોને ફરી ફરી ધરાવે સ્મરણમાં.

અથા બહાલા મોંના કુદરત દિસે ભાવ ધરતી,
અધેથી તો એવી મધુર કયમ લક્ષ્મી ન ગ્રહવી ?
ગયેલાં બાલોને જનની કુલમાં છો નિરખતી,
ભલે બહેળાંઓને રમત કરતા પાદ ગણતી.

જનોથી કિન્તુ જે જનવદન સાદૃશ્ય ધરતાં,
કહીથી પુષ્પે કે ઉદધિ મહીં તે હોય સમતા ?
રમન્તાં બાલોને જનની કુલ છોડી નિરખશે,
ગયેલા ભાવોની અધિક નહીં ત્યાં દહાણુ મળશે.

રબ છે અશ્રુને કુસુમ પર ઢોળાઈ પડવા,
મને ના વારે કો ઉદધિ ફૂટતાને નિરખતાં ;
છળી તે બાલોની કંઈક ધરતી કોઈ લલના,
અરે ! તેને એતાં મુજ નયન કાં બન્ધ કરવાં ?

જનો, પુષ્પો, વેલી, કુદરત તણાં સૌ રમકડાં,
ઘટાવો શી રીતે કુદરત મહીં લેદ ગણવા ?
જનોના આત્મામાં જીવન બસ કેા ભાવમયતા,
અરે ! તે લૂટીને જીવન કયમ લૂટી લઈ જતા ?

ભલે કેા બચ્ચાને અવર જનની ચુમ્બન કરે,
ભલે કેા બાલાથી રમત કરનારો રમી રહે ;
ગયેલાંના અંશો જહીં જહીં મળે છે કુદરતે,
તહીં સૌ અર્પાવા મૃદુ હૃદયનું તત્પર દિસે.

૧૨-૭-૬૭.

एकपतिपत्नीव्रत.

સુગન્ધી પુષ્પો જે નવીન મકરન્દે મહકતાં,
રુચે ત્યાં અર્પે છે નિજ રજ સુગન્ધી રસભરી ;
સદા સ્વચ્છન્દી આ બુલબુલ તણા હું સ્વર મુજી,
નવી પાંખો સાથે લથબથ થઈ જે ગહકતાં.

ન આ કેદી ભાસે કુદરત તણાં સ્થૂલ હૃદયો,
બહુ ના દેવાનું પણ દઈ શકે જ્યાં મન ગમ્મું ;
મૃદુ મીઠા અંશો નિજ હૃદયના ઉત્તમ બધા
સદાએ રેડાંતા અનુકૂલ અને ઉત્તમ મહીં.

તહીં દેવો નાચે ગગનપડદે સૂક્ષ્મ હૃદયો,
અહો ! એ દહાણાં એ નહિ નહિ નહી પિંજર પડયાં ;

મળી જ્યાં જ્યાં જાવા નિજ હૃદય ખેરે કુદરતે
મળી ત્યાં જાવાની સહુ હૃદયને ટૂટ સરખી.

રુચે છે પ્રીતિને ક્ષણ ક્ષણ કંઈ નુતન પાણી,
રુચે છે આત્માને અનુભવ નવામાં વિહરવું ;
નકી હૈયું ખ્યાલું હૃદયરસ કો એકજ વતી
ભરાતું ના પૂરું, નવ વળી અધૂરું રહી શકે.

જનોનાં હૈયાનાં રુદન કરતાં પાત્ર અધૂરાં,
ઉરો જ્યાં ખેંચે ત્યાં અરર ! નવ સ્થૂલો જઈ શકે ;
ઉરો ખેંચી લેવા જનઉરમહીં ના બલ કશું,
ઉરો તો ઉડે છે લથબથ થવા સામ્ય નિરખી.

અરે ! પ્રીતિ એ તો જગત પરનું જીવન ઠર્યું,
દઈ પ્રીતિ ફેંકી કયમ કરી બને પત્થર થવું ?
દિસે પહાડોમાં એ પ્રણયમય કોઈ રસિકતા,
નવું જોવા થાત જગત સઘળું ચતન કરતું.

નવું જો કે કાંઈ જન હૃદયમાં સૂક્ષ્મ સળગે,
જનોની પ્રીતિમાં કંઈક ચમકે દેવ સરખું ;
છતાં કે કાલોથી જનઉર રમે સ્થૂલ રમતો,
જનોનાં અંગે ને અવયવ સહુ સ્થૂલમયતા.

રહી દૂરે ચાહી જનઉર ન સંતુષ્ટ બનતાં,
ચહાતાં સ્થૂલો સૌ નિકટ બનવા ચતન કરતાં ;
ઉરો, વૃત્તિ, અંગો, શરીર પરનાં સૌમ સઘળાં
ઉઠાડે કમ્પાવી લથબથ થવા પ્રેમચિન્નગી.

અરે ! જૂનો સાથી નવીન નવ જો કે' દઈ શકે,
 નવું વા કે' જૂની દઈ લઈ શકે જો નવીનતા,
 ન કાં તો તે સાથે હૃદય સ્થૂળનું ઐક્ય કરવું ?
 અરે ! ખ્યાસા ખ્યાસા જલમય છતાં કેમ મરવું ?

મથે સ્થૂલો સર્વે પ્રતિ પલ વધુ સૂક્ષ્મ બનવા,
 ચડાતાં તૃપ્તિથી અનુભવ લઈને પમથિયાં ;
 ન આડો બન્ધાવી કુદરતકમે કે' ઉચિત છે,
 પ્રભુની લીલા તો સરલ સહુ ખીલા વગરની.

દિવાલો કૂદીને નવીન બનવાનું થઈ જશે,
 ઘસારા મોટાથી તૂટી પડી દિવાલો પથુ જશે ;
 પ્રવાસીને દેવો અઘટિત વૃથા કાં શ્રમ લલા ?
 પ્રવાસીનો આવો સમય લઈ લેવો ક્યમ લલા ?

૧૮-૭-૬૭.

સ્મૃતિચિત્ર.

હસી મારા જહાજા ! અવિરત કડવું મિષ્ટ કરજો,
 અનાયાસે આવ્યું વગર દુઃખ તે ત્યાગ કરજો ;
 પ્રકાશી જે આવે દિવસ સુખના આજ સરખા,
 બની થેલાં આજે સરપૂર સુખે શાન્ત વહતા.

અહો ! હું તો હીંચી મધુર રસીલા પ્રેમઝરણે,
 બને ત્યાં સુખી તો હુંથી મવ કરે' આ અગરને ;

મૃદુ મીઠાં નાનાં સ્વજન મુજના મંડલ તણું
ઘણું આલેખું હું હૃદય પર ચિત્રો અવનવાં.

મુખારવિન્દો ખ્યારાં સ્મરણ કરતાં ના દિલ વસે,
અતિ જો ખિચો તો હૃદય થકી તે દૂર ખસશે ;
સ્વયં સ્ફુરેલાં તે ખચિત ખહુ સાચાં નિવડશે,
અને સૌ એ ચિત્રો હૃદય પડછન્દો ગળવશે.

ઘણું આવી રીતે પ્રિય મુખ, અહો અહો ! હું ભૂલી ગયો,
ખની ચિત્રો ઝાંખાં સરકી સહુ આત્યાં હૃદયથી !
ચિતારાની પીંછી નવ રજ હવે કાર કરતી,
હવે તો ચત્નોથી દિલ પર છળી કે ન વસતી.

થતાં જૂઠ્ઠી ખ્યારી અગણિત દુઃખોમાં ડૂબી જઈ
રૂપાની ઘંટી શા મધુર સ્વરથી તે લવી હતી :—

“ ગયું તેવું જશે સુખભર અહો વર્ષ વહતું,

“ મળી પાછાં સાથે હૃદયદ્રવ્યમા શ્વાસ ઝીલશું.”

અરે ! અસ્તુ ! અસ્તુ ! પણ નવ કદી કે કહી શકે,

થયાં જો જૂઠ્ઠાં તો દુઃખદ દૃઢ કયાં બન્ધ નડશે !

ભરેલો નેત્રે તે પ્રણયરસ નિસ્તોજ બનશે,

ચીંચો એ હૈયાં, જગત હસતું તે નિરખશે !

અરણ્યે શોભિતું, અગણિત દુઃખોથી રુચિર, તે

ઉભું એકાન્તે છે શિવસ્થલ રૂઢું રયામયરણું ;

ધ્વજ દાટેલી છે, ખળભળી ગયો ધુમ્મટ દિસે,

કરે વૃષાટ ત્યાં અનિલ લહરી આકૃષ્ટી વને.

તહીં નીચે નીચે રવિ નિજ કરો દેરવી ઢળે,
પણે ધીમે ઊંચે ગગનપડદે ચન્દ્ર વિહરે;
ફરે એ ગોળા બે પણુ પલ અહીં આજ વિરમે,
અહા ! એકી કાલે રમણીય પ્રભા પાથરી રહે !

અહો ! શાન્તિ શાન્તિ હૃદય મમ ને આ જગ પીએ,
ભર્યાં તિર્યંચા એ ભલકભર આનન્દઉભરે ;
જડાત્મા વૃક્ષો તો ખિલખિલ હસી હર્ષ સૂચવે,
અને પૃથ્વીમાતા કરતી કરતી ગાયન કરે !

અહીં આ મન્દિરે, સુખદ સમયે બહાલી રહી આ,
દિસે કે યોગિની, શિવવિભૂતિ, સાક્ષાત રતિ વા !
ત્રિશાળાં રાતાં બે અનિમિષ રહ્યાં લોચન રૂડાં,
અને ભાસે સર્વે વીજળીમય અંગો સગગતાં !

કુમાસી સુવાસી લધુ દંચ રહે ઓઠ ધૂજતા,
ભણે સ્તોત્રો મીઠાં પ્રભુપૂજનમાં લીન પ્રમદ્ધ;
ધ્વનિ તેનો ગાળુ વનચર બધાંને વશ કરે,
પિગાળી દે પહાડો ! નવ નદીઝરાનાં નીર ઠરે !

કુસુમ્બી સાડીનો પટ સ્તન ગ્રહી ફરફર ઉડે,
મહા કે સજ્જનો જયધ્વજ ફરેરે જયમ ઊંચે;
કિશોરીના કેશો શરીર પર શા ચામર કરે !
સ્તવે એ શંભુને, સુભગ પ્રિયને આ દિલ સ્તવે !

તહીં બાંધેલો છે તરુવિટપમાં ઘડ શિવનો,
ફૂળે શાખા ત્યારે પ્રભુપ્રધણુ તે ચોપ કરતો ;

બળવાને યત્નો વિક્ષ કરતી ખારી સઘળાં,
ફણે ઉભી જિંઘા કર કરી મથે છે પ્રિયતમા.

છુપી, છાનો દોડી, કટી વતી પ્રિયા તો ગ્રહી, અને
' બળવી લે ખારી ' કહી મુજ રસીલી ઉચકી મેં;
ગર્ભ બાઝી બહાલી શરમભર છાતી સરસી તે,
અને ચુમ્બી લેતાં મુજ હૃદયમાં હર્ષ ઉભરે.

અરે ! આવાં સ્વપ્નો વિરહી દિલ માઝં રીઝવતાં,
હવે ના આવે એ મુજ હૃદયમાં સૌ બળી ગયાં;
ગયાં વર્ષો વીતી, મુખ મુજ પ્રિયાનું ભૂલી ગયો !
સખા ! મીઠા મહેરા દિલથી સરી આપ્યા સહુ, અહો !

તમે, મિત્રો બહાલા ! પથર વત વા વજ્ર સરખું
કહેશે આ હૈયું કઠિન અથવા ના રસભર્યું;
અરે ! આ વાક્યો શું શિથિલ પ્રીતિની સ્થિતિ સૂચવે,
કવિતા મારી શું હૃદયજડતા સાબિત કરે ?

બુઝોને મ્હોં ઓઢું વિલુ વશ કરે એ વખતનું,
ગળે તે પહાડોને, સુર, જન અને વિશ્વ સઘળું;
ઉડાડે તે તારા, સર્વ ગ્રહ બધાંને સમ આણુ,
તમારો રાજા એ મુજ પર કરે રાજ્ય સરખું.

અતિ સાચું, ઓહો ! વખતનહનો છે પ્રબળ બ્હો,
ખડં જે સાચું તે જનહૃદયથી તે લઇ જતો;
સુકાવી દે અમ્, મધુર છળી ભૂંસી દઇ દસે,
અને રોનારોને મરણપરણ લે મસલી લે.

રહે છે જો મીઠું જનકર મહીં સૂક્ષ્મ સઘળું,
 બહુ સ્ખાંધી તો હૃદય સહ રાખી સુખી થવું ;
 સ્મૃતિચિત્રો ખ્યારાં સ્ફુટ કદિ બને નષ્ટ સઘળાં,
 પ્રીતિ સંસ્કારો તો મરણ સુધી સૌ ઇષ્ટ ગણવા.

૨૬-૭-૬૭

સ્વાકદિલ.

આ ખાકદિલ અંગારમાં ભારી હવે તું શું કરે ?
 છેલ્લું થવું વીતી ગયું તેને હવે તું શું કરે ?

બાળે તપાવે ખાકને શું ખાકથી બીજું મળે ?
 આલમ થકી ખાતલ ઉડે તેને હવે તું શું કરે ?

બસ કર અચી બેગમ ! હવે અંગાર તારો ફૂંકવો !
 એ ખાકને બાળે નહીં ! એ ખાક થાશે ! શું કરે ?

છે ખાકથી એ કામ ? તો તો હાથ લે ઝોળી હવે !
 આરામની કફની વગર તેને મગર તું શું કરે ?

તારી પછાડી આંસુમાં ! તું માગતી હસવું ફરે !
 એ આંસુમાં ના લાગતી તો બચ્ચું દૂંઢયા શું કરે ?

આ જિન્દગીનું પૂછવા મારો હવે હક ના રહ્યો !
 ફરિયાદ નિશ્ચયે કરે તેને સનમ ! તું શું કરે ?

અવધૂતની માળા મહીં પારા ફરી લાખો ગયા !

આ એક પારો ઝિન્દગીનો ફેરવી તું શું કરે ?

અવધૂત હું તેને ખખીલી એક પારામાં નહીં !

લાખો કહે, લાખો દઉં ! પણ મંત્ર વિષ્ય તું શું કરે ?

આ ખાકને પારા પરે કે ઇદમ સાધી જાણતું !

તે હસ્તથી આ લૂટ આવી તું કરીએ શું કરે ?

આ ખાકને ખાખી સહે ચારી હતી જૂની કંઈ !

તું તો નકામી ખાકથી મેલી બનીને શું કરે ?

આ ખાક રોતી એટલું ! ખાખી રહે તે એજ છે !

ખાજગરે ખાજ મગર એવી રચી ! તું શું કરે ?

રાખું સખૂરી ! રાખજે તું એ સખૂરી ! આ સનમ !

તોયે રહે ના આંસુડાં ! કેની સખૂરી શું કરે !

૩૧-૭-૬૭.

પરવાર્યો.

હુખી દિલદર્દને ગાતાં, જિગરની આહમાં દહાતાં,

ફેના ઇશકે સદા વાતાં હવે હું આજ પરવાર્યો !

ન લૂછું એક આંસુ વા કહું હું લૂછવાનું ના !

હવે છે પોષ આલે આ ! રડી રોતાં હું પરવાર્યો !

હવે આ આંખમાં ના છે કંઈ દાવો, કંઈ ફરિયાદ !

ગમીના જામ એ પાતાં અને પીતાંય પરવાર્યો !

હવે આ ઝેરનું ખ્યાલું છુપાવી શીદ પી જાવું ?
 તું જો કે રો ! ગમે તે હો ! તમાથો છેક પરવાર્યો
 હતો મારો ચલાવ્યો તેં જિગરને મારતાં હસતાં !
 મરે ખોખું તહીં રો તો રહમથો હુંય પરવાર્યો !
 હું પરવાર્યો ! ન છે પરવા ! સુખે તે ને સુખે તું જા !
 ખુદાની બદનગી કરજે ! હું તો એથીય પરવાર્યો !
 હતું તેને સદા રોવું ! નવું તો કેં ન છે દેવું !
 જતાં જૂનું નવું રોશે ! પછી તેથીય પરવાર્યો !
 હતું હૂલાવવું ખંજર દિલે એ હાથ મારાથી !
 કરી ઉમેદ એ તારી હવે પૂરી હું પરવાર્યો !
 હુકમ જહાદ થાવાનો બનાવ્યો આખરે, દિલખર !
 હવે એ હુજરે કાબિલ થઈ તુંથીય પરવાર્યો !
 ભણ્યો તારી તુફલે તે હવે અજમાવવું તું પર !
 છુરી નીચે નમી તો જો ! કરું ઘા ને હું પરવાર્યો !
 ખુદાની આંખ ત્યાં રાતી ! મને તેની ન છે દરકાર !
 ખુદાથી, ઈશ્કથી, સૌથી, મગજ, દિલથીય પરવાર્યો !
 સનમ ! તેનો અને તુજ તે બને જહાદ છો મારો !
 વહે ત્રણ ખુનની નીકો ! તહીં હું નહાઈ પરવાર્યો !
 અરે ! આ હાથ મારાથી દિલે મારે છુરી વાતાં !
 ન તડકું વા ડરું હું ના ના ! હરહરથી હું પરવાર્યો !

અહલ ધનસાક્ષી ગાદી ખુદાની ત્યાં ચડી જોડો !
પછી આહા ! અહાહાહા ! અહોહોહો ! હું પરવાર્યો !

૮-૮-૬૭.

અતિ દીર્ઘ આશા.

હું તો માનવી “હું” ! વિશ્વ ના હું ! બ્રહ્મ ના ! જ્ઞાની નહીં !
હજી તો ઉછરતા પ્રેમમાં છે અજ તું એ હું સમી !

માયા અલકલટ તું તણી:
તુજ ગાલની આ સુરખી:
તુજ નેત્રની મીઠી ઝરી:
તુજ પાંખ ત્યાં બાંધી પડી !

કોકિલ તણો આજો રમી,
તિરછી નમાવી આંખડી,
મુજ કાળજે મીઠી છરી,
દેવી તને રુચી રહી !

કુંજે એકલાં બે ચાલવા,
કદિ રિમતકુવારે મહાલવા,
કદિ પાટમાં આજોટવા,
હજી આ ઉરે હોંશે ભરી !

આ છાવી પરે કે હાંફવું,
આ હાથ અલી હાંસવું,

સુજ ખાગતું કુલકું ચલું,
તેમાં ના તને તૃપ્તિ હજી ?

મનનું બધું મનમાં ભર્યું,
આ વિશ્વ ત્યાં વચમાં નડ્યું ;
હાવાં ગીત એક જ આ રહ્યું,
ગાવું જીત આંસુડાં ભરી !

‘ આંસુ ’ નામ જે અળખામણું,
તેમાં એ નિસાસે દાઝવું,
દુઃખમાં સદા સુખ માનવું !
જે, એ લ્હાણુ શી છે આપણી ?

જીવ જાળવી પણ રાખવો,
તે એ એક કૈં આશા ભર્યો,
બહાલાંએ હુકમ એવો કર્યો ;
ઠરી મૈત્રી એવાં અન્ધની !

કહે છે, “ લાખ જન્મો પામશો !
“ સાથે લાખ જન્મો માણશો !
“ હાવાં લ્હાવ રોવાનો લીઓ !
“ પાણીનું પતાસું જિન્દગી !

પોતાની ન દૃષ્ટિ જ્યાં પડે,
જેને માનતાં પોતે ડરે,
એવી આશ આપણને ધરે ?
લેવી તેય આજની ભવી !

(૪૦૨)

ભૂલી આપવીતી સૌ જતાં !
જ્યારે દૃઢ એવાં પારકાં !
બહાલાં દૂરનાં તે દૂરનાં !
જીવ્યું કોણ પર પોતે ગણી !

કદિ હોય સાચું તોય શું ?
આ તો જીવવું એળે ગયું !
ખારાં આંસુમાં ચાલ્યું જવું !
એ સૌ કોણ લોગવશે પછી ?

નટવો ચડે દોરી પરે,
ચૂકી આંખ તો નક્કી મરે,
મળે મોજ કે ના એ મળે ;
એવો દોર આશા આ, સખિ !

પહેલાં તો મરીને દાઝવું !
ઉઠી ખાક થઈને ઉડવું !
કાંઈ તે પછી મીઠું ઠયું !
તેમાં તું કહે શું ? જોલની !

તારાં જૂ અને તુજ આંખ આ,
તારૂં અંગસૌંદર્ય આજ આ,
તારૂં સર્વ આતું આજ આ,
તેમાં આ જિગરની ખીતડી !

ખાળ્યા પછી એ કોણ દે ?
બહાલાં તો રહી ભૂલી જશે !

(૪૦૩)

ભૂતો આપણાં રોતાં હશે !
એની અન્યને તે શી પડી ?
વર્ષા બધીય વહી જશે,
ત્યારે શું પડી જલદોહયે ?
ના ના માવઠે જગ જીવશે !
તે એ કોણ બાણે ક્યાં વળી !

૧૨-૮-૬૭.

નિમન્ત્રણ. ઉત્તર.

મળેલાં પત્રોથી મુજ નયન આંસુ ટપકતાં,
ન હું આવું તો શું સુખી નવ થશો ? એ પ્રિય સખા !
મૃદુ પ્રેમી આજ્ઞા કમનસીબ પાળી નવ શકે,
અરે ! કે' રોવાનું મુજ જિગરનું તે ધરીશ હું !

અહો ! જ્યોત્સ્ના જોવા મુજ નયન આ ઉત્સુક હજી,
સુધાશુની ધારા પ્રિય વહન શી ને રચી રહી;
છતાં હું ના જોઉં રજની ધવલા એ રમણી શી,
સખાઓ ! ભીતિ કે' મુજ હૃદયમાં છે ખટકતી.

સુધાંશુની લાલી મુજ નઝરથી પીત બનતી.
અમીની-થાળી એ નયન પડતાં ક્ષીણ દિસતી;
શરીથી આ દષ્ટિ પરિચય વધુ જો કદિ કરે,
નહીં ત્યાંથી એ તો જગ પર પડી અમૃત ઢળે.

હુઃખી મારી દષ્ટિ હુઃખકર બધે છે થઇ પડી,
 દિવાલો એ ચેતી પ્રતિ કણથી મારા ગૃહ તણી;
 લતા, વૃક્ષો, પક્ષી, જલધિ, ઝરણું, વા રુચિર કે,
 તહીં આ દષ્ટિને ઘટિત નવ હાવાં સરકવું.

વિસામો દેનારાં જગ પર જનોને બહુ નહીં,
 અરે ! એવું સ્વદેપે મુજ નયન લૂટે કયમ લાલા ?
 મુખો દેનારાંથી મુખ ન હીનભાગી લઇ શકે !
 મુખો દેનારાને હુઃખ દઇ કઇને દહી શકે !

સખાઓ ! બહાલાઓ ! તમ ગૃહ સહઃ જે હસમુખાં,
 ધવાએલાં લાખો અતિથિઉરને જે મલ્લમ શાં,
 હવે હું ત્યાં આવો પગ પશુ ધરું તે ઉચિત ના,
 હવે આ નિર્માયા મુજ પદ સદા રાન ફરવા.

તમારા બાગોમાં નહિ નહિ કરું હું રુદન તો,
 છતાં નિઃશ્વાસો તો નહિ જ અટકાવ્યા અટકશે;
 જળીં ભશે પુષ્પો, તરુ સહુ નિસાસામય થશે,
 પછી એ રોનારા અતિથિ સઘળા ક્યાં વિરમશે ?

નિસાસો ના કોઇ મુજ હૃદય પૂરું ભરી શકે,
 કમી કે નિઃશ્વાસે મુજ હુઃખ હવે ના થઇ શકે;
 કુલોને નિઃશ્વાસો દઇ સુખી થનારા અતિથિઓ
 ભલે એ કુલોમાં વિમલ ઝરણે હું સ બનતા.

નિમન્ત્રો ના બહાલા ! અતિથિ નવ હાવાં થઇ શકું,
 નિમન્ત્રો ના બહાલા ! અતિથિ નવ હાવાં ફરી શકું;

(૪૦૫)

તમારાં હાસ્યોનાં મધુર નવ દહાણાં લઈ શકું,
ન મારા હૈયાનાં રુદનમય દહાણાં દઈ શકું.

તમારા બાગોમાં મધુપ ફરતા હો પ્રતિ કુલે,
તમારાં વીણામાં મધુર સ્વર હો સા ગહકતા;
તમારા મહેલોની ઉપર કરુણા હો પ્રભુ તણી,
સુખી દૂર એ છો, સમજી સુખી હું એ ચર્મશ હો !

૧૮-૮-૬૭.

હૃદયપ્યાલું.

હૃદયનું આ ભરી પાતાં તને પ્યાલું ડરું કાંઈ !
ધરું છું તોય પાવાને ! ધરું કે ના ? ડરું કાંઈ !

ખુમારીમાં સદા રેતાં મને તો સ્વાદ છે આબ્યોઃ
મગર એ આગને પીતાં બળે હૈયું, ડરું કાંઈ !

પ્રિયે ! ફેરું જરી પીતાં બગીચા લાખ ખીલે છે;
મગર કાંટાભરી વાડો, તને લેતાં ડરું કાંઈ !

હસાશે ના પછી ખાલે ! જરી પીધું સદા સાલે;
રહી રહેતાં ના ખાલી થશે હૈયું, ડરું કાંઈ !

હૃદયનું તોડતાં તણું મન તો ખૂબ ભરી છે,
મગર બે સમુદાય તુને લઈ જાતાં ડરું કાંઈ !

રડું છું હું, હસે છે તું, ઘટે ના લેદ એ પ્રેમે;
 પરન્તુ તોડતાં એવી જૂદાઈ હું ડરું કાંઈ !
 અને તો તું હસાવીને સુખે દિલ ફેરવી આ લે;
 કહું છું તોય કે હસતાં હવે તો હું ડરું કાંઈ !
 તને રાતી કરું તે તો બનાવું તો અને તેવું;
 હસે તેને રડાવું કાં ? કરું સાથી ? ડરું કાંઈ !
 હસે તું તે વિસામો કેં હતો તે કાલ ક્યાં હાવાં !
 વિસામાની નહીં આશા, કહેતાં એ ડરું કાંઈ !
 છતાં આશાભરી પ્રીતિ, ન કાં પ્યાલું તને પાવું ?
 ઉરે આશા ધરું ના કાં ? ધરું કે ના ? ડરું કાંઈ ?

૩-૬-૬૭.

બાલક.

જે છે હજી રુધિર સ્વર્ગથી કાલ આબુ,
 જે બાલ છે રમતમાં હજી એજ રકતે,
 જેનાં સુખો પણ હજી કુટતાં દિસે છે,
 તે કેમ ચૈવન તણાં સમજે દુઃખોને.

પૂછે છે એ મને, “ ક્યારે મોટો તાર ! ચલથ હું ? ”
 ઉતરે સાંભળ્યું ના ત્યાં મથે છે ફરી બેલવું !

રમત કે રમી નવ જ્યાં રમે,
 માથાં મથા ઉર કંઈ જ્યાં મથે,

(૪૪૪)

હૃદયદાહ જળ્યા જ જળ્યા કરે,
સફર ત્યાં પણ કાં કરવી ગમે ?

ગયું ને આવવાનું ત્યાં કલ્પના મૂઢતા ધરે,
કલ્પનાહીનતા સર્વે વર્તમાન સૂકા કરે.

પણ મધુર આ વેળા તારી ગઈ ન ફરી વળે,
સુખભર ફડી આ વેળાની સ્મૃતિય નહીં મળે;
સ્મરણનયને ચારે પાસે અહીં દવ ભાસતો,
જીવન જીવતાં આવું ખાઈ હવે જીવ ત્રાસતો.

ઈચ્છે છે તે નકી બાપુ ! આવી કાલ ઉભું થશે,
ઈચ્છા જ્યાં પૂર્ણ થાશે ત્યાં અતૃપ્તિ જ વધી જશે.

ન ઇચ્છવું આ મુજ અર્થનું કશું,
છતાંય આ છે ઉર આશિષે ભર્યું:—
“ સદા રહે બાલક બાલખેલમાં !
“ સદા વહે એક જ હર્ષરેલમાં !”

દડાથી અંગુલી તારી કેવી આજ રમી રહે !
પછી એ ધારતાં મુદ્રા હૈયા સાથ જડી હશે !

વા આ હશે સૌ મુજ કલ્પના શું ?
તુનેય દહો તુજ કે હશે શું !
રે ! બાલ, વૃદ્ધિ અથવા મુવાનો
છે સૌ પડયાં એકજ છાયમાં શું !

સ્મૃતિ ના ખેંચતી ત્યાં ત્યાં આનન્દી ઉદધિ દિસે !
પરન્તુ આંખવા જેવા શું એ સાગર સર્વ છે ?

છેલ્લી જફા.

—૦૧—૦૦—

જફાથી ક્યાં સુધી આખર જિગર આ નહાસશે ફરે ?
જફા કાળે જિગર છે આ ! જિગર કાળે જફા છે એ !

જફા આ એકમાં બતાં જફા લાખો ઉડી બશે !
મગર કે બેજફા બિલકુલ જફામાં ના થયું થાશે !

સુસાફર જિન્દગાનીનો જફાના નાવમાં ચાલે !
પ્રતિ પગ સાહસે ભરવો, રડી બેઠે ચા ભલે મહાલે !

જફા છેલ્લી, જવું ડુખી ! મગર દરિયાવ ખારો છે !
થવાને બેજફા કિન્તુ મને એ દાવ ખારો છે !

જફા ડુનિયા ! જફા પ્રીતિ ! જફા આ મોતનું ખ્યાલું !
જફાની તો જફાના કાં હવે ના પન્થમાં ચાલું ?

જફા નહાની તણાં જુડો સહેતાં શી બડાઈ છે ?
મગર આ મોતની છેલ્લી જફા તો કો હવાઈ છે !

લઈ સમશેર ઉભું ? ચા દહાં સમશેર ચીનામાં ?
સમાઈ નાવ તૂટેલું ? અરે ! તેને ડુખાવું ચા ?

સમાઈ તો નથી સાંધો ! નથી દરિયાવનો આરો !
ડુખી બલ્લાં વળું છે ક્યાં ? કહી મીઠાશનો ક્યારો ?

સમાઈ ના ! ડુખાવું ના ! જહીં જેં ચાઉ ત્યાં જવું !
નહીં જ્યાં નાવ ચાલે ત્યાં જતાં ડુખી નથી જાવું !

(૪૦૯)

ડુબાવાનોય કેા કાલે જશે એ વખત આવી જો ;
બહુ એ વાત ટૂંકી છે સુખે દેશુ ડુબાવી તો !

હશે બંદૂકના પડધા થયા ના શાન્ત આકાશે ;
જિગરના આ બધા ધડકા તહીં પૂરા થઈ જશે !

જફાને, ને સનમને, ને સનમની કૂરતાને, ને
જહાંને આપતા જશુ સલામી આંસુની છેલ્લે !

૨૮-૯-૯૭.

જેરી છુરી.

છુરી કટાઈ ગઈ તે ઉરમાં ધરીને
હૈયું નિહાલ કરનાર ગઈ વિભૂતિ;
તેને સજી જિગરની મુજ આ સરાસે,
આશા ધરી અમર કેા રસ પામવાની.

તે કાટ આ હૃદયરક્ત વતી ચડેલો,
તેમાં હલાહલ ભરૂં સ્મૃતિનું ઉમંગે ;
તેને જરી ખટક એક જ આવતામાં
તે કાલનાં ક્ષિતૂર સર્વ વિરામ પામે.

ક્યાં ક્યાં સુધી અદબથી શિર ઝૂકવીને
દોરાઈ કાલકદમે નમતો ગયો હું ;
કાલ્યા અનેક નહ પહોડ અનેક ખોદી,
આવી શિરીન ખસ ખંજર અર્પવાને.

મારી હાલી ન તકલીફ મળા વિનાની,
આશામ તોપણ હવે દિલ યાચતું આ ;
કાલે કહું ભટકવા, ભટક્યો બહુ હું,
મારા હવે કળાતરે ખજ ઉપડે ના.

‘ આ ભૂલ ’ એમ સુણતાં જ અનેક ભૂલ્યો,
કિન્તુ હવે હુકમ એ ગણકારતો ના ;
આજે ઉરે મધુર ભાવ રમી રહ્યા છે,
તેને જ આ ઉર સદા રટતું રહેશે.

ખાલી થયું નવ હજી દિલ દર્દે રોતાં,
ત્યાં કોઈ અશ્રુ નયનેથી સુકાવવાનો,
પ્રેમી મૂઠું હૃદય ઉપર ફાળ દેવા,
ના કાલને હક મળ્યો પ્રભુનો કરો એ.

ચૂંટી અપકવ ઉરપુષ્પ કદીય લેવા,
આશાભૂચીં જિગરને ઉચકી જવાનો,
મૃત્યુ અકાલ વતી કો સ્મૃતિ લૂટવાને,
ના કાલને હક મળ્યો પ્રભુનો કરો એ.

હાવા પ્રચંડ વત વિચ્છિની ઝાળ માંહીં,
વાતસહ્યની નઝર કેં હરિએ કરીને
અશ્રુ અને સ્મિત તણા ફુલડે ભરેલા
સૌ પ્રેમના ચમન તૃપ્ત થવા જ રાખ્યા

શું છે વળી વધુ કશુંય ઉઠી જવાથી ?
ના ભાષણા ઉપર તારકના પ્રદેશો !

(૪૧)

શું છે નવીન કદુ સિન્ધુ અધીય ડાબ્યો ?
મોશક યોગ્ય મળતાં નવ મોતી ક્યાંએ !

એ પ્રેમ ક્યાં હૃદય ઉત્તમ જે બતાવે ?
ક્યાં છે અહં વિસરનાર રતિ જહાંમાં ?
ક્યાં કોઈ છે પડ સહુય બતાવનાર ?
આનન્દથી હૃદયનું સહુ આપનાર ?

નિઃશ્વાસ આ હૃદયના સહુ આગ કૂંડી
એ ઐક્યને જ જપતા જાળગી વિરામ્યા ;
આ અશ્રુનું સહુ તેજ તહીં ગુમાવ્યું,
એ તો મળ્યું નવ મળ્યું, નવ ભણતો હું !

તો તે શિરીન કરની પ્રિય તેજ છુરી
બેઠો સજીશ મુજ આ ઉરની સરાણે !
જેથી સળું જરૂર તેજ કપાઈ બશે !
તે ઝેર આખર કદાચ ગળાઈ બશે !

૧૧-૧૦-૬૭.

તરછોડ નહીં.

મુજ ખાતર તેં બહુ નાથ ! સહું,
કદુ વેણ છતાં હળુ તેં ન કહું;
તરછોડીશ કાં ? અપરાધી નહીં નકી !
આ જગમાં કથમ બાય રહું ?

ઉરનું તુજ પુખ્ત ન પોષી શકી;
રડતું નિરખ્યું તુજ આ મૃદુ અન્તર,
એ દવમાં ઉર આય નિરંતર,
ના મુજ આંખ થઇ હલકી.

રસ કેં મૃદુ આ ઉરથી ન ઝર્યો કદિ,
સુન્દર ભાવ હશે ન ધર્યો કદિ,
તુંય અતૃપ્ત અતૃપ્ત કર્યો કદિ,
તેં મુજ તોય નિભાવ કર્યો !

નવ રાવ તણું સ્થલ તું વિષ્ણુ છે,
પરવારી રહી સહુ અન્ય, સખે !
જ્યમ રાખીશ તેમ હશે નયને,
તરછેડ નહીં ! જલ લૂછ, સખે !

૨૩-૧૦-

પ્હાડી સાધુ.

- “ ભલા પ્હાડી સાધુ ! વિકટ સહુ આ પન્થ ગિરિના,
“ તહીં ફરે દીવા ટમટમ થતા આદરભર્યા ;
“ મને દોરી જા વા જરીક કહી દે માર્ગ ચડવા,
“ તહીં આ પન્થીને શયન વંળી કેં ફૂંક મળશે.
“ ભરી ધીમે ધીમે દિવસ સધળો કલાન્ત પગલાં,
“ પ્રવાસી થાકેલા વિધુર ભટકે માર્ગ વિસર્યો ;

“ અબાણ્યાં સર્વે આ તુમુલ વન સીમા વગરનાં,

“ અગાડી જાતાં જે વધુ વધુ દિસે દીર્ઘ બનતાં.

“ શિયાળાની રાત્રિ સરદ શરૂ થાતાં ચમચમે,

“ ભરેલા તોફાને ગિરિ સહુ અને આ નલ દિસે ;

“ હજી છેઢી છાયાં રવિકિરણની પશ્ચિમ પરે,

“ તહીં પેલા શૃંગે શ્રમિન પણ ખેંચી જઈશ હું.

“ સરો આ ઊંચાં ના રજની સહ ભેટી હજી પડ્યાં,

“ ચુકાઓ પેલીમાં ઉપર હજી ના વાદળ ચડ્યાં ;

“ નથી એ ભૂંસાઈ સુરખી બરફે પૂર્ણ હજી છે,

“ તહીં પેલા સ્થાને શ્રમિત પણ ખેંચી જઈશ હું. ”

કહે સાધુ, “ બેટા ! ન કર શ્રમ ને સાહસ હવે,

“ તહીં તો ભૂતેની ભયભર મધી ઝાંચ સળગે ;

“ મશાલો લોભાવા તુજ નયનને એ ચમકતી,

“ સહુ એ તો જાળો ગિરિ પર રમે તે મરણની.

“ હજી ખુદી મારી પશ્ચિક સહુને પર્ણકુટી આ,

“ બિછાનાં હૂંફાળાં પંપડી મહીં છે ઘાસ પરનાં ;

“ અહીં જો કે દિસે ત્રણ તરફનો સ્વર્ણ સંઘળો,

“ છતાં તે અર્પાતો સદય ઉરથી સૌ અતિથિને.

“ સુખે ત્યારે બાપુ ! રજનીભર આંહીં વિરમજે,

“ અહીં જે બસાયું સુખથી તહીં ભાગી પણ થયે ;

(૪૧૪)

“ તમે આપું ચાલો શ્રમદર કંઈ લોજન, અને
“ બિછાણું, વિશ્રાન્તિ, મુજ ઉર તણી આશિષ વળી.

“ અહીંમાં મુદન્તા હરિણ સહુ સ્વચ્છન્દ રમતાં,
“ જનોને પીરીને બતક તરતી જોલમ મહી ;
“ મુખે પક્ષી આંહી દિવસભર કદલોલ કરતાં,
“ હથેળીમાં યેસી ચણ લઈ જતાં બુલબુલ કંઠ.

“ છુરી નીચે પ્રાણી કદિ પશુ અહીં ના તડકતાં,
“ બહુ વેળાથી છે મુજ હૃદયને ત્રાસ હણતાં ;
“ કૃપાશુ શક્તિ જે મુજ પર દયાથી વરસતી,
“ દયાહુ ચાવાને તહીંથી મુજને શિશુ મળ્યું.

“ બહી પાળી એવું ગિરિ ઉપરનું લોજન ધરું,
“ વિશ્રાણું નીહું આ ફલકુલભયું છે વન બધું ;
“ વહી જતી ગાતી શીતલ જલ દે જોલમ અહીં,
“ અને આ ક્યારાનું ઝરણ સઘળાં પોષણ કરે.

“ પ્રવાસી ! ઠેરી જા, ફિકર કર તું દૂર સઘળી,
“ બધી જૂઠી ચિન્તા જન હૃદયને આ જગતની ;
“ અવેશ લોકોને અતિ લઘુ તણી આ તલ પરે,
“ અને તેજે ના ના ચિર સમયની ને મળી રહે. ”

હવે ધીમે ધીમે મધુર જયમ આ ઝાકળ ખરે,
મુખેથી સાધુને નરમ ત્યમ એ મુસ્વર ઝરે ;
પ્રવાસી સાધુની મુપડી બાજી ધીમે અનુસરે,
અને એ લલચાણુ અમિત મુખડું નમ્ર નમેતું.

વિસામની મૂર્તિ નિજ પથ ભૂલેલા પમિકને,
કનેના હીનોને સહુ સુખભર્યા કદપતરુ શું,
હુપાયેલું ફરે વિજન સ્થલ નિદ્રસ્થ દિસતું,
તહીં કુંભેમાં આ દુમવર નીચે આશ્રમ રહ્યું.

નિશાની ભીતિની કરીય હતી ના દાર ઉપરે,
ન સ્વામીચિન્તાની જરૂર હતી એ આશ્રમ મહીં ;
જરી ઠેક્યે દારે સ્વર કરી નિમન્ત્રે અતિથિને,
અને દે આ ભેડી ઝુંપડી મહીં નિર્દોષ પગલાં.

હવે ઉઘોગી આ સહુ જન વળે છે નિજ ગૃહે,
કુટુંબો જ્યારે સૌ નિજ ઝુંપડીઓમાં મળી રહે,
જગાવી ત્યારે એ શગડી નિજ સાધુ હસમુખો
ઉઠાસી પોતાના અતિથિઉરને સાન્ત્વન કરે.

ધરે છે તે પાસે ફલ ફલ સહુ શીતલ, અને
જરા કે લેવાને નિજ અતિથિને આશ્રહ કરે ;
કલાકો લાંબા બે વ્યતીત કરવા ગમ્મત મહીં,
મજાની સાથે સ્વર શરૂ કરે છે ભજનના.

સૂતેલો બગીને શુદ્ધ મધુર આલાપ કરતો,
લવી ઘોડા બોલો ફરી સ્થિર થઈને સૂઈ જતો ;
દિવાલે હુપાઈ કંઈક તમરૂં ત્યાં તમતમે,
ઉડન્તા અંગારા શગડી પર પાસે તડતડે.

ન ફરો કિન્તુ કે નરમ બનતાં તે અતિથિનાં,
કશું એ એ રહેતે સુખની ચિનમી આ મકંટું ;

જમી ભારે કોઈ તરુણ હૃદયે વાસ કરતી,
અને અશ્રુ મોટાં ટમટમ ખરે ગાલ પરથી.

જમીને સાધુનું હૃદય દ્રવતું ઉત્તર ધરે,
અને ઢોળે થડું નિજ ઉર જરી એ દવ પરે ;
કહે, “બાપુ ! ક્યાંથી તુજ દુઃખ અરે ! આ ઉર મહીં ?
“ વૃથા શાને આવા કટુ રુદનનું સેવન કરે ?

“ કહે ! તેં શું ખોયો જગત પરનો વૈભવ બધો ?
“ અરે ! શું કો આશા તુજ જિજરમાં વા તડફડે ?
“ ન શું વા મૈત્રીમાં તુજ હૃદય પામેલ બહલો ?
“ મનોયોગી પ્રેમે અગર નવ શું આઠર મળ્યો ?

“ અરે ! આનન્દો જે જગત પરની સમ્પદ ધરે,
“ ભલા ભાઈ ! એ તો ક્ષયમય અને તુચ્છ સઘળા ;
“ અને જે ભોળા એ અપલ લઘુતા ઈષ્ટ ગણુતા,
“ અરે ખેટા ! તે તો લઘુતર નકી પામર બધા.

“ જહીં આશાહીવો તહીં જરૂર અન્ધાર રજની,
“ વધુ જ્યાં એ ખીલે તિમિર વધુ ત્યાં ગાઠ જ નકી ;
“ નવાં દહો કાંઈ નવીન ભડકાઓ જગવતાં,
“ અભણ્યાંને અન્તે મરણશરણે છેક ધરતાં.

“ અને મૈત્રી એ તો જરૂર ઉરનો સુદૃઢ જ ધ્વનિ,
“ સુખાડી દેવાનું મધુર પણ એ છેક સ્વપનું ;
“ જહીં કીર્તિ ભક્તી તહીં જ નકીએ છાય ફરતી,
“ ત્યજી રેતાં બેઠતાં અગિરમય કયાલ નયનો.

પહાડી સાધુ.

[પૃષ્ઠ ૪૧૬]

કહે, “ બાપુ ! ક્યાંથી તુજ દુઃખ અરે ! આ ઉરમડી ?
જથા રાત્રે આવા કદ રુદનનું સેવન કરે ?

“ ગુહા પ્રીતિની તો હજુય વધુ ખાલી રસિકતા,
 “ અરે ! ખાલાઓનાં કટુ અટકચાળાં મશકરી ;
 “ અહીં પૃથ્વી પાસે કદિય વસનારી ન દ્રુતિ એ,
 “ હશે તો માળામાં ચકવીચકવાના સ્વર મહીં.

અરે ! મુગ્ધ પ્રેમી ! બસ શરમની ખાતર હવે,
 “ અવજ્ઞાથી ફેંકી દૂર જ કર સીના સ્મરણને ; ”
 પરન્તુ આવું એ અતિથિ સુણતાં કૈં કમકમે,
 કપોલે ને ભાલે અરુણમયતા કેા રમી રહે.

ઉપાની લાલી શા ચપલ મૃદુ ને રંગ નવલા
 ધરે એ ચહેરાની ઉપર ચટકીદાર ખુરકો ;
 હળેલાં નેત્રો છે અધર અધમીચ્યાં જલભર્યાં,
 અને એ ખૂણામાં પલપલ ચડે રક્ત ફરતું.

જરાં નીચી બીરુ શરમભર દષ્ટિ નયનની,
 નીચે જિએ મૂળ દરદમય છાતી ઉપડતી,
 બતાવી દે ખુદી અતિથિઉરની એ સ્થિતિ, અને
 કહી દે કન્યાનું મનહર મૃદુ મંજુલપણું.

અને ખાલા બોલે, “ જરૂર અપરાધી પથિક આ,
 “ પ્રભુ ને તું આંહીં નિશદિન સદા વાસ કરતાં,
 “ તહીં સીનાં આવાં મલિન પગલાં આમ ધરતા,
 “ અરે ! તારા આવા અપદુ અતિથિને કર ક્ષમા.

“ અરે ! આ કન્યા જે ભટકવું શીખી છે પ્રભુચથી,
 “ ભણા સાધુ ! તેની ઉપર કરુણાનાં દગ ઘટે ;

- “ સદા જે શોધે છે રખડી ફરતાં શાન્તિ ઉરની,
 “ નિરાશાનો જેને પણ નિજ પથે સોખતી મળે.
 “ દૂરે ગંગાતીરે મુજ પ્રિય હતા તાત વસતા,
 “ પ્રભામાં તેને હું કમનસીબ આ એક જ હતી ;
 “ મને એ મહેલામાં મધુર ગણુતાં સૌ રમકડું,
 “ અરે ! બાહ્યાવસ્થા મધુર પણ થોડા દિવસની.
 “ પછી આકર્ષીને નિજ કર મહીં તાતકરથી,
 “ મને લેવા કૈએ મુજ સહ યુવાનો ફરી રહ્યા ;
 “ હતા મ્હાધાના કૈ સહુ દિશ ઉગેલા ચમન, ને
 “ મુગન્ધી પુષ્પો એ તહીં કઇ હતાં મ્હેક ધરતાં.
 “ હતા આ નેત્રોને શશીરવિ સહે કોઇ કથતા,
 “ હતા મૂર્છાના એ કઇક વર્ગી વેશે ભજવતા ;
 “ બતાવી જાતા કે પ્રભુચરિત્રગી કૃત્રિમ, અને
 “ હશે ક્યાંકયાં થોડા રસ પણ રસીલો ટપકતો.
 “ હતો ખીજ સાથે પણ રસિક કે ‘ કાન્ત’ નમતો,
 “ રહેતો દૂરે ને પ્રભુ તણી ના વાત વહતો ;
 “ હતી તેની છાતી મુજ તરફ છાની ધડકતી,
 “ છતાં એ નિઃશ્વાસો નયન કહી દેતાં ઘડી ઘડી.
 “ હતા તેની પાસે નહિ નહિ કશાં દ્રવ્યનગરો,
 “ હતાં હીરામોતી નહિ નહિ કશાં ભેટ ધરવા ;
 “ હતાં તેની પાસે નરમ ઉર ને એક કુલડું,
 “ છતાં એવું એવું મુજ જિગરને તો સહુ હતું.

“ પ્રભાતે પુષ્પો જે રવિકિરણને આકળ ધરે,
 “ તડાગે જે પેલાં કમલ રજ અર્પે જામરને ;
 “ નકી ત્યાંચે ક્યાંએ નહિ વિમલતા વા મધુરતા,
 “ અહો ! જે તેના એ મૃદુ ઉરની સ્પર્ધા કરી શકે.

“ હતી એ હૈયામાં જરણ સઘળાંની સતતતા,
 “ હતી એ હૈયામાં પ્રભુહૃદયની આર્દ્ર પ્રભુતા ;
 “ હતું આ હૈયું એ ગળી જઈ જ આપ્રીન બનતું,
 “ હતો પાપી કિન્તુ મુજ ઉર મહીં તોર દઢ કૈં.

“ પરીક્ષાની મેં કૈં અતીવ અજમાવી તરલતા,
 “ અભિમાની કીધા નવીન સહુ દુરાચલ સદા ;
 “ અરે ! એનો જુસ્સો મુજ જિગરને સ્પર્શ કરતો
 “ ગણ્યો ત્યારે તેના દરદ મહીં મારો જય હતો.

“ વિષાદે થાકેલો મુજ પુરુષ નિન્દા ઉપરથી,
 “ ગયો એ તો અન્તે ત્યજી મુજ ગરૂરી મહીં મને ;
 “ અરે ! તેણે શોધ્યો નિરજન નકી વાસ વનમાં,
 “ જહીં એ એકાન્તે ભટકી હિજરાઈ મરી ગયો.

“ ગમી કિન્તુ એ તો મુજ હૃદયની, દોષ મુજ એ,
 “ પ્રભુ ને હું તેનો જરૂર લગ્નશું પૂર્ણ બદલો ;
 “ તણું પૃથ્વીનું એ રખડી રખડી ફૂંદીશ, અને
 “ જહીં એ સૂતો ત્યાં અવયવોને ધરીશ હું.

“ તહીં સંતાડી આ વદન મુજ પાપી-ઝરી-ઝરી
 “ નિરાશામાં ફૂળી જિગર મુજ ચીરી મરીશ હું !

“ અરે ! હું કાજે તે હૃદય કરતું એ સહુ ગયું,
“ અને તે કાજે તે કરીશ સઘળું હું પણ નહી. ”

“ પ્રભુ વારે એ સૌ, ” ચમકી લવી સાધુ હૃદયથી
લપેટે કન્યાના ધડધડ થતા એ હૃદયને ;
ધળી કોધે વાંકાં નયન કરતી લાલ લલના,
પરન્તુ ભેટીને સુભગ નહી આ કાન્ત જ લવે :—

“ અહો ! કાન્તે ! કાન્તે ! મુજ હૃદયની મોહની ! પ્રિયે !
“ તને ને પ્રીતિને તુજ ફરી અહીં કાન્ત મળતો !
“ અહો ! જે ખોવાઈ નિજ ઉરની ધૂણી પર વસ્યો,
“ ફરી લે, લે, લે એ કર મહીં દિવાનો પ્રણયનો.

“ સદા રહેવા દેજે તુજ ઉર જડેલું મુજ ઉરે,
“ બધી ફેંકી દેજે ફિકર તુજ મીઠા હૃદયની ;
“ જૂદાઈ ના ના ના કદિ પણ હવે હો, રસિકડી !
“ હવે સ્વીકારી લે જીવન મુજ, મારું સહુ, પ્રિયે !

“ અરે ! જૂદાઈ એ સ્વર પણ હજો ના શ્રવણમાં,
“ હજો ફરે ફરે કટુ કટુ વિરાગે જિગરથી ;
“ હજો તારી છાતી અચલ ધ્રુવ શી સ્નિગ્ધ સરલે,
“ અહો ! મારા ઘેલા વિમલ નલ શા આ ઉર પરે.

“ નિસાસો મીઠો જે તુજ ઉર મહીં છેદ કરતો
“ હવે રેસી દેશે તુજ ઉર તણા કાન્ત ઉરને ;
“ હવે તારાં અશ્રુ વિમલ ઉરના જે ઉમળકા,
“ કપોલેથી ચૂસી અધર મુજ આ સાર્થક થશે. ”

ગયેલો છે છૂટી શરીર પરથી છેક કબળે,
 અને એ બન્નેનાં થડકી ઉપર ધૂળે અવયવો ;
 અહો ! તૃપ્તિ તૃપ્તિ સજલ નયને એ વરસતી,
 અને પ્રેમી સાધુ ઉરની નિજ ઢોરી ઠલવતો:—

“ પ્રિયે ! કાન્તે ! બાલે ! ઘડમથલ સૌ દૂર તજશું,
 “ અહીં આ કુંભેમાં પ્રણયરસનું સ્વર્ગ રચશું ;
 “ હવે ના તે જૂદા જગત તણી વાતોય કરશું,
 “ અહીંની વસ્તીમાં તુજ મુખ અને હું બહુ હશું.

“ કુવારા હૈયાના પ્રણયઝરણે એક કરશું,
 “ વનોમાં આનન્દે કર કર મહીં લેઇ ફરશું ;
 “ મને તુંને સાથે ઉર પર કંઈ એક રમતું,
 “ સદા પૂજશું તે હૃદયગરણીથી નિશદિને.

“ સૂતેલા આનન્દો મધુર સ્વરથી સૌ જગવશું,
 “ અહીં વીણા છે ને સ્વર પર ફેદે તે મૃગલીઓ ;
 “ વિયોગોના બીના કરુણ મૃદુ ગાઇ સ્વર બધા,
 “ રસે ધૂજન્તાં આ ઉર લપટવા છૂટ કરશું.

“ પ્રભુ ખોવાયેલો મુજ હૃદયને જે મળી ગયો,
 “ સદા તેને મારાં નયન પર રાખીશ તરતો ;
 “ વળ્યો આત્મા મીઠો મુજ જિગર ખોખા મહીં ફરી,
 “ હવે તેને કંઈ કબજ કરી રાખીશ રમતો.”

હમારી પિછાન.

—૦૦—

હમે જોગી બધા વરવા સ્મશાનો દૂંદનારાઓ !

તાર્કીના ભૂતને ગામ જગાવી ખેલનારાઓ !

જહાં જેને કરી મુહું કબરમાં મોકલી દેતી,

હમે એ કાનમાં જાદૂ હમારું ફેંકનારાઓ !

જહાંથી જે થયું બાતલ અહીં તે છે થયું શામિલ !

હમે તો ખાકની મૂઠી બરી રાજી થનારાઓ !

જહીં જખમો તહીં ખોસા તણો મરહમ હમે દેતા,

બધાંનાં ઇશકનાં દર્દો બધાં એ ગ્હોરનારાઓ !

હમે જાહેરખબરો સૌ જિગરની છે લખી નાખી,

ન વાંચે કોય યા વાંચે : ન પરવા રાખનારાઓ !

ગરબ જો ઇશકખાજીની, હમેને પૂછતા આવે,

બધાં ખાલી ફિતૂરથી તો સદા એ ન્હાસનારાઓ !

જહાં સ્પર્ધા તણી જગની દખલ ના પેહોંચતી ત્યાં ત્યાં,

જમીને આસમાનોના દડા ઉડાવનારાઓ !

ગમે તે બેહવાઇને દર્દ માથું ધરી ખોળે

હમે આરામમાં ક્યાંએ સુખેથી બિલનારાઓ !

સનમની બેવફાઈથી નથી મુખ કાંઈ એ ડરતાં,

હમે જાણ્યું, હમે માણ્યું, ફિકરને ફેંકનારાઓ !

જખમથી જે ડરી રહેતાં, વગર જખમે જખમ રહેતાં ;
હમે તો ખાઈને જખમો પૂખી ત્યાં માનનારાઓ !

બની ઉસ્તાદ આવો તો થશે આંહીં તમે ચેલા,
મગર મુરશિદ કરો તો તો હમે ચેલા થનારાઓ !

હમારાં આંસુથી આંસુ મિલાવો, આપશું ચાવી ;
પછી ખંજર લલે દેતાં : નહીં ગણકારનારાઓ !

૧૪-૧૧-૯૭.

કોણ પરવાર્યું ?

અહીં દરવિશ બધા બુઝરગ બુદ્ધાના ઇશકખાનામાં !
મગર એવી સફેદીથી બુવાની કોણ પરવાર્યું ?

અહીં બદલી બધું જતું : જિગરનાં ચશ્મ ને ચશ્માં !
મગર છે વસ્લ એ, રેરે ! સનમથી કોણ પરવાર્યું ?

અહીં માશૂક ના દેતી; કદી દે તે નહીં પૂરું !
મગર એ લીખ માગીને બિખારી કોણ પરવાર્યું !

અહીંના આશકો સુરમે કરે છે ગાલને કાળા !
મગર માશૂકની સુરખી રડીને કોણ પરવાર્યું ?

અહીં પ્રત્યેક દાણા પર છુપ્યાં ખાનારનાં નામો !
મગર પરબા પરાઇથી અરેરે ! કોણ પરવાર્યું ?

અહીં હરગિઝ છે દહે પરેશાની પરેશાની !
 મગર દહીં જિગર દહે લઇ દમ કોણ પરવાયું ?
 અહીં ખવાખો મળે રાતે : અધાં અન્ધારમાં જતાં !
 મગર અકસોસ હી આખો કરીને કોણ પરવાયું ?
 અહીં અડતું નહીં સીધું દિલે કો એક પલ ખંજર !
 મગર નિચોવતાં લોહી તડકતાં કોણ પરવાયું ?
 અહીં સઘળા ખતમ થાતા નશા બેચેનીમાં નાખી !
 મગર એવા શરાબોને ભરી પી કોણ પરવાયું ?
 અહીં દાનાઇનું પ્યાલું રહ્યું બસ મોતને હાથે !
 મગર એ જિન્દગાનીની મુરાદે કોણ પરવાયું ?
 અહીંના આ ફકીરોની કદી ઝોળી નહીં થાંડી !
 મગર એ ખાકમાં દાઝો ફકીરી કોણ પરવાયું ?
 અહીં ફિટકાર છે લાજિમ બધી આ પાવમાલીને !
 મગર લાનત સદા હિઝરાઇ લેતાં કોણ પરવાયું ?

૧૭-૧૧-૬૭.

ચુમ્બનવિપ્લવ.

ત્યારે હતી અલક સૌ સરતે રમન્તી,
 તારાં મુણાલ વત ખાલક અંગ સાચે ;
 તું તો હતી ઉર ભણી મુજ આ ચડન્તી,
 ને એ લટો સરતી પાદસરોજ બેવા.

(૪૨૫)

એ મેઘમાળા સમ વાળ કઢી કઢી તો
રહેતા રચી સુરસ રમ્ય કમાન દેવી ;
એ મધ્યમાં સ્મિતભયું મુખડું રમન્તું
આવી જતું કુસુમડું મુજ પાસ યાચી.

હેતો તને જરૂર ઇચ્છિત ને વધુ કે
એ કાર્ય તાત વત વતસલનું કરન્તાં ;
હેતો લલાટ પર ચુમ્બન એક મીઠું,
જાણે રહ્યો શીતલ ચન્દન અર્ચતો હું.

આહા ! લલાટ પર ચુમ્બન એક દેવું !
વાતસલ્યને અધિક તૃપ્તિ કહીય ના ના !
નિઃસ્વાર્થ પ્રેમ વધુ સ્નિગ્ધ કશુંય પામી
સંસારમાં હજી કૃતાર્થ નથી થયેલો !

સ્પર્ધા તણાં નયન કોઈ હતાં ન ત્યારે,
ઇર્ષ્યા હતી ન મુજ આ સુખની જહાંને ;
કો યાચનાર ઉરને મુજ લહાણુ એવી,
ત્યારે હતું હૃદય તત્પર અર્પવાને.

શીખ્યું હતું ન મુજ આ ઉર ‘ માગવું ’ કે,
શીખ્યું હતું ન તુજ એ ઉર ‘ આપવું ’ કે ;
વત્સા હતી ! શરૂ હતો તુજ હું કુમારિ !
ત્યાંએ હતી પણ તું પૂજનની જ મૂર્તિ !

કેવાં નિખાલસ પવિત્ર દગો હતાં આ,
નિર્દોષ બાલપદચુમ્બનનાં પૂજારી !

પુજા જા ! હા ! જરૂર એજ રસાલ લાવો !
જે સ્વર્ગનાથ જન કો નવ જાણનારા !

સ્વર્ગે પરન્તુ જનવાસ ટકી શકે ના,
ના જ્ઞાતિબન્ધ તજતા કદિ કોઇને એ ;
વાયુ તણા પડ મહીંશુક ઉડનારા,
ધૂમે અમુક જ પ્રદેશ અનન્ત ઓએ.

એ શો થયો નયનમાં ચમકાટ જૂદો ;
લોગાં અજાણ ઉર ત્યાં સરકી પડ્યાં શાં !
મીઠાં લલાટ થકી ચુમ્બન એ સચું, ને
મીઠા કપોલ ઉપરે સરકી પડ્યું, હા !

ન્હાના ગુલાબ પર નાજુક ટીલડી શું
ચોટી રહ્યું થરથરી તહીં સિન્ધ એ તો ;
મૂર્છાઈ કોઈ ખુશબો અહતાં કુલે કો
ક્યાંએ ન જંગ વધુ મત્ત હશે બનેલો.

કેવી બની અલક એ જયની પતાકા,
તારાં સહુય મૂઠું અંગ પરે છવાઈ !
ત્યાં કામ એજ અલકેથી શરૂ થઈને,
એવો જ શ્યામ પ્રદ આ ઉરને પટાવ્યું !

એ ક્ષીરસાગર સમી જુઈની બિછાતે
હું તો બન્યો અલક ઉપર શેષશાયી ;
ઉલાસઉર્મિ પર ઉર્મિ ફૂટી રહ્યા, ને
નાચી રહ્યાં કમલ એ સિમતનાં રૂપેરી.

ત્યાં એક ચુમ્બન સહસ્ર સમું જનીને,
લોલલોલ એ અધર ઉપર પૂંચવાયું !
ને અન્ય લાખ બસ એક મહીં સમાંતાં,
એ તો હતો અકથ ચુમ્બનનો પ્રવાહ !

એથી અધિક મગર નશાભરેલો
કો દ્રાક્ષથી ન મદિરા કદિ એ મળ્યો છે !
એથી અધિક પણ મૃત્યુ જ એંચનારું
પીધું હલાહલ નથી કદિ નીલકંઠે !

હું અર્પનાર ગ્રહનાંર થઈ ગયો, ને
સ્વર્ગીય પુષ્પ ઉરનાં સહુએ સુકાયાં ;
એ સૌ બન્યુ અરર ! ચુમ્બનના જ શ્વાસે,
રે ! સ્થલ સ્પર્શ કદિ એ કળીઓ સહે ના.

સંસારના ચમનના સહુ મર્ત્ય ભાવો,
છળ્યાભરી નગર મર્ત્ય તણી રમે જ્યાં ;
એ એજ આખર રહ્યા અમ પાસ દહાવા ;
ને આજ તો સહુજ તેય બળેલ ક્યારા !

તોયે ભયુ પુનિત કેં હજુ આ ઉરે છે,
જે સ્વર્ગથી મધુર શબ્દ સુણી રહ્યું આ :
“ ઓહો ! કરે ન પરવા પ્રણયી કશાની !
“ ઉત્થાન, પાત, સઘળા ક્ષણના પ્રયોગો ! ”

હું તો છતાંય હજુ એજ વસાવવાળું,
એ બાલકાવમય ચુમ્બનને જોવાયું :

જે એ થકી હૃદય તૃપ્ત બને હજી તો,
જે એ ફરી હજી પ્રભુય ધરી શકે તો.

૧૫-૧૨-૯૭.

પ્રેમથી તું શું ડરે ?

યોગાનમાં આલમ તણા રે ! પ્રેમથી તું શું ડરે ?
તારા અમનનાં પુષ્પના કાંટા થકી તું શું ડરે ?
લઈ લે મૃદુ આમીદ તો, તુંને ઉઝરડો છો થતો
લેખ્ય તો લોકાય છો, એ મામલાથી શું ડરે ?
તારા હૃદયઆત્મા તણાં વારિ અહીં બિંડાં બધાં :
પ્રભુ પ્રેરતાં ઉછળ્યાં કર્યાં, એના ઝોશથી તું શું ડરે ?
બસ છોડ તુજ પહાડી ઝરો, છો એ પ્રલયમાં ઉછળો :
છો કેા સુરપે આફળો, છો તૂટતો ! તું શું ડરે ?
બદલો મળે કે ના મળે, શુક એક પાંખે શે પળે !
એ તર્ક શા જૂઠા કરે, ઉડી જો ઉડી ! તું શું ડરે ?
પાપાણના પદ ચુમ્બતો જો કેમ સિન્ધુ ફૂલતો,
જ્યાં સખ ઉભી લેખડો, તો તું અરેરે ! શું ડરે ?
તે ઉર્મિઓ પાછા પડે, મગર ગિરિ તે ના ગભો;
તોયે સલિલ લેટયા કરે, જે પ્રેમનું તે શું ડરે ?
જો ધાસ અરણ્યાં પાસનું જે પ્રેમ પી નીલું બન્ધું,
તુજ પદ કને જે છે હજી તે ના ડરે ! તું શું ડરે ?

એ ના પુકારે કોઇ એ, “ અમ અંગ કચરાઇ મરે !
 “ અમ યત્ન સૌ ધૂળે મળે ” ! તો ઉઠ, ઉઠ તું શું ડરે ?

આ શુષ્ક લૂખી આલમે અપકારીઓના રાહ ૧
 થઇ ઘાસ કર રસભર, અને એવું થતાં તું શું ડરે ?

તુજ અંગતરણું સૂકશે, ચારોય ના તેનો થશે;
 તો શું પડ્યો છે દહેશતે ? ઉભી ચાકતા ત્યાં શું ડરે ?

જો ક્ષીરસાગરના સમું પ્રભુએ હૃદય નિજ પાથર્યું;
 એ બિન્દુ ના કેને મળ્યું ? તે પામતાં તું શું ડરે ?

એની કૃપાનાં પુષ્પ એ રંગદોળનારા પાદને.
 નિજ ગન્ધનો જે લેપ દે તે લેપ થાતાં શું ડરે ?

જો આંખ મીચી ચાલશે તો ઇષ્ટ સાથે મહાલશે,
 મીઠી પ્રીતડી મીઠી થશે, દિલ જાય ત્યાં તું શું ડરે ?

૧૯-૧૨-૯૭.

ભાવના અને વિશ્વ.

ઉર ઠલવવા શોધી કાઢ્યાં સખા, લલના, અને
 ઉર ઠલવવા શોધ્યાં પુષ્પો, ઝરા, તરૂઓ વને ;

ઉર ઠલવવાં પાળ્યાં પંખી, સુણ્યાં મૃદુ ગાયનો,
 ઉર ઠલવવું એ તો ક્યાંએ બન્યુંજ નહીં, અહો !

અહીં તહીં બધી લીલા લૂખી જહીં નવ એ બન્યું,
 જગત સઘળું નીહું ના ના વસન્ત મહીં ગમ્યું;

રમણીયપણું આ સંસારે અતૃપ્ત બધું દિસે,
જગત ઉપરે સ્વપ્ને કોઈ કંઈ ન ખરું દિસે.

કમલકલીએ લોગી ભૂંગો લપી શમણે ઢળ્યા,
કમલદલનાં મીઠાં સ્વપ્ને અનેક રમી રહ્યા ;
કમલવનમાં ઉગ્યે ભાતુ ફરી ફરતા બન્યા,
પણ ગણગણી રોવાથી ત્યાં અધિક નથી ઠર્યા.

રવિ નવ ઉગે દહાડે જે ત્યાં હતો રજની મહીં,
ઝરણુ ધરતાં લાલી સ્વપ્ને ધરે નવ તે અહીં ;
હૃદય ઠલવ્યું ઝીલી લેવા હતો કર કોઈ ત્યાં,
નયન ઉઘડ્યું, ખોવાયો એ ભળી જઈ બ્યોમમાં.

જગત સઘળું ભૂમી શોધ્યું, ફરી ન કદી મળે !
મધુર કર એ વિશ્વે પાછો ફરી ન કદી ઢળે !
નયન ઉઘડ્યું ને ખેતાલું બસૂર બધું બન્યું !
નયન ઉઘડ્યું, વંડ્યું મીઠું રહ્યું કદુ આંસુડું !

નયન નિરખી રોવા લાગે અહીં સહુ સ્થૂલતા,
રમત કરતાં લાવણ્યે એ સુસૌષ્ઠવહીનતા ;
અમર રસનાં ખીખાં આવાં બધાં વરવાં, અરે !
ઝગહગ હતું તેની છાપો મલિન અહીં પડે !

અધર લલના મીઠો મીઠો ધરે અધરે ભલે,
કુમકુમ ભરી હાથેલીથી જડે ઉરથી ભલે ;
સ્તનતટ પરે રોમાંચોનાં ભલે વન ઉગતાં,
પરિશ્રમભર્યા સ્વેદ છિદ્રો ભલે સહુ ઉઘડ્યાં.

પણ રસ મહીં એવાંથી એ પ્રવેશ નહીં મળે,
કંઈક રડવું મારે, તેને, રહું જ રહું ખરે ;
હૃદય ધડક્યાં, બોલ્યાં, ગાયાં, રડ્યાં, બથમાં ભર્યાં,
પણ રસ તણાં ખુલ્લાં નેત્રે ન દર્શન સાંપડ્યાં !

શરીરપટનાં આત્મા માટે ન આવરણો ઘટે,
રસમય થતાં આડા સ્થલો તણા પડદા ચડે ;
જગત સઘળું નાનું નાનું અનન્ત વિહારને,
પણ રમતમાં ટુંકી વાડે દડા અટકી પડે.

સ્થલસમયને છોડી ક્યાંએ ન દેહ ઉડી શકે,
ફડ ફડ થતી પાંખો માટે ન દ્વાર મળી શકે ;
અમર રસને એથી બીજે ન વાહક વા મળે,
નવ અહીં મળે, સ્વપ્ને છે તે અખંડિત ના રહે.

હૃદય ઠલવી તોયે ક્યાં ક્યાં જતાં જન બાપડાં,
હૃદય ઠલવ્યું ત્યાં ત્યાં ભાસે બન્યાં સપનાં ખરાં ;
હૃદય રમતું આહ્વાદોમાં ઘડી વિષમાં ચડી,
અમર રસની બાજુ દહેરી તહીંજ થતી ખડી.

અધર લલના દે ત્યાં ભાસે અનન્ત સુવાસ કો,
સ્તનતટ તણી ગાદી ભાસે અભંગ કુમાસ કો ;
નયનઝરણે બંદુ ભાસે અખંડ નવીનતા,
અલક અલકે આંખી દેતાં પ્રભુત્વ નવાં નવાં.

કલમ લઈને બાજુ એને સદા ચિતર્યા કરે,
કવિત લવતાં બાજુ એને સદાય કથ્યા કરે ;

પણ ત્રુટિત એ ! તોયે મીઠી અહીં રસધાર છે,
અમર રસનાં એવાં બિન્દુ અહીં ઉપકાર છે.

પણ અમરતા વિશ્વે સૂણે કદી નવ સમ્ભવે,
અપલ પલમાં આત્માને ના કશીય મળ મળે ;
સ્મિત અહીં કરે તો તો જૂની સ્મૃતિ વિસરી જશે,
સ્મરણ ધરતાં રોવું એમાં ન અન્ય ઇલાજ કો.

બ્રમર કમલે બીડાતા છે અને ઉડતા ભલે,
અનિલલહરી પુષ્પોનું કેં ભલે ગ્રહવા મથે ;
ક્ષણિક શમણે લે સૌ દહેરો ભલે ઉપભોગની,
રસમય થવું શારીરીને બને જ બને નહીં.

ઉર ઠલવવા ખાલી દુઃખ્યાં સખા, લલના, અને,
ઉર ઠલવવા ખાલી શોધ્યાં ઝરા, તરુઓ વને;
ઉર ઠલવવા પાળ્યાં પંખી બધાં જ વૃથા નકી,
ઉર ઠલવવું એતો ક્યાંએ મળે જ મળે નહીં !

૨૭-૧૨-૬૭.

નિદ્રાને.

તારા કૃપાઝરણમાં ગૃહ આ સૂતાં સૌ,
તારી કૃપા જ ગગને શશી રેડતો આ ;
જ્યાં ત્યાં રમ્યાં શયન છે પ્રભુએય હાવાં,
ઠાલે સરો, ઉદધિ કોઈ મહાન સ્વપ્ને.

તાત્રી કૃપા મુજ પદેય હતી જ એવી,
ના આ હતાં નયન સ્વપ્નથી ઓળખીતાં ;
તાહું કયું નવ કયું સ્મરણે હજી, ત્યાં
એ પાંખ શાન્ત મુજ ઉપર ફેલતી'તી !

ને એ મહાન વિરહી સમયે મહીં એ,
તું સ્વપ્ન દેઈ વધુ કેં મધુરી બની'તી ;
તું એ મીઠાશ સહ આ ઉર જોડનારી
સ્વપ્નો ગઈ લઈ અને ગઈ તું'ય, રેરે !

રેતી ભરી ખરખરે મુજ નેત્ર માંહી,
એ તો કણ તું વીણી કોઈ ન કાઢનારું ;
આ અગ્નિથી ઉર હવે મુજ ખાક થાતું,
છેદલેય આવીશ ન શું જલ છાંટવાને ?

જ્યારે મને નયન ઉઘડતાં રૂચે ના,
જ્યારે હવે જગત હાહ સમું દિસે આ ;
તું માં જ આખર હવે મુજ આશ જ્યારે,
ત્યારે જ તું ત્યજી ગઈ તુંજ યાચનારો !

તું એકથી જ જગ આ કંઈ ગોઠતું ' તું ,
તું એકથી જ ઉર દર્દ ન ગાંઠતું ' તું ,
તું એકલીજ નયનો હતી લાગનારી !
તે તું ગઈ વ્રણ સહુય સમારનારી !

ત્યારે પ્રભાત મુજને કવિતા ધરીને,
કોઈ મૃદુ રુદનમાં ગવશવતું ' તું ;

એ એકલો પ્રહર મિત્ર હતો ઉરે આ,
તેનેય તેં દિવસના વિષમાં મિલાવ્યો !

હાવાં શુકો; અનિલ, પુષ્પ ઝરા, કુવારા,
જે ગાય ગાન તુજ સોડથી નિકળીને ;
તારી કૃપા વગર તે સમજી શકું ના,
તારી કૃપા વગર તે બસુરું તમામ !

જ્યારે બધા જખમીઓ જખમો વિસારી
નેત્રો મીચી મલમની પરવા કરે ના ;
ત્યારે હું ઓષધ બધાં ઠલવીય દેતાં
આ એકલો અહીં તહીં તડક્યા કરું છું !

જે સૌ ગયાં પ્રણયી એકજ પાઠ આપી
તેને જ પૂર્ણ શિખવી ગઈ તુંય શું ? કે
“ દાવા ન હોય જગમાં કશી એ કૃપાના,
“ પ્રીતિ, દયા, ક્ષણિક એ સહુ મેહેરબાની”

૨-૧-૯૮.

પ્રેમમાં કૂર દોરો.

જગતમાં બદલો સમજ્યા વિના
પ્રણય ના ચિરકાલ ટકી શકે !
પ્રણયમાં બદલો સમજ્યા વિના,
હૃદય કૂર જ કૂર બની શકે !

અને આ પ્રીતિને તુજ નયન જોઈ નવ શક્યાં,
જરા સ્પર્શી દેશે નયન મુજ આ ફરજ પળ્યાં,
ન જાણે તું કેવું મુજ જિગર આ છે સળગતું,
કદાપિ તે માન્યું મુજ હૃદયને વજ્ર સરખું.

અરેરે ! ક્યાં સુધી રૂઢન કરતી તું રહી શકે ?
અરેરે ! ક્યાં સુધી મુજ તરફ હૈયું ઢગી શકે ?
યુગો કે કષ્ટોના મદદ તુજને ત્યાં નવ મળી !
વૃથા તારી આંખો મુજ તરફ આશામય મળી !

હશે ઉંચા શ્વાસો તુજ ઉર મહીં દાહ ભરતા,
હશે તેની ઝાળે શશીરવિ તહીં એ થરરતા ;
હશે એવાં એવાં તુજ ઉર મહીં કેં થઈ ગયાં,
હશે અંગે અંગો મંદદ મુજ માગી ઢગી રહ્યાં.

હશે ઉંચે નીચે સહુય દિશ તારૂં મુખ ફર્યું,
અરેરે ! કેા વાકયે મદદ કરનારૂં નવ સુણ્યું ;
છુરી ઉપાડીને તુજ કર હશે ત્યાં વિરમતો,
હજી મારે માટે જીવિત ધરવા તું મથી હશે.

કેવો મને મધુર ત્યાં ઠપકો દઈને
છુરી હશે મરણની દૂર ફેંકતી તું !
શ્રદ્ધા હશે અડગ ત્યાં ઉછળી રહી શી
એ દૂર દૂર દિસતા પ્રણયી મહીં આ !

કેવો તને જ મધુરો ઠપકો દઈ તું,
રોઈ હશે અરર ! એ નળજાઈ માટે !

કેવું હશે અરર ! એ તલક્રી રહેવું !
ના જીવ જાય ! નવ જીવ રહી શકે વા !

વીણાસ્વરે રસ મહીં મૃગલી ચડેલી,
રૂ પારધીશર વતી જખમી બનેલી,
ચાટી જતાંય નિજ શેષિત કાળજનું,
તારા સમી તૃપિત એ તલક્રી હશે ના !

ત્યારે ફરી ફરી વળી ઉર ખૂમ પાડી,
ધાર્યું હશે શિથિલ આશ બધી ઉપાડી ;
ઉડી ઉડી કબૂતરી એક કદી પાંખે
રેરે ! પ્રભુ ! ઉઝરડાઈ હશે પડેલી !

અરે ! અરેરે ! મુજ કલ્પનાઓ
એવી હતી ને જાગતો હતો હું ;
અરે ! અરેરે મુજ પાસ કાંઈ
કિન્તુ હતું ના તુજ દાહ માટે.

તેં તો અરે ! વારિજ વારિ ચામ્યું,
સુધા હતું મેં તુજ કાજ શોધ્યું !
સુધા ઢળ્યું વારિ મળ્યું ન તુંને,
તું પોણાડનો થઈ ભસ્મ રેરે !

સુધા ઢળ્યું તેં કર કોઈનાથી,
એ હસ્ત કે પામર માનવીનો ;
“હોળે હરિ તું પર જાણુ રાણુ,”
એથી બીજું પામરને કહું શું ?

એ હસ્તની વાત વા હવે કરું ના,
 એ ફૂરતાને પણ વિસરું ના ;
 ભૂલું. ન ભૂલું, થઈ તો ગયું એ,
 પ્રીતી પણા સુન્દર સૌ બગીચા !

હવે નવું કંઈ દિલ માનતું થયું,
 વિચારતાં શુંય છતાં થઈ જતું !
 અરે ! અરે ! ફૂર વધુ બનું રખે !
 તને હજી દાહ વધુ દઉં રખે !

હતી ન એ સૌ પણ માત્ર કલ્પના,
 સદાય જોઈ તુજ ઉર હું શક્યો;
 સદૈવ સાક્ષી મન પૂરતું મને,
 હજીય શ્રદ્ધા મુજને તહીં રહે.

ધિક્કારન્તી મધુર લલના ! આજ છે શું મને તું ?
 આહો ! એથી ઘટિત અધિકું તોય શું વિશ્વમાં આ ?
 ધિક્કારોને પ્રણયથી વધુ યોગ્ય હૈયું નહીં આ,
 ધિક્કારે તું ! નહિ નહિ કશું ન્યાયથી એ વિશેષ.

ધિક્કારે તું ! પ્રણયરસમાં ન્યાયની વાત કેવી ?
 ધિક્કારે તું ઉચિત સહુએ પ્રેમને એ નહીં કાં ?
 થાકી-થાકી પ્રણય કટુથી-શાન્ત કાંઈક થાવા
 ધિક્કારોમાં તુજ નિગરને યોગ્ય આરામ લેવો !

એ ધિક્કારો તુજ હૃદયનાં દર્દ કેવાં પવિત્ર ?
 એ ધિક્કારો મુજ હૃદયની ફૂરતાતુંજ ગાન !

એ મહોં ! એ મહોં મધુર કુમળું આજ કેવું ફરેલું !
ઓહો ! એવો હૃદયપલટો દર્દ લાખો પુકારે !

ઓહો ! એવો હૃદયપલટો સહેલ ના વાત કાંઈ,
ધીમે ધીમે મૃદ કુસુમ જ્યાં વજાતું વજા થાતું ;
ધીમે ધીમે નયન કુમળાં આગ રોના શીખે જ્યાં,
ધીમે ધીમે અસુર બનવું દેવને જ્યાં ગમે છે !

આ હૈયાને અનુભવ નહીં પ્રેમમાં એ નશાનો,
એ સ્ત્રીમાની ઉપર ઉર આ કોઈ કાલે ન ખોંચ્યું ;
ઠહાલી ! ઠહાલી ! તુજ દરદને કદપવા હું અશક્ત ;
તું છે ત્યાં આ ઉર ફડફડી ખોંચવાને અશક્ત.

તારા જેવી મુજ હૃદયની ઉઝ પ્રીતિ હશે ના,
તારા જેવું સહન કરવું તીવ્ર પામ્યો ન હું વા,
તારા જેવું જિમર કુમળું નહોય માફ, નહીં તો,
ધિક્કારોમાં મુજ હૃદયને ડૂબવું હોત મેં એ !

ઓહાં ! કેવું મધુ સુખ હશે પ્રેમ ધિક્કાર થાતાં !
ઓહો ! કેવું મધુ સુખ હશે ત્યાગતાં સર્વ આશા !
પ્રીતિ જનતે મરણ અથવા ફરતા કે નિરાશા :
એથી બીજી જગત ઉપરે હોય તે દહાણ કેવી !

એ ધિક્કારે તુજ હૃદયને લેઈ જનનાર પ્રાણી,
એ છુરીને ગર્દન ધરી શીર્ષ-સોંપી દઈ હું ;
જાણું છું હું પણ નકી નકી જાલ એ આવતાં તો,
એ છુરી, એ હૃદય, કર એ ચાલશે નીર થાતાં !

કતલ જે કરવા કર ઉપડ્યો,
કુસુમ તે લઈનેજ સદા ઢાળ્યો !
જગતમાં પ્રણયી પ્રણયી સદા,
પ્રણયમાં ટકતી નવ ફરતા.

-૧-૯૮.

યજ્ઞમાં આમન્ત્રણ.

અશ્રુની સૈયારી ધારા :
સૈયારી નિઃશ્વાસે જવાળા :
પ્રેમીની સૈયારી પીડા :
આ છે ખાકે સૈયારી !

સાથી ના મૂછીને જાશે:
સાથી આથે રોશે, ગાશે:
દિલની ખાક દિલે ચોળાશે :
ચોળો હૃદયે સૈયારી !

શાનાં સૈયારી વિણ સુખડાં ?
સૈયારી ત્યાં શાનાં દુખડાં ?
તોફાને હસવીશું સુખડાં :
લાવો નૌકા સૈયારી !

સૈયારી સપનામાં આવ્યાં :
કેફની આ ભગવી ત્યાં લાવ્યાં ;

પહેરાવી ને ના પહેરી કાં ?
આવો આવો સૈયારી !

હાલાં ! આપું ને પામ્યો તે :
હાલાં ! પામું ને આપ્યું છે :
સૈયારી જગવી ' ની હોળી :
લેવી સૈયારી જોળી !

૯-૧-૯૮.

રજાની માગણી.

ત્રોફ્યું જિગર ! તું છે ખુશી ! હાવાં રજા દેવી ઘટે !
બાકી રહ્યા ઘા હોય તો બેચાર દહ દેવા ઘટે !

તેં શું કર્યું તે આ બદન ખોલી બતાવાતું નથી ;
જંજીરથી છોડી મગર કે શ્વાસ તો દેવો ઘટે !

અરજી દઈ કેદી થનારો કેદખાને ઠીક છે !
તેનેય પંજુ મેદાનની કો દી હવા દેવી ઘટે !

માણક કે ઝુલ્મી નહીં મુર્દા મહીં પામે મળ !
લેવાં મળ એ ઝુલ્મની આરામ તો દેવો ઘટે !

છે જીવવું કે જીવવા મથવુંય રોવા કાજ છે !
તો આંસુડાની લાયકી એ પામવા દેવી ઘટે !

રીબાય તેની લજ્જોતો શું રીબનાઈં બાણતું ?
શાકયો નથી તોયે સનમ ! તાબે થવા દેવો ઘટે !

આરામમાં આનન્દની આશા નથી રાખી અમે !
છે દર્દથી દર્દે જવું ! ત્યાં તો જવા દેવો ઘટે !

છે દર્દને બદલાવવું તે દર્દીઓની દહેર કે !
જ્યાં ત્યાં બધે છે એ જ પશુ પૂરી તલબ કીધી ઘટે !

ખંજર ચલાવી લાલ હાથેલી કરી તુજ હાથની !
મારી નહીં, તેની મગર કાંઈ દયા ખાવી ઘટે !

માથું રળ, જાડું લલ્લે, આખર કદમ તારેજ હું !
બે ચાર દિન, બે ચાર યુગ, હાવાં રળ દેવી ઘટે !

૨૨-૧-૬૮.

શિકારીને.

—૦—

રહેવા દે ! રહેવા દે આ સંહાર યુવાન તું,
ઘટે ના ફરતા આવી : ત્રિશ્વ આશ્રમ સન્તતું.

પંખિડાં, ફુલડાં રૂડાં, લતા આ, અરણ્ય તરુ,
ઘટેના ફૂર દષ્ટિ ત્યાં : વિશ્વ સૌન્દર્ય કુમળું,

તીરથી પામવા પક્ષી વ્યર્થ આ ફરતા મથે ;
તીરથી પક્ષી તો ના નાકિનતુ સ્થૂલ મળી શકે.

પક્ષીને પામવાને તો છાનો તું સુષુ ગીતને,
પક્ષી તેના પ્રભુ સાથે હૈયામાં મળશે તને.

સૌન્દર્યો વેડછી દેતાં ના ના સુન્દરતા મળે ;
સૌન્દર્યો પામતા પહેલાં સૌન્દર્ય બનવું પડે.

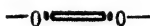
સૌન્દર્યે ખેલવું, એ તો પ્રભુનો ઉપયોગ છે ;
પોષવું, પૂજવું એને, એ એનો ઉપલોગ છે.

રહેવા દે ! રહેવા દે આ સંહાર યુવાન તું ;
બધે છે આદ્રેતા છાઈ તેમાં કેં ભળવું બહું.

૨૯-૧-

સ્વર્ગનો સાદ.

મરેલાંઓ સગાંઓનો ભૂલી જાજો : હમે જાશું ;
મરેલાં બહાલવાળાંને હવા ગાજો : અમે ગાશું.

સગાં દેનાર હુનિમાને સગાઈ બહાલ સાથે ના ;
મરેલાં બહાલ વિષ્ણુ તે તો મરેલાં બહાલ વિષ્ણુ થાશું.

અમોને એ અમારાંને મિલાવ્યાં મોતને હાથે ;
હવે છોડી સગાંઓને ખરાં દિલદારને ચ્હાશું.

સગાંઓ ! પિંડ ના દેશો : નહીં ખેંચે, નથી પ્રીતિ
હવા એ બહાલવાળાં દે : બની થેલાં તહી ચ્હાશું.

અરે બહાલાં ! હવા દેતા સદા તેવી હબ્બુ દેજો ;
તમારી એ તૃષા એ તો અહીંથી ખુબ એ પાશું.

હવા દેવી ખુદાની છે અહીં ત્યાં રાશની એ એ ;
હવા એ જાગતાં સૂતાં સદા દેતાં નહીં કાશું.

સગાં ! તમ રક્તની અન્ધિ હમે તોડી બધી પૂરી ;
હવે તો સ્નેહમાં ડૂબી તૃષા ના આગમા લેશું.

અહો વહાલાં ! સગાઓથી મુલેહે મોતને પામી,
અહીં બેઠાં ચડી આવો : બધાંએ સ્નેહમાં માથું.

૧૦-૨-૬૮.

સ્વાનગી.

કહીશ સઘળું, એમાં શંકા કશી ન કરી ઘટે :
કહીશ સઘળું, છુપું તુંથી કશું ન રહે, સખે !
કહીશ સઘળું, ક્યાંએ વિશ્વે હશે મુણનાર જો,
નવ કહી શકે એથી ખીજો અભાગી અહીં કયો ?

મુજ જિગરમાં તુંને જ્યાં જ્યાં હશે ઉપયોગ, કે
મુજ જિગરમાં તુંને જ્યાં જ્યાં ઠર્યો ઉપલોગ છે,
દઈશ કહીશ એ તુંને વહાલા ! રડી રડી સામઢું,
મુજ હૃદયનું તાળું જોથી બને ફરી કામઢું.

જગત ઉપરે દહો કહેવા અને મુણવા સમું,
મુણનયનથી પુણ્યે ખીજું મળેલ નથી કશું;
મુણહૃદયનાં પ્યારાં તેથી દુઃખી દુખિયાં રહે,
પછી દરદનાં ક્યાંથી આંહી નિવારણ સાંપડે ?

પણ દરદની વાતોમાં છે નિવારણથી વધુ,
દરદમયને દહીં થાતાં ઘટે કંઈ આવડયું;
કમનસીબને દહોએ ના અહીં મળતાં નહી,
કમનસીબથી દહોની તો ન ગોઠડી એ થવી.

જગત સહ તો તારે મારે ઘણા પડદા હશે,
પણ નવ બધું અર્પું શાને સજ્જતીયતા વિષે ?
જગત સહ એ આ હૈયે તો બધા પડદા કહે,
પણ જગતને સુણી લેવા મળ્યું નવ જ્ઞાન છે.

કહીશ સઘળું, હાલા ! તુંને, ભલે રડતાં કહું :
કહીશ સઘળું, હાલા ! તુંને, બધું મરતાંય હું :
મુજ જીવિત તો તારી હૂં ફે અહીં જીવવા સમું,
તુજ ચરણમાં ના તો ક્યાં હું પછી જઈને નમું ?

૧૨-૨-૬૮.

પ્યાલાને છેલ્લી સલામ.

ખુદાનું નૂર પાનારા ! સલામો છે તને પ્યાલા !
ન રો છાડી મને જાતાં : મળ જ્યાં હોય ત્યાં જા, જા !

સદા સાકી તણે હાથે ભરેલો તર ભર્યો રહેજે !
ચડેલા આશકો ફિક્કા : જરા લાલી તહીં દેજે !

પ્રથમ હઠીં જિજર પાસે જઈ દે દહં ભૂલાવી !
ધડી બેલાનની દેવી ખુદાઇ ત્યાંજ છે તારી !

પછી બાગો મહીં જાને જહીં માશુક હો આશક !
જિજરને બેલતી આંખે નવાઇ બેલતે બેશક !

હમારૂં કોઈ પૂછે તો કહેજે આટલું, પ્યારા :—

“ અરે ! એને ભરી પીતાં સગૂરી ના રહી, પ્યાલો ! ”

વતી તારી મજેદારી હસીને બોલજે આવું :—

“ ભરી દરિયાય નહાતાં એ જિગર ના ના નથે આવું ! ”

જરી દિલનું કહેતાં કેં જહાં-ઝિંદી બધું માગે !

પછી તો રોધને ગાજે, “ બહુ પીતાં નશા લાગે ! ”

અરે ! રો ના ! તને છોડી નથી કેં સાધુ હું થાતો !

તને ધિક્કારનારી એ જખાંઓમાં નથી જતો !

પરી, ખ્યાલું બેહિશ્તે એ, ખુદાનો હાથ જ્યાં સાફી :

જહાંમાં તો પછી પીવા રજા, હક હોય કાં ખાંકી ?

મને ને આ શરાબોને જહાં પાપી કહેતી હો !

ખુદા લોળાં ઉપર રાજ : જહાં ડાહી થનારી છે !

ખરી તો મહેરબાની જે પહેલાં પાપને લેટે;

બધી ચતુરાઈને તો આ દયા દેતાં બધાં એ છે !

હમારી તો ખૂરાઈમાં અધુરું કાંઈ એ છે ના !

મગર મોલા ખુદાઈમાં અધૂરો કાંઈ એ છે ના !

બલા ખ્યાલા ! અરે ! રો ના ! સનમ તારી તને આવું !

તને માશૂકની ઝુલ્ફે સીસાની સાથ હું ટાંચું !

મગર તુંને, શરાબોને અહીં કાં રાખવાં હાવાં ?

હમારાં દર્દ તો ભૂલી જવાતાં ના, નથી જાવાં !

હમારા બાગની સડકે સનમ દેતી કદમ ના ના !

રસીલા તું મળઓના મળ જ્યાં હોય ત્યાં જા જા !

મગર છેલ્લે સનમને તું કહેતો આટલું જાણે :—

“ અરે લોખી ! પરહેઝીથી જરા છુટી હવે થાજે !

“ અને દિલ્લહાર તારાને ઢફન છેલ્લે નહીં કરજે !

“ મગર તેની કરી મિટ્ટી શરાબે ભેળવા દેજે !

“ કરીને ખૂચ એનાં તું સીસા પર રાખજે નિત્યે !

“ ભરી પીતાં પછી એને જરા સંભારજે નિત્યે ! ”

હવે કિસ્મત ભલું તારૂં હજો તારી સડે, બહાલા !

જિગરની આ હવે છેલ્લી સલામો છે તને, ખ્યાલા !

૨૮-૨-૬૮.

અમારી સ્થિતિ.

હમારે તો ચમનમાંથી ગુલોના ખાર છે આવ્યા !

હમારે તો જહાંમાંથી બધે જલ્લાહ છે આવ્યા !

નથી પીનારને કોને હમારૂં ખૂન આ ભાબ્યું !

ઝુકેલી ડોક પર ખંજર ન દેવું કોણને ફાબ્યું ?

હમારૂં ખૂન દિલ્લખરને સીસી ચરખત તણી ઠેરી !

હમાને તેગ એની એ દવાઓ દર્દની ઠેરી !

હમે જેને અમી માન્યું, હમાથી દૂર એ ચાલ્યું !

જિગરથી ઝેરનું ખ્યાલું તસુ એ દૂર ના ચાલ્યું !

હમાને આ જહાંઓનો ખતાબ્યો માશૂકે રસ્તો !

સનમ એવી જહાં તેવી, બધે એ એક છે રસ્તો !

નકી એ એજ ખંજરથી હમેને કાઢ દી ખોશે !
પછી તો રાધને અક્કલ મધી પોતાની એ ખોશે !

કબરમાં જ્યાં હમેજાશું કુલો ત્યાં આવશે દેવા !
મગર આ ઝિન્દગીમાં તો બની ભાલાં સદા દેવા !

અરેરે ! આશકોની તો વધારે મોત છે કીમત !
સનમને જીવનારાની નહીં કોડી તણી કીમત !

શરાબો પી હમેએ એ સુખોમાં ભાન ના રાખ્યું !
સુખોનું દરનું નામે હવે તો છે દિલે રાખ્યું !

નહીં જે આપતા તેને હવે આ માગવું આવ્યું !
બુઝું એ માગવું આવ્યું, મગર માગ્યે ન કે આવ્યું !

મળેલું માગતાં જેને નકી તે માગતાં આપે !
ખુદાએ ના તને આપ્યું ! પછી તું શું મને આપે ?

બિખારી સૌ બિખારીથી જહાંમાં ભીખ માગે છે !
હમારું કિસ્મતે કાંઈ સદા એવુંજ માગે છે !

૨૨-૪-૯૮.

પ્રિયાને પ્રાર્થના.

લવાતું આવું કાંઈ : ધરીશ નવ તેનું દુઃખ, પ્રિયે !
પ્રિયે મૃત્યુવેળા લવન કરતાં દગ્ધ સઘળાં !

પછી મૃત્યુમાં તો નથી નથી કશું કાંઈ વઢવું,
નથી છેદું તેને, હુકમ કર : હું તત્પર, પ્રિયે !

ઢહેવાનું મીઠું હજી સુધી પ્રિયે ! છે બની શકયું,
 નથી ખૂંચાવ્યો મેં તુજ ઉર મહીં કંટક કહી ;
 તને ખૂંચ્યાં એ તો કુસુમ સહુ મારા હૃદયનાં,
 પ્રિયે ! કેવું ભાગ્ય ! પ્રસૂત તુજને કંટક દિશ્યાં !
 મશાલો પ્રીતિની તુજ જિગરની તેં પચી રચી,
 રુચ્યું તેની પાસે મુજ જિગરને નૃત્ય કરવું ;
 પરન્તુ સાચો તો પ્રણયભડકો જે સગગતાં,
 પતંગોની પાંખો ઘસડી કરતો ભરમ સઘળી.
 પ્રિયે ! એ વાહિમાં મુજ દિલ તણી પાંખ સગગી,
 હવે તારી પાસે નવ થઈ શકે નૃત્ય કરવું ;
 હવે તો ત્યાં છેલ્લે મુજ જીવનના શ્વાસ વહતા,
 વસન્તોમાં જેથી મુજ જીવિતને પાનખર આ !
 ઘણાંઓને લાવે પ્રણય મુખની માળ સઘળી ;
 વિનોદો જૂઠાં એ મુખથી મુખ છે એ હસવતા ;
 મને તો હર્ષોની સરણી દુઃખમાંથીજ મળતી,
 સખી માટે રેતાં કંઈક હતી શાન્તિ હજી સુધી.
 પ્રિયે ! એ ઢહેરાનું કવન કર શ્લોકા કરી કરી,
 જરા ગાજે ગાજે હજી પણ પ્રિયે ! સૌમ્ય સખીનું ;
 અરે ! છેલ્લાં સ્વપ્નો અવટિત કહી ભૂંસીશ નહીં ,
 બધું તુ માને તે તુજ સહ રહ્યું છે, કહીશ ના.
 બગાડી ના દેજે મુજ હૃદયની મૂર્તિ મધુરી,
 છુરાઈ તારે જો કથન કરવી તો દૂર જાએ ;

પ્રિયે ! ભક્તોની આ ઘટિત નવ કંઈ આજ કરવી,
નથી રહેવાતું તો મુજ હૃદયને દૂર કર તું.

ન ઇંટોની ગિહ્વા કદિ પણ સહી ભક્ત શક્તાં,
પ્રિયે ! શ્રદ્ધાલુ છે મુખથી નિમ્ન શ્રદ્ધા સહ રહે;
પ્રભુને રહાજે તું, મુજ પ્રભુ નહીં કે અવર છે,
તને પાપાણો તે મુજ જિગરનું જીવન ઠર્યું.

સુણે તું તોયે શું ? સુણીશ નહિ તોયે નવ કશું,
ઠર્યું છે મારે તો તુજ પદ કને રોઈ મરવું;
પ્રભુ આ હૈયાનો તુજ ઘર મહીં વાસ કરતો,
પ્રિયે ! બીજું તેને ગણીશ કદુ ના આ ગરજને.

રુચે તે રીતે તું મુજ પ્રભુ તણું દાન કરજે,
ખતાવે શી રીતિ ગરજ વળી જે ચાચક ઠર્યો ?
હું તો ઘેલો એના અધરસનો લોહપ સદા,
અને આવીતાળું અમરસનું એ તુજ કને.

તને એ મુશ્કેલી કંઈ કંઈ હશે તોય પણ શું ?
કદાપિ તે દાને તુજ કર ન લાંબા થઈ શકે ?
અરે ! દાતારોની સ્થિતિ ન નિરખે ચાચક કદી,
પ્રિયે ! બીજે ભૂખ્યાં હૃદય નવ ધોખો ધરી શકે.

નહીં તું દે તો હું મુજ શિર ધરી દાહર પદે,
મરી ખાકે થાતાં રડીશ પદની ધૂળ ખનતાં;
ન આવો કેઈને હજી સુધી હશે ચાચક મખ્યો,
વળી તુંથી અન્યે પ્રભુ તણી હશે લૂં ન કરી.

પ્રિયે ! હું બાણું છું, મુજ હૃદય ઇચ્છ્યું નહિ મળે,
છતાં તારી પાસે રુદન કરવા ટેવ જ પડી;
અરે ! કિન્તુ તારો કર ઉપડશે દાન કરવા,
પછી તો બાણું છું, મુજ ઉર નહીં ચાચક રહે.

પ્રિયે ! હું બાણું છું, રુદન મુજ તુંને દુઃખ કરે,
છતાં એ રોવાતું કમનસીબ છુપું નવ રહે ;
મણાં સન્નિપાતે જખમી દિલ જેવાં બડગડે,
ગણી તેવો જૂઠી પણ જરૂર ' હાહા ' જ કરજે.

૨૪-૪-૯૮.

દિલને દિલાસો.

વનેથી એ સીતા તુજ તરફ પાછી જ ફરશે,
અરે ! જેનો ચહેરો ઘડીક છુપી ચાલ્યો ! રડીશ ના !
હવે ના રોજે, હો, સહુ દુઃખ તણા વાસ મહીં એ
સૂકેલી ભૂમિથી હળુ પણ ફુલો એ નિકળશે.
અને છુપા દર્દે હૃદય ત્રણમાં જે ઢળી પડ્યું,
તટેલા હૈયા રે ! સુખ ફરી તને હાથ ધરશે !
પ્રભુ ! શાન્તિ હોજો ક્ષુભિત ઉરને ! તું રડીશ ના !
રડે તો કેને હા ! તુજ સમ બહુ ના ગત થયું ?
હવે ના રોજે તું ! મધુ સમય તારા જીવિતનો,
હળુ ફૂટી નીલો તુજ ગૃહ તણા બાગ રચશે !

(૪૫૧)

અને પાળેલાં એ તુજ ચમનમાં પંખી સઘળાં,
શિરે પુષ્પોનાં એ પડ પર પડા કૈક ધરશે !

નહીં છુપી ચાવી પ્રભુકર તણી તું લઈ શકે,
છતાં પ્રીતિથી છે અગમગ થતી એ જવનિકા !

પ્રભુ રોનારાંને રુદન કરવાનું જ ધરતો !

અરે ! રો ના ! આશા તુજ જિગરમાં છે પ્રકટતી !

જશે એ દહાડો ને ગત પણ થશે કાલ, અથવા

હશે તારો વારો હજુ પણ જરા દૂર અધિકો !

ફરન્ટાં ચક્રે આ તુજ નસીબની લ્હાણુ મગશે !

અરે ! રો ના, હૈયા ! તુજ સહુ અધીરાઈ અમથી !

સુવર્ણી થાશે એ રવિ તુજ કદી કિસ્મત તણો,

બધાં ઠાળાં પાનાં ઉપર નવ બાજુ હરિ તણી ;

ધરે ધીમે ધીમે હુલમગરના હ્રદય સ્થિરતા,

બધા નીલા કાંટા કુસુમ ધરતા ! તું રડીશ ના !

અહો ! ચાત્રાહુ ! તું ક્ષિતિજ પર તો દષ્ટિ કરજે !

રડે છે શાને તું ? મૃગજલ બધે હોય નહિ, હો !

સુનેરી રેતીની મધુર ખુશબો માનસરની,

નથી શું તારૂં આ મગજ તર આખું ચ કરતી ?

વૃથા કાંટા તારા ઉર પર કરે છે ઉઝરડા !

અહા ! હાવાં તો આ કુટતી કલીને મોર ટહુકે !

પ્રભુ-ઠારો તારૂં ધગધગ થતું રક્ત સઘળું !

બહુ છે જોવાનું ! નયન નવ ફેડીશ રડતાં !

(૪૫૨)

બધી વેળા જો કે તુજ જીવિતનો મહેલ ડગતો !
અને ચોપાસે આ મરણનંદ મોટો ધુધવતો !
રહે છાનું ! રો ના ! જલ ઉપર નાકા તરી શકે !
કિનારે ઇચ્છેલે અનિલ શઠ તારો લઈ જશે !

ખરું છે, કે પાસે નહિ નહિ જ કો ખન્દર દિસે,
ખરું છે, કે જંગી ગડગડ થતા લોહ ઉછળે ;
બધી દહેરી કિન્તુ ઘસડી વહતી એક જ સ્થળે,
જહીં બોળે ફેંકી થઈશ હલકું ! તુ રડીશ ના !

ખરું ! તારાં મિત્રો તુજ જિગરની કાતર બન્યાં !

ખરું ! તારી સૂકી રસહીણ થઈ આ ગૂંપડી એ !

ખરું ! તું વંટોળે ગગન ચડવા તત્પર થયું !

પડયું વારે વારે ! શિથિલ સઘળા આ અવયવો !

રહે છાનું ! એ તો વિભુઉર તણું ઇચ્છિત બન્યું !

રહે છાનું ! ના ના ઘટિત નબળાઈ પ્રકટવી !

જનોને જૂઠું આ રુદન તુજ ભાસી હસવતું !

ખરું તો ના ફાટે કયમ હજી સુધી ? તું રડીશ ના !

બધાં પ્રેમી અશ્રુ પ્રભુ ઉપર ઊઠે ગણી રહ્યો !

ન રો ! એને દહીં સહુ જિગરની બાણ સઘળી !

સુખાઈ તારી એ કતલ દિલની માંદગી બધી !

દવા દેશે ! રો ના ! અકસીર તહીં ઔષધિ બને !

હવે દે જીતાનું તુજ હૃદયને ગાન કરવા !

ધડી લે એનાથી સહુય તુજ સંસાર સવળો !

ન રોજે ! મારું તું પણ કદિં મને પૂછીશ નહીં !
પરંતુ રોતાં તું મુજ મન તણી વાત કરતું !

“ મુવણે આજે તો રુદન કરતાં પત્થર જડું !
“ કયે દહાડે કિન્તુ જરૂર જડશે કોણ હિરલા ?”
કહું છું હું એ તો મુખથી કયજે તું પણ ભલે !
છતાં રોઇ શાને કવન કરવું ? તું રડીશ ના.

૨૬-૪-૬૮

પ્રથમ નિરાશા.

—૦—

આશાની પીડા વીતી છે !

અશ્રુધારા ના વીતી છે !

કાલમુખે ભવા પ્રીતિ છે !

વીતી છે તે વીતી છે !

આશાના મણુ હાવાં ભાવે !

કોણ ફરી ક્યાંથી એ ભાવે !

આશા કોણે ક્યાં લૂટી 'તી ?

કોણ ભણતું, શું વીતી 'તી ?

આશા તો આ ઉરને નડતી !

કોઇ અન્યને એ તો રડતી !

કોઇ કોઇ દી તમ પદમાં તો

બહાવાં પુષ્પ બની પડતી 'તી !

(૪૫૪)

પીડા, તો પીડા એ મારી !
કાંઈ નથી, તેથી તો સારી !
વીતી છે ! વીતી છે એ તો
મીઠી લાચારી !

હાવાં આંસું એ ના બિન્હાં !
રોવાનાં ગીતો એ સૂનાં !
ભ્રમા જીવનની વીતી છે !
મોત તણી થંડી જીતી છે !

હુંએ શ્વાસો તોય ફરે આ !
કંઠમહીં નિઃશ્વાસ તરે આ !
બહાલાં ! કાષ્ટ બળ્યું જીવે આ !
શું વીતી ? શું ના વીતી છે ?

૧-૫-૬૮

જીવનહાનિ.

ફટી ગયેલ ઘટની ઘટમાલ જેવાં
મારાં ફર્યાં વરસ : જીવનબાગ સૂકયો ;
એકેય બિન્દુ નવ થોવીશ ચક્રમાંથી,
વા કોઈ એ ન ઘટમાલ સમારનારું.

સેવા બજી ન પ્રભુની કરી કોઈ દી એ,
બાકી રહી સહુય ચેતનહીન આશા ;

(૪૫૫)

તેમાં પરન્તુ ઉરને ફરિયાદ ના કે',
બાથે શુભાળ કહીં કંટકને રડીને !

મારૂં સદાય સહુવું સહુ છે સહુ મેં,
માળી તણો કર સુખે જ્યમ પુષ્પ રહેતાં ;
મારી ગરીબ કવિતા બસ કાંધ રોતી,
તેવી પ્રભુ પશુ ક્ષમા સહનારને દે.

હું વિશ્વનો નહિ જ કે' ઉપયોગ બાહ્ય,
કે' ખેદમાં ગતિ તણું ઉર મૌન ધારે ;
મારો હિસાબ વિધિ પાસ કશેા ન લાંબો,
જીવ્યો, મરીશ : જ્યમ તારક ત્યાં ખરે છે.

સેવા તણી ગરજ છે વિભુને ન મારી
નોકા તણી ગરજ ના જ્યમ સિન્ધુ રાખે ;
સૂઝ ઉભા રહી પ્રકાશની રાહ બેવી,
તેમાંય એજ હરિની બજતી જ સેવા.

આ શુષ્ક પાનખર શી મુજ દગ્ધ આશા,
તેને પરન્તુ હજી છે ફરિયાદ કાંધ ;
ફિસ્કાશ આ રુધિરની રડવી નથી કે' ;
એ પ્રેમનો તડફડાટ બધો ગયો છે.

જે સર્વદા સહજપ્રાપ્ય તણુ દઇને
જે લાધવું કઠિન ત્યાં નિજ તીર તાકે ;
તે પ્રેમને ઘટિત અશ્રુ બધાંય આ છે :
તેમાં કશીય ફરિયાદ કરી ન છાજે.

(૪૫૬)

કિન્તુ વસન્તસમયે સહુ પુષ્પ ખીલે,
તોફાન સિન્ધુજલમાં ચરદે શમે છે ;
જ્યાં શાન્તિનો સમય માનવીઓ ગણે સૌ;
ત્યાં દર્શને ન હજી શાન્તિ તણું હું પામ્યો !

ખાલ્યા મધ જ, ગત યોવન છે થયું, ને
મૃત્યુ તણા ય પડઘા શ્રવણે સુણાતા ;
તોયે રડે તરસમાં મરતો ખપેયો,
ને પિંજરા હૃદયને ફરિયાદ રોવી.

૬-૫-૬૮

મારો સ્વજાનો

જેણે ખખનો જ્યાં કર્યો તેનું જિગર ત્યાં ત્યાં નકી !
જેનું જિગર જ્યાં જ્યાં ઠર્યું તેની ઠરી ત્યાં ઝિન્દગી !

હાવાં મોતની એ મહફિલે,
ચાવી ખખનાની રહે !
મહેતલ ન કાં પૂરી ખને ?
શું એજ માગે આંખડી !

આ ચરમની દરખીનને
શું રૂપ તે મોતે હશે !
ક્યાં એ સમમ ! ક્યાં મોત એ !
પલટયો ખખનો શું ખની !

(૪૫૭)

ના ના કુલોવાળી સનમ !
ના ઇશકના હાથે કફન !
આકાશનું હોલો કફન !
મુજ ત્યાં જિગર ! ત્યાં જિન્દગી !

માશુક ખ્યારી સર્વને !
આ મોત તો કેં ના ઝમે !
મારા જિગરને જે કમે,
તે મોત માશુક છે ઠરી !

એથી સનમ પહીલી હતી !
એ દર : હું સજી નહીં !
પાસે હવે લાગ્યે ખુશી !
આશા એ હમારી ઇતની !

મારી સનમના બુદ્ધની
શાહી હમે જોઈ નહીં !
જોવી સફેદી એ નથી !
લાલી, સફેદી મોતની !

મૂઠી હવે જો મોતમાં,
તો ઝેરના ખાલા ધણા
જિવાન જો પીને બન્યા,
તો દહેરમાં બાવું પતી !

જે મેઘબીની વાદળી,
મારુકની સાથે બની,

ત્યાં એ છબી એ મોતની,
આજે નજર આગળ ખડી !

જ્યાં જ્યાં દિદારે માશૂકી :
જ્યાં એજ ગાલોની સ્મૃતિ :
તે તે ગુલોની એ કલી
ચીધે મોત સામી આંગળી !

મારો ખબરો જોઉં હું !
છે પાસ કાં ના લેઉં હું !
માશૂક વસ્તી કાં ગણું !
લાગી નજર તો એ લાણી !

એ રીઝતી કે ખીજતી
તોયે સનમ રૂડી હતી !
શું મોત છે એની છબી !
કેવી શિકલ, રે રે ! ફરી !

પેલી અર્ધશી આવતાં
શું એ મુખે આવાં થતાં !
શું મોતનાં તે મોતમાં !
તેનાં પુઠાપા એ વળી !

“ રે ! એ ! સનમ ! રે ! એ ! સનમ !

“ તારા જલાઓ કર ખતમ !

“ દેખાડી તારું દે બદન !

“ તું તું સનમ ! મુઠું વહી ! ”

(૪૫૬)

એ બાલતાં એ શી કરે !
એ લાલ રંગે શા તરે !
સુન્દર બધી તો કરે !
તોયે ન કાં લેદું હલ !

જે મત્ત તરુઓ મદ જરે :
જે કેદમાં વેલી ચડે :
તે આંસુડા ખારાં બને,
સુરભે ગઈ ! વેલી કહી ?

જડ વૃક્ષ થઈ એ ઝૂરવું !
શરીહીન વા કુસુદું થવું !
હઠ શીદને બનવું કશું !
નકી મોત કોમલ પ્રીતડી !

કે કોઈને શું ના ગમી
આવે સનમ જે આપથી ?
તું બીજતો તે આ ઉભી !
ભા, પુણ્યશાલી ! લેટની !

દેતો ખબનો એ ખુદા,
એ પામતાં તે પાપ શાં !
તું કાલનો ચર્મ આજ ભા !
ભા, પુણ્યશાલી ! લેટની !

બહાલ્યાં.

—૦—

બહાલ્યાંને બહાલ્યાંની પીડા !
 ભૂખાતાં અમુક એ કીડા !
 મારાં તારાં : તારાં મારાં :
 એ કુખડાં સુખડાં સુખડાં !
 મારાં તો કુખ સૌ મારાં છે !
 બહાલ્યાં ને સુખ સૌ બહાલ્યાં છે !
 ટેવાયાં બોવાને એ તો
 મારાં કુખડાં છે !
 ટેવાયાંને ના લાગે કે !
 ટેવાતાં હસવું બાગે કે !
 મારે તો રાવું ને રાવું,
 ગ્યારું તાબું કે !
 બહાલ્યાં ! ટેવ મને એ બાગી !
 ધોખાની પીડા સૌ દાગી !
 તોયે આ દાવા પીએ તે
 જોતી છે બાણ !

૨૪-૫-૬૮.

—૦—

સ્વોવાતું ચિત્ત.

—૦—

જલને જલ એ વહતાં રહતો !
 કુખમાં પાણી કું ન મને ગમતો !

મુજથી પણ આ મુજ ચિન્તા બને શુભ
 એ સહવું કયમ ? ના સમજ્યો !
 ઉર પહાર વહી જ ઉરત્વ જતું !
 જલહી જયમ ફર જલત્વ બને, અહ !
 મીન ગરીબ રહે : ન મરે, અહ !
 એ સહતાંય સહું ન થતું !

૨૫-૫-૬૮

જેને વીતી ગઈ.

‘ જેને વીતી તે તો જાણે, ’
 જખમી એવું માની જાણે ;
 ખેળામાં શિર ધરવા જાણે,
 ત્યાં આ ખંજર શું !
 જેને વીતી તે જાણે છે :—
 “ હાં ! કેં વીતે તો તું ને છે !
 “ વીતે તો જાણે, વીતે છે !
 “ વીતે એમાં શું ? ”
 જેને વીતી ગઈ સંસારે,
 તે તો એપરવાઈ ધારે !
 વીતે છે તેને તો,
 જેને વીતી તે જાણે શું !
 જેને વીતી તે જાણે શું !

(૪૬૨)

વીજ વાદળી સાથે બાવી,
કાલે બધઃ આને ભૂલાવી !
સૂકાઈ ફેરી છાતી થઈ,
જેને વીતી ગઈ !

૧-૬-૬૮.

ચંકારમલ.

ચીરા પડ્યો હૃદયની મુજ આરસીમાં,
જેમાં સખીવદનનું પ્રતિબિમ્બ ઠેચું;
રે ! એ છબીય વિરહે કટકા બની બે,
એ ભાગમાં તુટિત ચમ્પકની કલી થી !
શું સત્ય એ પ્રણયદર્શન સ્વપ્નનું, કે
આ આરસી તૂટી ગયેલ તૂટયું જ દેખે ?
ચીરાય છે હૃદય એ સખીનું અધિકુ,
કે ફાટ આ જિગરની અધિકી બને છે ?
અન્ધાર છે પિકટ : જ્ઞાન રહ્યું નમી કે,
જે પ્રેમથી ઉદય પ્રેમથી અસ્ત પામ્યું !
જેવી ઉઠે વીજળી વાદળી સાથે કિન્તુ
એ મેઘનો જ અતિયોગ થતાં છુપાવી !
છાતી તણું શયન પાથરતો હતો, ને
જે કાજ અંજ મુજનું કરતો બાંધીશું,

તે એ ન આજ સુજ સાદ સુણી ઉઠે આ,
કે નાદનું ગગન વાહક ના બને છે ।

ઉન્માદથી નયન અન્ધ નથી થયાં આ,
ક્ષત્રી પડયા ન હૃદયે અથવા વિકારે;
છે દર્દ તો સમય, કે નહિ શૂન્યતાનો,
તોયે વિચાર ગતિ કેમ કરી શકે ના ?

છે લોભ કીર્તિ, સુખ વા યશનો ન કાંઈ,
છે લેશ એ વિષયની રજ ના અમીસે ;
છે કાંઈ કોઈ સુખનું, પણ તે ન હાવાં,
છે લોભ તો દઈ ચૂક્યો સઘળી સલાસી.

રે ક્રોધ ! એ અનૂન રાક્ષસનું બિચારું;
ક્યારે હતું ? ક્યમ ગયું ? નવ તેમ બાણ !

ખેંટી ટકોર ઉરમા અડતાં ખરું એ,
ધારા પડી જલ તણી જ્યમ ચુર્ચુ થાય !

કંગાલને ન મદ તો ઘટતો કશે એ,
બિખારીને કદિય સમ્ભવતોય ના ના ;

એના સદા સહુય વીર બની જ બૂઠા
આ આરસી ઉપર કાર કરી શક્યા ના ;

હા ક્રમ ! એ કુસુમવીર સ્મૃતિ મહી છે,
એના સુલાબમય કંઠકના જણો આ ;

હા દેવ કામ ! મહા યૌવનની પતાકા
તે કૈં હશે, નવ હશે, ઉરફાઈ આંહી ;

એ લાગણી ઉપર રહેમ જરા થટે છે,
 ને છાત્રમાં વિષય અન્ય ઉડી જતા સૌ;
 ને એક આશયરણે જ સદેવ ખેલે,
 સ્વાભાવિકી શી ઉપલોભની યોગ્યતા સ્ખં !

એ કામનીય પણ ભસ્મ તણીય મૂર્તિ
 ના છે રહી હૃદયમાં રતિ કાજ હાવાં ;
 એ દંડનું વિષ બધું ઉત્તરું દિસે છે,
 વેશવ આ નયન તોપણ કેમ આવાં !

સાન્દર્ભપૂજન ઉરે અધિકાર પામ્યું,
 તે ભાવદષ્ટિ પણ છેક સરી પડે છે !

છે કાલની કરવતી સઘળે ધસાઇ,

સૂલી અવેલ પણ નિર્મલ આરસી આ !

ભાશકની પ્રતિકૃતિ પણ કેમ આવી !

એવી દિસે ફરી રહેલ ઝરે તૂટેલી !

શું ઝાંઝવાં જલ અને જલ ઝાંઝવાં છે,

કે આ કુરંગ તરસ્યું ફફડે મિચાઈ ?

કે 'સ્વચ્છતા તણી કણી પણ સ્વચ્છ ભેલી,'

એ વેણ શું મધુ તણું લલચાવવાને ?

કે આરસી ઉપર અશુદ્ધ પડ્યાં તે

લૂંટી સૂકી કાઠી ભૂકી કરવી પડે શું ?

કે ભસ્મ માનવી તણું વિષયો જ સહે,

એ લોકતાં સંકુચ છવન સાથ તૂટે !

(૪૬૫)

કે શુ અપકવ ફલ મેં ઉચકી લીધું છે,
જેથી ન બીજ બન્યું છાલ થકી નિરાળું ?

કે શું અનન્ત યુગની મુજ આરસી આ
બાણી શકી ન હજી વિશ્વ તણી ગતિ કેં !
હું આ અહીં પવનવેગ વતી ઉડું તે
છે પાત કે પ્રિય બાણી ચડવું હશે આ !

મારું હજી રણ પધુ વધુ શુષ્ક થાતું,
બાણે ફરી જીવિત પત્થરમાં વહે આ !
છે વિશ્વમાં સહુય એક બાણી ગતિમાં,
તો મોક્ષ, જ્ઞાન, સહુ પત્થરમૂર્તિઓ શું !

માશૂક ધૂળ ! પછી આશક ધૂળ પહેલો !
શું પ્રેમપક્ષી બસ એક જ પાંખવાળું ?
શું ધૂળ ધૂળ મહીં ધૂળ થકી ઉડે આ ?
શું સ્વાર્પણો, પ્રણય, ધૂળ તણાં જ નામો ?

મારી સખી હજીય અક્ષર ઉચ્ચરે ના !
શંકા તણી કસૂર માફ કરી શકે ના !
હાવાં ન સાદ પણ કંઠથી નિકળે આ !
એ કયાં હશે સમય માશૂક જ્યાં પુકારે !

ગ્રીષ્મે મયૂર ટહુક્યે નવ મેઘ આવે !
માશૂકને નહિ જ આશકતું કશું એ !
ચીરાય છે હૃદય એ સખીનું અધિકું,
કે ફાટ આ જિગરની અધિકી બને છે !

૩-૬-૯૮.

(૪૬૬)

एक आशा.

—o—
બહાલાં ! જૂદાઈ તો આવે !
આંખો આંસુ મિથ્યા લાવે !
યાદી એકલડી રહેવાની,
એ એ રાવાને !

ફર દાઝવું ને ના થાયે,
ને ના દહાડાથી એલાયે,
ને યાદી ના કે ભાવે તો,
ભૂલી જવા આશાઓ !

૪-૬-૯૮.

एकदो बोल.

—o—
“ ચાહું છું, ” બાલે । તું કહે છે :
તો કાં આંખ મહી ના એ છે ?
ના કાં એ ગાલે છે રમતું
ખેલાડી પેલું ? આનન્દી પેલું ?
મારામાં એકજમાં તારો
હૈયે હોત કલાવ્યો ભારો,
તો તો બહાલી બાલે ! આવી
કંગાલી શાને ?
શાને દેવાતે બાલે !

(૪૬૭)

જ્યાં જ્યાં ભેટો થાતો, બાલે !
ત્યાં આ રક્ત ઉછાળે ચાલે !
થંડું ત્યાં તારૂં તો બાલે !
ત્રેમે ઉત્તર શું ?

બાલ એકલા તુજ દિલ ખોલે !
મારૂં નામ મૃદુ શી બોલે !
તોયે આ ઉરના જુસ્સા ના
તવ હૈયું ફાલે !
બાલે ! તવ હૈયું ફાલે !

જેને, પરવાળાં તારાં એ
આ ઓળે કો દી શાં આવે !
તોયે હિમભર્યા સિન્ધુની
શરદી કાં લાવે ?
બાલે ! શરદી કાં લાવે ?

શબ્દ માત્ર શું હું જેવાને ?
બોલતાં તું જેવીના એ !
પ્રીતિ શી ? જે ના છે ગાલે,
બાલે કે ચાલે ?

રાતે સપને તું આવે છે :
ત્યાં તો કે જૂઠું લાવે છે !
કમ્પે કમ્પ, સ્મિતે સ્મિત, બાલે !
સપનાં તો મ્હાલે !

(૪૬૮)

સપનાં તો સપનાં સપનાં છે !
જાગી જોતાં શા ખપનાં છે ?
લેટન્ટાં અહિંયાં તો બાથે
પ્રતિમા આરસની !

બાલે ! આ હૈયે ચમ્પાતાં,
જો તુંને સુખભાન કથું ના,
તો તું ડાહી હોશે !
તો તું સુન્દર હોશે !
નિત્યે નિર્મળ હોશે !
કિન્તુ પ્રીતિ ક્યાં !

૪-૬-૬૮.

નહાસી જતી મૃગીને ઘવાયેલો મૃગ.

જરા પાસે ! જરા પાસે ! પારાધિ હળુ દૂર છે ;
ચોટેલો કાળજે ઝેરી તાળે ધા અતિ દૂર છે.

ન તીર સાથે હણુનાર પહોંચે,
ધા સાથ ના જીવ જતો રહે છે ;
ઠર્યો નથી ધા : હળુ રક્ત બિન્દુ,
હજી રક્ત સ્નેહનું ભાન જૂનું.

સૌન્દર્ય આ વિશ્વ તણું ન.જોવા
છે કાલ છેલ્લો ઉપસોગનો આ.

(૪૬૬)

તારી પ્રિયે ! એક જ દષ્ટિ લેવા
હજીય ઈચ્છા હૃદયે ભરેલ છે.

હવે ટોળું બધું મારું હાસી દૂર જતું ભલે
વેદના ઠારવા કિન્તુ ઠેરવું તુજને ઘટે.

બધેય ખેલી નિજ ઝિન્દગી શું !
હજી શું એ ત્રાસથી કમ્પતી તું !
છે તીર કે અન્ય ન ફૂટવાનો !
દીર્ઘાયુ તું સાથ કુરંગ આ હો !

નથી અહીં વરીતું વૈર લેવું,
નથી અહીં શોષિતબિન્દુ દેવું;
અહીં રૂડું સ્નેહનું દર્દ સહેવું,
તહાંય સ્વસ્નેહની આ શી ભીરૂતા !

જરા પાસે ! જરા પાસે ! મારો આ મળુ ચાટવા !
અરે બહાલી ! હવે તો આ લાગે છે સ્વર ફાટવા !

ભીરુ બન્યાં અંગ બધાંય જેનાં,
કેવાં મૃદુ બહાલ સદૈવ તેનાં !
બહાલી ! છતાં એ સહુ સ્નેહ કાચા,
સૌન્દર્ય જે ભવ્ય બની ચક્રે ના !

એ શું બધી દેહ તણી જ માયા !
આત્મા પદે પ્રેમની શું ન છાયા !
માની હવી પ્રીતિ વિશાલકાયા,
તહાંય આવી ભયુતા ભરેલ શી !

સ્નેહને તોડવા જાણે માફ આ મન થાય છે,
અપાટે શ્વાસ આ કિન્તુ ચાહ્યો ફર જ જાય છે.

અરે ! અહીં છેવટ સર્વ લાસે,
ફલંગ દેવા ન ઇલાજ પાસે ;
પ્રિયે ! પડી પ્રેમની અન્ધિ તેને
કેં જોઇએ કાલજ તોડવાને.

બીજા મળેથીય બચાવવાને,
જે માનતો તેજ મનાવવાને,
ફલંગ દે એકજ આવવાને !
પ્રિયે ! પ્રિયે ! આ તુજ સાથી જાય છે !

જરા પાસે ! જરા પાસે ! બહુ ના, ક્ષણ બેજ છે !
પ્રિયે ! તું ચાહતી જેને આ બહાલો તુજ એજ છે !

તને સ્મૃતિ હો અથવા નહીં હો,
ભૂલી બધું તું ક્ષણમાં જ, ઓહો !
જે રેડતી જીવન મૃત્યુમાં એ,
મીઠી સ્મૃતિ આ ઉરમાં તરે તે.

ન ચાહવું, પુરુષથી બને ના !
સ્ત્રીજાતિથી સ્નેહ કયો મળે ના !
જૂદી જ કેં પ્રેમ પિછાન દે આ !
છતાંય આ ઝિન્દગી તુંજ તું મથી !

અરે ! એ તો સ્મૃતિથી એ જાણે જીવ ફરી બળે !
હિં તું ફેરતાં તો આ ફાઇલ કપમ ના મળે !

(૪૭૧)

રહવારથી સાંજ સુધી શીકારી
થતો હતો પાછળ બાણધારી ;
જૂદાં થઈ આપણુ ભેટતાં તે
તને ન શું યાદ જરીય રહે છે !

હર્ષાશ્રુ દેનાર શિકારીનો એ
કેવો થતો 'તો ઉપકાર ત્યારે !
અંગૂર શી નૂતન શીંગડી તે
શી થાકને સર્વ હરી જતી હતી !

જરા પાસે ! જરા પાસે ! હર્ષાશ્રુ હજી આપવા !
મૃત્યુમાં ચાલનારાની છેલ્લી દહાણુજ આપવા !

હર્ષાશ્રુ બહાલાં તુજને સદાએ,
તને મળું ત્યાં હજી એજ એ એ ;
જે સ્નેહસિન્ધુ મહીં ઉપરિ છે,
તે ઉર્મિનો વાસ તને રૂચે છે.

જે બિન્દુનો સિન્ધુ મનાવવાને,
જે સાગરે સ્નાનથી મહાલવાને,
વિયોગ તું ઇચ્છતી પામવાને,
પ્રિયે ! અહીં તે તુજ કાજ નાચતું !

પ્રિયે ! તું ઇચ્છતી તોયે જૂદાઇ ગમતી નહીં !
હવે શું અન્તની આવી તને કેં દમતી નહીં ?

કે શું વિલાસી સહુ અશ્રુઓ તે
વિલાસની ઝાકળમાં ગળીને,

(૪૭૨)

અર્થા ક્યાં 'તાં તુજ નેત્રમાંથી
લોભાવવા આ તુજ મૂર્ખ સાથી !

વિલાસ જે સ્નેહ તણું જ અંગ,
તે આ કરે સ્નેહ તણો જ ભંગ !

વિલાસ તો છેક પતંગરંગ :
પ્રિયે તહીં સ્નેહ ઘટે મિત્રાવવો !

જરા પાસે ! જરા પાસે ! વિલામી મૃગલી અહીં !
વિના એ નેત્રની છાયા છેલ્લે ચેન પડે નહીં !

કંગાલ છે સ્નેહ વિલાસના એ,
તેમાં જ વીતી મુજ જિન્દગી છે ;
એ આંખ, એ આંખ, એ આંખ તારી :
પ્રીતિ નહીં, ફર, છતાંય પ્યારી !

કંગાલ જેની ગઇ જિન્દગી છે,
કંગાલ તેનું નકી મૃત્યુ એ છે ;
કંગાલ આ રક્ત બધું વહે તે
પુકારતું એક જ વ્યર્થ આંખે !

હવે તું આવતાં પાસે કંગાલી જ વધી જશે !
છતાં આ મર્મના ઘાને કાંઈ થંઠક તો થશે !

અરે ! અરે ! છેવટ સત્ય જોવું !
તેથી સદા બહેતર અન્ધ રહેવું !
હતી પ્રિયે ! એકજ દષ્ટિ દેવી !
છેલ્લી ઘડી ચાત અભણ કેવી !

નવું ભણી મૂલ મહીં બળું છું !
 પ્રિયે ! છતાં મોહ મહીં તરું છું !
 વિકરાલ દારા હરે જશું છું !
 ફરે વળી મૃત્યુની મૂળ સામટી !

જરા પાસે ! જરા પાસે ! અરે શાન્તિ નહીં મને !
 વિલાસી તું મુખી થાજે ! પ્રભુ શાન્તિ ધરે તને !

દિલની વાત.

હિલે કે વાત છુપેલી સખી, તુથી કહેવી !
 હૃદય અપ્યુ, જુદાઈ ત્યાં સખી રાખે કેવી !

વ્યથા સહેતાં હજુ ખોયું નથી કે સ્નેહીતાન,
 છૂટે ના એ પ્રિયે, હૈયા તણી ખુશખો એવી !

જહીં ચૂસી જખમ ઉપભોગ લેતો મીઠો સ્નેહ
 તહીં ખાવિન્દને સ્થાપી ઉરે ગાદી દેવી !

ભમર ઉડી જતાં ભોગી નિરાશે ગાઈ ગાન
 અરેરે ! પકળે શાને પછી રજને લેવી !

કહું કાંઈ કહું મીઠું કહેવું કીધું પૂર્ણ ;
 કહેવા દે મને વાતો રહી જેવી તેવી !

નહીં તું કાન દે : રે ! રે ! થયે આ હૈય પૂર્ણ ;
 બહેતર છે પછી મારે જુદાઈ એ સહેવી !

દિલોની તો જહાં વાતો સદા માગી રહેનાર,
તને તો પામતાં મુશ્કેલી નિમર માફ, દેવિ !

હું જો જન્મને તો છે મુશ્કેલી લેનારાં લાખ,
અમર તારા વિના બહુ ન દિલ યીજી સેવી

દિલે છે વાત કેં ધીખી રહેલી : કાફે આવ,
હૃદય અર્પુ : જુલાઈ ત્યા સખી, આવી કેવી !

ઉત્સુક હૃદય.

અહો ! ક્યારે પેલો કનકમય બાનુ નીકળશે ?
પ્રિયાને લેટો જે કિરણકરથી કાલ પસરે ?
હશે ત્યારે શું શું ? મુજ હૃદય ધારી નવ શકે,
તહીનું અત્યારે અનુભવી થવા અર્થ જ મથે.

હકુ ? ના હડાતું ! અહમુ કણુ તે ? તે નવ બને !
અને હાવાં હેમું પલપલ અધીરું દર્શાવે !
નિશા માળી : એતો રૂઢન કરતાં એ અર્ધ વહી,
ઉપાની આ વેળા અકરીચકવાને વધી પડી.

અર્ધ છે એ ચિન્તા અનુકૂળ વિધિએ થઇ ગયો,
અમારાં બાવીને કણકર વિધાતા વણી રહ્યો ;
પ્રભુએ; બહાલાંએ; અમર પરનાં કોઈ સમળે,
દીધો નિર્મી તેને મધુર કર મધુર કર સહે.

હવે તો બાણે એ કુસુમપદને ચુમ્બન કરે,
 બરાધને ખ્યાલે અધરપરવાળે જઇ ઠરે;
 હવે તો એ પાસે મુજ બિજર કે તાંડવ રચી,
 રહ્યું નાચી રાચી ઊદ્ધિ રસનામાં રહ્યું મચી.

સુધાની ખ્યાલી આ સહુ તરફ બાણે છલકવી,
 હવામાં હીરાની ઝમમગ થતી આ રગ ભરી,
 દિસે તાણું તાણું જમત સહુ રોમાંચમય આ,
 ભુલાઇના કિલ્લા હૃદય મડકે શું ઢળી જતા !

હુપી કીડા પેલી રવિકર અને વાહળી તણી,
 હુપી કીડા પેલી અહીંઉપગ્રહોની રશ્મિકડી ;
 ન રાખે કેા હુપું મુજ હૃદયથી આજ જરી એ
 જહીં દ્રષ્ટિ નાખુ અનહદ તહીં આદર મળે.

છતાં 'હે! હે ! " એવો મધુર ધ્વનિ બાણેમણુમણી
 મને દેતાં દેતાં પવનલહરી કેં ખસી જતી ;
 નફી પી ઘડૂ ને કુદરત વિનોદે ચડી દિસે.
 પ્રભુને જોવાને અજર મદમાતી થઇ ચડે.

મહા હુ પૂણું તે મુજ તરફ છે નેટલી વળી,
 અહો ! મારી પાસે કુદરત દિસે તેટલી ઢળી,
 પ્રિયાને પામન્તા કુદરત બધી પામીશ નહી,
 જહીં ઇષ્ટપ્રાપ્તિ તહીં સહુ તહીં મહેર હરિની.

છતાં હાથા હૈયું પળપળ અધીરું ટમટમે,
 સ્મૃતિનું વિન્ને આ હૃદય પર કેા ના સ્થિર રહે

હવે જોવા ચાલ્યું જિગર મુજ સાક્ષાત હરિને,
તહીં તેની કોઈ પ્રતિકૃતિ કથો શો રસ પૂરે !
વહે હૈયું મારું; અધિક નદ કોઈ નવ વહ્યો,
અને આ દા'ડો તો ગતિ નિજ તણ સ્થિર જ થયો !
ઉઠા જાણે જાશે મુજ રૂધિર આ એક ભડકે,
ઉડું ? ના ઉડાતું ! જડપુ ક્ષણ તે ? તે નવ બને.

અનાલાપી ગાન.

પ્રભુ શું તે આંહી જગત પર છે કોણ કથવા ?
કહીં છે જે તેનું. સમજ સ્પુટ નામે દર્ષ શકે ?
'મને તેમાં શ્રદ્ધા', સમજ નિજ એ યોદ્ધ વહવા
કહીંના જ્ઞાનીએ કહિ પણ હશે હિંમત કરી ?

પરંતુ પોતાના ઉર પર બલાત્કાર કરતો.
દબાવી મારીને કચરી નિજ અન્તઃકરણને,
કુદાડીથી હૈયું રૂધિર સઘળું પત્થર કરી,
હશે કયાં કહેનારો જગત પર 'શ્રદ્ધા નહિ મને' ?

સદા ધાતા, દાતા સહુમય અને એકજ સદા;
કહે તે શું તુને મુજ ગરીબને ના ધરી રહ્યા ?
કહે તે શું તુંમાં, મુજ ગરીબમાં ના રમી રહ્યો
અને સૌનો તેવો નિજ પણ ન શુંએ ખની રહ્યો

અહો ! પેલું ભૂરું ગગન નથી શું ગોળ સરખું !
 ન શું હું ઉભો તે સહનશીલ અશુભ ધરતી !
 સ્મિતવાળા તે કેવા ચક્રમક થતા આપણુ પરે
 નિશાની ક્ષીણના ચક્ર ફરતા રક્ષક રમે !

ન શું હું તારાં આ નયનઅરવિન્દે નયનને,
 મિલાવી ઉભો ને નહિ શું રસનો દોર વણતો !
 ન શું મારું હૈયું કળૂબ કરતું આ પ્રતિ પલે :—
 ‘ મને હું જેવામાં દરશન થતું કેા સહનતું ’ ?

અને દર્યાદર્ય પ્રતિ અણુ નિગૂઢાર્થ સઘળું,
 બધું પાસે તુંમાં શ્રમરહિત કેા કારણ સમું,
 નથી શું એ તુંને, તુજ હૃદય આત્મા છવિતને,
 ચઢાવી વટોળે અગર દબવી કાંઈ કરતું ?

સુખાભિરામાં કેા અવર સઘળું ભાન વિસરી
 ભરી તેથી લેને તુજ જિગર પૂરું છલકતું :
 પછી તેને કહેજે ‘પ્રણય’ ! ‘પ્રભુ’ ‘હૈયું’ ‘સુખ’ ! અને
 કહેજે ઈચ્છે તે અગર સુખમાં જે ચડી ગયું.

નથી તેને માટે સુજ મગજમાં નામ વદવા
 અનાદાપી ગાણું, જગત ! પ્રભુ ! એ લાગણી બધુ !
 જ્વનિ, નામો, ગાણાં, અવર સઘળાં કૃત્ર સરખાં
 છુતિ તેનીને સૌ મલિત તિમિરે ઢાંખપ ધરે.

અભિવ્યાપ્તિમાં આ પ્રતિ ઉર અને તે પ્રતિ સ્થળે
 રૂચે તે ઉકિતમાં પલ જ પલ તેને કથી રહ્યાં ;

કહે મારી બાપા પછી કયમ કવે ના નિજ રૂચું?
વિતા કહેતાં કહેવા અગર નવ કાં મૌનજ રહું?

સ્વર્ગ ગીત.

ખોવાયેલાંને ખોલાવો :
સ્વામીનો સંદેશો કહાવો :
પગ ધોવાને પાણી લાવો :
ખોવાયેલાંને માટે !

આવો, મહેલ ઉઘાડો, આવો :
દોરી દોરી દોરી લાવો :
આવોને ગાતાં સ્વામીને
ખોવાયાં સાથે !

ભૂખ્યાંને ભોજનમાં લાવો :
તરસ્યાને દ્રાક્ષાસ્રવ પાઓ :
પાથરને હુંયાં થાક્યાને :
લાવો ખોવાયાં સાને

ન ખોવાયાં ના તરસ્યાં છે :
ખોવાયાં ભૂખ્યા તરસ્યાં છે :
સાથ તજી એવામાં જાઓ :
ખોવાયાં લાવો !

ઠહાલાંને

ઠહાલાં ! ઉર ઝાઝાંને પાળે :
 થોડાને ગાળે ને સહાળે :
 ગાતાંને સહાતાંને સહાળે :
 સહાળે ઠહાલાં ઠહાલાંને.

ઠહાલાંમાંથી ઠહાલાં આવે :
 ઠહાલું તે દેવાને લાવે :
 ઠહાલું લઈ ઠહાલું સૌ દેજે :
 ઠહાલાં ! ઠહાલાંને.

ઝાઝાં તોયે જશે છોડી :
 મેમાની કરજેના થોડી :
 હેડાનું દેજે સૌ છોડી :
 એ તો ઠહાલાં ઠહાલાંને.

જેમાથી જે તે પોતે તે :
 ઠહાલાંનાં ઠહાલાંઓ જે છે :
 એવાંને હૈયામાં લેજે :
 ઠહાલાંને ઠહાલાંને.

શાને રોવાનું ?

જે ખપનું ના તે ખોવાનું

ખોવાતાં શાને રેવાનું ?
 દેનારાંને જો જોવાનું,
 વહાલાં ? શાને રેવાનું ?
 આગો ને આગો તે લેતાં :
 તોયે કાં આંસુમાં રહેતાં ?
 દેનારાંને જોવા કહેતાં,
 વહાલાં ! કાં રેતાં ?

સાકીને ઠપકો.

સાકી, જે ધરાળ મને દીધો દિલદારને દીધો નહીં;
 સાકી, જે નશો મુજને ચડ્યો દિલદારનેય ચડ્યો નહીં!

મુજ ચક્ષુમાં ચરખો ફરે,
 કદમે બદન લથડી પડે,
 દિલદાર તો મલકયા કરે,
 નદી યારને પાયો નહીં !

આશક અને મારુકને,
 પાવો એક બામે ને ગ્રીસે,
 પાવો એક હાથે સાકીએ,
 ધનસાદ તે કીમો નહીં !
 મારી ગઈ ચરમે બધી,
 દિલદાર હુંજ મહી હજી !

તારી બની ખાલી સીસી,
પાવાય તેં સખ્યો નહીં !

સરખાં બને બન્ને જરા,
ત્યાં તો શરાખીની મઝા ;
ઉલટી કરી તેં તો સઝા,
નયને સન્નમ ખેલી નહીં !

મુજ ખૂન આ ફૂદી રહે,
દિલદારનું થંડું બને ;
મુજને ચડે ત્યાં ઉતરે,
કાંઈ મઝા આવી નહીં !

આ રાત પહેલી વસ્ત્રની,
માશૂકના ઇનકારની ;
ત્યાં બેવકૂફી તેં કરી,
તુજ જામ કાં ફૂટ્યું નહીં ?

ના રોશની ગાલે ચડી,
જરી ના લબે સુરખી પડી ;
ઘેરી બની ના આંખડી,
દિલ ચારનું જામ્યું નહીં !

આ ખેડોર ચારજ રાતના,
કઈ વાયદા વીત્યે મળ્યા ;
કઈ હોંશથી જિગરે જડ્યા,
તેની કદર તુને નહીં !

(૪૮૨)

ના ખેંચ આશઃ તો કરે,
માશૂકને પાવો પડે ;
ના સાકીએ પીવો ઘટે,
તેં કાયદો પાળ્યો નહીં !

જોઈ સનમને રૂબરૂ,
ઘેલો હતો પૂરો જ હું ;
પાયો ફરી, પીતોય તું,
પણ ચારને પાયો નહીં !

આ વાય ફજ તણી હવા,
મુજ રાત વીતી મુક્તમાં ;
દિલદાર આ ઊઠે જવા,
એ બે શુકન બોલી નહીં !

જો આવશે કેા દી સનમ,
તો લાવશે આંહી કદમ ;
તું રાખશે લાઈ રહમ,
ગફલત ઘટે આવી નહીં !

ખતા નહીં જાતી.

પેદા થયો ખતા મહીં : ખતા નહીં જાતી ;
પેદા કરી તકદીર ના તદખીરથી જાતી !

મગર ખતા તકદીરથી સનમ, સદા તું દૂર ;
આશક તણી તુંથી ન ખતા શું ખસી જતી ?

હિના ફરે તુજ કદમની સનમ, ચમનમાં રોજ ;
હુંથી ગુલે ન ખારની હારો મગર જતી !

તું ફુલથી કાંટા સનમ, ચાહે તો કર દૂર ;
તુંને મગર તકલીફ એ આપી નહીં જતી !

કાફર દિલ આ તો કરે સનમ, લાખ તકસીર ;
તાગી મગર યાદી વગર ઘડી નહીં જતી !

એ યાદી પર તું સનમ, કરી રહી છે મ્હેર ;
તું આવતી પણ ખુલખુલે ગભરાઈને જતી !

તું ચાહે તો શોર એ કરે ઇશારે ચુપ ;
તુંથી મગર રહમ અને શરમ નહીં જતી !

મારી નાદાની અને તારી લિયાકત ચાર ;
તેમાં દિદારની ઘડી લૂટાઈને જતી !

ખાર અને આ શોર ત્યાં તું ખુરકામાં આવ ;
ત્યાંથી મગર એ શિકલે ગુલ જોઈ નહીં જતી !

આશક આલમમાં ભયું સનમ, બધે તેં ઝેર ;
ચુમે ન તું ત્યાં ઝેરની તાસીર ના જતી !

લાખો સનમ, તુજ ફરકતા પલ પલ બોસા કાજ ;
આ બેલુકું પણ શિકલ ના ધરી તને જતી !

ખતા કરી ભૂહું ખતા સનમ, હજારો વાર ;
લેટતાં તુંને મગર ના એ ખટક જાતી !

તું તો ચારીનો સદા સનમ, ધરી રહી હાથ ;
આ સાથની રેખા મગર છુરી નહીં જાતી !

કેમ કહું તુજને ખતા કરવાને મુજ સાફ ;
આ હાથની એ હાથથી ઘોઈ નહીં જાતી !

કિસ્મત જામે શરાબતું ભરી શાહી ત્યાં મેંજ ;
કે ચિલ્લનો માશૂકની ચીરી નહીં જાતી !

ના તાકાત મળે સનમ, ના કિસ્મત પલટાય ;
કમખખત આ જૂદાઈ તો ન કયામતે જાતી !

નવો સૈકો.

લક્ષ્મી તણા અમર પદ્મની આસપાસ
ફૂટી ખીલી ખરી જતી કઇ પાંખડીઓ ;
વર્ષો તણાં શતક તેમ અનન્તતામાં,
ફૂટી ખીલી ખરી જવા વહતાં હજારો.

ફૂટે, ખીલે, ખરી પડે કઇ પાંખડીઓ,
ક્ષીરાબિધનું કુસુમ એકજ દહેર મ્હાણે ;
ત્યાં ભૂંગ જંચ અકચૂર સુધા મહીં તે
આ પાંખડી ફૂટી ખરી ન ગણે ન જાણે.

આત્મા અધિપતિ મધુપ અનન્તતાનો,
આત્મા અમીઝરણના રસનો વિહારી ;
આત્મા ગણે નહિજ તે યુગને ક્ષણોને,
ક્યાં દેશકાલ ? સઘળેજ વસન્ત જામાં.

ક્યાં શીતઉષ્ણ ? સઘળેજ વસન્ત છાઈ,
ફેલે પરાગ સહુ એકજ ભુંગ કાળે ;
તેને કયું નવલ છે કુલ અર્પવાનું ?
આશિષ આ ઉછળતી પણ કોણ માટે ?

એ ભુંગનાજ સહુ વારસ છે અહીંઆં,
એ પદ્મની મધુરતા બધી વારસો છે;
શુંજે ઉડે સુખથી સૌ પ્રવાસમાં આ,
યાત્રા પવિત્ર રમણીય સ્થલે સ્થલે છે.

બહાલાં : સખા, સખિ, સહોદર બાલ લોળાં,
લક્ષ્મી તણા કુસુમના મધુનાં વિહારી !
ઈચ્છું કયું નવીન હું સુખ સૌ તમોને
આ બેસતું શતક વર્ષ તણું બતાવી ?

બાણું નહીં અશુભ શું શુભ શું હશે તે,
બાણું નહીં અહિત શું હિત શું હશે વા
બાણું નહીં સુખ-સુખે અથવા દુઃખે તે,
શું ઇચ્છવું : નહિજ એ પણ બાણુતો વા.

બાણું પરન્તુ રસનાં સહુ છે વિહારી,
બાણું વળી કુસુમ એકજ છે રસાણું ;

છો જે તમે કુસુમનાં કુસુમે રહો એ :
એ ભાગ્ય, એજ હિત, એ શુભ ઇચ્છવાનું.

સેવા ધરૂં નવીન શી ચરણારવિન્દે ?
ગૂંથી કયાં કુસુમનો લઈ હાર આપું ?
લક્ષ્મી તણા સુમન પાસ કુલો લજ્જતાં ,
સ્વામી ધરે સહુજ ત્યાં કઈ લેટ લાવું ?

લાવી ધરૂં હૃદય તોપણ આ તમોને ,
લાવી ધરૂં હૃદય તે નિજ સાથ લેજો ;
પીળે પીવાડી મધુ અમૃત પુષ્પનું સૌ ,
ખીબું ધરે પ્રભુજી તે લઈ મગ્ન રહેજો !

રત્નમની શોધ.

પેદા થયો છું દૂંઢવા તુને, સનમ !
ઉમ્મર ગુજારી દૂંઢતાં તુને, સનમ !
જે દુશ્મનો લાખો ભુલાવા રાહને,
દુશ્મન બનાવી ચાર અંજલિયો, સનમ !

ગફલત મહીં હું ગલિમો કાઠિલ એ,
જૂઠાઈ ચારોની મઝા એને સનમ !
જે રાહદારીમાં અમોને લૂટતું,
ઉમેડ ખર આવો નહીં એની, સનમ !

તારી મદદ કોને હશે, માલુમ નહીં;
 શું ચારના હુશ્મન સહે ચારી ? સનમ ?
 પાંચે નમાઝે ઝૂકતાં તારે કદમ,
 આડા ફરે છે બેબુદાઓ એ, સનમ !

છો દમબદમ ખંજર રમે તારૂં દિલે,
 કાફર તણું કાતિલ બેંચી લે, સનમ !
 તું માફ કર દિલદાર દેવાદાર છું ;
 છે માફ દેવાદારનો મારા, સનમ !

કાંઈ નઝરબંદી થવી લાઝિમ તને,
 શુઝરાનનો દૂકડો ઘટે દેવો, સનમ !
 પેદા થઈને ના ચૂમી તારી હિના,
 પેદા થયો છું મોતમાં જાણે, સનમ !

શાને કસે છે મુક્ત આ લાચારને ?
 દાવો સુનાનો છે હમારો ના, સનમ !
 પત્થર બની પેદા થયો છું પહાડમાં,
 છું ચાહનારો એય તુંથી છું, સનમ !

સનમને.

ચારી શુલામી શું કરૂં તારી ? સનમ !
 ગાલે ચૂમું કે પહાનીએ તુંને, સનમ !
 તું આવતાં ચશ્મે જિગર મારૂં બરે,
 બતાં મગર શું શું કરી રોકું ? સનમ !

તું ઇશક છે યા મહેરબાની યા રહમ ?
હસતાં ઝરે મોતી લબે તે શું સનમ ?
મેંદી કદમની જોઈ ના પૂરી કદી !
આવી ન આવી એમ શું થાતી ? સનમ !

તારી સવારી કુલની ક્યાં ક્યાં ફરે ?
તેનો બનું ભમરો બની શું શું ? સનમ !
જાણે વિંટાઈ-ઝુલ્ફમાં છુપી રહું !
તાકાત ના દીદારમાં રહેતી ! સનમ !

છેદિલ્લીગીનો શોખ કે તુંને નહીં ?
તો આવ કાં ? જોલ ના આવી ? સનમ !
જોઈ તને આંખો નકામી આ બધે,
ફાડી દઉં પૂરી તને આંખે ? સનમ !

આ ચરમની તુંને ચદર ખુંચે નકી,
કોને બિછાને તું સદા પોઢે ? સનમ !
આપું જિગર તોયે ન તું ત્યાં શું તને ?
માલેક આલમના જિગરની તું, સનમ !

તુંને કહું હું ચાર તો ગુસ્સે નહીં :
તોયે હસે છે દૂરની દૂરે ! સનમ !
તુંને કહું ખાવિન્દ તો રીઝે નહીં !
ત્યાં એ હસે તું દૂરની દૂરે ! સનમ !

ચારી કડું તારી ? કડું યા ના ? સનમ !
કોઈ ખુવારીથી ડડું યા ના ? સનમ !

છે સોઈ તુને કે નહીં દિલદારની ?
તુને નજર આ દિલ કરૂં યા ના ? સનમ !

કોઈ દિવાનો મસ્ત હો; લાચાર હો,
તેને રજા દરબારમાં યા ના ? સનમ !

મારે ટકોરે દાર ખુલે કે નહીં,
તુને પુકારૂં શેરિયે યા ના ? સનમ !

છે શોખ મિજમાનો ફકીરોનો ન યા ?
કેં જિદ કરૂં દરવાનથી યા ના ? સનમ !
તકલીફની પરવા ન પીવા આવતાં,
હાથે મગર તું પાય છે યા ના ? સનમ !

લાખો જવાહિરો જહાં તુંને ધરે,
રાની કરૂં ત્યાં ગુલ રૂબુ યા ના ? સનમ !
જ્યાં લાખ ચશ્મે ગૂમતાં તારા કદમ,
ત્યાં ભેટવા દોડું તને યા ના ? સનમ !

નાંલાયકી ને બેવકુફી ચારની,
ત્યાં તું શરાબીમાં ભળે યા ના ? સનમ !
શાહી ફકીરીથી ભળી જાણી નહીં,
દિલ તોય ચાહે ચાહવું યા ના ? સનમ !

બેઠ તને ચશ્મે ઝરે છે ખુન તે,
તારી હિનામાં રેહવું યા ના ? સનમ !
તું છે બધું, હું કાંઈ એ છું ના ? મગર !
ચારી કરૂં તારી ? કરૂં યા ના ? સનમ !

આપની યાદી.

જ્યાં જ્યાં નગર મારી ઠરે યાદી ભરી ત્યાં આપની;
આંધ્રુ મહીએ આંખથી યાદી ઝરે છે આપની !

માશુકોના ગાલની લાલી મહીં લાલી અને
જ્યાં જ્યાં ચમન જ્યાં જ્યાં ગુલો ત્યાં ત્યાં નિશાની આપની ?

જેઠં અહીં ત્યાં આવતી દરિયાવની મીઠી લહર,
તેની ઉપર ચાલી રહી નાનુક સવારી આપની !

તારા ઉપર તારા તણાં ઝૂમી રહ્યાં જે ઝુમખાં,
તે યાદ આપે આંખને ગેબી કચેડી આપની !

આ ખુનને ચરખે અને રાતે હમારી ગોદમાં,
આ હમબદમ બોલી રહી લીલી સિતારી આપની !

આકાશથી વર્ષાવતા છે ખંજરો દુશ્મન બધા ;
યાદી બનીને ઢાલ ખેંચાઈ રહી છે આપની !

દેખી ખુરાઈ ના ડરં દુઃ, શી શીકર છે પાપની ?
ધોવા ખુરાઈને બધે ગંગા વહે છે આપની !

ચાકું સિતમથી હોય જ્યાં ના કેઈ ક્યાંએ આશના :
તાજ બની ત્યાં ત્યાં ચડે પેલી શરાબી આપની !

જ્યાં જ્યાં મિલાવે હાથ ચારો ત્યાં મિલાવી હાથને,
અહેશાનમાં દિલ ઝુકતું, રહેમત બધી ત્યાં આપની !

(૪૬૧)

ખ્યાડું તણને ખ્યાર કોઈ આદરે છેકલી સફર :
ધોવાઈ યાદી ત્યાં રડાવે છે જૂઠાં આપની !

રોડું ન કાંચે રાહમાં બાકી રહીને એકલો ?
આશકોના રાહની જે રાહદારી આપની !

જૂનું નવું બાણું અને રોડું હાલું તે તે બધું
જૂની નવી ના કાંઈ, તાણ એક યાદી આપની !

ભૂલી જવાતી છે બધી લાખો કિતાબો સામટી ;
જોયું ન જોયું છે બને જો એક યાદી આપની !

કિસ્મત પ્રાપ્તે ભૂલ તે ભૂલો કરી નાખું બધી ;
છે આખરે તો એકલી ને એજ યાદી આપની !

સમાપ્ત.

અનુક્રમણીકા.

વિષય	પૃષ્ઠ	વિષય	પૃષ્ઠ
અતિ દિર્ઘ આશા....૪૦૦	એક પતિ પત્ની વ્રત૩૬૧
અતિ મોડું....૨૧૩	એક પ્રશ્ન૩૫૮
અધીનતા૨૨૭	એક પ્રેમ ૬
અનાલાપી ગાન૪૭૬	એક ફેરફાર૨૭૭
અમારી સ્થિતિ૪૪૬	એક ભલામણ૨૮૩
અધુરસ્થાન૪૪૬	એક વેલીને૨૬૪
અઆર્પણુ૨૨૬	એક સવાલ૩૫૭
અસ્વસ્થ મૃહિણી....૨૨૬	એક સ્વપ્ન૧૦૭
આક્રાશને૧૬૮	એકલો બોલ૪૬૬
આપની યાદી૪૬૦	એકલો હું૩૬૭
ઇશ્કબિમારી૩૩૮	એ ચહેરા૩૭૨
ઇશ્કનો બન્દો૩૫૭	એ મૂર્તિ૩૬૧
ઉત્સુક હૃદય૪૭૪	એ રમીલું૩૮૫
ઋણુ....૨૫૦	એક સ્થલ....૩૬૪
એક આગિયાને૨૫૭	કટુ પ્રેમ ૧૫
એક આશા૪૪૬	કન્યા અને કોચ ૮૦
એક ઇચ્છા....૨૫૫	કમલિની ૨૪
એક ઉદાસ દિવસ....૨૫૬	કુદરત અને મનુષ્ય ૪૬
એક કળીને૨૧૨	કુસુમિનીનો પ્રેમોપાલમ્બ.... ૧૧
એક ઘા૨૩૦	કુસુમ માટે પ્રાર્થના૩૨૬
એક ગાંઠાલને૨૬૬	કૃતજ્ઞતા૧૬૬
એક ચિન્તા૩૨૮	કેલિરમરણુ ૨

વિષય	પૃષ્ઠ	વિષય	પૃષ્ઠ
કોણું પરવાયું૪૩૨	ઝેરી છુરી૪૦૯
કોને કહેવું૩૬૬	ઠગારો સ્નેહ ૯
કયમ પ્રેમ ગયો૩૪૭	કાલરની કળીને૨૦૬
ફર માથુક૩૭૫	તરછોડ નહીં૪૧૧
ક્ષમા૧૧૩	તલકું કાં૩૭૪
ખતા નહીં બાતી૪૮૨	તારા મૈત્રક મુગ્ધ પ્રેમ	૫
ખાકદિલ૩૬૭	તુષાર ૩૦
ખાનગી૪૪૩	તું મારી હતી ૬૬
ખોવાતું ચિત્ત૪૬૦	તે મુખ૩૭૧
ગુનેહગાર૨૦૫	ત્યજાએલીને૨૬૮
આમ્ય માતા ૬૮	ત્યાગ૨૩૬
ધા૩૬૮	ત્યાગમાં કંટક૨૩૯
ચંચલ પ્રેમમુખ ૧૮	તારી બેઢયાઇ૨૭૬
ચાહીશ બેચને હું૨૩૭	તારો બોલ૩૧૬
ચુમ્બનવિપ્લવ૪૨૪	તારાં આંસુ૩૭૧
છાના રોશું દહે૩૮૩	દગો ૬૫
છેલ્લી જક્ષા૪૦૮	દિલની બાત૪૭૩
જન્મદિવસ૩૫૧	દિલને દિલાસો૪૫૦
જરી મોડું૨૬૦	દિલને રાખા ૭
ભગતિનું સ્વપ્ન૩૭૬	દૂર છે સારું૩૮૬
ભવનહાનિ૪૫૪	દેશવટો૩૬૮
બેને વીતી ગઈ૪૨૧	નદીને સિન્ધુનું નિમન્ત્રણ ૧૭૫	
બ્યાં તું ત્યાં હું ૪૩	નવો સેમે૪૮૪
બરમાં પ્રિયાને૧૬૭	ના ચાહે એ૨૨૧

વિષય	પૃષ્ઠ
નિદ્રાને૪૩૨
નિમન્ત્રણતું ઉત્તર૪૦૩
નિઃશ્વાસને....૨૨૬
નિઃશ્વાસો૩૬૬
નૂતન સખા પ્રતિ....૩૫૪
નહાસી જતી મૃગીને ઘવાયેલો મૃગ....૪૬૮
પકવતા૨૪૬
પરવાર્યો૩૬૮
પરિતાપ ૪
પશ્ચાત્તાપ૨૩૨
પાણીનું ખ્યાલુ૩૪૬
પાન્ય પાંખીડુ ૫૨
પુત્રી મરણથી હસતો પિતા૬૭
પુનરુદ્ધાહ૩૬૦
પુખ્ત ૩૫
ખ્યાલાને છેલ્લી સલામ૪૪૪
અથમ નિરાશા૪૫૩
અપાત૩૦૧
અવૃત્ત થવા કહેતા મિત્રને૩૪૧
પ્રિયતમાની એંધાણી ૬૩
પ્રિયા કવિતાને૨૦૮
પ્રિયાકવિતાને છેદ્યું આલિંગન૩૩૬
પ્રિયને પ્રાર્થના૪૪૭

વિષય	પૃષ્ઠ
પ્રેમ અને ધિક્કાર....૩૪૨
પ્રેમ અને મૃત્યુ ૧૬
પ્રેમ અને શ્રદ્ધા ૧૭
પ્રેમથી તું શું કરે....૪૨૮
પ્રેમની ઓટ૧૧૨
પ્રેમનું પૃથક્કરણ ૨૨
પ્રેમમાં કુરહોરો૪૩૪
પ્રેમાધીન૩૬૬
પ્રેમીની આશિષ.... ૨૧
પ્રેમીની પ્રતિમા૨૬૩
પ્રેમીની મૂર્તિ પૂજા૨૬૫
ખેડાડી સાધુ૪૧૨
ફકીરી હાલ ૧
ફરિયાદ શાની છે૨૭૮
કુલ વીણ સખે૨૬૭
ખાલક૪૦૬
ખાલક કવિ....૧૭૨
ખિલ્લમંગળ ૭૦
ખેકરદાની૧૦૩
ખે કળી૩૮૭
ખે પરવાઈ૩૦૭
ખોળો રસ૩૨૨
ભરત...૨૪૧
ભાવના અને વિશ્વ...૪૨૬

વિષય	પૃષ્ઠ
લોગાં પ્રેમી ૩	
જામર... .. ૩૬૬	
મતલેદ ૩૧૭	
મધુકરની વિજ્ઞાપિત... .. ૨	
મધ્યમ દશા ૨૬૧	
મનુષ્ય અને કુદરત... .. ૨૬૦	
મૃગ ૪૬૮	
મને જોઇને ઉડી જતા પક્ષી- ઓને ૨૩૨	
મરણશીલ પ્રેમી ૨૩	
મરત ઇશ્ક... .. ૧૪	
મહાત્મા મુગદાસ... .. ૨૨૧	
માણી ૧૦૫	
મૂર્તિપૂજક વિશ્વ ૨૬૬	
મૃત પુત્રી લાલ્લાનો છબી દ્રષ્ટિથી ખેસવતાં ૨૩૪	
મૃત પુત્રી લાલ્લાની છબી દ્રષ્ટિથી દૂર કરી .. ૨૫૨	
મૃત્યુ ૩૨	
માફ કબુતર ૩૭	
માફ ભાવિ ૩૬૪	
મારો ખળનો ૪૫૬	
યજ્ઞમાં આમન્ત્રણ... .. ૪૩૯	
રખોપીયાને... .. ૨૩૧	
રજા ૩૬૭	
રજાની માગણી ૪૪૦	

વિષય	પૃષ્ઠ
રસેચ્છા ૨૯	
રૂઝદિવા ૩૭૦	
રોનારાં ૩૭૩	
વનમાં એક પ્રભાત... .. ૧૨	
વિદાય ૨૮૦	
વિધવા ખડેન બાળાંને ... ૨૧૦	
વિના કંડ પાપ પસ્તાવું ... ૨૩૫	
વિરહસ્મરણ... .. ૫૫	
વિષપાન ૫૬	
વીણાનો મૃગ ૩૧૧	
વીત્યા ભાવો... .. ૩૭૩	
વીત્યાને રોવું... .. ૩૭૪	
વીંધાએલા હૃદયને... .. ૨૫૮	
વૃદ્ધ ટેલિયો ૧૭૬	
વૃદ્ધ માતા ૨૧૬	
વૈરની કેમ ઉમેદ ધરું ... ૨૬૮	
વૈરાગ્ય... .. ૨૭૩	
બહાલીને નિમન્ત્રણ ... ૨૮૫	
બહાલીનું રૂઢન ૨૨૯	
બહાલાં ૪૬૦	
બહાલાંને ૪૭૯	
શંકાશીલ ૪૬૨	
શાને રોવાનું... .. ૧૭૬	
શાન્ત પ્રેમ ૧૬૬	
શિકારીને ૪૪૧	

(૪૯૬)

વિષય	પૃષ્ઠ	વિષય	પૃષ્ઠ
સનમની શોધ૪૮૬	હજુએ મળવું૨૬૧
સનમ...૪૮૭	હઠ૨૧૨
સમુદ્રથી છંટાતું બાળક... ૩૬		હમારા રાહ... ૪૭
સાકીને ઠપકો...૪૮૦	હમારી પીછાન૪૨૨
સારસી... ૫૬	હમારી ગુનેહગારી...૩૪૫
સીમા૨૨૫	હવે આરામ આ આંચો...૩૫૦	
સુકાની શબ્દ...૩૮૪	હસ્વા કહેતાને૩૭૦
સ્ખલિત હૃદય૩૬૫	હું તારો છું...૩૫૩
સ્નેહ શંકા ૧૦	હું તહારો હતો૩૧૦
સ્નેહ શ્રેયિદય૩૬૦	હું ખાવરો૨૫૪
સ્મૃતિ૩૨૫	હૃદયકમળની જૂરી આશા ૩	
સ્મૃતિ ચિત્ર૩૬૩	હૃદયત્રિપુટી૧૧૫
સ્પર્શને સાદ૩૪૦	હૃદય ખ્યાલું...૪૦૫
સ્વર્ગગીત૪૭૮	હૃદય સખલન...૩૬૪
સ્વર્ગનો સાદ૪૪૨		

